

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**Origenis commentarius in epistulam Pauli ad Romanos,
libri I-X - Cod. Aug. perg. 126-127**

1/2

[urn:nbn:de:bsz:31-97818](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-97818)

Origenes In epistola petuli ad
romanos lib' v q's in finis
trātulit In latinu

33
h

Aug. CXXVI

M

Aug. 1716

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

INCIPIT · PRÆFATIO · ORIGENIS ·
IN EPISTULĀ · PAULI · APOSTOLI · AD ROMANOS

Volentem me paruo subiectū nauis orā
tranquilli lit toris stringere. & minu
tor de grecorum stagnis pisculos legere.
in altū frater eracli laxare uela compellis.

Relictoq; opere. quod intrans ferendis omelus ad
amanti senis habebam. suades ut nrā uoce. quin
decim eius uolumina. quib; epistolā pauli ad ro
manos disseruit explicemus. In quibus ille dum
sectatur apostoli sensum. intam profundū pelagus
aufertur. ut metus ingens sit illuc eū sequenti. Nemaq;
nitidine. sensuū. uelut inmanitate opprimatur un
darum. Tum de inde nec illud aspicias. quod ten uis mi
hi ē sp̄s. ad implendā eius tam magnificam dicenti tabā;
Sup omnes aū difficultates est. quod interpolati ipsi
libri. Desunt enī fere apud omniū bibliotecas. In cer
tū sane quo casu aliqua ex ipso corpore uolumina
Et haec adimplere. atq; in latino opere integram
consequentia dare. non ē mei ingenii. sed ut tu cre
dis qui haec exigit. muneris fortasse diuini.

Addis aut. ne quid laboribus meis desit. ut omnes hoc
xv uoluminū corpus. quod grecus sermo ad qua
draginta fere. aut eo amplius milia uersuū pdux.
ad breuiem. & ad media si fieri potest spatia coar
tē; dura satis imperia. Et tāquā ab eo qui pon

dus operis huius scire nolit ~~imposita~~; Adgrediar
 tamen. si forte orationibus tuis. quae mihi tamquam
 homini impossibilia uidentur. adspirante dño possi
 bilia fiunt; Sed ipsam iam si uideretur origine. quali
 ter praefatione suscepti operis dirigat audiamus;
 Quod & erit apostoli pauli epistolis. difficilior puta
 tur ad intellegendū. haec quae ad romanos scriptae.
 duabus mihi fieri uidentur ex causis; Una quod elo
 cutionib; interdum confusis. & minus explicitis
 utitur; Alia quod quaestiones in ea plurimas mouet.
 & eas p̄cipue quibus innitentes heretici adstrue
 re solent; quod unius cuiusq; gestorū causa non
 ad propositū debeat. sed naturae diuersitatē re
 ferri; Et ex paucis huius epistulae sermonibus. to
 tius scripturae sensū. qui arbitri libertatē conces
 sam a dō homini docet. conantur euertere.
 Propt̄ quod de p̄cantes prius dñm. quidoc& homi
 nem scientiā. & quidat per sp̄m uerbum sapi
 entiae. qui q; inluminat omnem hominē uenien
 tē in hunc mundū. Ut dignos nos facere dig
 netur intellegere parabalas. & obscuros sermo
 nes. dicta q; sapientiū & enigmata. Ita demū
 explanationis pauli ad romanos contingemus
 exordiū. Praemittentes. haec quae ab studiosis
 obseruari solent; Quod uidentur apostolus
 in hac epistula. per seftior fuisse quā in ceteris;
 & enī cū primā ad corinthēos scriberet.

. lib. augie maioris s. ppe. g. m. n.

erat quidem in magnis profectibus. Aliquid
tamen de seculo ut mirabundus eloquitur. cū dicit.
Sed macero corpus meū & seruituti subiciō ne
forte cum aliis predicauerim. ipse reprobus ef-
ficiar. Sed & ad philippenses scribens. quiddam in
se minus adhuc esse illius quā postea assecutus ē
pfectionis ostendit. Cū dicit. conformari se morti
xp̄i. si quomodo occurrat in resurrectione. quae est
amortuis. Non enim diceret si quomodo. si ei iam tū
res indubitā uideretur. sed & in consequentibus eius-
dem epistole haec eadem ostendit cū dicit. Non
quo iam consecutus sum. ut iā perfectus sim.
Sequor autē ut cōphendā. in quo & cōphensus sū xp̄o.
Fratres. ego me ipse non arbitror adp̄hendisse.
Quod & si qui putat per humilitatē dictū. uideat
in consequentibus. quā magna de profectibus suis
memorat cū dicit. Una ea quidem q̄ retro sunt
obliuiscens. & ad ea quae in ante sunt me exten-
dens. secundum propositū sequor ad palmā sup-
nae uocationis dī in xp̄o ihū. Et post hoc dicit.
Qui cūq; ergo p̄fecti sumus. hoc sentiamus. In
quo ostendit. duplicē esse perfectionē. unā
quae ē in expletionē uirtutū. secundū quod
dicit. q̄ non sit p̄fectus. Et aliā. cū ita quis
p̄ficiat ut decidere non possit. Neq; retrorsū
aspicere. secundū quod dicebat. Qui cūq; er-
go p̄fecti sumus. hoc sentiamus. Quomodo

3

ergo docebitur perfectior iam secundam ad corin-
thios scripsisse quam primam. Ex his sine dubio
quae in ea scripta referuntur cum dicitur: tribu-
lationem patimur: sed non angustiamur. Aporiamur:
sed non exaporiamur. persecutionem patimur:
sed non derelinquimur. Deicimur: sed non peri-
mus. semper mortem ihu in corpore nostro circumferentes;
Qui ergo mortem ihu in corpore suo circumfererat. nun-
quam utique in eo concupiscebatur caro aduersus spiritum.
sederat ei subiecta. utpote mortificata ad similitu-
dinem mortis christi; Quod si dicat nobis aliquis haec
uerisimilia non uideri. quod non multum temeris in-
primam epistolam fuerit ac secundam. potest & ex
eo euidentius noscere. quod in prima epistola eiecit
eam qui fuerat in casti scelere pollutus & tradi-
tum satanae in interitum carnis ut spiritus saluus fieret &.
In secunda iam reuocat & ecclesiae membris ad sociat.
quod utique non faceret nisi processu temporis dignos
in eo fructus poenitentiae per uideret. Et quod iam
caro interitum quem designauerat apostolus suscepisset.
peccato scilicet & uitae mortuae. ut ita demum
uiuere & deo. Cum ergo tamis patii fuerit quo peccator
in castus salutem spiritus laudabili carnis interitu re-
ciperet: quomodo non putandum est. multo uelociore cur-
su apostolum quae perfectas assecutum. Sed in illis
quidem iste eius fuerit profectus; Quanto autem subli-
mior & eminentior sit ad romanos scribens ex

temporis

X

iprius epistulae sermonibus colligamus in qua
dicit; Quis nos separabit a caritate xpi. tribula
tio. an angustia. an persecutio. an fames. an pe
riculū an gladius. sicut scriptū est. quod p̄ te
morte afficimur tota die aestimatis sumus ut oues
occisionis. Sed in his omnib; super uincimus p̄p̄t̄ cū
quid dilexit nos. Certū sū enim quia neq; mors
neque uita neq; angeli neq; principatus neq;
potestates. neq; p̄sentia. neq; futura. neq; uirtus
neq; aliquid neq; fundū. neq; ulla alia creatura
poterit nos separare a caritate xpi quae ē dī in
xpo ihū dño nrō. Ueritatē dico in xpo usq;
in spū sp̄o; Nam quid uidebit eādem sublimitate
mentis dixisse. Macero corpus meū & serutum
subicio. ne forte cū alius p̄dicauerim ipse repro
bus efficiar. quia hic dī quod in his omnibus
superamus. & certū sū enim quod neq; mors. neq;
uita. neq; angeli neq; p̄ncipatus & cetera quae
descripsit. poterit nos separare a caritate dī;
His igitur nobis p̄t̄ potuimus de sensu eius in hac
epistula iā per fectione conceptis. & iā illud haud
absurdū monebimus. quod uidet hāc epistula
de corintho scribere. & alius quidem pluribus
indiciis euidentiū tamen ex eo quod dicitur.
Commendo autem uobis foeben sororem uram
ministrā ecclesiae quae est cēn chris; Cenchn̄
enim dicitur locus corintho uicinus immo

4

portus ipsius corinthi; Et ex hoc ergo apparet
 & de corintho scripta & ex eo quod dicit. Salutat
 uos gaius hospes meus; De quo gaius scribens
 corinthiis commemorat dicens; gratias ago
 dō. quod nemi nē ur̄m baptizauit nisi crispu
 & gaium; Simile & deinde dat indicium.
 ubi dicit. salutat uos erastus arcarius ciuita
 tis. De quo erasto athimothēū ^{ep̄tam} secunda scribens
 dixit. erastus remansit corintho; Ex quibus om
 nibus colligi certissima uidentur indicia quod
 de corintho scripta sit; illud sane non paruū cedit
 ad intelligentiae difficultatē. quod multa de
 lege moysi in hac eadem contexuntur epistula;
 De uocatione gentiū deisr̄t secundū carnem.
 & deisr̄t qui non est secundum carnem. de cir
 cūcisione carnis & cordis. de lege spiritali &
 lege litterae. De lege carnis & lege membrorum.
 De lege mentis & lege peccati. De interiore & ex
 teriore; quae singula p̄dixisse sufficiat; In his enī
 continentia habere uidetur epistulae; Nunc
 iam prout uia nobis dñs aperire dignatur ad ex
 planationē ipsius properemus. **P**rima nobis
 questio de nomine ipsius pauli uidetur ex surge
 re. Cur is qui saulus dicitur ē in actibus aposto
 lorū. Nunc paulus dicat; inuenimus in scrip
 turis diuinis quibusdā ueterū cōmutata uo
 cabula. ut ex abrahā uocatus sit abraham. &

ex sarai sarra . & ex iacob isrl ; In euangelis quoq;
ex simone petrus . & filii Lebedei filii tonitru
nuncupati sunt ; Sed haec ex p̄cepto dī legimus
facta ; Nusquā uero erga paulū inuenimus tale
aliquid gestū ; De quare quibusdā uisū est . quod pau
li proconsulis quē apud c̄r̄ prū xpi fidei subiecerat .
Uocabulū sibi apostolus sumpserit . Ut sic reges solent
de uictis uerbi gratia . parthis parthici . & gothis
gothici nominari . Ita & apostolus subiugato pau
lo . paulus fuerit appellatus ; Quod nenos quidem
usq; quaq; euacuandū putamus ; Tam̄ quod nulla
talis in scripturis diuinis consuetudo dephendi
tur . magis ex his quae in exemplo nr̄is sunt
absolutionē quaeramus ; Inuenimus igitur in
scripturis aliquantos binis alios & iam ternis
usos esse nominibus . ut salomonē eundem que
iededi sedeciam eundemq; ioachim . oziam eun
demq; & azariā aliosq; plurimos in regnorum
uel in iudicū libris . binis nominibus inuenies
uocatos ; Sed ne euangelia quidem hunc eun
dem . renunt morē . Nam matheus ipse re
fert de se quod cū transiret ih̄s inuenit quendam
sedentē ad teloneū matheū nomine ; Lucas
uero ^{de} eodem dicit . quod cū transiret ih̄s uidit publi
canū quendā nomine leuī . & dixit ei sequereme ;
Sed & idem math in catalago apostolorū dicit post
multos matheus publicanus & iacobus alphi .

5
& lebbeus. & simon cananeus; Marcus uero ita
refert; matheus publicanus & thomas & iacobus
alphi & tatheus; hunc eundē quē matheus leb
beum. marcus tatheū posuit; lucas uero ita po
suit; matheus thomas iacobus & iudas iacobi;
Igitur eundē quē mathi lebbeū & mar tatheū
dixit. lucas iudā iacobi scripsit; Certū est
aū euangelistas non errasse in omnib; apos
tolorū sed quōmōris erat binis ueterinis nomini
bus uti hebreos. unius eiusdemq; uiri diuersa
singuli uocabula posuere; secundū hanc ergo
confusionē. uidetur nob & paulus dupliciter
esse uocabulo; & donec quidem genti propriae
ministrabat. saulus esse uocitatus quod & ma
gis appellationi patriae uernaculū uide
batur. paulus aū appellatus esse cū grecis &
gentibus. legis ^{euangelii} accepta conscribit; Nā & hoc
ipsū quod scriptura dicit. Saulus aū qui & paulus.
euidenter nonei tunc primū pauli nom̄ osten
dit inpositum. sed ueteris appellationis id
fuisse designat; haec ab ipso auctore operis
omissa. Nos quia id dissertationis initiū uidebat
exposcere. puto quod non in conuenienter
praemisimus. cetera iam de explanationū
corpore. quibus poterimus compendi
is. ex sequimur.

EXPLICIT. PRAEFATIO. 7

INCIPIT LIBER PRIMUS ORIGENIS
IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD ROMANOS

PAULUS SERUUS IHU XPI. De paulo iam diximus. requiramus nunc cur seruus dicatur is qui alibi scribit. Non enim accepistis spm seruitutis in timore sed spm adoptionis in quo clamamus abba pater. Et iterum quod estis misit ds spm filius sui in corda nra clamante abba pater. Itaq; iam non e seruus sed filius. Quomodo ergo cu & ia his quibus praedicabat dicat. quia iam non est seruus sed filius ipse se seruū pfitetur. Siue id secundū illam humilitatē dictū putemus quod dñs docuit dicens. discite a me quia mitissū & humilis corde. Non errabimus neq; enim per hoc ueritas liberatur in paulo. Dicitur enim & ipse. nam cum liber sim ab omnib; hominibus seruū feci. Seruit ergo xpo non in spū seruitutis. sed in spū adoptionis. quod omni libertate nobilior est seruitus xpi siue quis imitator eius pronuntia & quid dixerat. Ecce ego sum in medio uestrū non sicut discumbens sed sicut ministrans & eius quis me & ipū exinanuit formam serui accipient. ut sicut his qui in lege sunt fit & ipse sub lege. Et his qui sine lege sunt efficitur & ia ipse sine lege. Ita & ipse pro his qui ad

hunc seruiunt & non per spm adoptionis
 in libertate pducti filioru seruus efficitur
 contrarium non uidebitur ad hoc potest & ia
 illud addi ad corinthios scribens idem apostolus
 & de nuptiis uel castitate praecipiens tam
 quam alieno nomine quaedam de libertate
 ac seruitute inter serit dicens. Seruus uoca
 tus es nihil curas. sed & si potes liber fieri magis
 utere. qui enim in do uocatus est seruus liber
 tus est dni. similiter & qui liber uocatus e ser
 uus est xpi. precio empti estis nolite fieri ser
 ui hominum que utiq; nonnullis contra rationem
 uidentur inserta. Quid enim ad nuptiaru uel
 castitates praeepta commemorata seruitutis ac
 libertatis assumitur. sed nos sensum pauli ita in
 tellegimus quod seruum dicat eum qui uigali
 conditione constrictus est. q mulier non ha
 bet potestate corporis sui sed uir eius. Et uir
 non habet potestatem corporis sui sed uxor
 eius. propter q & in alius dicitur de eis quod dn
 est seruituti subiectus frat uel sorore in tali
 bus scilicet quod in alius eos seruituti scire & esse
 subiectos. Est ergo seruus uocatus qui in con
 iugio positus uenit ad xpm. Cui dicitur seruus
 uocatus es nihil ad te adteneat. sed & si potes
 liber fieri magis utere qua in coniugibus alte
 rius continentiae libertas alteri generat

periculū castitatis. Non enī debent nisi ex consen-
su ad tempus uacare orationi. Et iterū id ipsum
esse reuertendū ne eos temptet satanas propt̄ incon-
tinentiā suā. Si ergo qui pro nexu coniugii seruus
uocatus ē libertus est dñi. Libertus neq; ex integro liber.
neq; ex integro seruus est. si in ceteris uirtutibus liber
fuerit si fidei patientiae misericordiae iustitiae tenu-
erit libertate. Libertus dñi appellatur ut pote. Qui
pro anima uirtutibus liber sit & pro uigali necessitate
sit seruus. Liber uero est quis sine uxore per purita-
tem continentiae uenit ad xpm̄. qui tam seruus xpī effi-
cit̄ dum ex integro uirtutibus seruit. Paulus ergo
sicut quidam tradunt cū uxore uocatus est. De qua dicit
ad philipenses scribens. Rogo & iam te germane con-
par ad iuua illam. qui cū ipsa ex consensu liber effectus ē
seruū se nominat xpī. Si uero ut alius uidetur sine
uxore nihil hominis qui liber uocatus est seruus ē xpī.
Quid est aut̄ seruū esse xpī. q̄ ē seruū esse uerbi dī. sapi-
entiae iustitiae ueritatis & omnium omnino uirtutum
quae xps̄ est. sed & illud in loco si uidetur addamus.
quod sicut scientia quae nunc datur scīs per speculum
datur & in enigmate & propheta & cetera dona sp̄s
scī. Ita & libertas quae nunc scīs prestatur nondum
plena libertas est. sed uelud per speculū & in enigmate.
Et ideo scī seruos se esse dicunt ad comparationē illius
libertatis quae facie ad facie tribuit. qui & enī potest
in carne quis positus adipisci integrā libertatem.

7 8
ut in nullo iam seruat carnem. sicut ne adoptio-
nem filiorum quis in corpore positus habere ex
integro potest atque utinam hoc saluum optineri
possit inuita mortalium & seruus quis christi ex in-
tegro fiat. non carni. non sanguini. non uane glo-
riae non cupiditati. non iracundiae. non inuidiae.
Sed qui soli christo id est omnibus simul uirtutibus
seruat. haec de eo quod scriptum est. Paulus ser-
uus ihesu christi. uocatus a postolo. Nomen id uoca-
tus quod a domnes pertinet & qui in christo credunt gene-
rale potest uideri. sed unus quisque secundum id quod
in eo prauidet & elegit deus aut apostolus uocatur
aut propheta aut magister aut liber ab uxore aut
seruus in coniuge & pro diuersitate gratiae con-
pletur illud quod scriptum est. multi uocati pau-
ci electi. Sciendum tamen est quod possibile est
aliquem esse uocari a postolo aut uocatum prophetam
aut uocatum magistrum & sine glexerit uocationis
suae gratiam decidere ex ea. Sicut & iudas qui apos-
tolus uocatus est & negligens uocationis suae gratiam
ex apostolo effectus est perditior & fuit quidem uoca-
tus a postolo sed non fuit electus a postolo. Sicut
& ille propheta qui in tertio regnorum libro refert
propheta esse de hieroboam uocatus propheta fuit
sicut & electus ipse discutito. quo quidem prohibi-
tus panem manducare inuisit. manducauit & in-
teremptus est a leone. Sunt & multi uocati magis

tri pōm ecclesias dī & uocati magistri. sed nescio qui
in his electi magistri sint & electi ministri. sic & puto esse
quosdam uocatos quidem ut patiantur p̄ xpo non tamen
electos. Id est uocatos martyres sed non electos martyres.
Ut sunt illi qui post tormentorū agones & carcerū non usq;
ad finem in confessionis tollerantiae perdurarunt.
Ist & uocata uirgo. sed non electa uirgo quae scilicet non
fuerit scā corpore & spū. Et est uocatus pastor. sed non
electus pastor. qui praest quidem gregi & lacte eius
utitur & lanis eius operitur. sed infirmū non requirit
& claudum non conligat & fortem circū scribit in labore
ita est & uocatus abstinent. sed non electus abstinent.
Scilicet qui ieiunat tristis & ex terminans faciem suam
hominibus placeat. sed & per singulos gratiarū gradus
similiter inuenies multos quidem uocatos paucos aut electos.
Segregatus in euangeliū dī. In paulo non sola generalis
uocatio ad apostolatū designatur. sed & electio p̄tinus
secundū dī praescientia subsēcuta. per hoc quod segre
gatus dicitur in euangeliū dī. sicut & alibi de se dicit.
cū aut placuit dō quime segregauit de utero matris meae.
ut reuelaret filium suū in me. quod tamen heretici ad
calumniā uocant. Dicentes eū segregatū esse ab utero
matris suae. Ob hoc quod in eo naturae bonitas
inerat. sicut e contrario de his qui male naturae sint
dicatur in psalmis. quia segregati sunt peccatores ex
utero. Nos aut dicimus quod neq; paulus fortuitus
aut naturali differentiae electus est. sed dilectionis

suae causas in semet ipso dedit ei qui scit cuncta ante
 quā fiant. Neq; peccatores qui separantur a ventre iu-
 dicis iniquitate separantur. Deniq; fr̄ inconsequen-
 tibus uide quid de his dicat sermo diuinus. Scriptū
 ē enim segregati sunt peccatores ab utero errauerunt
 a ventre locuti sunt falsa. Si intellegamus quomodo statū
 ut de ventre matris pcedunt peccatores errauerunt.
 Vocati sunt falsa pariter intellegimus quod iuste sepa-
 rant a ventre. Ergo & paulus quod segregatur in e-
 uangelium dicitur. & segregatus a ventre matris suae.
 Causas in eo & merita quibus in hoc segregari debuerit.
 uidit ille quem non latet in eis. Praeuidit enim quod
 habundatius quod & eri om̄ laboraturus esset in euan-
 gelio quod in fame & siti. in frigore & nuditate. peri-
 culis latronū. periculis fluminū periculis maris. pre-
 dicaturus esset euangelium xpi. sciens q. uae sibi esset
 si non euangelizaret. & quia maceraturus esset corpus
 suū & seruituti subiecturus ne forte cū alius praedicat
 set ipse reprobus efficeretur. Haec ergo & multa alia
 his similia in eo de ventre matris praeuidens ihs.
 pro his segregauit eū in euangelio. Si enim ut heretici
 putant uel sortis incerto uel naturae melioris prae-
 rogatiua fuisset electus. numquā utiq; timuisset.
 ne si minus corporis sui frena tenuisset euenire
 possit ut repbas fieret. uel uae sibi futurū si euan-
 gelizare cessasset. Deniq; & ipse inconsequentibus
 latius differens dicitur. Quia quos praesciuit & pre-

destinauit conformes fieri imaginis filii sui. Eui-
denter ostendens quod eos quos prescituisset tales fu-
turos ut xpo se in passionibus conformarent.

Ipso etiam conformes ac similes imaginis eius praedesti-
nauit & gloriae. Praecedat ergo praescientia dei per
quam noscuntur qui in se labores & uirtutes habituri
sunt. & ita praedestinatio sequitur. Ne tamen rursus praedesti-
nationis causa putabitur praescientia. Quia enim apud
homines unius cuiusque meritum pensatur & praeteritis
gestis hoc apud deum iudicatur ex futuris. & ualde
impius est qui in hoc non credit deo. Ut quod nos in
praeteritis uidemus hoc ille uideat in futuris. 7

Segregatus inquit in euangelium dei in alius locis scriptu-
re euangelium christi esse dinoscitur. sicut & marcus euan-
gelista scribit. Initium euangelii ihesu christi. Sicut scriptum
in esaiam propheta; Uerum quomodo christus uerbum est. & in principio
erat apud deum. & deus erat uerbum. Unum atque idem est dicitur
euangelium dei & euangelium christi. uel quia ipse dominus dicitur
quod ego & pater unum sumus. & iterum dicitur ad patrem
omnia mea tua sunt & tua mea glorificatus sum in his; Ergo
& euangelium patris euangelium filii; Sed & paulus dicit
euangelium meum quod praedico inter gentes. quod fortassis
ut heres christi dicit. & tanquam in euangelio coheres.
quia & alibi etiam plurimorum dicit esse euangelium
sicut ad galatas; sed & si uelatum est euangelium nostrum id esse
omnium qui coheredes sumus christi. Uerum & secundum
hoc quod ipse praedicator eius est recte suum dicit esse paulus

euangeliū. Quod ante promiserat per prophetas
 suos inscripturis suis. Utrum simpliciter accipi
 debeat euangeliū per scripturas propheticas ad
 re promissū an distinctionē alterius euangeli
 quod aeternū dicit iohannis in apocalypsi. Quod tunc
 reuelandū ē cū umbra transierit. & ueritas uene
 rit & cū mors fuerit absorbita & aeternitas restitua
 ta; Considerato & iā tu qui legis cui aeterno euan
 gelio conuenire uidebuntur & iam illi aeternam.
 De quibus propheta dicit, & annos aeternos in mente
 habui; Et que adiungi potest. Et ille liber uitae
 in quoscorū nomina scripta dinoscuntur.

Sed illi libri qui apud danielem cū iudiciū consedis
 & apertisunt. Uel qui apud hieremiam & ezechielū pphet
 de iudicis & de foris dicit inscripti. Omnia quae non
 atramento sed spū dī uiuū scripta memorantur.

De quibus quāuis periculosū uidetur cartulis cōmit
 tere. tamen non otiose ptereunda sunt dicta sapi
 entū & enigmata. sed subtiliam modum mentis a
 cie in quantum respicitur uelut per quoddam spe
 culū eo templanda. Ne forte is qui uerbū caro fac
 tus apparuit positus in carne sed sicut apostolus
 dicit. quia manifestatus in carne iustificatus in spū
 apparuit angelis; Hoc quod apparuit angelis nō
 eis absq; euangelio apparuit. sicut ne nobis qui
 dem hominibus ad quos missū semper dicit euan
 gelizare pauperibus dimittere captiuos in re

missione & annuntiare an. num. dñi acceptum.
Si ergo cū apparuerit nobis hominibus non sine e-
uangelio apparuit. Consequentia uidetur ofen-
dere quod & iam angelico ordine non sine euan-
gelio apparuerit illo fortassis quodaeternū euange-
lium ab iohanne memoratū supra edocui mus.
Si uero & iam in reliquis caelestibus ordinibus tale
aliquid ab eo gestū esse suspicandū sit. In ea quae sin-
guli quique sint forma apparentes & adnuntians
pacem. Quō quidem per sanguinē crucis suae pa-
cificauit. Non solū quae in terra sed quae in caelis
sunt. & iam tu apud te & ipsum discutito
Quod promisit per prophetas suos in scripturis scis.
Quae de xpo praedicatae per prophetas; haec & de
euangelio praedictae sentiendum est; Quā uis mar-
cus euangelista distinctionē facere uideatur xpi
& euangelii cum dicitur. Quid miserit patrem
& matrem & cetera propt̄ me uel propt̄ euangelium.
Quod & si proprie euangelii promissiones requiren-
dae sunt in prophetis habundanter inuenies.
Ut est illud. Dñs dabit uerbū euangelii tantibus
uirtute multe. Et quā speciosi pedes euangeli-
i tantū bona. ad hoc respicit. & in omnē terrā
exiit sonus eorū & in fines orbis terrae uerba eius.
Et uelociter currit sermo eius. Sed & ecce ego mit-
to pastores multos & uenatores multos & capient
eos sup omnē montē & sup omnē collem.

10

Per hieremiã promittitur de euangelio . q. nunc paulus
dicit quia promissus est p̄ prophetas suos in scripturis sc̄is
de filio suo; qui filius secundũ carnẽ quidem ex semine
factus est d̄d; factus est autẽ sine dubio qui prius non
erat secundũ carnẽ. Secundũ sp̄m uero erat prius & non
erat quando n̄ erat. Obseruandũ est enim q̄ dicit .
Nemo putet nos de hoc sermone curiosius quod res pati
tur per scrutari . Quã uis enĩ in latinis exemplari
bus predistinctus soleat inueniri . tamen secundum
quod interpretationis ueritas habet distinctus . scrip
tũ est non p̄ distinctus; Distinctus enim ille qui est .
praedistinctus uero ille qui nondũ est . sicut de his quib;
dicit ap̄os . quos autẽ prescit illos praedistinctauit .

Presciti ergo & predistincti possunt illi qui nondum
sunt . Ille autẽ qui est & semper est non p̄ distinctus sed dis
tinctus; haec dicta sunt nobis propt̄ eos qui unigenitũ
filium d̄i loquuntur & ignorantes differentia distincti &
p̄ distincti . Putant eũ inter eos qui cũ ante n̄ fuerint
p̄ distincti ut essent numerandũ qui nõ quã p̄ distincti
tus est ut esset filius sed se per fuit . sicut & pater .

Qui ergo semper distinctus ut diximus non p̄ distinctus
tur . Qui autẽ p̄ distinctus nondũ erat tunc cũ p̄ disti
naretur sed coepit ex tempore . Necessaria igitur
distinctione a post utitur eũ qui ex semine dauid
secundũ carnẽ factũ dicens . Cum uero quẽ in filium
d̄i in uirtute . secundũ sp̄m sc̄i ficationis nominat
distinctũ . Et enĩ cũ dixisset filium d̄i non supfluo

R

addidit in uirtute. Indicant per hoc quod sub-
stantia filius sit secundū spm scificationis. Xp̄m
dī uirtus & dī sapientia dicitur. quae & uapor uir-
tis dī & emanatio gloriae omnipotentis purissima
& splendor lucis aeternae. Et imago bonitatis dī
appellatur. sed requiritur. si id quod dēmine dauid
nascitur secundū carnē est. Quod uero in uirtute
destinatur secundum spm scificationis filius dī & sub-
stantia dī est. Quomodo accipiendū est de anima ihu
quae hic nequaquā cū carne & spū scificationis uel
diuine uirtutis substantia nominatur. De qua ali-
bi ipse saluator dicit. q̄ tristis ē anima mea usq;
ad mortē. & nunc anima mea turbata ē. Quā
a semet ipso ponit immo quē usq; ad infernū discen-
dit. De qua & dicitur. non derelinquas animā meā
in infernū; Certū est enim quod haec non de semi-
ne dauid generata sit. Dicitur enī quod quod factū
est ex semine dauid secundū carnē ē. Quod ergo neq;
in eo quod secundū carnē ē uidetur adnumerari.
Neq; in eo ubi destinatur destinatur filius dī in uir-
tute secundū spm scificationis. Puto quod consue-
tudinē suā apostolus utatur. Etiam in hoc loco
sciens mediam se per esse animā inter spm & carnē
et aut iungere se carni & effici unū cū carne aut
sociare se spū & esse unum cum spū. Ex quo si qui-
dem cum carne sit carnales homines fiant. Si uero
cū spū spirituales. & idcirco extrinsecus eā nō nominat

sed carne tamen uel spm. Scit enim alteri horu neces-
sario anima coherere sicut & in his ad quos dicit.

Vos au in carne non estis sed in spu. Et quis se iungit
meretrici unu corpus e. Meretricem hic carnem
uel corpus uocans. Qui au se iungit dno unus sps
est. Ita ergo & iam nunc sciens de anima ihu qua
sociata dno & coherens er unus cum ipso factus sit sps
scificationis. Non enim nominauit extrinsecus ne solue-
ret ihu. q. enim ds coniunxit homo non separat.

Scificationis uero sps dicitur secundu hoc q. preb & omni-
bus scitatem. Sicut & alibi de eo scriptu e. Qui factus
e sapientia nobis ad o & iustitia & scificatio & redemp-
tio. Uerum occurrunt nobis quedam quaestio-
nes aceruissimas. commouentes quomodo uideatur
sps descendere ex semine dauid. que constat non esse
ex ioseph natum. In que ioseph series ex dauid descenden-
tis generationis adducitur. Quibus occurrere quam-
uis molestum sit. secundu littere ratione tamen re-
spondetur a nostris. q. maria que desponsata ioseph
antequa conuenirent inuenta e in utero habens de
spu sco. Secundu legem sine dubio contribuli suo &
cognato coniuncta e & qua uis dicitur ad eam ab ange-
lo q. & helisabeth cognata tua & iam ipsa pari & filiu
in senectute sua. Elisabeth au ex filiabus aaron esse
dicitur. tamen adfirmabitur a nois quod cognationis
nom non solu ad contribulantes sed ad omnes quis
ex genere isrlt inter se in uice competenter possit.

aptari. Sicut & idem apostolus de omnibus simul dicitur
qui sunt cognati mei secundum carnem. Haec quidem & alia
his similia respondent. Verum quia sint ualida ad
uersus assertiones eorum qui nos descripturam testimo-
nium perurgent probato qui legis nobis tamen haec intel-
legenda secundum spiritalem uel allegoricam rationem
magis uidentur secundum quod nihil obest. & iam quod
ioseph pater christi dicitur. Cum omnino non sit eius pater.
quia & in generationibus amatheo referuntur quod iosa-
phat genuerit ioram. & ioram genuerit oziam.
In quarto autem regnorum libro scriptum est. Quia ioram genu-
erit ochoziam. & ochozias genuerit ioas. & ioas genu-
erit amesiam. Amesias uero genuerit azariam ipsum qui
inter diuino ozias nominatur. Et azarias ioatham.
Hic ergo ozias qui & azarias. Cum in tertio regnorum
libro dicitur amissiae esse filius. amatheo iore fi-
lius scribitur. in generationibus praetermissis.
Cuius rei desertio certum est. quia non secundum historiam
sed secundum spiritalem intelligentiam constat quae non
nobis nunc in transitu pulsanda in suo enim loco iungit
sufficit nobis ad eos qui aduersantur respondere.
Quod sicut in ioseph filius esse dicitur ex quo non
generatus. Et ozias genitus ex ioram ex quo non est
genitus. Ita ex semine dauid secundum carnem christi
potest accipi. Ut quicquid rationis uel assertionis
in ioram protulerit. Et ioseph hoc & in dauid suscipien-
dam dicamus. Ex resurrectione mortuorum in christum

dñi nri. Quō quidem secundum carnē factus esse
 dicit̄. ex semine dauid filius dī fit ex resurrectione
 mortuorū. Difficile non ē aduertere ei qui lege
 rit illud quod scriptū ē. Decebat enim eū per quē
 omnia & in quo omnia multos filios in gloriā addu
 centē. auctorem salutis eorū per pccationes consumā
 re dominabit̄. & iterū dicit̄. Quia & si agnouimus xp̄m
 secundū carnē. Sed nunc iam ^{hō} uimus. Ideo omne
 quod est in xp̄o iam filius dī est. Quō hoc & ad eū qui
 filius dī in uirtute destinatus ē referatur coartat
 intelligentiā nrām nisi quod per indissolubile unitatē uer
 bi & carnis omnia que carnis sunt adscribunt̄ & uerbo.
 Quō & que uerbi sunt praedicantur in carne. Ihm̄ uero
 & xp̄m & dñm inuenimus sepe ad utrūq; naturā referri.
 Ut est illud unus dñs nr̄ ih̄s xp̄s per quē omnia. Et iterū
 si enī cognouissent numquā dñm maiestatis crucifixis
 sent. Primitiuus ergo uel primogenitus ex mortuis
 dicitur xp̄s. Sed requirendū ē si solus ē primogenitus
 uel primitiuus ex mortuis. & non habet aliquos secum
 & iam in priuatiuatu participes. De quib; dicit aposto
 lus. quia suscitauit nos cū xp̄o simulq; fecit sedere in
 caelestib;. Ne forte ergo & isti quos dicit excitatos esse
 cum xp̄o. & cū eo sedere in caelestibus & ipsi primogeniti
 sint uel primitiui ex mortuis. sicut & illi fuer̄ quicum
 ipso suscitati dicunt̄ cū monumenta aperta sunt & mul
 ta scōrū corpora apparuer̄ & ingressas̄ in scā ciuitatē.
 Et de his talib; fortassis apostolus dicit esse illā ecclesiā

36
10
primitiuorum quod scriptū memorat in caelis. 7
Per quē accepimus gratiā & apostolatū adoboediendum
fidei in omnibus gentibus pro nomine eius. 7 Per xpm
accepisse se dicit gratiā & apostolatū. ut pote mediato
rem di & hominū. gratiā & apostolatū gratia ad labore
patientia referenda ē. apostolatus ad p̄dicationis auctori
tate. quia & ipse xps apostolus dicitur id est missus
a patre quippe qui ad euangelizandū pauperibus missus
se dicit. 7 Omnia ergo quae suar dat & iam discipulis
suis. gratia dicitur diffusa in labiis eius. Dat & aposto
lis suis gratiā cum quia laborantes dicant habundantius
uero. quā omnes illi laboraui. non aū ego sed gratia di meū
Et quia de ipso dictū ē. habentes igitur pontificē & aposto
lum confessionis nr̄ae xpm. Dat discipulis suis aposto
latū dignationē ut & ipsi afficiantur apostoli di.
Neque enī gentes quae erant alienae a testamento di &
conuersatione isrl̄ credere poterant euangelio nisi
gratia quae a apostolis fuerit data per quā praedicantur
a apostolis in fide oboedire dicitur. & in omnē terrā dero
mine xpi sonus gratiae eoz commemoratur exisse ita ut
ideos qui romae sunt peruenire & alta post In quibus
estis & uos uocati ihū xpi. Paulus uocatus apostolus
dicitur. & romani uocati quidem non tamen apostoli sed
uocati sc̄i in oboedientia fidei. De diuersitate aū uocatio
iam superius diximus. omnibus qui sunt rome dilectis sc̄i
Gratia uobis & pax a dō patre nr̄o & dño ihū xpo. 7
Benedictio aū pacis & gratiae quae dat dilectis ad q̄

scribit apostolus paulus. Puto quod non sit minor quod sit
 benedictione in sem & in iafeth. Quod spm impletae est q^{ui} eos
 qui fuerant benedicti. Similiter & ea in qua benedictus
 est abraham a melchisedech. & iacob a patre suo isaac. & xii.
 patriarche qua benedicuntur a patre suo isrl. uel benedic
 tio moysi qua benedixit xii tribus isrl. Non ergo his
 omnibus inferiorem duco hanc apostoli benedictione qua be
 nedixit ecclesias xpi. At enim & ipse dese. Puto enim quod
 & ego spm di habeo. In spu ergo scribit apostolus. & in spu
 benedicit. per ipsum ergo spm benedictionis capient hi
 qui benedicuntur ab apostolo si non digni inueniant super
 quos ueniat benedictio eius. Alioquin fit illud quod scrip
 tu est. si fuerit ibi filius pacis. pax ura ueniat super eu. si aut
 pax ura ad uos reuertetur. Quod scriptum est ergo de pace
 hoc & de gratia fit. quod gratia simul cum pax coniungit.
 Sciendum tamen e quod hoc apostoli consuetudo scriben
 di non erga omnes ab eo ser uatur ecclesias. Nam ad corinthi
 quidem prima & ii. & ad galatas & ad effesios & ad philipen
 ses similiter scribit. Ad colosenses uero. Gratia uobis &
 pax ad o patre nro dicitur. & non addit & dno nro ihu xpo
 Ad tresolonicenses uero prima ita habet. gratia uobis & pax. &
 nihil ultra. In secunda uero. gratia uobis & pax ad o patre
 & dno ihu xpo. Ad timotheu prima. iii. gratia misericordia
 pax ad o patre & xpo ihu dno nro. Ad timotheu uero gra
 tia & pax ad o patre & xpo ihu saluatore nro. Et qua
 uis curiosior uideatur huiusmodi observatio tam
 quin nihil otiosum credit esse in scripturis diuinis & iam

horum differentias & diuersitates non inanes putabit.
Primum quidem mundo. quō ad quosdam scribens apostolus
dicit pro omnibus se gratias agere. Sicut & nunc ad romanos
& ad alios uero scribens. gratias quidem agit. sed non addit
pro omnibus gratias agere. Culpas aliquas graues aut pro
bra in eos non exagerat. Ubi autē notat aliquos uel arguit
non addit ad gratiarū actionē quia pro omnibus gratias
agit. Sicut & ad corinthios uel ad colosenses. Ad galatas
uero omnino nec ponat actionē gratiarū quia eos mira
tur tam cito transferri ab eo qui uocauit eos in aliud
euangelium. 7 Prima ergo uox incipit gratiarū actio
ne. agere autē dō gratias hoc ē sacrificiū laudis offerre.
Et ideo addit per ih̄m xpm̄ uelut per pontificē magnum.
Oportet enim scire eū qui uult offerre sacrificiū dō quod per
manus pontificis debet offerre. Sed & hoc quod dixit dō meo
non ē otiose accipiendū. Non enim uox ista potest esse ni
si scōrū quorum d̄s dicitur. Sicut d̄s abrahā uel isaac uel
iacob. Non potest d̄m suū dicere. is cui uenter d̄s est. Aut
cui auaritia d̄s est. Aut cui gloria sc̄ti & pompa mundi.
Aut potentia rerū caducarum d̄s ē. Quicquid enim unus
quisq; supra terra colit hoc illi d̄s est. Sed uideamus
quid est pro quo apostolus gratias agit dō suo quō inquit
fides ur̄a annuntiatur in uniuerso mundo. In uniuerso
mundo simpliciter accipiamus hoc uidet designare
quod in multis locis mundi hoc ē terrae huius eorū quō
m̄ sunt fides & religio p̄dicetur. Si uero ut in nonnullis
& iā in hoc loco mundus designatur qui ex celo constat

+

& terra atq; omnib; quae in eis sunt. 7 Potest & iam illud
 intellegi quod uirtutes de quibus dicitur quod gaudium habe-
 ant super uno peccatore penitentia agente. Multo magis
 de conuersione quoq; & fide romanoru laetentur nuntian-
 tibus sibi angelis illis qui ascendunt & descendunt ad filium
 hominis & ipsi enim mirantur de conuersione gentiu. & quod
 in omne terra exit sonus apostolorum xpi ihu. ⁷ Quae & la-
 gones ipsoru expectantes in hoc mundo laetantur sicut
 apostolus dicit. quod expectaculum facti sumus huic mundo
 & angelis & hominib;. Potest tamen & ita intellegi quod
 fides ista quam romani habent ipsa eademq; sit & non alia
 quae in uniuerso mundo annuntiat & creditur quae non so-
 lum in terra sed & in caelis praedicatur qua ihu pacificauit
 per sanguinem suum. Non solum quae in terra sunt sed & quae
 in caelis & in nomine eius genua flectunt. non solum terrestria
 sed & caelestia & inferna. & hoc est in uniuerso mundo fide
 praedicari. Per quam omnis mundus fit subditus do. Obser-
 uandum sane est quae ad hoc quae dixit. Primum quidem
 non reddidit uerbi gratia ut diceret. Secundo au sed pdixi-
 mus de locutionibus minus finitis. Nisi forte uideatur
 in eo reddi cum dicit. Nolo au uos ignorare fratres tes-
 tis enim mihi e dñs cui seruis in spu meo in euangelio filio
 eius. Dñs testis est scis suis quod & ipsi testes sunt dñi. Secundu
 quod dicit propheta. eritis mihi testes & ego testis dicit
 dñs. Sed & saluator ad discipulos dicit. eritis mihi testes in
 hierusalem & in samaria & in omnib; finibus terrae. 7
 Secundum illud quod scriptu est. qui confessus fuerit in me

R

R

R

& ego confitebor in eo coram patre meo. Uideamus autem quod
est quod dicitur. cui seruo in spū meo seruire in spū simi
le mihi uidetur esse immo & amplius aliquid quā adora
re in spū. sicut & ipse dñs dicebat ad samaritana muli
erem. Ueni & hora & nunc est quando ueri adoratores
adorabunt patrem in spū & ueritate. Sed paulus non solū
adorat in spū uerum & deseruit in spū. Nam adorare
quis potest & sine affectu deseruire uero eius est quē confir
git affectus. Deseruit ergo apostolus dō in corpore ne
que in anima. sed in meliore sui parte in spū. 7

Haec enim tria esse in homine designat. ad thesolonicenses
scribens cum dicit ut integrum corpus ur̄m & anima &
sp̄s in dēd̄m nostri ih̄u xp̄i seruasur. Et daniel dicit
Laudate sp̄s & anime iustorū dñm. Apostolus ergo ubiq;
sp̄m praefert & repudiat carne uel quae carnis sunt. 7
Denique & legis ipsius sp̄m laudat. Lit̄erā uero tāquā
carne cū dicit. lit̄era occidit sp̄s uero uiuificat. 7

Sed & cum dicit & enī in quo infirmabatur lex per carne d̄s
filū suū mittens in similitudine carnis peccati. Carne le
gis sine dubio lit̄erā legis dicit. Per lit̄erā namque
infirmabatur lex ut non possit impleri. Quis enim im
pleret uel desabbato quod scriptum est. Non temouebis
de loco tuo in die sabbatorū. 7 Quomodo enim fieri pote
rat ut se aliquis poenitus non moueret de loco suo uel dele
gibus leprae in stamine uel in pariete uel in pellicula
exortae & mille alia in quibus secundū lit̄erā tāquā
secundū carne infirmata est lex. 7 Propterea ergo apos

tolus dicit quod lex spiritalis est. Qui igitur legem intellegit
 esse spiritalem hic spiritu seruitudo unde & alius dicit. Si enim
 secundum carnem uixeritis moriemini. hoc est secundum litteram
 quae occidit. Si autem spiritu actus carnis mortificaueritis
 uiuetis. Requirendum sane est si & patres antiqui patriar-
 che uel prophetae qui & iam ipsi fuerunt perfecti in spiritu
 seruasse credendi sunt. Quia & Abraham desiderauit ut ui-
 deret diem dñi & uidit & laetatus est. Et moyses & helias
 apparuerunt in gloria conloquentes cum ihu in monte in quo os-
 tenditur legem & prophetas cum euangelis personare. Et in ea-
 dem gloria spiritalis aspectus atque intellegentia refulge-
 re. Quomodo sine intermissione memoria uestri
 facio semper in orationibus meis. Obsecrans si quomodo tam-
 aliquando prosperum iter habeam in uoluntate di uenien-
 di ad uos. Quod sine intermissione pro his quibus scribit
 orare se dicit mandatis sui memor. conplet opere quod
 sermone precipit. Quia autem dicit obsecrare se si quomo-
 do tamen aliquando prosperum iter habeat ut in uolun-
 tate di ueniat ad romanos. Considerandum quod aposto-
 lus di ad opus semper opus euangelii proficiscens expectat
 donec obsecrationibus impletur. Non solum prosperum
 sibi iter fieri. sed & in uoluntate di prosperum fieri.
 Unde & multo magis nobis quibus non est uel operis tanta
 uel merito conscientia. cum aliquid agere disponimus
 ad di uteneris prosperitas postulanda est. Puto tamen
 quod & iam hoc uoluit intellegi apostolus quod non semper
 prosperitas in uoluntate di uoluntate proficiscitur.

Deniq; & balaam iter habuit prosperū eundi ad bala-
ac ut malediceret populo isrl. sed non fuit illa ex uo-
luntate diuina prosperitas. Et multi in rebus scti
prosperitas utuntur successibus & exultant in prospe-
ritatibus suis. sed non ē talis prosperitas ex uolunta-
tedi. nisi cum tale est opus itineris nr̄i quale hic
designata apostolus. Desidero enī inquit uidere
uos ut aliquam tradam uobis donū spiritale ad confir-
mandos uos. id est consolari in uobis peream quae in uice
est fide ur̄am atq; in eā. Primo omniū discere debe-
mus opus esse apostolicū desiderare fratres. sed non aliū
ob hoc causā nisi ut uel conferamus eis aliquid doni spiritua-
lis si possimus uel si non possimus ipsi ut accipiamus ab
his; sine hoc enī non ē pbabile desiderū circū eundi isrl.
Quod aū dicit ut aliquā tradā uobis donū spiritale
uide tur indicare esse aliquid quod donum quidem sit n̄
tamen spiritale. Nam donū fidei sine dubio spiritale est. & donū
sapientiae & scientia & uirginitatis similiter. Vbi aū dici-
tur de nuptiis & uirginitate loquens. Sed unus quisque
propriū habet donū adō. alius sic. alius aū sic. Donū quidem
dicit esse & iam nuptias quō sicut scriptū ē adō aptatur
mulier uiro. sed non istud donum spiritale. Possunt &
alia multa dona di dici ut diuitiae & fortitudo corporis
ut forme decor. ut regnū terrestre. Adō enim & uia non
donantur. sicut & danihel dicit. quod ipse facit reges
& commutat. sed non sunt haec dona spiritualia.
Beati sunt ergo illi quibus spiritale gratiā tradere uult

apostolus ad confirmationē fidei. ut ultra iam non sint par-
uuli neque circūferantur omni uento doctrine. Quod cū sit
apaulo & ipse consolationē caput opus suū firmū & stabile
uidens & illi consulantur quia apostolicas gratias partici-
pes fiunt. Nol o autem ignorare fr̄s. quia ^{uos} proposui ue-
nire ad uos & prohibitus sū usq; adhuc. ut aliquē fructū
habeā & in uobis sicut & in ceteris gentibus. grecis ac bar-
baris. sapientibus & insipientibus debitor sū ita quod
in me est prumptus sū & uobis quirome estis euangeliza-
re. est quidem & ḡ perbatū in hoc loco. est & elocutionis
defectio. sed ḡ perbatū modo hoc possumus reddere.

sepe

Nolo autē uos ignorare fratres. quod sepe proposui uenire
ad uos ut aliquē fructū habeā & in uobis sicut & in ceteris
gentibus. grecis ac barbaris. sapientibus & insipientibus.
& prohibitus sū usq; adhuc. Defectio uero elocutionis
hoc modo adimplebitur; in eo ubi dicit. & in ceteris gentib;
grecis ac barbaris. sapientib; & insipientib;. Uidetur
de esse; quibus ut ea quae secuntur si de gantur quib;
debitor sum & statū talis consequentia; sicut fructū
habeo in ceteris gentib; grecis & barbaris sapientibus &
insipientib; quibus debitor sum. Ita quod in me ē prump-
tus sū & iam uobis quirome estis euangelizare. Nūquā
enim ullā gentē erubui praedicare euangeliū quia
uir tuus di in eo ē ad salutem. Omni credenti. iudeo pri-
mū & greco. quia in euangelio iustitiae reuelatur.
quae obiecta prius ue labatur in lege; Reuelabat
autē in his qui ex fide ueteris testamenti ad fidē nouā.

R

euangelii ueniunt. Sicut & in prophetis dictum est
quia iustus & iā si adhuc in lege sit dō credens & famu-
lo eius mori si ex fide uiuit. Et cū ad euangelium uenit
ex fide legis in fide xpi dirigitur & ita ex fide in fidem pro-
ficat. Haec quantum ad consequentiam uerborum ipsius
apostoli pertinere dicta sunt. Nunc autem quia spectat
ad intelligentiam requiramus quod ait quia sepe proposui
uenire ad uos. Caritatem suam quam erga romanos habebat
ostendit; Quia uero addidit & prohibitus sum usque adhuc.
Siquidem putetur ad dō prohibitus ostendit. Per hoc scilicet
id curae esse dō quo unus quisque a apostolorum uel debeat ire
uel non debeat. Et quod dispensatione quadam alius qui-
dam sinat praedicari uerbum dei alius prohibeat. sicut & ali-
bi dicit. Et cū temptare nos ire in bethaniam prohibuit
nos spiritus ihesu; in euangelio a saluatore dicitur. Uobis da-
tum est nosse mysteria regni dei alius autem in parabolis
ut uidentes non uideant & audientes non accedant.
Si uero prohibitus sum usque adhuc. At illud refertur de
quo ipse alibi dicit quia inpediuit nos satanas. Conpe-
tenter ostendit se in orationibus sine intermissione
certare, ut de uictis satanae inpedimentis si prosperum
iter eius fiat in uoluntate dei uidere eos qui omnia sunt.
Desiderat enim & in orationibus obsecrare non cessat
fructum aliquem capere ex ipsis sicut ex ceteris gentibus.
Vnde uelud multarum diuitiarum cupidus paulus
ex multis rationabilibus possessionibus redditus desiderat
congregare. Congregat fructus ex grecis congregat

ex barbaris. Congregat ex sapientibus aliquid & iā ex insipi-
 entibus collegit. Dum alius tamquā perfectus sapientiā
 loquitur. Alius tamquā insipientibus. Nihil aliud scire
 se dicit nisi xpm ihm & hunc crucifixum. Dum alios
 ex lege & prophetis docet. Alios signis & uirtutibus; suadet.
 Uerū hos om̄ fructus affert paulus quia tamquā palmet
 bonus permanet in uita uera quae est xps. quem fre-
 quentius pater purgat agricola. Et ideo fructū pluri-
 mū affert; Purgat aū eū in laboribus; in tribulationibus;
 in persecutionibus; Sunt enī alii palmetes qui in uita
 quidem permanent. fructū uero non ferunt sed sunt ari-
 di. Ex quibus sunt illi qui nomine quidem permanent
 in xpo. Operibus aū & actibus infructuosi inueni-
 untur & aridi quid dicuntur excidi a patre & in ignem
 mitti. Sicut enim primus adam uitis quaedam fuit
 & radix humani generis. Qui adtulit quosdā quidem
 palmetes fructuosos ut seth enos enoc & reliquos usque
 ad noe. Alios aū infructuosos & inuites ut caïn. Et om-
 nem quae ex ipso creatae stirpe. Ita & in xpo qui est no-
 uissimus adam. Sunt quidam palmetes uelut in uita ue-
 ra fructificantes. Quidam uero aridi & a patre agricola
 excidendi; sed & illud obseruandum est quod singula-
 ri numero apostolus bonorū nominat fructū. sicut
 & alibi; fructus aū sp̄s. caritas. gaudiū. pax. Opera
 aū carnis quae exprobat pluraliter profert. Quod si
 quis obieciat illud quod in psalmo scriptum ē. Labores
 fructuū tuorū manducabis. Pro bono & pluraliter dictū

sciendū ē quod sicut is qui margaritas negotiabat plures
inueniens unam pretiosā. uendit om̄ & emit illā unam.
Ita quis a pluribus fructib; incipiens. quod ^{ad} unā p̄fectionis
tendere debet fructū. Requirendū nunc est quō ap̄
tolus grecis & barbaris sapientibus & insipientib; debitor
est. Quid enī ab ipsis acciperat. unde eis debitor fieret.
Arbitror diuersis quidem gentib; inde eū effectū esse
debitore. quia omniū gentiū linguas eloqui accepit per
gratiā sp̄s sc̄i. sicut & ipse dicit. Omniū ur̄m magis lin
guis loquar. Quia ergo linguarū notitiā non prosequitur
sed pro his quibus p̄dicandū est accipit debitor omnib;
illis efficitur. quorū accepit adō linguae notitiae.
Sapientibus autē efficitur debitor per hoc quod accipit sapi
entiā in ministerio absconditā quod per fecit & sapientib;
loqueretur. Quom̄ autē & insipientib; in quo patientiae
gratiā & longanimitatis accipit. Summe & enim
patientiae est ferre insipientiū motus. Gratiā
autē addidit inconsequentib; itaq; in me est prumptus
sū & uobis euangelizare. Prumptū se esse testatur
quod & alibi dicit. Si uolens hoc ago mercedē habeo.
Prumptus enim quid est prudentib; loqui. De insipientib;
uero sentiendū est illud quod dicit. Si uis inuitus dispensa
tio mihi credita ē. Quae enim mihi ē si non euangelizā
uero. Non enī erubescō euangeliū. Virtus enī dī est
in salute omni credenti. Multa quidem probra aduer
sū euangeliū initio praedicationis exortasunt.
Sed paulus patientiam didicerat. A profectis dicentib;

nolite uinci obprobriis eorū neque cedatis spretionibus
 eorū. Et sciebat quod euangeliū praedicaret. non in foris
 humane sapientiae. uerbis sed in uirtute sp̄s. Desiēns
 ergo quid sit euangeliū pronuntiat. Uirtus enī inquit
 di est in salute omni credenti. Iudeo primū & greco; quia
 dixit uirtus di est in salutē uidetur ostendere. quasi sit
 aliqua uirtus di quae non sit ad salutem sed ad perditionē.
 Scit quippe & in propheta scriptū esse & erua uirtus mea
 magna. Et iterum in psalmis dici. in uirtute tua desper
 de eos. Et ideo hic dicit. uirtus di in salutē. Uidendum ē
 ergo ne forte propter istas uirtutū di differentias dextra
 & sinistra in dō appelletur. Ut uirtus in salute dextra eius.
 & uirtus in qua desperdit sinistra dicatur. Sed & illud ad
 uertendū est. ne forte quod xp̄s di uirtus dicatur. Et euange
 liū uirtus di xp̄s sicut alia multa. Ita euangeliū intellegi de
 beat & forte aeternū quod dicitur euangeliū de ipso dici sen
 tiendū sit. Omni inquit credenti iudeo primū & greco.
 Greci primo duabus apellationibus omne hominū censuerant
 genus. uel grecū dicentes esse unumquēque uel barbarū.
 Et distinctio eorū talis fuerat. ut omnis qui grecus non esset
 barbarus haberetur. Sed multo uerore distinctione utit
 paulus iudeos primo dicens. & post modū grecos postremo
 barbaros. Cum enī greci quod ipsi legibus utebantur omnes
 reliquos tanquā sine legibus uiuentes barbaros appel
 lauerint. Merito iudei & iā ipsi grecis ab apostolo prae
 feruntur. quia & ante ipsos legibus uiuere coeper̄ & le
 ges eorū ad dō & non ab hominibus promulgatae sunt.

Justitia enim dei reuelatur ex fide in fide. Justitia enim dei in
euangelio reuelatur. per id quod ad salutem nullus excipitur.
siue iudeus siue grecus siue barbarus ueni & .
Omnibus enim aequae saluator dicit. uenite ad me omnes
qui laboratis & onerati estis. De fide autem in fide iam superius
diximus. Quod & prior populus in fide erat quod cre-
diderat deo & in omni famulo eius. ex qua fide nunc ad fide
euangelii transit. Quod autem dicitur ex testimonio ab ac-
cipiente propheta quia iustus ex fide mea uiuit. Siue is qui in le-
ge est ut & iam euangelii credat. Siue is qui in euangelio
est ut & iam legi credat & prophetis. Alterum enim sine
altero integritatem non habet uitae. Reuelatur enim
ira dei de caelo in omnem impietatem & iniquitatem hominum
qui ueritatem iniquitatem detinent. Propter ea quia quod no-
tum est dei manifestum est in illis. Quod enim illis manifestauit
de ira dei plenus nobis in alio loco dictum est. paucis tamen
& iam in praesenti dicitur. Igitur ira dei nunc reuelari
dicitur non in parte aliqua sed in omnem impietatem
& iniquitatem. Ne tamen in omnem homines sed in illos so-
los qui ueritatem in iniquitatem detinent. Detinent
quidem sed iniustitiam meam detinent. Quibus & iam di-
citur manifestum esse id quod notum est dei ostendens esse
aliquid dei quod notum sit. Et aliquid eius quod dignum sit.
Dicitur ergo reuelari iram dei his qui hic non ignorantibus
ueritatem sed tenentibus eam. licet & male tenentibus
ira dei de caelo dicitur reuelari. Uidetur quod ratio-
nem & scientiam iram dei manifestatam dicat esse his

quibus ueritas notae licet eam iniquitate detineant.
 quamquidem ut ex consequentibus declaratur.
 De sapientibus huius mundi & eruditis uel philosophis di-
 ci intellegitur. Quicū ueritate & iustitiā dī cognouis-
 sent. non sicut dñm magnificauerunt aut gratias egerunt
 sed euanuerunt in cogitationibus suis. Conuersi ad idola
 & dicentes se esse sapientes facti facti sunt. quia cōmu-
 tauerunt gloriā incorruptibilis dī in similitudinē imagi-
 nis hominis & uolucrum & quadrupedū & serpentium.
 In quibus & iā hoc ostendit apostolus quod ea quidem que
 ad sapientes seculi de ueritatis scientia peruenierunt.
 dō reuelante perueniunt. Sed dū aut uane gloriæ
 student aut adulantur erroribus uetustis. aut metu
 principū refrenantur. dampnationis suae ipsi iudices
 fiunt. A quibus ueritas quā dō reuelante cognouerant
 aut ex clausa libertate contegit aut gestorum iniquita-
 te denegatur. Ita ergo dī ira uidetur interdum uirtus
 ipsa quæ præ est poenarū ministris & quæ supplicia
 infert peccatoribus dici sicut significari estimo in eo
 quia refertur quod ira commouerit dauid & iuber &
 ioab numerare populū. Sed & ministri eius significan-
 tur ac socii in eo quod dicit. Inmisit in eos iram furoris
 sui tribulationē & iram per angelos malos. Interdum
 & iam ipsius conscientiae cum delinquimus ultores &
 uindictæ stimuli ira appellant. sicut idem apostolus
 dicit. Recondis tibi irā indie iræ. & alibi inter se
 in uicē cogitationib; accusantib; aut & iā defendentib;

idie cū iudicabit dī occulta hominū. Sed & tribulatio
nis uel temptationis afflictio iradi nominatur.
Sicut & iob dicit. Ira aū dñi est incorporimeo. Curā
de caelo nunc iradi dicitur reuelari fortassis addistinc
tionē alterius irae quae non ē de caelo. Ut est illud
furore draconū uinū eorū & furor serpentū insanabilis
Aut forte quae ipsi aduersū quos sermo dirigit non igno
rantia sed inscientia ueritatis peccare dicuntur.
Ideo in eo sclo poena dirigitur. inde enī poenarū minus
ter accipit potestatem uel certe quae spiritalia nequitiarū
aduersū qui nobis certamen est in caelestibus esse dicunt.
Consequenter in eos qui ab his superantur iradi de caelo
dicitur iaculari. uel si dicamus qui agnita in eos tela in
de uibrantur & uulnera quibus in peccata currunt in
de suscipiunt. Hi uero quanto ueritatis expertiores
uel qui nihil habeant commune cū caelo & luce ueram
uel uitiorū suarū passionū q; cū demonū quibus se
sponte subdiderunt perferunt in omnē impietatem & iniquita
tem hominū qui ueritatem iniquitatem detinent. Impie
tas in dñm peccare est. iniquitas in homines. In dñm
ergo & in homines peccant qui ueritatem iniquitatem
detinent. quā ueritatem agnouisse credendis homi
nes naturalibus & adō animae insitis rationabilibus
quibus tam prudentiae concessū est. Ut quod notū est
dī id est quod agnosci de deo potest. per coniecturā crea
turae his quae uideri possunt inuisibilis eius agnosce
rent. Hoc ex pacto iustum erit iudiciū dī & iā erga eos

quante aduentu xpi cū potuerint dñm agnoscere ab eius cultu
 declinantes ad imagines hominū adorandas & animalium
 deuerterunt. Vt enim breuiter & omni in unū collecta
 diffinitione dicamus adorare aliū quē praeter patrē & fi
 lium & spm̄ sēm̄ impietatis est crimen. quia quod notū ē
 di manifestum ē in illis. Dñs enim illis manifestauit. Jam
 & superius diximus quae notū di est hoc quae & ex huius
 mundi consequentia uel rationib; assequi possunt. .
 Sicut & ipse apostolus ex consequentib; indicat dicens.
 Inuisibilia eius per ea quae facta sunt contemplari.
 Ignorū aū di intellegendum est ratio substantiae eius
 uel naturae cuiusq; sit pprietas. Puto quod non solum
 nos homines sed & omnē lateat creaturā. Aut si aliquan
 do tantus erat naturae rationabili pfectus. Ut in hanc
 quoq; possit peruenire notitiā di est nosse. Tale enī
 aliquid mihi sperandū uidetur per his quae a sal
 uato re dicunt. quia filiū nemo nouit nisi pater.
 Neque patrē quis nouit nisi filius & cui uoluerit filius reue
 lari. Non enim addit sed cui uoluerit filius reuelari. nisi
 scit & aliquos esse quibus reuelari uellit. Inuisibilia
 enim eius creatura mundi per ea quae facta s̄ intellecta
 conspiciuntur & sempiterna eius uirtus ac diuinitas ut
 sint inexcusabiles. Quae cū cognouissent dñm non sicut dñm
 magnificauer̄ aut gratias eger̄. sed euauer̄ incogitationi
 bus suis & contenebratū ē insipiens cor eorū. Dicentes enī
 se esse sapientes stulti facti s̄. & immutauer̄ gloriā incor
 ruptibilis di in similitudinē imaginis corruptibilis

§
 §
 §
 §
 §

hominis & uolucrū & quadrupedū & serpentū. Poen e iam
de his singulis in superioribus di fertū est. Diximus enim
haec quāuis ad omnes homines quibus non est ratio naturalis.
Maxime tamen expectare ad sapientes huius mundi & eos
qui philosophi nominantur quibus praecipue creaturas
mundi sunt omnia quae in eo factas discutere disciplina est
& per haec quae uidentur ea quae non uidentur ratione college
re. sciendū tamē est quod hic inuisibilia quae nominat de
creaturis dicit. De quibus & in alio loco apostolus scribit
quia omnia per ipsū id est per ih̄m xp̄m facta sunt. siue quae
in caelo siue quae in terra uisibilia & inuisibilia & ideo praeter
terea quae inuisibilia dixit addit & sempiterna eius uir
tus ac diuinitas. Uirtus ergo di quae sempiterna ē & diu
nitas quae nihilominus sempiterna est ex coniecturis
agnoscitur creature. uirtus est quae regit omnia diu
nitas quae replet uniuersa ex hoc ergo in ex causa
biles fiunt quicū manifestante dō cognouerint dñ.
Non ita dignū ē coluer̄ aut gratias eger̄. sed per cognationū su
arū uanitatē dum formas & imagines requirunt in dō in se
m̄ & ipsi dī imaginē perdiderunt & qui iacturae se in
luce sapientiae uidebantur in profunda stultitiae
tenebras deuoluti sunt. Quid enim tam terrū tam
obscurū tamq. tenebrosū quae gloriā dī ad corporalem
& corruptibile humane formae effigie uertere. ut
moris est his qui simulacra uenerant. diuine maiesta
tis eminentiā uolucris quadrupedib; & serpentib;
exaequare. Pro quib; causis iustissime tradidit eos dī

indesideriū cordis eorū in inmunditiā ut contumelias ad
 ficiant corpora sua in semetipsis qui commutauerunt ueritatē
 di in mendaciū & coluerunt & seruerunt creaturæ potius
 quā creatori qui est benedictus in sæcula. Quæ singu
 la quam uis iuxta ecclesiæ fidem consequenter expla
 nari uideantur. quia precedentibus culpā causis iure &
 in merito deserantur ad dō. hi qui ueritatē quā dō reuelante
 cognoscunt. in iniquitate detentant. Et per hoc quod deserun
 tur tradunt desiderii cordis sui. Quorū desideria cordis
 hæc erant & inmundicia & contumelias afficerent corpora sua
 in semetipsis. Et quale iudicio erga diuinitatis usi sunt uenera
 tionē dū dī incorruptibilis gloriā ad fœdēt & indignas deducunt
 hominū uerū animalū formas. Tali & iam ega semetip
 sos utantur uice ut rationabiles homines uiuant more in
 rationabiliū beluarū. Tamen requiramus ab his quid in bo
 num negant & iam iustū esse iudicem. Quid respondeant
 de his quod dicit apostolus. qui a tradidit eos dī indesideria
 cordis in inmunditiā ut contumelias afficiant corpora sua.
 Uidebitur enim in hoc non solū ipsorū ratio quod penitus ex
 cluditur. sed & nra responsio coartari. Quo enim iustum
 erit eum qui traditur quā uis pro peccatis tradat tamen ad
 concupiscentias tradi & ad hoc tradi ut inmunditiis & concu
 piscentiis afficiat corpus suū. Sicut enim hunc qui uerbicaui
 sa tenebris traditur ad poenā imputari non potest quæ in
 scuro sit & qui igni traditur culpari. pro hoc ipso non potest
 cur urari. Ita his quod desiderii & inmunditiis positi cor
 pora sua contumelias maculent. Marcion ergo & omnes

quidescola eius: uel serpentium germina pullularunt horum abo-
litiones ne extremo quidem digito attingere uidebit. quippe
qui propter huiusmodi questiones uetus instrumentum. sic ubi
forte in eo tale aliquid legerant abiecerunt. Sed quid de his
profectum cum similibus; nihilominus noui instrumenti question-
ibus prescientur. Nos tamen qui unum deum bonum & iustum legimus
& prophetarum & euangeliorum patrem christi fatemur eisdem
explanationibus; & in nouo & in ueteri utimur testam-
to. Inuocantes eum qui posuit in sion lapidem offensionis
& petram scandali. ut ipse nobis per sanctum spiritum suum offen-
sionem & scandalum lectionis apostolicæ per quam dubie-
mentes offendi uidentur aperiat frequenter in scripturis
inueniamus. Et a nobis sepe disertum est quod homo spiritus
corpus esse dicitur. ^{anima} Uerum cum dicitur quia caro concu-
piscit aduersus spiritum spiritus autem aduersus carnem. Media paulo
dubio ponitur anima que uel desiderius spiritus adque sciat
uel ad carnis concupiscentias inclinatur. Et se quidem
cum se iunxerit carni unum cum ea corpus in libidine & con-
cupiscentiis eius efficitur; Si uero se sociauerit spiritui
unus cum ea spiritus erit; Idcirco denique de his quorum se anima
ex integro cum carne iunxerant. dicit dominus in scripturis
non permanebit spiritus in hominibus istis. quia caro
sunt. De his autem quorum anima fuerat spiritui sociata
apostolus dicit. Vos autem non estis in carne. sed in spiritu.
Sunt præterea sicut in multis scripturæ locis inueni-
mus. & iam utriusque partis uel utriusque uisus fautores
quidam & aduatores angeli. Nam carnis concupiscenti-

tam aduersus spm̄. fau& diabolus & angeli eius & omnes
 spiritales nequitiæ in caelestib; cunctiq; aduersu quos
 hominib; luctamen est. principatus & potestates & mun
 di huius rectores tenebrarū. E contrario uero spū
 aduersus carnē decertanti animāq; humanā quae me
 dia est ad se reuocare conati fauent angeli homini. 11
 Omnes illi de quibus dñs ait. quia angeli eorū uident fa
 ciem patris uñ qui in celis ē; Et de quibus apostolus ad
 hebreos dicit. Nonne omnes sunt ministri sp̄s administe
 riu missi. propt̄ eos qui hereditatē capiunt salutis; fau&
 & ipse dñs; quippe. qui & iā animā suā ponit pro cub; suis. 7
 Sed ex utraq; parte fauoris disciplina seruatur. Non enī
 uires agitur. neq; necessitate in alterā parte anima decli
 natur. Alioquin nec culpa ei uirtus possit adscribi. nec
 boni electio praemiū. nec declinatio mali supplicium me
 reatur. sed seruatur ei in omnibus libertas arbitrii. ut
 quod uoluerit ipsa declinet. sicut scriptū est; Ecce posui
 ante faciem tuā. uitā & mortē ignem & aquam.
 Vita ergo xp̄i est. & mors nouissimus inimicus qui est
 diabolus. habet ergo in arbitrio suo anima. si uelit
 elēgere uitam xp̄m. aut in morte diabolū declinare. r
 quod si agnoscens animā dñi xp̄m. uitam suā amplexa
 non fuerit. ne sic ut dñm magnificauerit aut gratias egerit.
 sed euauerit in cogitationibus suis. & mutauerit
 gloriā incorruptibilis dī. in similitudinē imaginis
 corruptibilis hominis. Quolucrū & quadrupedū & ser
 pentū. & in his omnib; declinauerit ad carnē. atq; eos

quicarnis desideris fauent. derelinquetur sine dubio & de-
feretur. quicquid fauore suo ut spū iungatur animabatur.
& concedunt eam uel tradunt desideris cordis sui. quibus car-
ni sociantur & adheret. Neque enim obstitentem eam ac
reluctantem. ad ea quae refugit ac respicit reuocabunt.
Cuius rei imaginē si adhuc uidet obscura tali quadam spe-
cie manifestiorem planiorem reddemus; ponamus esse ali-
quod domiciliū in quo cum corpore & spū uelut cum duobus
consiliariis habitet anima; pro foribus uero huius domicilii
ad stare pietatē. omnesque cum ea uirtutes. Ex alia
uero parte impietatē omnesque luxoriarū ac libidinum
formas. & expectare anime nutum; quem ex duobus pro-
foribus obseruantibus. quorum: introduci ad se desideret
magis quem repelli. Nonne si spū obtemperans & meliorem uisa
consiliario. pietatis & pudicitiae ad se uocauerit chorum
Ille alius spretus repudiatusque discedet; Si uero carnis
uisa consilius impietatē ad se. & libidinis introduxerit tur-
mam. omnis illa scitatis & pietatis corona. cui malorum
anima conciliū pretulit. iusta cum indignatione recedat
relinquens eā desideris cordis sui ut ignominia & contu-
melis afficiat corpus suū in se & ipsa. quae commutauit
ueritatē dī mendacio. & introducens ad se impietatē &
infidelitatē. colit & seruit potius creaturae quā crea-
tori qui est benedictus in secula; Quibus sane excausis ani-
ma humana tantihuius discriminis. tam anticipatam
subeat statum. non est p̄sentis loci discutere. Eorum er-
go est contumelias afficere corpora sua. quid deseruiunt

simulacris & eorum colere creaturam. qui relin-
 querint creatorem. Nos autem qui nullam crea-
 turam sed patrem & filium & spiritum sanctum colimus & adoramus.
 sicut non eramus in cultu. ita ne in actibus quidem & con-
 uersatione peccemus. neque imitemur eos qui contume-
 liis afficiunt corpora sua in semet ipsis. sed aspicientes
 quod dicit apostolus. Aut nescitis quia corpora uestra mem-
 bra christi sunt. Et iterum quod corpus uestrum templum spiritus sancti.
 ut membra christi & templum spiritus sancti. corpora uestra in omni sancti-
 tate & puritate seruemus. quoniam non solum digna angelorum
 ingressibus fiant. uerum & habitatione spiritus sancti & mansi-
 one patris ac filii. quid dicit de eo qui in mandatis suis per-
 manet. Ego & pater uenimus & mansione apud eum
 faciemus. Propterea tradidit illos deus in passionem igno-
 minie. Nam & femine eorum in mutauit ⁱⁿ naturam ⁱⁿ usum in
 eum usum qui extra naturam est. Similiter & masculi.
 relicto naturae usu femine ⁱⁿ accersunt in desiderium sui.
 in uicem masculus in masculum turpitudinem operantes.
 & mercedem quam oportuit erroris sui in semet ipsis reci-
 pientes. Et sicut non probauerunt deum habere in notitia.
 tradidit illos deus in reprobum sensum. ut faciunt ea que non
 conueniunt. Repletos omni iniquitate. malitia. nequi-
 tia. auaritia. plenos inuidia. homicidas. contention-
 dolo. malignitate. susurratores. obtretratores. deo odi-
 biles. contumeliosos. superbos. elatos. inuentores malorum.
 parentibus inobedientes. insipientes. in compositos. si-
 ne affectu. sine misericordia. qui cum iustitia dei cogno-

uissent: Quō quitalia agunt digni sunt morte. non solum
qui faciunt illa sed & consentiunt facientibus. Propterea
inexcusabilis est o homo omnis qui iudicas. in quo enim aliu
iudicas ^{met} te ipsum condemnas. eadem enim ^{argis} qui iudicas.
Tertio inueniemus ab apostolo positum. tradidit illos dñs
primę quidem traditionis causas dedit; qui cum cognouis
sent dñm non sicut dñm magnificauerunt aut gratias egerunt.
usque & serpentum; propter. inquit tradidit illos dñs
usque corpora sua; Secundę traditionis causa uidetur pre
mittere cum dicit; qui commutauerunt ueritate in menda
ciũ usque creatori. propterea ait. tradidit illos dñs in passi
onem ignominie; Quę tamen secunda traditio gratior
bus flagitijs uidetur obnoxia. Etenim femine inquit
eorum inmutauerunt usque ^{naturalis usui} extra naturam est. similiter &
masculi; Tertię quoque traditionis causas uidetur
dare cum dicit & sicut non probauerunt dñm habere innot
tia. tradidit illos dñs in reprobum sensũ. ut faciant
ea quę non conueniunt. repletos omnẽ impietate. ma
litiã ceterisque sceleribus. quę consequenter enumerat
Verum distinctiones iste causarum. non mihi uidentur
satis congruere ad ea quę singulis quibusque subiecta
crimina. Quō enim turpioribus flagitijs traditur
is qui creaturę seruit magis. quã ille qui gloriã incor
ruptibilis dñi in similitudine imaginis corruptibilis ho
minis. & uolucrũ & quadrupedũ & serpentũ. ut ait.
Aut quomodo supra utrumque horũ uelut examini caudã
traduntur malo ^{hi} qui non probauerunt dñm habere innotia

Vnde magis mihi uideatur omnes haec causae quae tra-
 ditionibus singulis praefertuntur in unum coaceruan-
 dae. Et rursus traditionum species in unum. ut uer-
 bi causa ita dicamus. quo quidem homines mutauerunt
 gloriam incorruptibilis dei in similitudine imaginis ho-
 minis. & uolucrum & quadrupedum & serpentium. Et qui
 commutauerunt ueritatem dei in mendacium. & coluerunt & ser-
 uerunt creaturae potius quam creatori. Nec probauerunt
 habere innotitiam. propter haec omnia tradidit eos deus
 in passionem ignominiae. Ut feminae eorum inmutarent
 naturam ^{liber} usum in eum qui extra naturam est. Similiter
 haec & masculi; sed & tradidit eos deus in reprobum sen-
 sum ut faciunt quae non conueniunt qui erant reple-
 ti omni iniquitate malitia nequitiaque & auaritia ple-
 niq; erant inuidia homicidiis contentione. dolo & ce-
 teris quae scriptae sunt malis. quiq; cum cognouissent
 iustitiam dei hanc esse. ut quae talia agunt digni sunt mor-
 te non solum faciunt illa sed & consentiunt facientibus;
 Et ideo pro his omnibus malis inexcusabiles erunt. dum
 alios in his quae ipsi agunt sceleribus. & iudicant
 & condemnant. De se enim pronuntiat quis cum
 de his quae ipse committit alium punit. Arbitror
 autem sufficere ea quae traditionis specie supradictas.
 quomodo deus tradere dicitur eos quorum actus &
 animus a se declinante & indulgente uitius abhorres-
 cit ac deserit & eadem repetere in super fluum pu-
 to. Duo sunt sane qui in hoc loco iudicant reos quoque

altera designari uidetur ex altero; Certum namque est
quod si quidem tradiderit deus uel in desideria cordis sui uel
in passionem ignominiae uel in reprobum sensum. Con-
tinuo tamquam in terra pessima & reproba omnis illa
in eo qui traditur res criminum surgat. & rursum si quis
cum cognouerit deum non sicut deum magnificet aut gratias
agat. sed sicut alius qualem per singula apostolicus sermo
descripsit. dubium non est huiusmodi animam derelic-
tam esse ad deum & traditam; Neque enim possibile est cum his
malis esse habitaculum deo. aut haec mala inde proce-
dere ubi habitat deus; Uerum quia in his tribus uni-
uersas impietatis species enumerasse uidetur apo-
stolus. uel eorum qui idola colunt. uel eorum qui creaturae
deseruiunt potius quam creatori; Sed eorum qui non probant
deum habere innotitia; In quorum primo titulo promiscue
pagani in alios sapientes eorum & philosophi designantur.
Puto quod in hoc tertio indicentur heretici. uel crea-
torem deum negantes. uel diuersas blasphemias in excelsis
loquentes. Igitur si singuli quique horum quos supra dixe-
mus in cultum diuinitatis errare. talibus. talibus malorum
designantur. Nos qui uidemur in ecclesia esse. & fide
rectam tenere. Consideremus nos in & ipsos. & omni-
cum inspectione pensemus. ne forte solo ab his ueri cultus
nomine separati rebus atque actibus sociemur.
Certum est enim quod uerbi causa repletus est iniquitate. ma-
litia nequitia auaritia. non probauit deum habere inno-
titia. Et est de numero eorum quos tradidit deus in reprobum

sensum. Et iterū quorū femine uel masculi relicto natu-
 rali usu accenduntur in eū usum qui contra naturā est.
 Certum est quod ex illorū numero sunt qui seruunt
 creaturae potius quam creatori. Et quos tradidit dī
 in passiones ignominiae. sed & si qui in munditia contu-
 melis afficiant corpora sua ^{et qui} ex illis sunt qui cōmuta-
 uerūt gloriā incorruptibilis dī. Nisi qui grauiore sacy-
 legio ^{denotat} qui nam fidelis est. templa profanus adhuc
 non ^{contaminat} idolorum; Non est sane praeter eum
 dum ne iste quidem apostolicus sermo in quod dicitur. quō cō-
 mutauerūt ^{gloriā} incorruptibilis dī in similitudinē imaginis ho-
 minis non solum eos qui idola colunt arguere. sed & an-
 tropomorfitas intellegendus ē confutare. qui in ecclesia
 positi imaginem corpoream hominis dī esse imagi-
 nem dicuntur. Ignorantes illud quod in genesi scriptū
 est ad imaginē dī factum esse hominē. de quo homine
 sentiendū sit. ab apostolo interpretari cum dicitur.
 Deponentes ueterem hominē cum actibus suis. & induentes
 nouū qui secundum dīm creatus est; Et quia nouum ho-
 minem dicitur secundum dīm creatum. Hanc autē eun-
 dem nouum hominē alibi interiore hominē uocat.
 Corruptibilem uero hunc cuius hic imaginē respicit. ex-
 teriore hominē nominat cum dicit. Nam & si quis fo-
 ris est hominē corrūpatur. sed qui intus ē renouatur.
 Et ut plenius adhuc eius sententiā sciunt isti quide ima-
 gine dī errant; Audiant quem dicat esse apostolus ho-
 minē qui ad imaginē dī creatus est. Cū ad colosen ser hoc

modo scribit. Nolite mentiri inquit spoliantes uos
u&lerem hominē cum actibus eius. & induentes nouū
qui renouatur in agnitione secundū imaginē eius.
qui creauit eum; ex quibus euidenter ostendit quod
interior homo. qui per agnitionē renouatur. ipse ad
imaginē dī creatus est. Quia uero exteriorem homi
nē id est corporeum. & corruptibilem ad imaginē dī
dicuntur cum his ab apostolo sociantur. qui commutau
erunt gloriam dī in similitudinē imaginis corruptibilis
hominis. Verum oportuit ne haec quidem in ex
planatione apostolici sermonis omittat. ^{ref.} Ut & in
hoc capitulo apostolici. sicut & in ceteris plurimis
antropomorphitae. id est qui corporeā hominis imagi
nē dī esse imaginē dicuntur. conuictos esse & confu
tatos esse cognoscerent. Sed nos iam in his contem
tiam primi uoluminis concludamus.

IN IPIS TULIAM PAULI AD ROMANOS
EXPLICIT LIBER PRIMUS

INCIPIT LIBER SECUNDUS

Scimus quō iudicium dī est secundum ueritatem
in eos qui talia agunt. Iudicium quidem dī secundum
ueritatem. non solum in eos qui haec agunt quae
superius enumerata sunt. uerum & in omnes qui
quō: boni quidem mala uergerent. expectandum est
& credendum. Sed illud est quod in loco hoc uideatur
ostendi quia solius dī sit secundum ueritatē iudicium

Sunt enim quidam qui committunt operē quidem malē. Animo
 autē non malo; ut si quis uerbi causa homicidium non uolunta-
 re commiserit. Et alia fiunt opere quidem bono sed animo
 non bono. Ut si quis misericordiā non p̄ mandato dī sed ut
 laudetur ab hominibus faciat. Alia uero sunt in qui-
 bus siue in bono siue in malo animus cū operare concordat.
 & quia corda hominū nosse solius dī est. & mentis secreta
 dinoscere. Idcirco ipse solus est qui secundū ueritatem
 potest habere iudicium; sed requiritur. Si ergo eos quorū
 remissae sunt iniquitates per baptismi gratiā uel quorū
 tecta sunt per paenitentia peccata uel quib; imputandū
 non est peccatū per martyriū gloriā secundum ueritate
 uideatur dī seruare iudiciū. Veritas quippe iudicii
 hoc postulat. ut malus mala & bonus recipiat bona,
 Et quamuis dona & largitio dī nequaquā curiositate dis-
 cutientis amittant. Tamen & iam in hoc quanta sit
 iudicii eius ueritas ostendamus; communis professio est.
 bonum non debere puniri. nec malū consequi bona.
 Sed qui ergo sit uerbi gratia qui egerit aliquando mala. cer-
 tū est quod malus erat tunc cum agebat mala. Is ue-
 ro si praeteritorū paenitens. mentem suam corrigat ad bona
 & bene agat. bene loquat. bene cogit & bene uelit. qui hoc
 agit non tibi uidetur bonus. & merito recipere bona; simi-
 liter & ex bono quis conuertatur ad malum. non iam boni
 qui fuit & non est. sed malus iudicabitur quod est.
 Actus enim siue bonis siue mali preterunt. sed secun-
 dum sui qualitatē agentis mentem imaginantē. & for-

manent. eam que uel bonam relinquunt uel malitiam. seu
paene seu premis destinandam. Erunt ergo iniquum
uel bonam mentem pro malis gestis punire. uel malitiam
pro bonis actibus munerari. Uerum & adhuc planius
fiat quod dñs. ^{in iudicio recta deceptus} addemus etiam hponamus esse animam in
habita impietas. iniustitia. stultitia. luxoria. & multitudine
omnis malorum. quibus scilicet ministram se famulam
quae subdiderit quod in semetipsam regressa h. anima
pietatis. rursus & uirtutibus mentis suae ianuam per
dat. Nonne ingressa pietas impietatem continuo depel
let. Similiter & iustitia iniustitiam trudet. & sapientia
stultitiam. & sobrietas luxoriam fugat. Neq; ita depel
sis ex semetipsa habitatoribus barbaris. ciuile. legitimum
uirtutibus ^{be} prebit hospitium. Quo ergo iam plenam
uirtutibus animam iustum erit de his arguere q; gestierit
^{que} cum dum etiam uirtutum & de impietate piam de in
iustitia iustam. De luxoria sobriam condemnare.
Hoc ergo modo etiam in his quorum remis se sunt iniqui
tates. & quorum tecta sunt peccata. Credendus est secun
dum ueritatem seruare iudicium. Existimatis autem
hoc homo omnis qui iudicas eos qui talia agunt. & facis
illa quae tu effugies iudicium di. Si omnia q; te loqu
tur his qui in lege sunt loquitur. eaq; euangelium uel
apost. nunc loquitur. Non principibus scti nec regib;
mundi. si ^{ed} ecclesiarum rectoribus & principibus loq
tur. His uidelicet qui iudicant eos qui intus sunt. i.
epic uel prbis & diaconis. His ergo dñs ne existimes se

effugere iudicium dī si ea committant ipsi de quibus alios
 iudicant & condemnant. Et ideo oportet unum quemq; de
 sua prius conscientia iudicare. & tunc eius quem iudicat
 gesta discutere. quod si fieret omnis penitus ad eundem hono-
 ris ecclesiasti abscideretur ambitio. si se iudicandos potius
 quam iudicatuos hi qui pre esse uolunt populis cogitarent.
 Nemo ergo existimet qd̄ effugere possit iudicium dī. sicut
 & propheta dixit. quo ibo aspū tuo & a facie tua. quo fugiā.
 Et quod haec ad eos maxime dicuntur. qui pre sunt iudi-
 cis populorum. Idcirco alibi dicitur quod de domo dī
 incipiet iudicium. Et item alibi dñs dicit. In his qui ad
 proximaui mihi scīficabor. sicut in nabad & abiud gestum
 est. alienum ignem id est non sacrum diuinis altaribus
 obtulerunt. Incipit ergo iudicium a filiis prius. flagellat
 enim dī omnem quem in numerum recipit filiorum.
 Verum ut ego aestimo nec se possit [hole] quis debet & uelle
 effugere iudicium dī. Non uenire enim ad iudi-
 cum dī hoc est ad aemendationem [hole] uel ad sanitatē
 & remedium non uenire. Aut dī [hole] uitas bonitatis
 eius. & sustentationis & poenitentiae contemnit. igno-
 ras qm̄ benignitas dī ad poenitentiam te adducit. Diui-
 tias quē ^{ppet} bonitatis dī ille agnoscere potest qui conside-
 rat quanta in terris mala cotidie homines gerunt.
 Et quod mente pene omnes declinantes & simul inutiles
 facti latam & spatiosam perditionis ambulat uiam.
 Angusto uite itinere neglecto & tamen his omnibus dñm
 producentem solem suum cotidie & pluuias ministrantē

115
Siqui consideret & quanti cotidie in dñm blasphemant & in caelum extendunt linguas suas iam quid de fraudibus dei descelere. de sacri legis & piaculis dicam quibus tamen omnibus in hoc loco illi uidentur in scelere prae ferri qui alios iudicantes ipsi committunt quae ceteris puniunt. Siqui ergo hanc bonitatem dei & sustentationem eius & patientiam contemnit. Ignorat quod per haec ad patientiam pro uocatur. Sustentatio uero a patientia hoc uidetur differre quod in firmitate magis quod in proposito delinquunt. sustentari dicantur qui uero pertinaciter uel ut insultant in delictis suis. ferri patienter dicendi sunt. sed sicut omnia in mensura fecit deus & ponderare & numero. Ita etiam patientiae eius certa mensura est quae mensuram credendum est consumptam uel ab his qui diluuiis perierunt uel ab his qui in sodomis caelesti igne uastati sunt. Unde & de amorreis dicitur nondum enim repleta sunt peccata amorreorum usque nunc. fert ergo deus patienter & expectat uniuscuiusque penitentiam. sed non nos dissoluat hoc & tardos ad conuersionem faciat quod rursus patientiae eius & sustentationis certa mensura est. Secundum duritiam autem tuam & cor impenitens thesaurizas tibi ipsi iram in die irae & reuelationes iusti iudicii dei qui reddet unicuique secundum opera eius. Cor durum in scripturis diuidetur cum mensura humana uel ut cetera frigore iniquitatis obstricta signaculum imaginis diuinae non recipit. hoc idem alibi cor crassum appellatur. sicut cum dicit. in crassum est cor populi huius.

Contrarium uero est duro molle quod in scripturis cor car-
 neum nominatur. & crasso subtile uel tenue quod ap[osto]l[us] spiri-
 talem hominem uocat eum qui examinat omnia. Igitur
 cum quis scit qm̄ bona sunt & non agit bona per duriciam
 cordis contemptum bonorum omnium habere credendus
 est. Crassitudo uero cordis est ubi subtilis & spiritalis
 intelligentiae non recipitur sensus. Et ita cor in paenitentis
 effectum thesaurizat sibi ipsi iram in die irae & erit iusti iu-
 dicii di. Dum bonum opus non agitur per duriciam. intellec-
 tus uero bonus per crassitudinem cordis excluditur. De
 ira autem d[omi]ni & superius quantum resp[er]at potuit & in alius
 locis saepe desertum est. quod uero dicitur thesaurizat tibi
 iram. Considerandum est thesaurus appellatur quo diuersi
 generis opes & diuitiae congregantur huius in scripturis
 significantiam triplicem legimus. Dicitur enim in euangelio
 thesaurum esse quidam in caelis in quo prohibet d[omi]n[us] thesaurizari.
 Et alius thesaurus in caelo in quo iubet fideles quosq[ue] opes suas
 recondere. & hic nunc ap[osto]l[us] dicit irae thesauros. Omnes ergo
 homines per haec quae agunt in hoc mundo in uno aliquo
 existit tribus congregant thesauros. Aut enim fidelis est
 quis & iniquus & per duriciam cordis & cor in paenitentis
 in thesauro irae actus suos recondit. Aut terrenus est
 & de terra sapit ac de terra loquitur. & cum ei at tulerit
 ager fructus uberes destruit horrea sua & maiora aedi-
 ficat & thesaurizat in terra. Et ille quidem durus hic aut
 stultus appellatur. Dicitur enim ad eum stulte hac nocte
 repetent abste animam tuam & quae paraasti cuius eris.

Aut sapiens est in dñm diues. & in terris ambulans conuersationem
habet in caelis. atq; omnia quae agit digna sunt regno caelorum.
Et iste talis diuitiarum suarum thesauros condit in caelis. Ita
igitur unius cuiusq; thesauri possessor & conditor potest.
Alius quidem carnalis. Alius uero animalis homo. Alius autem
spiritualis appellari. Nunc iam uideamus quae est dies irae quod
hic apostolus nominat quae tamen facilius dinoscetur. si de ea
quid etiam reliquae scripturae indicent requiramus. Quo ergo
ad praesens exempla occurrere poterunt aptabimus. & ex his quae
sunt dies irae monstrabitur. Scriptum est in uisus propheta. Uae
his qui desiderant diem dñi. Ut quid uobis diem dñi hoc est tene
brae & non lux. Quem admodum si effugiat homo a facie leonis
& occurrat ei ursus & intra uidomum suam & extendat manus
suas ad parietem & mordet eum serpens. Nonne tenebrae sunt
dies dñi & non lux & caligo quod non resplendet. Sed & iohel
dicit ad sacerdotes & eos qui altari deseruiunt. Clamate ad dñm
sine cessatione. heu me. heu me. in diem quia prope est dies dñi.
& sicut miseria ex miseria uenit. Post pauca tuba canite in sion.
predicite in monte scō meo & non fundantur omnes qui habitant
super terram quod adest dies dñi quia prope est dies tenebrarum.
& caliginis dies nubes & nebulae sicut matutinum. Effundetur
super montes populus multus & foras similis ei non fuit a seculo. Et
post ipsum non erit usq; in annos sc̄li sc̄torum ante ipsum ignis
consumens & post ipsum flamma accensa sicut paradisus di
uitiarum erit terra ante faciem eius & posterquam eius campus
exterminii. & nullus est qui euadat ei sicut aspectus aequorum
facies eorum & sicut equites ita sequerentur. Sicut uox curruū

me

super uertices montium insilient. Sed omnia inconsequenter
 de eadem scribit usq; ad eum locum ubi dicit & dñs elabit uocem suam
 ante faciem uirtutis suae quia ingens est ualde castrorum eius &
 ualida opera uerborum eius propter quod magnus est dies dñi.
 magna & nobilis ualde & quis erit idoneus ei. Sophonias uero ita dicit.
 Reuertimini a facie dñi dñi qm̄ prope est dies dñi. & preparauit dñs
 uictimam suam scificauit uocatos suos & post pauca prope est dies
 dñi magna prope est & uelox ualde. Vox dñi amara & dura
 posita est & ualida dies irae dies ita. dies angustiae & necessitatis.
 dies aceruitatis & perditionis. dies tenebrarum & caliginis. dies
 nubis & nebulae. dies tubae & clangoris super ciuitates munitas
 & super muros excelsos & afficiam homines & ambulabunt sicut ceci
 qm̄ dño peccauerunt & effundat sanguinem eorum sicut pulue
 rem & carnes eorum ut stercorea. durum eorum & argentum
 eorum non poterit liberare eos in die irae dñi in igni aemulatio
 nis consumetur omni terra qm̄ consummationem & festinatio
 nem facit super omnes qui habitant terram. Esaias quoq; simi
 liter memorat. Ecce dies dñi ueni & insanabilis furoris & ire
 ponere orbem terre desertum & peccatores perdere ex eo & post
 pauca. Caelum enim furore accendetur & terra mouebitur
 fundamentis suis propter furorem ire dñi sabaoth in die qua
 super uenerit furor eius. Histot & alibi de die irae testimo
 nius congregatis puto. q̄ ultra locus hic expositione non egeat
 euidenter enim in his omnibus dies irae uindictae dies & iudicii
 designatur. Inde deniq; ad diem ire addit ipos & reuelatio
 nis. Sic enim in die irae & reuelationis iusti iudicati.
 Reuelanda namq; omnia & iam in euangelio designatur

cum dicitur. Nihil occultum quod non manifestetur. nec opertum quod non reuelabitur. sicut & apostolus in consequentibus huius epistolae dicit cogitationibus accusantibus aut & iam defendentibus in die cum iudicabit deus occulta hominum. In quo utique ostendit occulta hominum reuelanda non nisi in die qua iudicaturus est. sicut & ad corinthios euidentius dicitur. Nolite ante tempus inquit iudicare usquequo uenit deus qui inluminabit occulta tenebrarum consilia cordium. Quae utique omnia de hac eadem die iudicii intelleguntur in qua tenebrae & meror & tristitia futura dicitur propter eos qui multis peccatorum uulneribus confossi ignis remedius indigebunt quo in tempore dicitur ad suos. Perge populus meus intra inprumptuaria tua. Claude hostium tuum occultare paulisper donec transeat furor irae meae. Inquit sermonibus quae uice diuitiae bonitatis dei occultentur propter eos qui patientiam eius bonitatemque condemnant manifestare non opus est. Requiritur sane a quibusdam cur dies hic de quo superius bibliothecas propheticas mouimus in fine mundi statutus sit. ut omnes qui ab initio seculi usque ad finem ipsius desancti fuerint. Ad hunc ultimum diem iudicandi referentur. Cuius rei incerto res causas certum est secretioribus misteris contegi. Misterium uero regis abscondere bonum est tamen explanationis gratia dicemus in quantum possibile est pagani uerba committere. Multi sunt qui ex hac uita abeuntes uel bonorum uel malorum post se quaedam semina reliquerunt. ex quibus qui super sunt homines occasiones uel salutis uel perditionis accipiunt. Uerba gratia dixerim ut sunt omnes qui prauas sectas & alienas artes inter philosophos concluderunt uel qui magica sacrilegia. Autque errores astrorum & deorum finxerunt. Certe qui apud nos aut

res hereticorum & pravorum dogmatum libris selectis extiterit
 uel etiam quibus schismata in ecclesiis & scandala ac dissensiones
 operati sunt. E contrario uero apostolicarum litterarum opus
 profectusq; per has uniuerse ecclesiae & conuersio ad dñm atq;
 emendatio totius mundi & manifestabit. Quorum omnium
 cause non nisi cum ipsius mundi fine claudentur. & ideo non
 esse iustum iudicium dñi donec de his singulis uel profectus uel
 impedimenta penderent. Q. & apostolus significare uideatur cum
 dicitur. Quorundam hominum peccata manifesta sunt precedencia
 ad iudicium quos autem & subsequuntur. Iam uero si etiam extra
 corpus positi uel scilicet qui cum xp̄o sunt agunt aliquid & laborant
 pro nobis ad ipsi extra corpus positi aliquid agunt scdm̄ ppositū
 mentis suae ad angelorum nihilominus similitudinem sinistro
 rum cum quibus & in aeternum ignem mittenti dñr xp̄o. habe
 atur hoc quoq; inter occulta dñi nec cartule committenda mis
 teria sufficiant ista dedie trae & reuelationis. Hunc requira
 mus de eius iudicio dñi in quo reddet unicuiq; scdm̄ opera
 sua. & primo quidem excludantur eretici qui dicunt bonas
 uel malas animarum naturas. Et audiant q̄ non pro natura unicuiq;
 dñs sicut pro operibus suis reddet. Secundo loco aedificantur
 fideles ne putent sibi hoc solum sufficere posse q̄ credunt
 Sicut sciunt iustum iudicium dñi reddet scdm̄ opera sua.
 Videbuntur nequaquam pro hoc sermo non excludi posse
 gentiles si forte & ipsi boni aliquid operentur & emendatius
 agant. Sicut & illud qui in ezechiele scriptum est hunc
 sententiae uidetur aduersari. dñs enim. Cum auerterit
 eum auerterit se iustus a iusticia sua & fecerit iniquitatem

secundum omnes iniquitates quas fecit unquus omnes iustitiae eius
quas fecit non commemorabuntur in lapsu eius quo lapsus est. sed upe
catis suis q̄ peccauit in ipsis morietur. De enim si nihil ex iustitia iusti
cum lapsus fuerit memorabitur. Quo uncuq; reddet d̄s scdm̄ opera
sua. Sed uideamus ne forte absolutionem sui in se ipse sermo diuinus
inueniat si obseruemus qm̄ scriptum est q. d̄. Cum auer sus fue
rit iustus a iusticia sua & non sufficeret cum dicere. Cum auer sus
fuerit iustus a iusticia sua. sed addidit & fecerit omnem impie
tem scdm̄ omnes impietates quas fecit unquus. In quo uidenter
latentur huiusmodi uisus se intelligitum ut si forte non scdm̄
om̄s iniquitates quas fecit unquus fecerit iustus. Non om̄ iustitiae
eius de memoria auferantur. si uero omnes iniquitates fecerit quas un
quus. Tunc demum omnes iustitiae in lapsu eius de memoria
subtrahuntur. Hec quam uis occultauerit in scripturis sp̄s sc̄s
propter hos quid uitas bonitatis & patientiae eius contem
nunt. Non tamen penitus abstulit q. & thesaurus in agro
absconditus non quidem ab omnibus inuenitur. Nec facile
diripiatur & percat. Inueniat tamen a prudentibus qui
possint uae & uendere om̄a q̄ h̄nt & emere agrum illum.
& haec ergo quam uis abscondita sunt in scripturis sicut
scriptum est. Quam magna multitudo dulcedinis tu
dn̄e quam abscondisti timentibus te. Tamen inueni
untur ab his qui non sc̄nt lum iustum sicut etiam boni
esse d̄m̄ legis & prophetarum. Ex his que in scripturis
misterio sunt occultata defendunt. Ex quibus necessitas
exegit pauca patet facere exponencia postolicum ser
monem quo ait. Iusti iudicati di qui reddet uncuq; secundum

opera sua. his quidem qui secundum patientiam boni operis
 gloriam & honorem & incorruptionem q̄runt uitam
 eternam. his autem qui ex contentione & qui diffidunt
 quidem ueritati obtemperant autem iniquitati. ira & in
 dignatio. tribulatio & angustia in omnem animam operantis malu
 iudei primum & greci. Gloria autem honor & pax omni operanti
 bonum iudeo primum & greco. Non enim per sonarum acceptio
 est apud d̄m querentibus inquit gloriam & honorem & incor
 ruptionem p̄ boni operis patientia uita & eterna dabitur. non solu
 iudeis quib; credita uidentur eloquia d̄i. sed & iam grecis quod
 iustum est d̄i iudicium. & non tamen iudeorum d̄s est sed
 & gentium. his uero qui per contentione mentis & animi prau
 tatem ueritati non creclunt. Sed iniquitatem sequuntur.

Redditur ira & indignatio tribulatio & angustia non solum
 gentili sed & iudeo quia non est per sonarum acceptio apud
 d̄m. hi quidem quantum ad sermonem ordinem expectat. Sed
 nunc q̄ ad ueritatem sensum pertinent requiramus. his inquit
 qui per patientiam boni operis. q̄ d̄i patientiam boni operis
 ostendit laborem quendam & agones imminere his qui bonum
 opus facere uolunt. Luccanen est sicut idem apostolus dicit.
 Non aduersum carnem & sanguinem sed aduersum prince
 patum & potestatem & mundi huius rectores. Quae omnia
 bono operi aduersantur. Et ideo patientia necessaria est
 quia scriptum ē. in uestra patientia adquirit̄is animas
 uas. Uideamus autem q̄ d̄i opus bonum. d̄s in eu an
 gelos dea muliere q̄ alabastrum unguenti effudit super
 caput eius. p̄nuntiat quia opus bonum operata est in ne.

Designans quia qui uerbo dei unguentam se perfuderit id est
qui opera cum uerba sociauerit. Ille opus bonum operetur.
odoratur namq. efficitur omnium unguentorum suauitate
repletur. sermo cum fuerit opere & actibus exornatus. Hunc
quidem gloriam & incorruptio quere requiramus. Multis uide-
lis scripturae scilicet de gloria scribunt. Nam in exodo de morise dicitur
tur quia descendens de monte glorificatus sit uultus eius hoc
reuerens apud ad corinthios de. q. si ministerium uultus for-
matum in lapidibus factum est in gloria ita ut non possent uide-
dere filium uultus in faciem morise propter gloriam uultus eius quod abo-
leat. quanto magis ministerium in gloria. Si enim in uultu
terno damnationis gloria est. quanto magis abundabit ministere
rum iustitiae in gloria. Et post pauca addit. Nos autem
reuelata facie gloriam dei specularunt eadem imaginem trans-
formamur in gloria in gloriam tamquam ad dei spiritum. Est ergo quod
gloria scilicet apostolus qui non glorificatur. ut illa que in uultu
morise fuit quod dicitur esse destructa quod legis littera uel legi
potest habens quidem gloriam preceptorum si quod glorificatur
non possit. Est & alia gloria quae per manet & glorificatur in
christo. Cum enim ascendisset in montem cum petro & iacobo
& iohanne transformatus est in gloriam scribitur. Et tunc appa-
ruerunt inquit morise & helias conloquentes cum eo. Per quod
ostenditur quod legis & prophetarum gloria. tunc apparuit cum
christo fuisse transformatus in gloria. ut illius gloria uel
minat ea propheta & lex amoto uelamine litterae uel legi
gatur in spiritu. Verum quod & in exodo dicitur. Gloria dei replet
scilicet tabernaculum testimonium. & iterum in dedicatione temp-

nihilominus discendisse gloria dei & repletse domū fumo.
 caligine & nube. In quo utiq. ipsa ad dei presentia designatur.
 Illa in his putanda est dici gloria. De quibus apot scribit ad
 ebrios de deo filio quia sit splendor glorie & imago expressa.
 substantiae eius. per que hec declaratur ipsum fontem glorie
 patrem dici. Ex quo splendor glorie filius generatur. Cuius
 participatione om̄ creature gloriam habere dicit. sicut de his
 qui resurrectione sunt scribitur. alia gloria solis alia gl̄e
 lunae. alia gl̄e stellarum. stella ab stella desert gloria. hanc
 ergo gloriam q̄ ex resurrectione est qui requirunt & honore
 & incorruptionem illud sine dubio inuenient. quod scriptum
 ē. Seminatur corpus in ignominia surgat in gloria. seminatur
 in corruptionem. surgat in incorruptione. Et ideo inquisitor
 huius glorie ad honoris & incorruptionis p̄p̄tiam boni
 operis vitam consequitur aeternam. Verum quia de gloria ut
 potuimus discussimus. Videamus quid & honor iudicet.
 Quod qui ad aeternam vitam festinant non solum gloriam
 sed & honorem querunt. Scriptum est q̄ homo cum in honore
 esse non intellexit comparatus est iumentis insipientibus
 & similis factus est illis. Qua ergo erit illum honorem quem
 habebat ante quam compararetur iumentis insipientibus
 id ē illum quem habebat in paradiso ante quam peccaret honore
 quo dei uocem merebatur audire. honorem quo paradisi fruc
 tib. ut ligno uite fruebatur. sed & illud quod dicit apostolus.
 Reddere omnib. debita. cui honorem honorem. ad hoc mihi
 respicere uidetur. Ego enim sic intellego honorem debitum
 reddidi. siq. debetur iustitiae reddatur. et nihil ex eius.

parte huiusmodi concedatur. Similiter & ueritati. siq̄ sua se
reddantur. Ut nihil ex eius partibus mendacio relinquatur
sapientiae quoq̄ & innocentiae bonitatiq̄. si ita reddant
q̄ sua sunt. Ut nihil ex eorum bonis uel stultitiae uel cal
liditatis uel malitiae per mittamus. Cum enim uerbis gratia
in iudicando uel per sonam potentis. Acciperis uero pro
ci gloria quae sunt uera suppresseris non reddidisti honore
debitum iustitiae nec ueritati. Sed de honorasti iustitiam
& fecisti contumeliam ueritati. & cum xps sit iustitia
& sanctificatio & ueritas. eris similis illis qui xpm colaphis
cederunt. & qui in faciem eius conspuerunt. & qui in cala
mo caput eius percutientes uertici eius. Inposuerunt spi
ritualem coronam. Quis autem honor est qui his omnibus uirtu
tibus ab homine debet in angelis adocemur. Dicente dno
ut om̄ honorificent filium. sicut honorificant patrem.
Honorificat ergo patrem & filium. qui honorem dignum
& studium de fert sapientiae & iustitiae & ueritati om
nibus his q̄ esse dicuntur xps. Hoc ergo modo querunt
gloriam & honorem & incorruptionem qui festinant ad
ternam uitam. sed & incorruptionem quid nichil cito sciam
si q̄ ei contrarium est discutiamus. Incorruptio contrarium
habet corruptionem. Corruptio uero ex modo accidere dicitur
corporaliter & spiritualiter. Corporaliter accidebat cum euen
it illud quod scriptum est. Si quis templum di corrupe
rit corrumpe illum ds. Spiritualiter cum illud acciderit
quia nihilominus apostolus dicit. Uereor autem ne sicut
serpens euam seduxit astutia sua corrumpanatur sint

uiri a simplicitate fidei quod est in xpo ihu. Siquis ergo ab his
 quae supra diximus manserit corpore & spu incorruptus iste
 incorruptionem querere dicitur. Quo scilicet per hanc obser-
 uantiae incorruptionem. Illam quae ex resurrectione est
 incorruptionem consequi mereatur. Quod autem datur
 haec requirentibus uideamus. uita inquit aeterna illa. De
 qua saluator docet cum dicit. Haec est aeterna uita & aeterna
 ut cognoscant te solum uerum dm & quem misisti ihu
 xpm. per quod ostendit uagnitudine di & xpi ihu uitae
 aeternae manere substantiam. Agnitio uero di quomodo
 haberi possit docemur in psalmis cum dicit. Vacite & ag-
 noscite qm ego sum ds. His autem qui ex contentione & qui
 diffidunt ueritati. credunt autem iniquitati. Ira & indigni-
 tatio. tribulatio. & angustia. Qui simpliciter haec
 accipit sufficere credit ad intellectionem secundum ea quae
 supra dicta sunt. reddere dm unicuique secundum opera
 sua. Id illis est sicut qui per patientiam boni operis querunt
 gloriam & incorruptionem uitam reddunt aeternam. Ita
 existis qui ex contentione diffidunt quidem ueritati op-
 temperant autem iniquitati. Iram & indignationem tri-
 bulationemq; & angustiam reddat. Sed quis in apostoli-
 cis litteris per quos xps loquitur. iota unum. aut unum
 apicem non credit otiosum asseuerabit non per errorem.
 apostolo contigisse ut tali elocutione uteretur dicens. Qui
 reddet his quidem qui per patientiam boni operis gloria
 & honorem que sunt uitam aeternam. His uero qui ex
 contentione optemperant iniquitati. Non dixit nam & in

dignationem. Ut & hoc referatur ad reddere quod superius dixit
erat. Sed aut ira & indignatio tribulatio & angustia. Unde
qui spiritualis est & intellegit quid sps loquatur in paulo
dicit. Non haec apostolus per imperitiam sed per diuinitiam
peritiam conscripisse. Scilicet ut per haec ostenderet ea quae
qui secundum patientiam boni operis quae retribuis & incorrup-
tionem reddenda sunt. Per dñm reddendi sunt id est uitam aet-
nam. Ea uero quae secuntur eos qui per contentionem diffi-
dunt quidem ueritati obtemperant uero iniquitati non ad-
dari. Cuius dona utiq; per manentia. & ipso digna sunt. sed per
sequentia gestorum suorum his qui operantur malum. Ita
& indignatio tribulatio & angustia erit. secundum ea quae
thesaurizauerunt sibi ipsi. Nam utiq; sunt ibi uitam aet-
ernam casu accusatio pro tulerat. Ita & ueniam & indigna-
tionem tribulationemq; & angustiam casu accusatio pro-
lissent. sed ad reddendas ei per sonam referre uoluit. & quae
& in aliis scripturae locis similiter intellegitur designari. Sic
in primo libro regnorum ubi dicit dñs. Glorificantes me
glorificabo. Spernentes me spernentur. In quo euidenter
ostendit dicere dñs. eos qui glorificandi sunt. per se glori-
dos. De his uero qui spernendi sunt non retulisse ad se
sed absolute dixisse quia spernentur. Si enim ut bona
per semetipsum prestat. ita & iam mala per semetipsum
retribuere dicitur. consequens erat ut quo modo dixit. Glo-
rificantes me. glorificabo. Ita dicit & spernentes me sper-
nam. Sed in alio loco per proph&am simile quid uidetur
ostendi meo quod iniqui cum in ignem non addo. sed aser-

tipsis eum inueniant accensum. Sicut dicit esuas. he inlu
 mine ignis uestris & flammam quam accendistis. & ut ad
 hac planior horum fiat. desentio addentur eam haec.
 Siquis ~~scilicet~~ contra preceptum medici sumis malorum cibo
 rum suis & corporis turbata temperie uel febres uel quos
 libet huiusmodi incurrit morbos. Certum est quod non
 per medicum sed per intemperantiam suam pestem lan
 guoris acciperit. Si uero medici precepta custodiens infor
 pitate perditur. utiq; per medicum dicatur habere gratia
 sanitatis. hoc ergo modo consequenter uidebitur de ipse
 per se reddere unicuique secundum opera sua quae bona sunt.
 Mala autem uenire intelleguntur. Non ad se sed ex pessimis
 intemperantiae suis & eruda prauitate gestorum. Uerum
 & hoc ipsum quod dixit qui ex contentione diffidunt quidem
 ueritati optemperant autem iniquitate. huius scissum nono
 mittamus. In his enim singulis languores quidam ani
 me ab apostolo designantur. Quorum medellam nemo
 inueniat. nisi prius morborum cognouerit causas.
 Et ideo in scripturis egritudines anime numerantur. Et
 remedia describuntur. Ut hi qui se apostolicis subdide
 runt disciplinis & his quae scripta sunt. agnitis languoribus
 suis curam possunt dicere. Lauda anima mea dnm. qui
 sanat omnes languores tuos. Unus ergo excersis anime lan
 guor & quidem pessimis contentio esse intellegenda est.
 per quam omne opus prauum generatur. Per hanc hereses nas
 cantur. Per hanc scismata & omnia scandala in eccle
 sia generantur. dum hi qui apud semetipsos prudentes sunt.

& in conspectu suo sapientes quicquid libuerit pro lege de-
fendunt. & inde fit ut diffidatur quidem ueritati. obtem-
peretur autem iniquitati. Diffidere porro pro non
credere uel non obtemperare solum & in scripturis sanctis inue-
niri. Sicut & in hoc loco quod fortius latimus inter pre-
tari potuisset si dixisset qui non oboediunt ueritati. sed
oboediunt iniquitati. Omnis igitur qui alienum a ueri-
tate inter greditur. nec sequitur eum qui dixit. ego sum
ueritas. diffidit ueritati. & inoboediens est ei. Si qui non
solum in actibus sed & in sensibus & in fide erret. quod maxi-
me ex contumacia contingit. Sed & qui sapientiae ob-
sistunt & iustitiae ac sanctificatione christo diffidunt. Qui scilicet
ueritas est. ita & sapientia. ita & sanctificatio est. non obtempe-
rare autem christo qui iustitia est. hoc est obtemperare in-
iustitati. & his quos sine dubio consequuntur illi quae
scripta sunt. ira & indignatio. tribulatio. & angustia.
De ira sepe iam diximus quod interdum ipse qui expec-
tati conscientiae animae inuenitur. Cruciatu sua ap-
pellatur. indignatio autem ipsius irae. tumor quidam
significatur. & per singula quoque commotio. ut si ueritatis
gratia uulnus aliquod pessimum hanc pernamus. huius
autem tumor & distensio. indignatio uulneris appellatur.
Tribulatio uero. quae subsequitur angustia. non est simi-
lis putanda illi tribulationi de qua dicit apostolus. Quae
tribulatio patientiam operatur. Illa enim talis tribu-
latio. angustiam non habet subsequentem.
Sicut & ipse apostolus dicit. Tribulationem pati

mur. sed non angustamur. - Immo uero non solum nullam an-
 gustiam tribulatio illa scōrum. sed latitudinem habet.
 Deniq; sic dicit iustus. In tribulatione dilatasti me. huius
 latitudinis. & apostolus conscius sibi ad corinthos scribit.
 Non angustamini in me. sed angustamini in uisceribus uestris.
 & addidit dilatamini & uos. Idcirco ergo dicit de scis suis quos
 dilatan nouit & habere cor dī sui domicilium spatia longe
 lateq; diffusa dicit. habitabo in eis & inambulabo. Hoc
 munus adō uiter cōtra sapientiae munera accepit.
 Et salomon. sicut scriptum est. & dedit inquit dñs. ^{salomo in} pruden-
 tiam multam ualde. & latitudinem cordis. In hac ergo
 scōrum cordis latitudinem non solum habitat. sed inam-
 bulat dī. in peccatorum uero cordibus ubi angustiae sunt
 quod locum dederunt diabulo ingrediendi. Ingitur
 quidem. sed non uis habitat. neq; ut in ambulat angustiae
 enim sunt. sed ut lateat tanquam in caerna; est
 enim serpens. sic ergo in se infelix anima quam pesti-
 mus hic anguis obsidet. serpentina frigore rigens.
 ut trahitur & coarctatur atq; in omnes angustias
 cogitur. Illa uero quod optemperit ueritati in-
 star caeli dilatatur atq; diffunditur. Et solis iusti-
 tiae inlustratur radius aula sapientiae ac ueritatis
 efficitur. Cur tamen ira & indignatio iudeo pri-
 mum & greco qui gloria & honor ipsi primum; Pri-
 us enim illis credita sunt eloquia dī & ipsi dicunt.
 Beatissimas isrl' ex q^{ue} placent dō nobis nota sunt.
 Et ideo scdm euangelii sententiam. seruus qui cogno-uit

uoluntatem domini sui & non fecit digna plagis uapula
uit multum hic est iudeus. Qui autem non cognouit
grecus id est gentilis uapulauit paucis. Inter est enim
cognouisse dñm & cognouisse uoluntatem di. quia cognos
ci di creatura mundi per ea quae facta sunt & uim
gentilibus potuit & sempiterna eius uirtus ac diuinitas
Voluntas uero eius non nisi ex lege eius cognoscitur & pro
ph&is. Verum qm ad poenam & ad premium iudeos
pre fert & grecos post ponit apostolus. Requirendu
est quos hic grecos quos iudeos uelit intellegi; si ille
dicit iudeos qui adhuc sub lege sunt & ad xpm uen
iunt. Et xpianos grecos id est qui ex gentibus crediti
uidecur. Contra totius miseri uenire sententiam
^{no modo}
qm enim illi primum dicentur de quibus dictum est
ecce erant primi nouissimi. & ad quos iterum dicit
ecce relinquetur domus ura deserta; Et iterum cum
accessisset ad ficulneam saluator inquam non uine
nit fructum dixit; quia numquam ex te fructus nat
c&ur. Et duo populi in uero rebecca designa
bantur. ex quibus dicitur quod maior seruet
minor. Quinor accipere predictionis primi
tus. Sed & alia secundum hoc innumera in scriptu
ris inueniens; si uero iudeos nos id est xpianos
appellat & eos qui ex omni genere crediturunt
quos ipse dicit in occulto iudeos. Restat ut grecos
gentiles illos dicat qui nondum crediturunt.
Sed qm apostolus tantam spem gentibus non dicit

credentibus ponit. cum ecclesiastica regula uideatur
 obfistere. que statuit. ut nisi quis renatus fuerit ex aqua
 & spū non possit uirone uirgna caelorum. Et uerū
 p̄serus in actibus de xpo pronuntians dicens. ^{apostolus} Neq̄
 enim est aliud ullum nomen sub caelo. in quo opor
 teat saluos fieri. ^{uomodo} Quē ergo hic genus gloriæ & hono
 ris & pacis. secundo post iudeos loco participes. facit. ^{et}
 sed uideamus ne forte illa quæ solæ bonitas & dol
 cedo di absconchi inscripturis sc̄is. aliquid etiam hinc
 molatur occultum. Tres mihi hoc in loco ordi
 nes fecisse uideatur apostolus. Primo enim dicit
 de his qui secundum patientiam boni operis. gloriā
 & honorem. & incorruptionem. querunt. quod ipsis
 d̄s reddit uitam æternam. Patientiam autem boni
 operis nullis esse certum est. qui agones & certamina
 perferunt p̄ x̄tis quod supra exposuimus. euidenter
 de xp̄anis dici. apud quos martires fuerit. Proban
 tur. ^{id} eum per quod d̄s dicit ad apostolos. quia
 tribulationem habebitis in hoc mundo & mundus
 gaudabitur. Vos autem lugebitis. & addidit post
 pauca. in uia patientia adquiritis. uim salutis.
 Xpi uiorum ergo est. pressuram pati in hoc seculo
 & lugere. quorum est uita æterna nisi eius qui credit ⁱⁿ
 in xpm. Audi saluatoris ipsius uocem euidenter
 in euangelis designatam. hæc est autem uita æter
 na. ut cognoscat te. solum uerum d̄m & quem
 misisti ihm xpm. Omnis ergo qui non agnouit.

sibi est lex. Ostendens opus leges in corde suo.
 & naturali ratio. ^{ne} immotus. sicut uidemus nonnullos
 ingentibus. uel iustitiam tenere. uel castitatem
 seruare. uel prudentiam. temperantiam modesti
 am que custodiat. Iste licet alienus a uita uidea
 tur aeterna. quoniam non credit christo. & uitare non pos
 sit uirgna caelorum. quia renatus non est ex aqua
 & spiritu. Videtur quia per haec quae dicuntur. ab
 apostolo bonorum operum. gloriam & honorem
 & pacem perdere poenitus non possit. Si enim secundum
 ea quae in superioribus disseruimus. uideatur aposto
 lus condemnare gentiles ex eo quia naturali intelle
 gentia cum cognouissent deum. Non sicut deum magni
 ficauerunt. Quoniam non putamus quod etiam conlau
 dare eos possit & debeat. si qui in his cognoscentes
 deum. sicut deum magnificent. Dubitari igitur non puto.
 quia is qui pro malo opere condemnari meruisset.
 Idem si operatus opus bonum remunerationi boni
 operis dignus haberetur. Vides enim dicentem
 apostolum quia omnes nos stare oportet ante tri
 bunal christi. Ut reportet unus quisque pro propria corporis
 pro ut gesserit. siue bonum siue malum. Inde denique est
 quia & in hoc loco sub iungit. Non enim personarum
 acceptio est apud deum. Quia si adhuc tibi dubium
 uideatur. audi & petrus quid in actibus apostolorum
 pronuntiauit. Cum ad gentilem cornelium fuisset
 ingressus. Conperit inquit habeo quia deus personarum

acceptor non est. sed in omni loco & in omni gente qui
facit uoluntatem eius acceptus est et. Sed obici nobis po-
test illud quod dicitur in euangelio dicitur. Omnes qui credite
in me non iudicabitur. qui autem non credit iam iudi-
catus est qui non credidit in nomine unigeniti filii
di. Sed uidemus ^{uomodo} qm non iudicamur qui credimus xpo
ut sciamus qm & ille iam iudicatus est qui non credi-
dit. Num quid nam putamus qui crediderit xpo
& post hoc homicidium uel adulterium commiserit.
aut falsum testimonium dixerit. aut aliquid huius
modi gesserit. quae non nam quam uidemus amitti
tere & non fideles. quia ^{uomodo} pro his iam non iudicabitur
qui credidit in xpo. Certum est haec omnia ueni-
re ad iudicium et ideo sic intelligendus est dñi sermo
quem dicit. qui credit in me non iudicabitur. qui
secundum hoc quod credidit non iudicabitur quasi
incredulus & infidelis. De actibus uero suis sine
dubio iudicabitur. Ita ergo & ille iam iudicatus
est qui non credidit. secundum hoc quod non cre-
didit. Et sicut credenti si extrinsecus peccati
aliquid commiserit. salua fide iudicium manet.
Ita & non credenti si quid boni operis egerit ex-
cepta infidelitate remuneratio non peribit.
Nisi forte quis aliquod graue & intolerabile uel
obicere. ut dicat eum qui peccat computandum
non esse inter credentes. quia si credat quis non
peccet. Si uero peccat ex hoc ipso arguatur

quod non credat. Sed haec quam dura sit sententia
 Nulli ambiguum puto, quotus enim quisque inuenie-
 tur in terris qui ita vitam suam libere & in nullo
 poenitus delinquat? Sed & iohannes apostolus in e-
 pistola sua euidenter etiam opinionem huius modi
 notat cum dicit. Siquis dicit quod peccatum non
 habet hic mendax est & ueritas in eo non est. Si autem
 confiteamur peccata nostra habemus aduocatum
 apud patrem ihm iustum qui exorat pro peccatis
 nostris. haec ergo uobis in hoc loco prout potuimus
 discussa sunt. Considerantibus & iam illud quod dicit
 apostolus, an iudeorum est tantum. nonne & gentium
 immo & gentium. ut per haec euidentior fiat ex-
 planatio. Quia iudei primum deinde greci ponun-
 tur ab apostolis. sed tamen in arbitrio legentis sit
 probare quae dicta sunt. Nos autem plura addux-
 imus in tractatum. ne quid de apostolici sensu in dis-
 cussum relinquere uideremus. Qui cumque
 enim sine lege peccauerunt sine lege peribunt.
 Et quot quot in lege peccauerunt per legem
 iudicabuntur, non enim auditores legis iusti
 sunt apud dm̄, sed factores legis iustificabuntur.)
 Cum dicat apostolus eos qui sine lege peccauerunt.
 sine lege perituros. Requiritur utrum de sola
 moysi lege intelligendum sit. an & de lege xpi
 uel etiam de quacumque humane lege. sub qua
 unum quemque mortalium uiuere contingit quos

quos secundum ipsum iudicari possit quinec peccat. An qui extra solum moysi legem est & iam si sub aliqua lege uiuat. uelut extra legem positus cum peccauerit pereat. Nam & ipse apostolus paulus cum dicit se his qui sine lege sunt quasi sine lege esse. Et addidit cum utiq; sine lege non essem sed in lege essem xpi. Ostendit se in lege quidem moysi non esse esse tamen sub lege. Sed et humane ut diximus leges sed ad hoc ipsum reputari debent uideo. Naturalis uero lex quae communiter omnibus inest. considerandum est si non omnes poene faciat in lege peccare sicut in consequentibus dicit. Cum enim gentes quae legem non habent naturaliter quae legis sunt faciunt. hi legem non habentes ipsi sunt sibi lex. qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis proprius reprehendentibus se & arguentibus pariter. Qui autem dicit quot quot in lege peccauerunt per legem iudicabuntur. Utiq; qui in lege xpi est per legem xpi. & qui in legem moysi per legem moysi iudicabitur. Neq; qui sub lege xpi est. Quam uis & iam lege moysi subditus uideatur. iudicari tamen secundum eam putandus est. cur non sit circumcisus uel cur sabbatum non seruet. quod & si iuxta legem moysi putandus est iudicari secundum hoc quod lex spiritalis est iudicabitur. hoc est enim non auctoritate

legis sed factorem iustificari quod uero gra-
 uiore sententia percussus uidetur is qui sine lege
 peccauerit qm̄ periturus pronuntiatur. Cum
 utiq; & misericordie aliqua dignus uideatur qui
 adiutorio non usus est legis. uideamus nequid-
 iterum ut inceteris docuimus diuinæ bonita-
 tis hic lateat. Quam semper abscondit timen-
 tibus se. fortassis enim ob hoc sibi propensio-
 rem curam prohibet qui pereunt inesse ipse dñs
 in euangelio ostendit cum dicit. quia uenit
 filius hominis querere & saluare quod perie-
 rat. Et iterum dicit non sum missus nisi
 ad oues quæ perierunt domus israhel. Et
 dauid dicit. Erraui sicut ouis per dita require
 seruum tuum. Sed & in euangelio omnia quæ
 perierat mundata domo inuenitur a muliere.
 & gaudet pater super filio iuniore penitente
 qui mortuus fuerat & reuixit perierat & inuen-
 tus est. Qui iunior filius ut ego arbitror etiã
 ipsam naturalem iam fugerat legem hoc enim
 uidetur iudicari in eo quod consumpsit patrẽ
 paternæ substantiæ. quæ eum contingebat
 uiuendo luxorise. Sed & in ezechiele propheta
 pastoribus imputatur quod infirmum non
 colligauerint & quod perierat non quæ sie-
 runt. Et post pauca ipse dñs dicit. & quod peri-
 it inquit ego requiram. Uerum tamen obser-

uandum est quod in his omnibus nusquam dicitur aliquis
dicitur perdidisse. Sed unus quisque ex se pati hoc
quod perit. ut in hoc ipso ait sine lege peribunt.
Et uenit filius hominis quae rere quod perierat
non quod perdiderat. Et ad ues perditas domus
israhel nos quas perdiderat. Et cum ipse dicitur
ait. Omnes inquit quos dedisti mihi seruaui & n
lus ex eis perit. Non dixit nullum ex eis per
didi. sane sic ubi perdere dicitur. pro bono
magis inuenies dictum sicut cum dicit. Perdi
sapientiam sapientium & intellectum pru
dentium reprobabo. Quod autem dicit quia qui
in lege peccauerunt per legem iudicabuntur.
Intuere ne forte secundum uindictas has quae in lege
scriptae sunt quibus agebantur iudicia. Ubi
lapidari uel in ignem tradi. uel ciuitatem
refugii adire uel alia huiusmodi pati iubebitur.
Ita sic & iudicium futurum quomodo quidem
tempore & umbrae caelestium deseruire dicuntur.
hi qui sub lege sunt ne forte simili quadam
ratione agatur. Etiam futurum iudicium
in eos qui praeuaricati fuerint legem.
Cum ergo diuersas in scripturis dici claruerint
leges. Siqui intantum omnes has refugerint
& iam naturalis ipsa lex quae nulli fere deest
uel per duritiam uel per crassitudinem cor
dis obliterata in eo uideatur & obliterata deest

isto potest uideri dictum quod sine lege pereat.
 iudicandus uero per legem dicatur is qui sub
 lege uiuit quod & apostolus contestatur. Omne
 circum cidentem se quod debitor sit uniuersae
 legis faciendae. Cum enim gentes quae legem
 non habent naturaliter quae legis sunt faci
 unt. hi legem non habentes ipsi sibi sunt lex.
 qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus
 suis testimonium reddente eis conscientia. Et
 inter se inuicem cogitationibus accusantibus aut
 etiam defendentibus. in die cum iudicabit dñs
 occulta hominum secundum euangelium meū
 per ih̄m xpm. Certum est quod gentes quae
 legem non habent. naturaliter quae legis sunt
 facere non pro sabbatis uel neumennis dicantur
 uel sacrificiis quae in lege scripta sunt. Non
 enim haec lex in cordibus gentium scripta.
 Sed haec est quod sentire naturaliter possunt uerbi
 gratia. Ne homicidium. Ne adulterium faciant.
 Ne furentur. Ne falsum dicant. ut honorent
 patrem & matrem et horum similia. fortassis
 & quod dñs unus creator sit omnium. Scriptum
 est in cordibus gentium. Magis tamen mihi
 uidentur haec quae in corda scripta dicuntur.
 cum euangelicis legibus conuenire. Ubi cuncta
 ad naturalem referunt aequitatem. Quidē
 ita naturalibus sensibus proximum quia utq;

nolunt sibi fieri homines haec nefaciunt alius. Leg
uero moysi concordare lex naturalis secundum
non scdm litteram potest. Namq; erit in hoc intel
legentia naturalis uerbi gratia. Ut octaua die
quis circumcidat infantem. aut cum lino simul
ne lana texatur uel nequi indie nouorum ferme
tum aliquid aedat. Quae cum aliquotiens obieci
mus iudeis & exieremus. ut si qd in his utilitatis
esset ostenderent. scimus eos hoc solum responder
solitos quod ita in sum sit legis tatori. Nos uero q
haec omnia spiritaliter intellegenda sentimus.
Idcirco & non auditores sed factores legis iustifi
candos credimus non legis scdm litteram que
utiq; pro sui impossibilitate non potest habere fa
ctorem secundum spm per quem solummodo im
pleri lex poterit. hoc est ergo opus legis quod
& iam gentes apostolus dicit. implere naturali
ter posse. Cum enim agunt quae legis sunt scri
ta uidetur. Lex in cordibus eorum ad non memo
mento sed spu diuini. Quod autem dicit in cor
dibus non est putandum quia in membro cor
poris quod cor appellatur lex scripta dicitur.
Unde caro aut tantis prudentiae se
sus possit emitte. Aut tanta memoriae
receptacula conuenire. Sed sciendum est ra
tionabilem animae uirtutem consolere no
mina quae testimonia sane conscientiae.

uti apostolus dicit eos quide scriptam conti-
 nent in cordibus legem. Vnde necessarium
 uidetur discutere quid istud sit quia consci-
 entia apostolus uocat utrum ne alia sit aliqua
 substantia quam cor uel anima. haec enim con-
 scientia & alibi dicitur quod reprehendat non
 reprehendatur et iudicet hominem non ipsa
 iudicetur. Sicut ait iohannis. Si conscientia
 inquit nostra non reprehendat nos fiduciam
 habemus ad dnm. Et iterum ipsi paulus alibi dicit.
 Quia gloriatio nostra haec est testimonium con-
 scientiae nostrae. Quia ergo tantam eius ui-
 deo libertatem quae in bonis quidem gestis
 gaudeat semper & exultet. In malis uero non
 arguatur sed ipsam animam cui coheret & repre-
 hendat & arguat. Arbitror quod ipse sit
 sps qui ab apostolis esse cum anima dicitur secun-
 dum quod in superioribus edocuimus uelut
 pedagogus ei quidam sociatus & rector ut eam
 de melioribus moneat uel de culpis castiget
 & arguat. De qua & dicat apostolus. Quia
 nemo scit hominum quae sunt hominis. Nisi
 sps hominis qui in ipso est. & ipse sit conscien-
 tia sps. De quo dicit ipse sps testimonium
 reddit spiritui nostro. Et forte hic ipse sps
 est qui coheret animabus iustorum quae sibi
 in omnibus oboedientes fuerint. Et ideo scrip-

tum est laudate sp̄s & animas iustorum dñi . . .
Si uero non obediens ei anima & contumax fuerit
diuidetur ab eo post excessum & separabitur . . .
Et propter hoc puto dictum esse in euangelio . . .
De malo uilico quod diuidet eum dñs & partem eius
cum infidelibus ponit . . . Ipse fortassis est sp̄s des-
scriptum est . Quod incorruptibilis est sp̄s in om-
nibus . et secundum ea quae superius diximus quod
diuiditur ac separatur ab anima peccatrice . ut
illa cum infidelibus accipiat partem . Potest
similiter his aptari . & illud quod dictum est
Erunt duo in agro . unus adsumetur . & unus
relinquetur . Et duo ad molam . una adsumetur
& una relinquetur . Haec de eo quod scriptum
est testimonium reddente conscientia . Nunc uideamus
quod sequitur & inter se inuicem cogitationibus
accusantibus . aut & iam defendentibus in
die iudicij cum iudicabit dñs occulta hominum secundum
euangelium meum per ih̄m xp̄m . Rectum iudicium
dñi est quis dubitet ubi accusatores & defensores
adhibentur . & testes . & quidem de hoc iusto dñi iudicio
nos homines capiamus exemplum . Nec putemus
umquam sine accusante & defendente . & testibus
iustum habere posse iudicium . Deinde uidentur
est qm̄ in illa die cum iudicabit dñs hominem . cogita-
tiones uel accusabant animam . uel defendent . Ne-
utiq; ille cogitationes quae tunc erunt . sed iste qui

nunc sunt in nobis. Cum enim siue bona siue mala
 cogitamus uelut in gestis ita in corde nostro tam bona
 quam malorum cogitationum notae quaedam
 & signacula relinquuntur. quae in occulto nunc
 pectoris posita in illa reuelari dicuntur a nullo
 alio nisi ab eo qui solus potest occulta hominum scire
 quorum signorum uel quarum notarum causas
 non latere dñi & iam nostra conscientia contestabi
 tur. quod tamen iudicium. secundum euangelium
 pauli. hoc est quod saulus adnuntiat per ih̄m xp̄m
 fi &. Pater enim neminem iudicat sed omne iudi
 cium filio dedit. Martion tamen & omnes quidi
 uersis figmentis uarias intro ducunt animarū
 naturas. hoc ex loco apertissime confutantur cū
 apaulo dicitur d̄s occulta hominum iudicare per
 ih̄m xp̄m. Et ostenditur unum quemq; non na
 turae preputia legio sed propriis cogitationibus
 accusatum uel excusatum conscientiae suae
 testimonium iudicandum. Si autem tu iudaeus
 cognominaris & requiescis in lege. & gloriaris
 in dō & cognoscis uoluntatem & probas utiliora
 instructus per legem & confidis te ducem esse
 caecorum lumen eorum qui in tenebris sunt. Erudi
 ditorem insipientium. Magistrum infantium
 habentem formam scientiae & ueritatis in lege.
 Quid uero doces alium. te ipsum non doces. qui pre
 dicas non furandum furaris. Qui dicas non moe

chandum mecharis qui abhominaris idola. sacri
legium committis. Qui in lege glonaris per pre
uaricationem legis dñi de honoras. Nomen eni
dñi per uos blasphematur inter gentes. Sicut ser
tum est quem admodum in scripturis propheta
cis obseruauimus. Non solum dicentes per sonam
latenter & subito commotari. Uerum & eorum ad quos
sermo uel de quibus sermo fit. uerbi gratia. & nunc
ex patris persona nunc ex filii uel sp̄i sc̄i. Nunc & nunc
ex persona prophete aut aliorum quorum libet aliter
dicantur. Et nunc quidem sermo ad israheliticam
gentem nunc ad exteras nationes aut reges & ad
mille alios dirigatur. ita mihi uidetur etiam
haec ad romanos scripta esse epistola. et interdum
est dicentis persona mutetur. & aliquando quidem
paulus spiritalis loquatur. sicut in multis epistola
locis. Aliquando uero paulus carnalis. Sicut uerbi
gratia cum dicit. Ego autem carnalis sum. uenit
datus sub peccato. ut ostenderetur cum ad ipsum locum
dño dirigente uenerimus. interdum uero fit
& eorum personae ad quos sermo est comotatio
ita ut nunc ad omnem romanorum dicatur eccle
sia. Gratias ago dō meo per ih̄m xp̄m pro omnibus
uobis quia fides ur̄a usq; mundo. in alius uero non
ad omnem ecclesiam. sed ad omnem qui iudicat. alius
& ipse facit ea quae in alius condemnat & est inex
cusabilis. Nunc autem neq; ad ecclesiam. neq; ad

cum qui iudicat sit sermo hic in quo dicit. Si autem
 tu iudeus cognominaris & requiescis in lege & ce
 tera usq; ad eum locum. et iudicabit quod ex na
 tura est preputium legem perficiens te qui per
 litteram & circumcisionem pre uaricator es legis.
 Sicut in scripturis prophetis uigilanter oportet
 intendere. cum qui uult intellegentiam eorum
 quae scripta sunt capere uel dicentium uel ad quos
 uel de quibus sermo sit personas. Ita nunc in episto
 lis ad romanos agendum mihi uidetur. Sed uide
 amus iam quae sunt quae dicit apostolus ad eum
 qui cognominatur iudeus. Primo namq; hoc ob
 seruandum est quod non dixit de eo. Si autem
 tu iudaeus es sed iudeus cognominaris. quod non
 idem est esse iudaeum & cognominari iudaeum.
 Ipse enim paulus docet in consequentibus quod
 uere iudaeus sit ille qui in occulto circumcisus
 est. circumcisione cordis qui spiritu non littera lege
 custodit. Cuius laus non ex hominibus sed ex deo
 est. Qui autem in mani festo in carne circum
 cisus est legem ad hoc obseruans ut uideatur
 ab hominibus iste non est uere. sed cognomina
 tur iudaeus. De his enim & ipse apostolus dicit.
 uidete concisionem. Nos enim sumus circumcisio
 qui spiritu deo seruiamus. Sed & iohannes in apocalypsi
 de quibusdam ita dicit. Qui dicunt se esse iudaeos
 & non sunt quos & iam de synagoga satane esse pro

nuntiat. Sciendum tamen est quod iste ^{quae} innocens
& uere iudaeus est ab illo iuda uocabulum trahit
De quo scriptum est. Iuda te laudabunt fratres
manus tuae super dorsum inimicorum tuorum.
Catulus leonis iuda & cetera quae in saluatorem ^{domini} pro
phetata sunt. igitur si claruerit de differentis per
sonarum & quis uere sit iudaeus qui autem solo no
mine cognominetur. Videamus quae ad hunc quae
iactat esse iudaeum & non est sermo apostolicus
dicat. Tu inquit qui iudaeus cognominaris & omne
tibi requiem in legis littera conlocas & gloriaris
indō tamquam qui portio eius sis & cui concessum
sit scire uoluntatem di et uelut probandi ignarus
iactas te scire posse & discernere quae sint ut
liora & differentia. Ita ut non solum quae sunt
bona scias. Uerum etiam quae sunt meliora
& utiliora discernas. Confidis quoque quod dux
possis esse caecorum. Nimirum ex illis ducibus
de quibus dicebat. duces caecorum. Caecus aut
si caeco ducatum prestet & ambo in foueam cadunt.
Confidit ergo ducem se esse caecorum lumen quoque
eorum qui in tenebris sunt. sed ad istos nihilomi
nus dñs dicit. Si autem lux quae in te est tenebrae
sunt ipse tenebrae quantae sunt. Confidunt
quod eruditores sunt insipientium & magistrum
infantium tamquam qui ex legis littera forma
scientiae & ueritatis acciperint. et quia haec pro

fitentur. Quid est non tamen uere tenent, dicit
 ad eos apostolus, qui ergo doces alium. te ipsum non
 doces. Et qui praedicat non furandum. tu aduen-
 tum & praesentiam xpi quem uniuerso mundo
 efulsit furaris. Qui dicis non moechandum. In
 sinagogam populi di adulterium committis.
 sermonem doctrinae prauum. Et adulterium
 ei superducent & conlocas eam cum legis littera
 quae foris est. cum scriptum de ea legas. Quod om-
 nis gloria filiae regis intrinsecus. & ad quam legis
 prophetam nihilominus dictum nisi occulte au-
 dieritis plorauit anima ura. Qui ergo negas moe-
 chandum tam graue adulterium committis. ut
 adulterium sensum introducas. ad eam de qua dic-
 tum legis ad o. Ego te mihi desponsabo infide & mi-
 sericordia. qui ab hominibus idola sacrilegum com-
 mittis. Uerum templum di quod est xpi ihu uiolans.
 soluisti enim templum di quod in tribus diebus
 resuscitatum est his qui credunt. Sed & qui ex lege
 & prophetis sermonem xpm pronuntiantem. Fura-
 tur & occultat. ne populus audiat. & credat sacrilegiu
 committit & uere templum di uiolat. Idem quoque
 hic qui cognominatur iudaeus. & gloriatur in littera
 legis morisi. Praeuaricator legis arguitur cum non
 credit xpo. Si enim crederet morisi. crederet
 utiq; huic de quo morises scripsit. propter istos
 ergo tales qui dicantur iudaei & non sunt nomen

di blasphematur inter gentes non solum pro op
ribus eorum pessimis. sed et propter humilem
& delectam intelligentiam quam habent in legi
& prophetis. Rēdicula namq; etiam ipsi genti
bus fiunt cum legis litteram sequentes dicunt.
Nec tingeris ne gustaueris ne contaminaueris quae
sunt omnia incorruptione secundum mandata
& doctrinas hominum. Uerum haec apostolus qui
dem ad eum qui nomine non opere iudaeus est dicit
Pertinere tamen & iam ad omnem hominem pos
sunt in quo nomen tamen religionis & pietatis est.
opera autem & scientia & fides de est. Et ideo maior
cura haec in nobis ipsis quam in his qui ad fidem xpi
non ueniunt. Discutere debemus ne quis nostrum
qui per fidem xpi & circumcisionem in baptismo
datam uerus iudaeus effectus est & in lege xpi requi
esit. Gloriatur quoq; se idolorum errore depulso
agnouisse dñm & eius sibi innotuisse uoluntatem.
Sic enim probare quod bonum & bene placitum est
& perfectum. & eo usq; per uenit ut esset dux & doctor
ecclesiae ad illuminandos eos qui in scientia caeci sunt
& instruendos paruulos in xpo ne is inquam talis alius
quidem uelit docere districtius. Et de his quos instruit
summam disciplinae castitatis exigere. Ipse uero
intemperantiae uitio & cupiditatis urgeatur.
Non numquam etiam flammis occultae libidinis affectus
ad huius modi ergo hominem apostolicus hic

hic sermo competenter aptatur dicenti. Tu qui doces
 alium te ipsum non doces. Qui predicas non fu-
 randum furaris. Qui dicis non moechandum
 moecharis. Quod si etiam ut non numquam
 fieri solet munera oblata dō & stipem pauperum
 in usus datam ad propria luera conuertit. Recte
 ei dicitur qui abominaris idola sacrilegium facis.
 si uero etiam aperta incurrat obprobria. Et de
 auaritia eius atque iniquis iudiciis & temulentia
 publica iam teneat nota. de honoratur dñs in actibus
 eius. Et cum doctor ecclesiae talis esset populis inno-
 tuerit. nomen blasphematur in gentibus. Certi
 sunt enim magistro similes esse discipulos.
 Possunt tamen haec eadem tero loco & iam here-
 ticis aptari. Et ipsi enim cognominantur xpiani.
 Et non nulli eorum etiam legem tenere. Post
 quam instructi doctores se esse caecorum & ma-
 gistros Infantium profitentur probantes utili-
 ora quae latere ab ecclesiasticis dicunt.
 Sed isti qm furantur uerba dñi et intellectum
 eorum per uersa expositione subripiunt adul-
 terium fidei sensum ad sponsam xp̄i ecclesiam
 In regios thalamos inducunt. Recte ad eos dici-
 tur. Qui predicas non furandum furaris.
 Qui dicis non moechandum moecharis & qui abho-
 minantur idola sacrilegium committunt.
 Praetiosa uasa de templo dñi id est uere fidei

margaritas descripturis scis furantes per quos & nome
di blasphematur inter gentes. dum casta & honesta
ecclesiae dogmata corruptis ac turpibus ma
culant hereticae prauitatis erroribus. ex illis
enim et infanticidii. et incerta ceterorumque
similium scelerum probra ad inuidiam sc̄ae reli
gionis exorta sunt. sciendum tamen est haec
apostolum per hieroniam dicere ad eos. Neque
enim qui uere requiescit in lege et gloriatur
in dō et probat utiliora. Haec quae enumera
ta sunt facere credendus est testimonium sc̄ae
quod posuit id est nomen dī per uos blasphe
matur inter gentes. de esaiā sumptum est cir
cumcisio quidem prodest si legem custodias
Si autem preuaricator legis circumcisio tua
preputium facta est. Si igitur preputium
iusticia legis custodiat nonne preputium
illius in circumcissione reputabitur. & iudicabitur
id quod ex natura est. Preputium legem per
ficiens te qui per litteram et circumcissionem
preuaricatores legis. Non enim qui in mani
festo iudaeus est. neque qui manifeste in carne
circumcisio. sed qui in occulto iudaeus est & cir
cissione cordis qui in spū non littera cuius laus
non ex hominibus sed ex dō est. Quae sit circum
cisio quam prodest esse dicit apostolus uel in qua
prodest uel quae lex si custodiatur. Diligen

tius requirendum uidetur ut cum non intellexeri-
 mus possimus et circumcidi qui ipse si prodest.
 circumcisio secundum uerbum apostoli dicentis.
 Quia circumcisio prodest si legem custodias. ipse
 apostolus Inconsequentibus docet. quod non illa
 quae in manifesto in carne est circumcisio. si circū-
 cisio cordis per spm̄ non per litteram facta laudē
 habet non ab hominibus sed ex dō. Et alibi
 dicit. Videte concisionem nos enim sumus
 circumcisio qui spū dō seruimus et non in carne
 confidimus haec ut opinor circumcisio quod
 perdisse dicit apostolus si legem custodias non
 legem littere. cuius utiq; concisionem
 in carnem non recipis. sed legem sp̄s secundum
 quod circumcideris corde. Littera enim
 occidit. sp̄s autem uiuificat. quod Alex di
 non refertur a tamento scripta. sed digito
 di qui est sp̄s eius. et non in tabulis lapideis
 sed in tabulis cordis. uerum potest nobis obiecti
 quia si apostolus circumcisionem prodesse
 dicit. quae utiq; non alia intellegitur esse
 quam anime purgatio et abiectio uitiorum.
 qm̄ addit adhuc ita demum prodisse huius
 modi circumcisionem si legem custodias. Cum
 haec ipsa circumcisio non nisi ex legis obser-
 uantia fieri uideatur. Sed intueri ne forte
 abscidere uitia & cessare a malis circumcisionem.

significet. agere autem quae bona sunt. & efficere
quae perfecta sunt custodire sit legem. Neque
enim in eo perfectio est si cessetur a malis sed in eo
si agantur bona. Sicut in psalmo euidentius per
docemur cum dicit. Declina a malo. et non hic
stetit. sed addidit. et fac bonum. Similiter Igitur
et apostolus ut patet in his inbutis ita demum
dicit prodesse circumcisionem & abiectioem
malorum. si custodias legem bonorum. Neque
enim perfectus quis esse potest si nihil legerit
mali sed si aliquid gerit boni. Unde & ipsa
circumcisio quae fiebat in carne. non absq; huius
Intellegentiae quam nunc exponimus signifi
cabatur imagine. Deniq; octaua die paruu
lus dabatur. qui nihil utiq; adhuc operis ageret.
Quod si quis nobis proferat illud. quod in principio
libri iob de laude eius positum est ubi dicit.
Et erat iob homo uerax. sine quae re la iustus
di cultor. abstinens se ab omni re mala.
Cur precedente boni operis laude. in ultimo
mali. continentia numeretur. Illud quod
arbitror iudicari. quod sepe fieri solet. quod
plurimi hominum agunt. quidem quae bona
sunt. misceant tamen aliquid & operis mali.
Pauci uero sicut & iob. qui ita & ueraces & in
reprehensibiles ita iusti sint & cultores di
ut haec omnia agentes. abstineant se re

mala. Si ergo inquit praeuaricator sit legis
 sicut supra exposuimus non agendo quae
 bona sunt. circumcisio tua praeputium facta
 est. dum & hoc tibi quod abstinere a malo.
 usus est opera fidei. & iustitiae non agenti. ad
 infidelitatem reputatur. Neque enim possi-
 bile est alicui carnalem circumcisionem.
 rursum in praeputium uerti. Cum utique ab-
 scissa praeputii caro ultra redire non possit.
 Dignus ergo & euidentius intellegitur. quod
 continentia mali operis. quae per circum-
 cisionem significatur si opera fidei non habeat
 ad immunditiam reputetur. Sed et in eccle-
 sia qui per baptismi gratiam circumciditur.
 si post haec praeuaricator sit legis christi. Circum-
 cisio baptismi. ad infidelitatis ei praeputium
 reputabitur. Quia & fides sine operibus
 mortua dicitur. Et mali uulci pars cum
 infidelibus ponitur. si autem praeputium
 iustitias legis custodiat. nonne iudicabit id
 quod ex natura est praeputium legem per-
 ficiente. qui per litteram & circumcisionem
 praeuaricatores legis superius diximus.
 Quia uos iudaeos & duas circumcisiones discu-
 tiat apostolus & nunc commemoret. Videatur
 ergo in praesenti loco praeputium dicere gen-
 tesque. In praeputio carnis ad fidem christi uene-

uenerunt. quas legem spiritalem seruantes com-
ponit & comparat iudaeis qui per litteram & cir-
cumcisionem carnis praeuaricatores sunt legis
quos et iudicandos ab his dicit. In quibus non
carnis circumcisio sed legis observatio est.
Possumus autem ex comparatione etiam nostrae
in ecclesia commonere. Verbi causa si dica-
mus in preputio adhuc esse catholicum nos.
aut & iam gentiles & circumcisos esse fideles per
gratiam baptismi. Si ergo catholicum nos qui
non dum per gratiam lauacri circumcisus est
legem xpi seruare & iustitias & mandata custodit.
Nonne ex comparatione iudicat eum qui fidelis
dicitur & precepta non seruat. ac legem xpi
et mandata contemnit. Denique & ipse dñs dice-
bat. regina austri surget in iudicio cum uita
generationis huius & condempnabit eos. qui
uenit a finibus terre audire sapientiam
salomonis. Haec quidem ad instruendam
ecclesiam nobis dicta sunt. Verū considera-
si possit hoc in loco & ille intellectus amitti
ut dicatur & iam. Post aduentum xpi car-
nalis circumcisio. quae ex lege obseruabatur
prodesse. aliquid custodientibus legem seru-
dum hoc quod initio fidei nrae. adhuc acriter
tibus obseruatur. Ut in actibus apostolorum
docetur. Uel petrus in discretione ciborum

Uel paulus In sacrificiis purificationis fecisset .
 Si forte & iam hic huiusmodi circum cisionem
 proposuisse uideatur apostolus quod prodesse
 dicit . Ita si & iam lex seruet si minus circum
 cisionem hanc In preputium uertendam .
 Hoc est nihil profuturam Immo etiam maius habere
 ludicium eum qui per circum cisionem carnis uide
 atur legis obseruantiam profiteri . Et prouari
 cando legem iudicari ab eo qui non suscipere
 quidem circum cisionem carnis iustitias tamen
 seruauerit legis . Si ergo & hic sensus recipi debeat .
 Videto & iam tu qui legis qm̄ quidem ipse apos
 tolus profiteretur se iudaeis fieri iudaeum . & his
 qui sine lege sunt quasi sine lege sit . & omnibus
 omnia fit . ut omnes loqui faciat . Ne forte prop
 terea hic uideatur Indulgere iudaeis ea quae
 ad galatas scribens his qui ex gentibus credide
 runt . Non indulgeo dicit enim quod si circum
 cidamini xps̄ uobis nihil proderit . Nihil ergo
 prodest circum cisio is qui ex ea putant aliquid
 iustificationis assumi . Prodest autem his
 qui putabant sibi ad xpm̄ non esse ueniendum .
 si eis circum cidere filios uetaretur . Erant enim
 non nulli Inuitus qui circum cisionem ueluti
 In signe uernaculum gentis suae nimio amore
 seruare n̄ t . & impedire uidebantur a fide
 si hoc eis uetaretur quod carere non poterant .

Ergo uidetur apostolus ad huiusmodi homines
dicere. ne eis fidei la nuam claudat. quod cir
cum cisio prodest si legem custodias. Si autem
praeuaricator legis sis. circum cisio tua prae
putium facta est. E contrario autem si creden
tes ex gentibus ad circum cisionem cogerentur
fidei xpi. & praedicationi uerbi fieri uideretur
Iniuria. Sed & illud obseruandum est. quod cum
dixerit circum cisio quidem prodest si legem cus
todias. Non addidit. si autem non custodias. fiet
consequens uidebatur. Sed ait. Si autem prae
uaricator sis legis In quo ostendit aliud esse non
custodire legem. Aliud praeuaricari legem.

Nam et paulus ipse non semper legem custodit.
Numquam tamen praeuaricatorem legis prae
terea In consequentibus dicit. Si autem prae
putium iustitias legis custodiat. Nonne ludi
cabit quod ex natura est praeputium legem
perficiens te. qui per litteram & circum cisionem
praeuaricatores legis. Custodit igitur legem
is qui secundum litteram obseruat. & is prae
uaricator eam qui spiritalem eius non tenet
sensum. Iustitiae uero legis. moralis eius est loc
Lex enim generale uocabulum est. Iustitiae ut
pars legis est. Continet enim lex iustitias & iudi
cia & mandata & iustificationes aliasse quae quae
plurimas species. Si ergo praeputium non ait

Ipsam legem sed iustitias legis custodiat. In tantum prae-
 festur circumcissioni prae uaricant legem ut etiam
 iudicet eam & bene addidit legem per ficiens. Ille em̄
 qui secundum litteram uiuit custodire dicitur legem.
Isto uero qui secundum sp̄m per ficiens. Per sectio
 autem legis in xpo est. Qui dixit non ueni soluere
 legem. sed adimplere. Adimplere autem legem
 hoc est per ficiens legem. Custodit ergo legem
 carnalis iudaeus. In quo ille quidem prae uaricator
 legis. hic autem iudex prae uaricatoris efficitur.
Prae uaricator autem efficitur carnalis iudaeus.
 quod lex ipsa infirmatur per carnem. Hic enim
 infirma fuisse & secundum carnem. non utique
 diceretur. Nam quod impossibile erat legis in quo
 infirmabatur per carnem. Per sp̄m autem infir-
 mari legem numquam inuenies scriptum. Et ideo
 qui in carne sunt. dō placere non possunt. Qui autē
 per sp̄m actus carnis mortificauerint non solum
 uiuent sed & iudices erunt. non tamen hominum.
 sed & angelorum. quia illius laus ab hominibus est.
 huius adō. Haec quidem dicta sunt nobis ad expla-
 nationem sermonis apostolici quem differere pro-
 posuimus. Non tamen inportunum uidebitur
 etiam circumcissionis ipsius generalem discutere
 rationem. quando quidem de ea locus ipse commo-
 uit. Repetamus igitur. & in medium profera-
 mus. si qua in lege de ea uel in scripturis ceteris

continentur. Inuenimus In genesi scriptum primo
de circumcissione cum responsa darentur ad habraham
hoc modo. Et dixit dñs ad habraham. Tu autem
testamentum meum seruabis. & omne semen
tuum post te in generationes suas. Circumcide-
tur omne masculinum uestrum. & circumcide-
retis carnem preputii uestri. et erit in signo
testamenti. Inter me & uos. et puer octaua die
circumcietur uobis. omnis masculus in genera-
tionibus uestris. Vernaculus & pecunia empti
ab omnibus filii alienarum. qui non est ex se-
mine tuo. circumcissione circumcietur. Vernu-
culus domus tue & pecunia comparatus. et erit
testamentum meum super carnem uestram testa-
mentum aeternum. Et in circumcissione masculus
qui non fuerit circumcissus in carne preputii sui
die octaua exterminabitur anima illa de genere
suo quod testamentum meum dissipabit. Non
nos tamen latere debet quod in aliis exemplari-
bus non habet positum octaua die in hoc dum-
taxat loco. Item in leuitico scriptum est. & locu-
tus est dñs ad moysen dicens. Loquaere filiis
isrl & dices ad eos. Mulier quae cum suscep-
erit semen. & peperit masculum immunda
erit. uiii diebus secundum dies purgationis.
Immunda erit. & die octaua circumcietur
carnem preputii eius & triginta tres diebus

sedebit in sanguine suo in mundo. Haec qui-
 dem de lege moysi testimonia posuimus. Sal-
 uator uero in euangelio ait circumcisionem
 accipere hominem in sabbato. & non solum
 legem moysi. et dicit eam ex patribus esse.
 & ante moysen datum. Cuius sententiae aucto-
 ritate simul & legalis praecepti grauitate.
 Post moti etiam post aduentum ihu suasi
 sunt. quidam circumcidi cum essent ex gen-
 tibus. Alii uero horrescentes pondus prae-
 cepti refugerunt poenitus etiam ab ipsis
 legibus in quibus haec scripta uidebantur.
 Ita ut putarent haec non esse boni di mandata.
 Nec eius quem dñs. & saluator noster praedi-
 care uenisset. Et ideo mihi uidetur dili-
 gentior in talibus locis adhibenda discussio
 si sit aliquid in huiusq. modi mandato utilita-
 tis & iam secundum litteram. & si sit quibus
 utile sit uel quem ad finem tendat eius uti-
 litas. Aut si aliquid utilius figuratiter uide-
 at. Igitur repetentes ea quae ex lege pro-
 tulimus testimonia discutiamus attentius.
 utrum ne soli iudaeorum genti uideatur
 huiusmodi imminere mandatum. an & eos
 qui ex gentibus crediderunt aequa forte
 constringat. Intueamur ergo illud quod
 abraham defer tur oraculum quo iussus

est circum cisionis testamenta seruare. Tu inquit & semen tuum post te per generationes inter me & semetipsos ut circum cidatur omne masculinum eorum. & circum cidatur carnem preputii sui. ut sit in signo testamenti inter me & ipsos. & omnis masculus septimo die circum cidatur. Quo sane etiam ex alienigenis. id est qui minime ex abraham stirpe circum cidi uelit manifeste pronuntiat. At namq; uernaculus tuus & pecunia emptus ab omnibus filiis alienigenis qui non ex semine tuo circum cisionē circum cidatur. Nusquam fecit profecti idem aduenę mentionem. Sed uernaculus seruum profecto gentis illius dominatum. uel & iam pretio mercatur circum cidi iubet & non liberum in hospitium constringit non aduenam per scrutemus nunc & iam leuitici legem. Qm̄ & iam moysi precipiat dñs. loquere inquit filius isrl̄ & dices ad eos. Mulier si susceperit semen. & peperit masculum. & post aliquanta octaua inquit die circum cidatur carnem preputii eius. Intuere & hic quem admodum de lege circum cisionis tamen ad filios isrl̄ moyses loqui iubetur. Et alienigenarum nulla sit mentio. Si enim credimus per diuinum sp̄m scripta esse quae inferuntur in lege utiq; non frustra. aut addi aliquid putandum est.

aut filii. Et ideo cum in quibusdam mandatis
 dicitur. Loquere ad filios israel. et dices ad eos. In qui-
 busdam uero additur. ut non solum filii israel
 sed & proseliti idem aduenis loquatur. Necessario
 utiq; obseruanda distinctio est. quia sicut in his locis
 ubi dicitur. Loquere ad aaron. & alibi ad filios eius.
 aaron. & alibi loquere ad leuitas & dices ad eos. Cer-
 tum est non subiacere reliquos filios israel in legibusq;
 uel filiis aaron. uel leuiticis. uel ipsi aaron pro-
 mulgatae sunt. Ita & iam quae filii israel iubentur
 nec alienigenae memoria ulla fit. non est putan-
 dum commune in his esse mandatum. uel commu-
 nem fieri legem ubi appellationis habetur excep-
 tio. Pauca tamen ad horum probationem
 testimonia adhibeamus ex pluribus perque neces-
 sariam esse. uel adiectionem. uel exceptionem
 huiusq; modi in omnium conprobemus. In pri-
 mis leuitici partibus ad solos filios israel fertur
 huiusmodi lex. Loquere inquit dominus filius & dices
 ad eos. Homo ex uobis si offerat dona deo ex peco-
 ribus & cetera. Haec huiusmodi quis dubitet
 quod ad solos filios israel mandantur. Alia uero non
 ipsis aaron uel filius eius. ut dicit inconsequenti-
 bus. & locutus est dominus ad moysen dicens. praecepe
 aaron & filius eius dicens. haec est lex holocausto-
 rum. & cetera. Et rursus locutus est dominus
 ad moysen dicens. Loquere ad aaron & filius eius

dicens haec est lex peccati in loco qui iugulauerint
holoc. iustum ibi iugulabunt pro peccato in con
spectu dñi. Et iterum ad aaron. Vinum inquit
& ficeram non bibetis & filii tui tecum cum introi
tis in tabernaculum testimonii. Alia autem
neque aaron neque filius eius mandantur.
Sed senioribus ist hoc modo loquere inquit ad senio
res israhel dicens. Accipite inquit hircum ex ea
pris pro peccato. & cetera. Numquid dubitatur
quod haec lex solis senioribus filiorum israhel pe
pitur. Sed & de mundis & immundis animalibus
specialis nihilominus lex filiis israhel dari uide
tur. Ita namq. scriptum est. Et locutus est
dñs ad moysen & aaron dicens. Loquimini filiis
israhel dicentes ad eos. haec sunt animalia quae
manducabitis & reliqua. Sic ergo & iam de circū
cisione uel in his quae ad habraham responsa sunt.
uel in his quae in leuitico continentur. non alius
quisquam circūcisionis lege constringitur.
Nisi sit lex abraham originem trahens uel uerna
culus eorum aut pretio emptus. Vis autem
uidere quia sic ubi uult & iam alienigenis una
eademq. lege coniecti significantur ostendant.
Audi quid scriptum sit. Et locutus est inquit
dñs ad moysen dicens. Loquere ad aaron & filios
eius. & ad omnes filios israhel. & dicet ad eos.

Homo ex filijs israhel uel ex aduenis qui fuerint in uobis
 quicumq. manducauerit omnem sanguinem fatuā
 animam meam super animam illam quae mandu-
 cauerit sanguinem & disperdam eum de populo
 suo quia cenima omnis carnis sanguis illius est.
 Et ego dedi uobis illum ut ex ipso supra altare
 propitiatur pro animabus uestris quia sanguis
 pro anima expiabit. Propter ea dixit filius israhel.
 Omnis anima ex uobis non manducabit sangui-
 nem & aduena qui cumq. fuerit in uobis non
 manducabit sanguinem. Videtur igitur hanc
 de observatione sanguinis legemque communiter
 & filijs israhel & aduenis data est. Obseruari
 & iam a nobis qui ex gentibus per ih̄m xp̄m
 credimus dō. Nos enim profectos & aduenas
 scriptura nominare consuevit. Cum dicit
 aduena qui est in te. ascendit super sursum.
 Tu autem descende deorsum. Ipse erit tibi
 caput. Tu autem eris eius cauda. Ideo ergo
 legem de observatione sanguinis communē
 cum filijs israhel. & iam gentium suscepit eccle-
 sia. haec namq. ita intellegens in lege scrip-
 ta. Tunc beatum illud apostolorum conciliū
 decernebat dogmata & decreta gentibus scri-
 bens. ut abstinerent se non solum ab his qui
 idolis immolantur & a fornicatione. sed & a san-
 guine & suffocato. Verum requires fortasse

sicut de sanguinis obseruantia claruit. Ita etiam
de suffocato doceatur. utrum communis filius irt
cum aduenis data sit lex. quod etiam de hoc obseruare gen-
tes apostolorum statuta decernunt. Audi quam obser-
uantur etiam super hoc indi legibus cautum sit. O ho-
mo inquit in filis israhel & ex aduenis qui sunt in uobis
qui cumq; uenatus fuerit feram aut auem que
manducantur effundat sanguinem eius. & coope-
riat terram quia anima omnis carnis sanguis
ipsius est. Uide ergo quam obseruantur leges lator
In quo mandatum commune uult esse coniungit
aduenas filis irt. In quo uero specialia dat precepto
a quibus ea uelit obseruari distinguit. Verum
quo inter illa quae de leuitico superius protula
mus & iam hoc scriptum refertur. Homo homo
ex filis irt uel ex aduenis qui sunt in eis. Qui cumq;
fecerit holocaustum aut sacrificium & ad hostium
tabernaculi testimonium adduxerit facere illud
exterminabitur homo ille de populo suo. Et per hoc
uideatur etiam ad uena & de sacrificis inungi. & eccle-
siae ex gentibus offerendis holocaustis obnoxia fieri
& iam hoc diligentius uerba & syllabe. ut ita dicam
obseruandae sunt legis. At enim. Si fuerit holo-
caustum uel sacrificium ut adhibeat illud
ad hostium tabernaculi testimonium lex non
ut faciat iacet. Sed si forte fecerit quo facere
debeat doceat. Certum est enim nec dubitari

potest. quia dum hierosolimis templum consta-
 ret & religio patribus tradita uigeret. Plurimi
 & iam gentium ueniebant ad adorare & offerre sacri-
 ficia. Sed hoc qm̄ in loco uno tamen modo fieri
 praeceptum est. De quo & iam hic mandat ut ad
 ostium tabernaculi iugulanda uictima deduca-
 tur tam diu potuit legitime fieri quam status
 loci per mansit incolomis. Denique & saluator
 ad illos decem leprosos quos mundauerat.
 Ite inquit & ostendite uos sacerdoti & offerre pro
 uobis hostias sicut p̄cepit moyses. Ex quibus
 cum unus regressus fuisset ad saluatorem gra-
 tias agens. At dñs nonne decem purgati sunt.
 ubi sunt illi nouem. non est inuentus qui rediret
 et gratias ageret dō nisi hic alienigena. Ita
 ergo constante templi statu & iam alienigenis
 offerendi sacrificia moris fuit. Nunc uero
 quid exposcetur ab aduenis quod exhibere ne pro-
 prius quidem cultoribus licet haec is omnia
 dicta sunt nobis. ut ostenderemus quanta sit
 in lege distinctio mandatorum. Et precipue
 ut de arcum uisionis precepto doceremus
 q̄ non alius h̄ his qui ex habraham genus
 ducunt. Vernaculisque eorum uel precio
 coemptis esset iniunctum. liberos uero esse
 ab huiusmodi legibus eos qui per xpm̄ dō
 ex gentibus credunt. Quae tamen idcirco

Interim absque ullius allegoriae adiectione
discussimus nequa ut solet his qui excircum-
cisione sunt obstrepenti aduersum ueritatem
resideret occasio. Sed adhuc ualidum aduersum
nos leuare poterunt telum. Confirmantes
etiam profectos per legem circuncisioni obno-
uis fieri ex his quae in exodo scripta sunt hoc modo.
Si uero quis acceperit ad uos profectos & fecerit
pascha dño circumcidesei omne masculinum
& tunc accedit facere illud. & erit sicut indigena
omnis incircumcisus non edet ex eo lex una & erit
Indigenae & aduenae qui aduenerit ad uos quae
quam uis arguta uideatur obiectio tamen
amiranda legislatoris ubiq. cautela succurrit.
Considera enim quod & hic non dixit quia aduen-
qui uenerit ad uos faciat pascha dño & circum-
cidatur. Sed obseruantissima moderatione
decernit dicens. Si accesserit ad uos & fecerit
pascha. nec dubitare enim de hoc potest quod
si eum cum iudaeis iudaei cum pascha fecerit
& circumcidat. Unum hoc interim quo
retundantur contradicentes legislatoris
cautela prospexit. Est & illud praeterea ad-
mittere non poterint pascha. quod lex fieri
precepit in loco illo fieri iubet quem elegit
dñs dñs id est hierosolimis. In illo & enim tem-
plo tum offeris sacrificia decernuntur.

Recuperent ergo prius statum templi & tunc
 de circumcissione contendant. Si uero ibi
 secundum sententiam saluatoris non reman
 sit lapis super lapidem qui non sit destructus.
 Superflua est de circumcissione causatio. Intantem
 autem circumcissio uernaculum ipsius & nullius
 alterius gentis insigne est. Ut nusquam alius
 quis in historiis ueterum pro hac referatur
 correptus nisi filius moysi cuius mater seffora
 uim angeli cominantis exitium filii circum
 cissione conpescuit. Et ex his ergo om
 nibus ostenditur israhel ille qui secundum
 ut solus circumcissione carnis obnoxius.

Liber autem & alienus ab ea populis pro felitus
 qui aduenit ad eam qui ascendit & factus est
 sursum. Ille autem descendit & factus est
 deorsum. Deorsum & per misericordiam
 xpi factus est iste populus in capite & ille in cau
 da. Facti sunt enim nouissimi primi & pri
 mi nouissimi. Et ob hoc iudicat id quod ex na
 tura est preputium legem perficiens illos
 qui per litteram & circumcissionem preuari
 catores sunt legis. Non enim purificant
 animam haec quae in manifesto sit in carne
 circumcissio. Sed illa quae in occulto est cir
 cumcissio cordis ipsa purificat mentem
 & uiciorum maculas abscedit. Hactenus

nobis de circumcissione carnali pro uiribus dictum sit. Age iam secundum eum qui dicit quod lex spiritalis est. & qui de his ^{qui} referuntur in lege dicit. quod per allegoriam dicta sunt. Quid & iam allegoricis legibus de ea sentiendum sit uideamus. Scio multorum de hoc ferri dicta uel scripta. Sed & nos quae dñs dederit ad ea quae ab aliis commode composita uidentur addemus. Circumcisio est ex genitali membro per quod successio humani generis & carnalis propago ministratur amputare aliquam partem. Per hoc ergo indicari figuratiter reor amputandam esse ab anima si qua illa ex consortio ei carnis adhereret in puritas. si qui eam libidinis male suadae sensus obtexit. Idcirco non agitur alius ista de sectio sed genitalibus membris infigitur ut clareat quod huiusmodi uitia animae non ex propria substantia. sed ex genuino motu & incentiuo carnis adueniunt. Quod autem octauo die circumcisio datur. illud designari arbitror. quod praesenti quidem saeculo septimana deputata est. Octauus autem dies futuri saeculi misterium tenet. Illorum ergo est circumcisio spiritalis qui futuro saeculo militant. In quo neque nubent. neque nubentur. sed erunt sicut angeli dī. Et eorum qui se ipsos castrauerunt propter regnum dī. Et quorum in terris ambulantium in cae

lis est conuersatio. quique prospiciunt non ea
 quae uidentur & sciunt. quia quae uidentur
 temporalia sunt. quae autem non uidentur
 aeterna sunt. Verum ut superius memora-
 uimus dictum est & ab aliis quod circumcisio
 spiritalis sit omnem inmundam cogitationem
 atque impuros sensus abscedere a corde & abi-
 cere. Sed occurritur huiusmodi editioni-
 bus ex his quae apud ezechielum scripta refe-
 runtur. ubi dicit dñs. Omnis filius alienigena
 In circumcisus corde & in circumcisus carne
 non introibit in scā mea In omnibus filiis alie-
 nigenarum qui sunt In medio domus israhel.
 Euidenter & enim secundum circumcisiones
 hoc loco ostendit sermo propheticus dicens.
 In circumcisus corde & in circumcisus carne.
 Unde cogimur secundum allegoricas leges
 utriusque circumcisionis formas ac species
 assignare. Quamuis hoc possit nobis etiam
 In illis quas supra exposuimus rationibus obici.
 Sed interim nunc persequamur quae possit
 duarum circumcisionum secundum allegoriā
 figura seruari. Et uideamus ne forte referri
 queat ad duo generalia peccata in quibus in cir-
 cumcisus esse non expedit. Idem est infide-
 & in operibus. ut sit in circumcisus corde qui
 non habet fidem & in circumcisus carne qui

opera non habet. Alterum namque sine altero
reprobatur. quia & fides sine operibus frustra
dicitur. Et ex operibus sine fide apud dñm
nemo iustificatur. Sic igitur ut ego arbitror
dictum propheticum conuenienter aptabitur
fidelium populo quibus dicitur. Omnis alieni-
gena qui est in uobis in medio domus israel.
In circumcisus corde. & in circumcisus carne
non introibitis in scā mea. Hoc est nimirum
quod & dñs in euangelio dicit. qui credit in me
mandata mea custodit. Et iterum qui audit
uerba mea & facit ea. Et rursum. quid autem
dicitis mihi dñe dñe. & non facitis quae dico.
Fides ergo ubique fidem cum operibus iungit
& opera sociare cum fide. cordis ita est circum-
cisio. nihil sordium. nihil indignum sentire
de fide. Carnis circumcisio est. nihil immun-
dum. nihil contaminatum in opere gestisque co-
mittere. Qui enim in altero horum in circum-
cisus fuerit & immundus di uocibus ingredi
prohibetur in scā. Ingitur tamen & alie-
nigena in scā. qui non liceat ingredi secundum
legem litterae nisi solis sacerdotibus. Datur
uero nunc & alienigenis ingredi tamen
ut sint fidei & actuum circumcisione purgati.
Siquis autem nos ad superiores questiones reu-
care contendat. Et iterum nobis replicet id

quod scriptum est de alienigena. quod ab eo
 uolente ingredi in scā. non solum cordis & circum
 cisio sed & carnis exigitur. Huius ita moleste per
 sistenti obuertimus. Et nos illud quod hieremias
 propheta dicit. ecce in circumcisae sunt aures urae.
 Ostendat nobis iste carnalis circumcisio exactor
 aurium circumcisio nem sensibilem & corporale
 si potest. Sed certum est quod nullo pacto id
 facere queat. Reuertetur ergo ad allegorias
 necessitate compulsus. & dicit circumcisi aures
 cum secundum salomonis monita non recipiunt
 auditionem uanam. & cum opillantur ne audiant
 iudicium sanguinis. & cum sepiuntur spinis non
 recipiant obrectationem. sed ut soli uerbo di
 piteant. & his quae ad aedificationem dicuntur.
 Sit ergo talis & illa cordis qualis & haec aurium
 circumcisio quae communiter uidetur exposita.
 Hoc autem modo & in circumcisus labus dicitur.
 qui non circumciderit blasphemiam. scurilita
 tem turpi loquium de ore suo qui non posuerit
 custodiam ori suo. & ostium circumstantiae
 labus suus. Qui non etiam a uerbo otioso circum
 ciderit os suum deniq; ubi dicit moyses ad dñm.
 Pro uide dñe alium quem mittas. ego autem
 tardus lingua. & gracili uoci sum. Ipsi in he
 breis exemplaribus herese dicunt. ego autem
 In circumcisus sum labus. Quod si hoc modo

quae superius diximus potest quis incircum-
cisus uidere auribus. & Incircumcisus labijs.
Cur non & similis forma incircumcisus prae-
putio carnis suae dicatur autem qui erga
naturalem coitus motum Inmoderatus & im-
temperantius effluit. Circumcisus uero habet
tur si qui in huiusmodi negotio legitime
& in quantum posteritate sufficit utatur
officijs. Verum quoniam de circumcisions ratione
tractamus. & iam illud adiungere non absur-
uidetur. quod iesus filius naue ex praecepto
domini filios israel secundo circumcidisse cultris
saxeis memoratur. Quia utique quantum ad
litteram spectat impossibile factum uidetur.
Semel enim cisis in carne praeputii quid in-
nare possit. Secunda circumcisio quod offe-
retur ^{uero} ihesu noster qui uere post moysen filius
israhel in terram sanctam fluentem lac & mel
in terram re promissionis inducit. Euidens
est quomodo non semel sed secundo circum-
cidatur credentium populum. Prima namque
est eius circumcisio qui ab eis uel idolorum
cultum uel commenta philosophiae per sua
nisi exsecuit. Secunda uero utitur circum-
cisione cum abhiesu ueteris hominis consuetu-
dinem & passiones ac uitia carnis abscedit
& tunc completur. quod in hiesu naue scripsit

Et hodie auobis abstuli obprobria aegypti
 Obprobria namque aegypti secum circum fert.
 Siqui in ecclesia positus & sub hiesu duce militans
 aegyptios mores & motus animi barbaros ser-
 uet. Marcion sane cum per allegoriam nihil pla-
 cet Intellegi. quò exponat quod dicit apostolus.
 circum prod esse omnino non inueniet. Sed
 ne de singulis quidem quae inferuntur ulla
 tenus reddere poterit rationem aduer-
 sari. & cum in risione quadam innotare dñi
 legis qui circumcisionem dederit. solet non
 solum ipse. sed & omnes heretici qui uetus tes-
 tamentum repudiant. una cum gentilibus
 qui omnes aduersum dñm legis talia quaedam
 uelud federata obtreccatione congeminant.
 Stoici autem indicet aliquid mysticum cir-
 cumcisio & figuram teneat allegoricam.
 Ita ne oportuit cum poena & periculo par-
 uulorum cum cruciatibus tenere. & adhuc
 Innocentis infantiae figuram species & legis
 enigmata conderentur. Sic non habeat
 legis lator. ubi formas mysticas poneret nisi
 Indecoratione uerecundorum locorum.
 Et di omnipotentis lex aeternique testa-
 menti signaculum non potuit nisi obscenis
 membrorum partibus conlocari. Ita ne
 bonus est dñs iste qui natum hominem statim

In primis nouale lucis auspicijs precipere uol
nerari. Et sicut uobis uidetur ipse est & ar
mae creator & corporis. Aut superfluo se plas
masse partem illam corporis notat quod per
modum mandat abscidi. Et per miserorum
supplicia proprium emendat errorem. Aut
quod necessario & utiliter fecit non recte man
dat auferri. Tum praeterea secura esse do
plurimos ad cultum suae religionis adduci
maximum excircumcisione obstaculum nas
citur. cum enim quod supplicium unus quisque
declinat. tum etiam in risionem turpitudinis
refugit. Unde magis Inpedimentum hoc
religionis quod insigne ducendum est. haec
& multa his similia. uel gentiles aduersum
legis latorem. uel hereticis per strepunt.
quibus respondere necessarium puto. Sed
primo gentibus nemo sapiens ea in alius nota
quae apud se honesta ducit & magna. Et enim
circumcisio apud uos & gentiles. ita magna ha
betur ut non passim uulgo ignobili sed solis
sacerdotibus. et his qui inter ipsos electioribus
studij mancipati fuerint credatur. Nam
apud aegyptios qui in super institutionibus
uestris et uetustissimi habentur & eruditis
simi a quibus prope omnes reliqui ritum
sacrorum & ceremonias mutati sunt apud hos

Inquam nullus. aut geometricæ. aut astronomiæ
 quæ apud illos præcipua ducitur. Nullus
 certe astrologiæ & geneseos qui nihil diuinius
 putant secreta rimabatur nisi circumcisione
 suscepta. Sacerdos apud eos haruspex. aut
 quorumlibet sacrorum minister uelut illi
 appellant propheta omnis circumcisus est.
 Litteras quoque sacerdotales ueterum ægip
 tiorum quas autem troglifas appellant. Nemo
 discebat nisi circumcisus. Omnes hierofantes
 omnes uates. omnes caeli ut putant inferniq;
 mistes. & conscius apud eos esse non creditur
 nisi fuerit circumcisus. Hoc igitur apud nos
 turpe & obsecnum iudicatis. quod apud uos
 ita honestum habetur & magnum ut caelestium
 infernorumq; secreta. non nisi per huiusce
 modi insignia enuntiare uobis posse credatis.
 Quod si apud uos per tot & tantis secretorum
 uestrorum causis quæ ministra circumcisione
 per aguntur. Necessarium erit rationem
 quaeri & talem quæ contemni non debeat.
 Necumea cunctae pariter uobis caeremonie
 subruantur. Cur non id etiam apud nos
 fieri posse speretis. Verum si replicetis
 historias uestras inuenietis. non solum ægip
 tiorum sacerdotes. & hierofantes usus esse
 circumcisione. Sed & arabes & ethiopes & foe

nices. Alios quoque quorum studia erga huius
cermodi superstitiones nobiliter uiguerunt. Hanc
sufficien ter dicta sint aduersum gentiles
quibus de legis nostrae misteris loquendum
aptius non erat. Nunc iam nobis ad eos sermo
dirigatur qui xpo quidem credunt. Sed legem
non recipiunt & prophetas. Fatemini sine dubio
uerum esse quod scriptum est in epistola petri
Quod redempti sumus non corruptibili pretio
argenti & auri. sed pretioso sanguine unigeniti
Si ergo pretio empti sumus. ut etiam paulus
ad stipulatur ab aliquo sine dubio empti sumus
cuius eramus serui. qui & pretium poposcit
quod uoluit. ut de potestate dimitteret quos
tenebat. Tenebat autem diabolus cui distracti
fueramus peccatis nostris. Poposcit ergo pre-
tium nostrum sanguinem xpi. Verum donec
ihu sanguis daretur qui tam pretiosus fuit.
ut solus pro omnium redemptione sufficiens
necessarium fuit eos qui instituebantur in le-
ge. unum quemque pro se uelut ad aemunda-
tionem quandam future redemptionis san-
guinem suum dare. Et propterea nos com-
pletum est pretium sanguinis xpi. non necesse
habemus pro nobis ipsis pretium. id est san-
guinem circum usionis offerre. Si uero cul-
pabile uobis uidetur quod dicitur legis inferri uide-

Infantibus uulnera & sanguinem fundi.
 hoc & iam in xpo factum culpatis qui & octaua die
 circumcisus est & uulnera passionis suscepit.
 Et cum crucis poena sanguinem suum fudit.
 Quod uero circumcisionis horrere difficilis uobis
 ad religionem uidetur accessus. Difficilior
 multo uidetur ingressus ad euangelium. ubi
 non partem exiguam corporis sed ipsam quis
 animam ponere iubetur. Sed exempla marti-
 rum secundum uos prohibebunt homines acce-
 dere ad fidem. An eo magis creditur firmare
 legio. quod nihil remissum. nihil delicatum
 pollicetur aut molle. Quod & si nihil aliud
 sacramenti figuraliter circumcisio tenet. quid
 et absurdum. si ad discretionem ceterarum genti-
 um populus qui sub lege dei instituebatur pro-
 prium aliquid gestare & insigne. & sine necessaria
 uisa est partis alicuius amputatio quod tam
 conueniens fuit. quam eam inuenire quae
 uidebatur obscena & illa auferre quorum
 diminutio nihil ad officium corporis impe-
 dit. Quod uero dicunt. quia necessaria
 non erat pars illa membri fieri a creatore
 non debuit. sine necessario facta est non debet
 auferri. Erunt ergo culpabiles qui continen-
 tiae & uirginitatis obtentu necessarius natu-
 rae officis non ministrant. et erunt cogendi

ad nuptias qui secundum euangelii leges
semetipsos castrauerunt propter regnum
di. habentes exempli huius auctorem cum
multos alios scorum tum etiam ipsum dnm ihu
In summa uero dicendum est. quod sicut multa
necessaria erunt baptismata ante bap-
tismum xpi. & multae purificationes. ante quam
purificatio per spm scm fieret. Et multae hostiae
ante quam una hostia agnus immolatur seme-
t ipsum patri offerretur hostiam xpi. Ita etiam
multis circumcisionibus opus fuit usque una
in xpo circumcisio omnibus traderetur. et
multorum sanguinis effusio praecessit usque quo
per unius sanguinem omnium redemptio
fieret. haec quidem nobis ad praesens occurrerent
de circumcisionis ratione potuerunt quae
tamen a lege dicta sint. ut si qui melius & rati-
onabilius dixerit illa magis quam haec nra
teneantur. Igitur qm frequens est apostolo
iste tractatur quo per singulos quosq. binos
homines esse designat. quorum alterum exte-
riorem nominare. alterum interiore solent
eorumq. alterum secundum carnem. alterum
secundum spm dicitur. Opinior ex illis instru-
tus quae in genesi scripta sunt. ubi alius ad ima-
ginem di factus. alius de limo terre factus refer-
tur. Et hos ipsos nunc alium in manifesto. alium

In occulto dñi uocat. Sciendum est quod quae
 ab interiore homine Initium sumunt. & usq;
 ad exteriorem per ueniunt. Alia uero ab ex
 teriore homine inchoata per ueniunt usq;
 ad interiorem. Quod autem dico tale est.
 si castitas ab interiore homine sumat exordiū
 per uenit sine dubio usq; ad exteriorem. Neque
 enim fieri potest ut si ante quis non moechetur
 in corde moechari possit in corpore. Sed non
 continuo si quis ab exterioris hominis Incipiat
 castitate per uenit & iam ad interiorem con
 tinentiam. ut si non moechatur in corpore
 nec in corde moechatur. secundum haec ergo
 circumcisio interioris & exterioris hominis
 allegoricis legibus intellegatur. cum iam
 neq; interior ille concupiscit in corde
 neq; exterior iste concupiscit in corpore
 in corpore. ut circumcisus dicatur in carne
 ille quem apostolus dicit. iam non esse in car
 ne sed in spū. Et qui natus carnis per spm
 mortificat. uerum quō qui circumcisus
 est aliquam carnem perditam dedit. aliqua
 seruauit in colomem. In eo quod per id illam
 carnem significari puto de qua scriptum est
 omnis caro foenum. & omnis gloria eius
 ut flos foeni. Caro autem quae seruatur
 & in colomis per manet puto quod formam

teneat illius carnis de qua dicitur. quod
omnis caro uidebit salutarem di. Sed opus
est auribus quae audire possent. quae sit caro
quae pereat. & quae sit caro quae uidebit
saluatorem di. Quae post depositionem car
nis praepuui salua permaneat. cum illa
ut flos foeni deciderit. Quod qui intellexerit
Inueni & Ingentium misteriorum formas
In circum cisionis ratione per missas. & In ueni
& eum qui in occulto iudaeus est. & qui in ter
ore homine circum cisuus est tamen praestat
& eminentiorem esse illo qui secundum car
nem iudaeus est. quantum praestat & emi
nens iudas ille quem conlaudant fratres sui
Et qui dormiuit ut leo & ut catulus leonis
suscitatur. Ille iudas qui ex femoribus iacob
secundum carnem natus est. Quid igitur
amplius iudaei. aut quae utilitas circum
cisionis multum per omnem modum. Pri
mum quidem quod credita sunt illis eloqui
di. Quid enim si quidam illorum non credide
runt. num quid incredulitas illorum fidem
di euacuabit. absit. Fiat autem di uerax omnis
aui homo mendax. Sicut scriptum est. ut iustifi
ceris in sermonibus tuis & uincas cum iudica
ris. In hac epistola paulus uelut arbiter
quidam inter iudaeos residens & grecos uel est

qui ex gentibus credunt. utrosq; ad fidem
 xpi ita euocat & inuitat. ut neq; iudaeos offen-
 dat paenitus destruendo iudaicos ritus neque
 gentibus inicit desperationem confirmando
 obseruantiam legis & litterae. Et siue de repro-
 missionibus memor & siue dōe poenis ad utrū
 q; populū diuidit uerbum. ut uerbi gratia
 cum dicit. his autem qui ex continentiae
 sunt & qui diffidunt quidem ueritati
 credunt autem iniquitati. ira & indigna-
 tio tribulatio & angustia in omnem ani-
 mam hominis operantis malum iudaeo
 primum & greco ista de pōnis de promissioni-
 bus uero subiungit. Gloria autem & honor
 & pax omni operanti bonum iudaeo pri-
 mum & greco. Rursum de gentibus dicere
 uidetur. qui cum enim sine lege peccau-
 erunt per legem iudicabuntur. Rursum
 uero gentes subleuans dicit. cum enim
 gentes quae legem habent naturaliter
 quae legis sunt faciunt hilegem non haben-
 tes ipsi sibi sunt lex qui ostendunt opus
 legis scriptum cordibus suis. & cetera.
 Et iterum sermonem conuertit ad iudaeos
 dicens. Si autem tu iudaeus cognominaris
 & requiescis in lege. & reliqua. usque ad eū
 locum ubi dicit. Nomen dī per uos plas

phematur inter gentes & ne uideretur nimis
esse in increpationibus iudaeorum dicit circum-
cisio prodest si legem custodias. Sed iterum ne-
geret eos qui nimiam in circumcissione gloriam
ponunt. Addidit. Si autem praeuaricator sis
legis circumcisio tua praeputium facte est.
Ut autem paululum & eorum qui ex gentibus
credunt animos alleuare subiungit. Si autem
praeputium iustitiae legis custodiat non ne
praeputium illius in circumcissione reputabitur.
Atque ut ualidius erigeret animos gentium & sci-
rent posse se si legem perfectius obseruarent
etiam meliores effici iudeis dicit. & iudicabit
id quod ex natura est praeputium legem per-
ficiens te qui per litteram & circumcissionem
praeuaricator es legis. Verum quoniam sciebat
multas in lege & prophetis esse reprobatio-
nes quae ad iudeos fieri uidentur ne possent
desperare gentes tanquam qui nihil socie-
tatis in conscriptis reprobationibus habebant.
Docet eos quod secundum mysticam rationem
etiam ipsi iudei fiant & habebant circumcir-
cissionem. propter ea dicit. non enim qui in ma-
nifesto iudeus est. Neque quae manifeste
in carne est circumcisio sed qui in occulto iudeus
est circumcissione cordis in spiritu non littera
cuius laus non ex hominibus sed ex deo est.

Verum quoniam in his omnibus superiorem quo
dammodo causam gentium fecerat.

Rursum uelud quae relis eorum qui ex cir-
cumcisione sunt. occurrentis proponit sibi
ipsi autem quae in praesenti capituli conti-
nentur dicens. Quid ergo amplius est iudaei.
aut quae utilitas circumcisionis multum per
omnem modum. Si ergo inquit is qui in ma-
nifesto iudaeus est. & quae manifeste in carne
est circumcisio non reputatur. Sed qui in oc-
culto iudaeus est. & circum cordis quae sit
in spiritu ipsa est uera circumcisio. Dices mihi
quid amplius est in his iudaeis qui hac appella-
tione censentur uel quae in corporali circū-
cisione habetur utilitas. Ad haec uideatur
in utrumque populum minus iustus arbiter
refecisse pronuntiat. Quid amplius habe-
bat iudaeus & ea quae in carne est circum-
cisio. Et dicit habere amplius multum per
omnem modum. Quid autem multo sit
amplius. subiungit. primo inquit quod cre-
dita sunt illis eloquia dei. quam & gentibus
nunc credantur eloquia dei. Sed illis ait.
primo sunt credita. requiro tamen quid
est quod dicitur. primis eis credita esse elo-
quia dei. utrumne delictis hoc dicat & li-
bris an de sensu & intelligentia legis.

Videmus enim plurimos iudaeorum ab infantia
usq; ad senectutem semper discentes & numquam
ad scientiam ueritatis peruenientes. Et quomodo
uidebitur uerum esse quod dicitur quia amplius
habeant aliquid habeant in eo quod pri-
mis eis eloquia di credita sint. In quibus non in-
tellegunt neque quae locuntur. neque de quibus
affirmant. Si uero sapiens ille dicitur
secundum salomonem qui intellegit quae
ex proprio ore sunt & qui in labiis portat in-
tellectum de mori si & prophetis ceterisque horum
similibus haec intellegenda sunt. dici quibus
credita sunt eloquia di. quia & ipsos iudaeos
fuisse & habuisse circum cisionem non potest
dubitari. Sed & si quis apud eos sapiens & intel-
legens auditor & mirabilis consiliarius fuit.
quos auferre dicitur dñs ab hierusalem offensa
impietatibus populi. Sic enim dicit esaias.
Ecce dominator dñs sabaoth auferet ab hieru-
salem & iudaea. Et post aliquanta & propheta
Inquit & aestimatorem & seniore[m] & quinque-
genarium & mirabilem consiliarium & sapi-
entem architectum & prudentem auditorem.
His ergo talibus aestimanda est primis eloquia
credita esse diuina. Et in his facendum est
fuisse amplius multum per omnem modum.
Sed & si qui alii his similes fuerunt. sicut in

norum libris apostolus memorauit scriptum.
 Reliqui mihi septem milia uirorum qui non curua
 uerunt genua bachal. Sed & ipsi apostoli xpi.
 et ipse uas electionis paulus ex iudaeis & ex circum
 cisione ueniens amplius habebat his quos docebat
 ex gentibus per omnem modum. credita namque
 sunt eloquia di. Considerandum est quia non
 dixerit litteras esse creditas sed eloquia di. Unde
 uia nobis datur intellegendi quod his qui legunt
 & non intellegunt & non credunt littera sola sit
 credita illa de qua dicit apostolus. Quia littera
 occidit. eloquia autem di illis sint credita. qui intel
 legentes & credentes his quae moyses scripsit cre
 dunt & xpo. Sicut & dñs dicit. quod si credidisse
 tis & ipsi moysi crederetis utiq; & mihi de me
 enim ille scripsit. Sed isto amplius habeat iudae
 us in litteris habeat aliquid & in eloquiis di.
 Numquid poenitus reliquerunt hi qui ex genti
 bus ueniunt ad xpm. an & ipsis est ubi habeant
 aliquid amplius. Audi dñm dicentem ad centu
 rionem ex gentibus credentem. Amen dico uobis
 nec in iert tantam fidem inueni. Uide ergo ubi
 uenitur ad fidem quantum habeant amplius
 gentes. De quibus in alio loco dñs dicit. quod ueni
 ent ab oriente & occidente & a quatuor uentis
 terrae & recumbent cum abraha. isaac. & ia
 cob in regno di. filii autem regni eicientur

Intenebras exteriores. Ubi ergo ad leges uentur
& litteras habent iudaei amplius multum per
omnem modum. Requiritur sane est si
etiam samaritanis dicendum est primis credita
esse eloquia di. Quo quidem etiam apud ipsos
lex moysi seruari uidetur. Sed illis ergo ne ipse
quidem litteram quae occidere dicitur credita
dixerim. Dicit enim de eis propheta. Uae his
qui spernent montem sion & confidunt in
montes samariae. ipsi quippe se alienos alit
teris di faciunt repudiantes prophetas. Sed
& hereticis qui iniquitatem locuntur. In excel
sum. & qui impiaetate sua diuidunt unitatem
ditas. et quae legem ab euangelis separant. Non
dixerim credita esse eloquia di pro eo quod diu
apud eos uolumina relegi uidentur. Sed quia
nihil in his sentiunt spiritale nihil do dignum
solam apud eos quae occidit habere litteram
dixerim. Verum si forte iudaei nolent recipere
apostoli nostri sententiam quod dicit quia
littera legis occidit. & iniuriam putent legi
fieri si secundum litteram sperni uideatur.
Reuertamur ad ipsum moysen & uideamus ipse
quam magni fecerit litteram legis. Quia
q. accepisset tabulas lapideas inscriptas digi
di. Tamen honoris detulit litterae legis ut
leceret de manibus suis tabulas & comminuerit

quidem digito di scriptas. nec tamen pro hoc impi
 etatis culpa notatus sit. Uides ergo quod non
 solus paulus spernit litteram legis sed multo ante
 cum morises & spreuit & abiectit & contriuit lit
 teras legis. hoc sine dubio iam tunc designans
 quod honor & uirtus legis non esset in litteris
 sed in spu. Sed & dñs in euangelio cum dicit ad iu
 daeos loquens auferetur a uobis regnum di
 & dabitur genti facienti fructum eius. Puto
 quod sensum legis regnum di dixerim qui ablati
 est a iudaicis manentibus apud illos solis litteris
 legis & datus est gentibus qui possint per fidem
 fructum sps facere quae cum ita sint. Cur tam
 ignaui & desides sumus ut non abiecta omni ma
 litia cum simplicitate & puritate cordis ad sus
 cipiendā di eloquia. properemus & capiendum
 de eis sensum xpi. quippe cum audiamus in his
 esse regnum di. Certe unus quisq. pro uiribus
 capiat eloquia di quae sunt sapientia quam
 loquitur apostolus inter perfectos. Qui uero
 ad hanc idoneus non dum est suscipiat eloquia
 di in quibus agnoscat nihil amplius quod xpm
 ihm & hunc crucifixum. qui nec hoc potest in eo
 suscipiat eloquia di. ut lacte utatur & non cibo
 forti. Si uero adhuc infirmatur in fide eloquia
 di in holeribus sumat. tamen est ut omnes
 communiter nouerimus eloquia di esse eloquia

casta & argentum igne examinatum terrae purgatum
septuplo. Id est ut incastitate & seitate cordis & cor
poris diuina seruemus eloquia. Credita sunt ergo
primis illis quibus supra diximus eloquia di. sed
quidam ut dicit. non crediderunt siue dō siue elo
quius di. Vides quod qui non credunt ipsi sunt se
cundum carnem. De quibus & alibi dicit. Anima
us homo non percipit quod sunt spūs di. Stultitia
est enim illi sed horum incredulitas non euacuat
fidem di. Fidem di uel ea intellegimus quam fidem
habet dūs his quibus credit eloquia sua. uel eam fidem
qua credunt dō hi qui ab eodem eloquia diuina sus
cipiunt. Commonemur ergo ut infidelitas eorum
qui uel non accedunt ad fidem uel decidunt ex ea.
Si forte inrideant nos opera fidei agentes. uel eam
leiuamus uel cum misericordias facimus cum
studis & legidō operam damus. Uel & iam cum
pro martirio xpi tormenta sufferimus. me
minerimus semper quod infidelitas eorum
fidem di quae in nobis est non euacuat. Post haec
quod sequitur minus quidem compositae uideatur
adiunctum. Dicit enim fiat autem dūs uerax
omnis autem homo mendax. Sicut scriptum est
ut iustificeris in sermonibus tuis & uincas cum
iudicaris. Iamen aliquadā circum flexione
superioribus id aptare temptabimus. Licet
Inquit non crediderint quidam iudaeorum

De infidelitate tamen eorum dicendum est quod
 dñs quidem solus sit uerax. omnis autem homo sit
 mendax. Qui etiam si qui iustus est necesse
 est tamen ut in aliquo ueritate decidat quā
 in omnibus seruare. humane naturae poene impos-
 sibile est quod ergo omnis homo mendax est. Prop-
 terea ut iudaeorum quidam ut homines menda-
 ces non crediderunt. Nam quod omnis homo
 mendax est necessario in die illa cum ad iudicium
 uenerit dñs cum hominibus solus ipse iustificabi-
 tur in uerbis suis. Ipsius enim uerba in omnibus
 uera quae uerba sunt ueritatis. Quod autem
 dñs ad iudicium ueniat cum hominibus propheta
 dicit. Venite & de iudicemur dicit dñs. Et ipse
 dñs ad iudicium ueniet cum senioribus popu-
 li. Et iterum memento te & iudicemur dicit
 dñs. haec autem introduxit apostolus obseruans
 illam obiectionem quam sibi in alio loco proponit
 ubi dicit. Si autem iniustitia nra iusticiam dñi com-
 mendat. de qua cum ad locum eius uentum fuerit
 requiremus. Nunc igitur uideamus quid est
 quod dicit. fiat autem dñs uerax. omnis autem homo
 mendax. ita enim in grecis exemplaribus habetur.
 nā in latinis sit pro fiat legunt. Primo igitur hoc
 sciendum est. quot quot dixit fiat. non imperatiuo
 modo dicit. Stultum enim est si putetur impe-
 randum esse dō ut uerax fiat. Sed ut dicimus

fiat uoluntas tua sicut in caelo & in terra. uel
iterum dicimus fiat pax in uirtute tua non imp
rantes sed optantes. immo potius pronuntiantes
& ceteri quod non potest pax fieri nisi in uirtu
te di. Ita & hic uelud pronuntiantis sermo accep
endus est. fiat. autem dñs uerax omnis autem ho
mendax. Sed & hoc sciendum est quod sermo
est. omnis homo mendax de psalmo cxu assumptus
est ubi dicit. ego autem dixi in excessu meo omnis
homo mendax. Verum ad euidentius inluminan
dum apostolus sensum non uideatur legent
bus onerosum si psalmi ipsius continentiam uer
assumi testimonium breuiter breuiter expona
mus. Videtur ergo mihi talem quendam pro
pheta nuntiare sensum. cum multa sint inquis
apud homines dogmata. & multi de ueritate
inquisitione philosophentur. Cumq; oportere
in his omnibus questionibus praecedere filium
Alii quidem qui non prius credentes quaesierunt
non inuenerunt. Ego autem quod credidi antea
quam crederem idcirco quod quaerebatur
inueni. et non solum inueni. sed & locutus sum
& annuntiaui populis quam inueneram ueritate
Nec tum inuenta ueritate elatus sum in sapientia
neq; inflatus in scientia mea. sed eo magis humil
tus sum cum agnoui & intellexi dñm esse qui
docet hominem scientiam. Deinde consider

quae homines & quanta uel inter philosophos
 uel inter ceteros barbaros de ueritate locuti sunt. & quia
 multo labore multa dicentes nihil inuenerint quia
 non crediderunt ante quam quaererent. Considerans
 omnia eorum uel dicta uel scripta & in excessu men-
 tis effectus id est stupore cordis. ac tonitus quod
 omnia illa philosophorum uoluminaque splendi-
 da & praefulgida uidebantur oratione composita
 procul a ueritate consistere in excessu & in stupore
 mentis effectus dixi. omnis homo mendax. Ego uero
 cui haec ostenderat dñs ingratus non fui. sed cogitavi
 & quaesivi apud memetipsum quid pro hoc quod
 mihi dñs prestauit scientiam ueritatis dño repen-
 derem muneri intellexi tamen quod natura illa
 aeterna & omnium domina nullius indiget. Unū
 ergo inueni solum quod me offerre oportere & dñs
 id est ut crederem de eo quod numquam possit ab ho-
 mine aliquid accipere sed semper dare. Et ideo dixi
 calicem salutaris accipiam uelut si responderet
 potest calicem quem ego bibiturus sum bibere & di-
 cere & possim dñe. Sic ergo calicem passionis tuae
 libenter & tota uoluntate suscipiam. & ut calicis
 tui id est passionis gratiam ad finem usque con-
 seruem. non meis uiribus agam sed nomen dñi
 inuocando. Pretiosa est enim aput te mors quae
 proprietate ac ueritate suscipitur. Secundum
 hoc igitur in apostolicis dictis accipiendum est.

Omnis homo mendax siue is qui in legis littera sine
fide confidit. siue his qui in quibuslibet dogmatibus
& litteris gloriari. Sed obiecitur nobis si omnis
homo mendax est. ipse paulus quia homo est erit
mendax. Sed & dauid qui haec dixit quia homo fuit
si omnis homo mendax est erit & ipse mendax. hoc
ipsum falsum quod dicit. omnis homo mendax quia
mendacem se necessario cum ceteris hominibus
pronuntiat. Et si mendax est utiq; non erit uerum
quod amendace dicitur. quod omnis homo fit
mendax. uidetur ergo sermo eius incurrisse insillor
mum. qui dicitur a porus. idem in substantibus qui
& falsum appellatur. Sed si redeamus ad interior
scripturae intellectum. Inueniemus quod omnes
prophetae. uel apostoli ex illis sint ad quos sermo
fit dñi in euangelio. non homines pronuntiat esse
sed deos. Sic enim dicit. Quod si illos dicit deos
ad quos sermo dī fit. & non potest solum scriptura
Quia ergo & dauid tamquam prophetam. & ad pau
lum tamquam apostolum sermo dī factus est.
Sine dubio non erant homines. sed dū ad quos ser
mo dī factus est. Igitur quod non erant homines
sed dū. Uerum quod de hominibus ceteris pronun
tiant ad quos sermo dī factus est quod omnis homo
mendax sit. Sed & quod sequitur nihil hominis
de psalmo quinquagesimo. assumptum est. id est
ut iustificeris in sermonibus tuis. & uincas

cum iudicari. Est autem psalmo integer. et qm
 grandis excessus est. ut ab initio psalmi repetamus
 breuitatis causa hunc tamen modo quem in medio
 posuimus discutiamus sermonem in quo statim
 In primo haec difficilis uidetur explanatio. Si em
 historiam sequamur quae in praetitulacione psalmi
 scripta est ibi refertur. Perempto ui cethco uxore
 eius accepisse dauid. Quo ergo dicit. tibi soli peccaui.
 Cum utique & in ipsum uri peccauerit & in propin
 quos eius. Sed & in ipsam ber sabeae atq; omnem do
 mum eius cum intulisse maculam uidetur ad uteri.
 Sed sciendum quod semper praetitulacionis historiam
 psalmi continentia sequitur. ut in plurimis psal
 mis qui obseruati inueniunt. & ut exempli dixerim
 causa. xlii. psalmi praetitulacio. in finem inquit
 puero dñi dauid qui locutus est uerba cantici huius
 indie qualibet auit eum dñs. de manu omnium
 Inimicorum suorum & clamauit saul. & dixit. Con
 tinentia uero psalmi longe aliud quod praetitu
 latio continet. quae enim fundamenta montium
 commota sunt. aut quomodo tremit facta est terra
 cum pugnaret dauid aduersus inimicos suos. Aut
 ibi refertur caligo sub pedibus dñi fuisse. uel ibi
 indicatur ascendisse super cherubim. & uolasse super
 pennas uentorum. & cetera poene omnia quae
 conueniunt. Videndum est ne forte mulieris
 In praetitulacione per figuram idcirco facta mentio

fit. ut sub hac appellatione intellegatur. aliqua
talis mulier. uel qualis describitur illa fortis
quae duplices clamides fecit uiro suo. uel certe
his contraria ut fuerunt ille quae dicuntur
declinasse cor salomonis. Ut aedificare & aras gen-
tium & idola quae utique in allegoriae sumptae
non sunt ex diuina sapientia. Sed ex illis quae sunt
ei contrariae id est aliene ad deum sectae. Talis ergo
& haec uriae cethei uiri alieni ab ipso intellegi
potest. quam positus in superioribus dicit. In-
spexit lauantes in munditias suas aquis & fortis
suas diluere. uolentem eam quae desiderauerit
& acciperit. Sed quod non fuit uoluntas domini alie-
nas aueritate dei sectas intro duci in domum
dauid. Prima eius natiuitas & primus fructus
extinguitur. ut secunda pro genite rex de alienigena
sapiens nasceretur. Sed longum est horum figurarum
& enigmata persequi. Illud tamen quod ad rem
pertinet breuiter prosequemur. Cui inquit
multa subtilitas sit in ueritate sectarum & in
sensu secundum deum sit. qui uero alienus ad deum
intractatibus & disputationibus sapientiarum
nullius scit scire uel diiudicare. nisi solus deus
& solus potest comprehendere sapientes in astu-
tia sua. Ideo tibi soli peccaui & malum coram te
feci. Quod ceteri omnes ut pote animales homi-
nes nequi spiritualis sum. & iam si erraui diiudica-

non possunt. quod spiritalis iudicat omnia ipse
 uero a nemine iudicatur. Sed quia addit paulus
 spiritalis & dicit. quia autem di iudicat me dñs est.
 Hoc sciens & dauid quod solus dñs est. qui spiritalem
 di iudicat. uel propheta idcirco dicit. tibi soli pec
 caui. a quo solo possum di iudicari. Nam humana
 dies di iudicare non potest spiritalem. Sed & quod
 sequitur adhuc respicit sensum. ut iustificeris
 in sermonibus tuis. & uincas cum iudicaris. Judi
 catur namq; dñs in disputationibus sapientium.
 dum alii hoc modo. alii alio & diuerse singuli de dō
 sentiunt. Ipse igitur uicit eos quid se iudicant.
 cum errantibus cunctis suam de se. quomodo uel
 qualiter credendus. ac uenerandus sit reuelat
 ipse sententiam. Sed sufficiat huc usque spatia
 secundi uoluminis esse producta. Nescio quo
 & enim pacto dum piget omittere. si qua expla
 nationi necessaria suggeruntur. euolumur
 abreuitate quam si res pateretur. lectoris fas
 tidio consulentes magnopere seruare con
 peremus. **FINIT LIBER SECUNDUS.**
INCIPIT LIBER TERTIUS:
SI AUTEM IN IUSTITIA NOSTRA
 di iustitiam commendat. quid dicimus. Num
 quid iniquus dñs qui infert iram secundum homi
 nem dico; absit. Alioquin. quomodo iudicabit dñs
 mundum. Si enim ueritas dñi in meo mendacio

abundauit in gloriam eius. quod adhuc elego tamquam
peccator iudicor. & non sicut blasphemamus & sic
dicunt nos quidam dicere. quod faciamus mala & sic
nunt bona quorum damnatio iusta est. Multum
fortassis inconsequenter uidebitur ordo dicendi
per omnem paene textum huius epistole apostolo
paulo digestus. Dum sermo eius nunc aduersum gen-
tes dirigitur. nunc pro gentibus temperatur. Et
rursum aduersum iudaeos. & iterum de iudaeis
aut & iam pro iudaeis ponitur. Et ex ipso alios
quidem dicit laude dignos. alios uituperat; qua-
rursum sensuum uarietas. extra lineas eum
propositae actionis putabitur abdixisse uel
utitur exclamatio nequa ait. Sic autem dicit
uerax omnis homo mendax. uelut & iam ea quae
consequenter adiungit. cum dicit. Si autem in-
quitas nostra iustitiam dei commendat. & reliqua.
Ut per de excessu autem in excessum uideatur de-
sus. Sensum eius multo celsiorem quam humilis
artis ratio habere creditur inuenimus. Per con-
nem namque epistole huius textum docere uult
quae fuerit uel ante aduentum christi salus secun-
dum legem uiuentibus uel quomodo per salu-
toris aduentum. rursum ex incredulitate in
salus gentibus conferatur. Et rursum quod non
ex integro gentes nisi qui crediderunt ueniunt
ad salutem. neque ex integro obiecit in. sed

quiae credentium salus fiant. Et ideo confusus
 ut dixi uidetur ordo dicendi dum diuersitates
 credentium & non credentium patris utriusque
 persequitur. In quibus necessario sermonem
 conuertit & addit ut in his omnibus assumptio
 num repulsionumq; differentis. Uera qui
 dem & iusta di doceat esse iudicia. Multum aut
 in hominibus abundare mendacii. & ideo dicit.
 Sit autem dñs uerax omnis homo mendax. Sicut
 scriptum est. ut iustificeris in sermonibus tuis
 & uincas cum iudicaris. De quibus pro ut potui
 mus in superius diximus. Ad hoc ergo nunc uident
 posse sibi e contrario uerisimiliter obiecti. Quod
 siat dñs uerax sit. mendacem esse omnem hominē
 necesse est. Et iustitia di per hominum iniusti
 tiam commendatur. Iniustus uidebitur dñs
 qui iram hominibus inferat cum per hominum
 iniustitiam suam ^{iniustitiam} uideat approbari. Si enim
 nostra hoc est hominum iniustitia di iustitiam
 commendat. Non utiq; poenā digni homines
 uidebuntur. per quos iustitia di probabilior habe
 tur & clarior. Sed absit inquit ut hoc ita recipi
 amus iniquum uideri dñm qui inducat iram
 aduersum homines. Quomodo iniustus puta
 bitur qui iudicat mundum. Cum in ipso nomine
 iudicii ostendatur nihil sine iudicio facere.

" parus"

at iustiora

Ubi autem iudicium est constat esse iustitiam.

120
Iustitia namque & iudex & iudicium nominatur.
Si ergo ut iniusti inquit nos affirmare confingunt
ueritas dī in meo mendatio abundauit. super-
fluo ego tamquam peccator iudicor, sed illud magis
uidebitur in quo blasphemant. nos inquit, quae si
hoc uideamus dicere ut si ueritas dī in hominum
mendatio magis ostenditur & iustitia eius per ho-
minum iniustitiam comprobatur. Faciamus ergo
nos mala ut ex malis eueniant bona. Et mentia-
mur nos ut ex nostro mendacio ueritas clarescat.
Sed haec quidem de nobis confingunt blasphemantes
nos quod quae si ex ipsius assertionis nostrae consequen-
tia haec dicit uel consequi uideantur quod ratio
dogmatis nostri omnino non recipit. qui iustum
& uerum intellegimus iudicem dīm. Sciendum
sane est. quod in quibusdam & iam grecis exemplari-
bus sic inuenitur. Numquid iniquus dī qui infer-
ram aduersum homines. & magis secundum
sensum uidebuntur quae diximus conueni-
Secundum uero quod in latinis exemplaribus
& nullis grecorum inuenimus. Numquid
Iniquus dī qui inferit iram secundum hominem
dico absit. Ita intellegendum uidetur hoc quod
dicitur iniquus dī qui inferit iram pro eo quod
iniustitia nostra iustitiam dī commendat. nos
secundum dīm. neque secundum sapientiam dī
dicitur. Sed secundum hominem & secundum

hoc quod dicitur. omnis homo mendax. haec autē
 diximus ipsum adhuc ordinem sermonum & dic-
 torum consequentiam per tractantes. ut diuisio
 ipsa uerborum apertiore nobis faceret ad intel-
 legēdū uiam. Nunc uero iam qualis in his ser-
 monibus habeatur sensus secundum dignationē
 apostolicam requiramus. Omnis disciplina ex pro-
 priis & aduersis uel contrariis constat; uerbi gratia
 medicina scientiam non solum sanitatis sed & lan-
 guoris proficitur. Et quam uis sanitatis studiū
 gerat non potest tamen nescire quae languoris
 sunt. Similiter & prudentia per boni & mali
 scientiam constat & temperantia quae edigenda
 & cauenda sunt nouit. Et fortitudo ne ignorat
 quae ad formidinem expectant; ita & iniustitia.
 Scire uolumus quid est iustitia; necesse est nos
 scire: & quid est iniustitia. Cum autem ad plenam
 scientiam iniustitiae coeperimus; ex ipsa quid sit
 & iam iustitia cognoscemus. Cum enim claruerit
 quid sit iniustum; consequenter quid etiam iustum
 sit apparebit; & quā iniustitia in dō est. cuius natura
 humano sensui inaccessa est. Iniustitia uero
 in nobis hominibus; uel & iam in una quaque rati-
 onabili creatura habetur. Ex hac nostra inuis-
 titia quae nobis nota est; illa quae nobis uelut
 inaccessa est & incomprehensibilis dī iustitia cog-
 noscitur & commendatur & uelut ex contrario

107
contrarium proditur. Notat igitur apostolus
paulus imperitiam eorum qui inconsequenti
obiciunt quaestionem putantes. Iniquum
esse dñm qui iram hominibus iudicat. pro eo
quod iustitia eius ex nostra iniustitia commen-
detur. Ignorantes autem non peccatorum me-
rorum beneficio sed ipsius rationis fieret con-
sequentia & contraria ex contrariis approben-
tur. Ideo ergo sic dicit apostolus. Si autem
iniustitia nostra dñi iustitiam commendat. qui
dicimus. Numquid iniquus dñs qui infert iram
secundum hominem dico absit. Alioquin qui
modo iudicabit dñs mandum. Non ergo in hoc
iniquus approbatur dñs si disciplinae ratio eon-
traria ex contrariis approbatur & ex iniustitia
iustitiam commendat. Sed cum omni conseque-
ntia digne meritoque inimica est. et aduersatur
iniustitia iustitiae. Sicut inimica & aduersa
est uita morti & lux tenebris. & ideo dicitur
iniquo est iustitia inferre iram hominibus in
quibus habitat iniustitia. Iste enim sibi natura-
liter aduersatur. Et quo modo etiam ex hoc ipso
iniustus uidebitur dñs qui aduersatur iniustitia.
Et idcirco fortassis non dixit apostolus. quia
homines iniusti commendamus iustitiam dñi.
Sed ait. si iustitia nostra dñi iustitiam commenda-
ut ostendere & non dñm hominibus sed iustitiam

iniustitiae esse contrariam. Induci autem homi-
 nibus iram. pro eo quod in semetipsis locum inius-
 titiae dederunt. Non ergo iniustus deus videbitur
 qui est iustitia cum irascitur. aduersum iniustiti-
 am. cui eum nec deesse esse propitium. sed uenit.
 ira dei haec etiam in homines qui se ministros inius-
 titiae cui deus irascitur praebuerunt. Neque enim
 in nullo potest subsistere iniustitia. uel iustitia.
 Sed sicut iustitia effectus est iusti rectique
 operis. qui primo in deo tum etiam in his qui imi-
 tantur eum inuenitur. Ita et iniustitia effec-
 tus est iniusti prauique. inferri quae uis ex inius-
 titia eorum uelud ex contrario uideatur di-
 claruisse iustitia. Poterant namque sicut
 receperunt in se affectum iniusti prauique ope-
 ris multo magis rectique iustique recipere.
 Iuste igitur ad deum ira super omnes homines appel-
 landi sunt. Et propter ea fortassis idem aposto-
 lus paulus de omnibus hominibus pronuntiat
 dicens. quod eramus natura filii irae. sicut et ceteri.
 Non enim dixit eramus filii irae. sed addidit. era-
 mus natura filii irae. sicut et ceteri. Omnes enim
 homines natura filii irae effecti sunt. ex eo quod
 erant dii et filii excelsi. et per hoc omnes appellati
 sunt. Attende enim diligentius quomodo
 dicit. Ego dixi dii estis. et filii excelsi. et addidit
 omnes uos. Quae adiectio omne simul sub hoc

titulo humanum conexum genus. Denique in
sequentibus dicit. Nos autem ut homines
moriemini. Unde & illud quod scriptum est
Et recogit^{ur} quod fecit hominem super terram
& penituit in corde suo. Et dixit d^s deleam homi-
nem quem feci a facie terrę. non solum pro exachio
diluuii dictum puto sed aliquid ex hoc & iam sub
misterio defuturis predictum. Ut eo modo sentia-
tur quod dictum est deleam hominem. quo & per
prophetam dicit d^s. Ecce enim deleo sicut nubi
Iniquitates tuas. ut uideatur delens eum scien-
dum quod homo est. post haec facere eum de-
Tunc cum erit d^s omnia hominibus, adhuc sen-
sum & iam illud applicari potest. quod ingen-
dicitur. Tempus omnis uenit in conspectu
meo. ut non solum de illo tunc diluuii tempore
dictum putetur. sed & misterio baptismi. quod
admodum dicit apostolus petrus. Quod sicut
tunc ex diluuiio salutis factus est noe. ita & nunc
simili forma. per baptismum salui fiant creden-
tes. Et ita potest hoc quod dicit tempus omni-
hominis aduenisse intellegi ad salutem ut per
gratiam baptismi credentes intellegantur
ex hominibus in superiorem ordinem commu-
tandi cum dies resurrectionis aduenierit.
Ubi scilicet quique erunt sicut angeli dⁱ. Haec dicit
quod dictum est. Numquid iniquus d^s

qui infert iram uel aduersum homines. ut in qui
 busdam exemplaribus legi diximus uelut nos
 habemus secundum hominem dico absit. pro ut
 occurre nobis potuit dicta sint. Quod autem
 ait. Alioquin quo modo iudicabit deus mundum.
 In hoc loco mundum homines qui in hoc mundo
 sunt. sicut & alibi legimus. quod omnis mun-
 dus in maligno posita est. quod utique homi-
 nes qui in hoc mundo habitantur in malitia esse
 positos ostendit. Post hoc iam uideamus quo
 modo dictum sit. Si enim ueritas dei in meo
 mendatio abundauit in gloriam ipsius. Multae
 sunt in hoc mundo religionum species. multae
 philosophorum sectae. Multa dogmata falsis
 assertionibus tradita & argumenta conscrip-
 ta mendacibus. quorum auctores falso licet & sapi-
 entiae nomine non tamen exiguae aut contemp-
 tae auctoritatis uiri habentur. Ex quorum
 pro rogatiua falsa pro ueris recepta
 sunt. Ut uniuersum pene mun-
 dum mendacibus erga religionem
 opinionibus occuparunt. Ita ut in errorem
 inducerentur. Si dici potest & iam electi.
 Quod ergo ueritas dei & sapientia eius & uerbum
 eius adueniens arguit. & confutauit omnem
 mendacium. quod prius ab hominibus fuerat
 assertum abundauit ueritas dei subreptis ueri

similitudines arguendo & in singulis quibusque
dogmatibus tradendo simplicem fidei ueritatem
Et hoc modo apostolus dicit. Veritatem dei in ho-
minum mendacio abundasse. Verum & adhuc
manifestius fiat quod dicimus aliqua exempli
causa proferamus. Erat in hominibus dogma
quod summum bonum pro nuntiarum esse uolup-
tatem. In quo & illud consequenter asseritur
non esse pro uidentiam quippe si non ex legibus
sed ex uoluptate uidendum sit. Et haec laudo sa-
ornatoque sermonum & argumentis ualidis-
simis per innumera uolumina degeruntur.
Sed intueri nunc quomodo is qui ueritatem dei defendit
& qui secundum christum qui est deus ueritas & dei sap-
entia philosophus est docet homines summum
bonum esse aeternam uitam. Hanc autem
esse aeternam uitam ut cognoscant homines uerum
solum uerum deum & filium eius ihesum christum. Et qui
modo cum omni fiducia pro uidentiam
dei asserat que dicit. Nonne duo pas-
seres asse uenit. & unus ex ipsis
cedit in terram sine patris uoluntate. Et
ipse solem suum oriri iubet super bonos & malos
& pluit super iustos & iniustos. Per haec autem
singula dum illa falsae scientiae dogmata
confutantur. in hominum mendacio abundat
ueritas dei. Sunt item alii. qui dicant tres esse

species boni unam erga animam. ceteram erga cor-
 pora. tertiam extrinsecus quae singula conduci-
 biliter habeantur exipsis summum bonum con-
 stare confirmant. Ita etiam di pro uidentiam rese-
 cant usq. ad lunae tam globum peruenire
 contendunt. Infra uero hoc est ad homines eam
 minime descendere. Sicut item alii qui mu-
 sibile & incorruptum nihil dicant esse. sed omnia
 quae sunt corporibus assignant. Unde & pa-
 trem omnium dñm corpus esse dixerunt. uerū
 quod urgebat eos rationis suae consequentia
 qua constat omne corpus esse corruptibile
 ut si dñm corpus esse asserant. sine dubio
 & corruptibilem fateantur. Verterunt
 istosam uerbi & dixerunt naturae quidem
 eum esse corruptibilis. nec tamen corrumpi
 pro eo quod non sit. aliquid ipso superius a quo
 corrumpi possit aut solui. Sunt & alia tenu-
 mera hominum figmenta chaelecticis argu-
 & sofismatum fraude composita quae cum
 singula per ecclesiasticos uiros & diuina sa-
 pientia eruditos ueritas di conuincit. & ar-
 gumentorum desipulas. redarguit. In ho-
 minum mendacio di ueritas dicitur abun-
 dare & non solum abundare sed abundare
 ad gloriam eius. Quod hoc modo intelle-
 gendum puto. si doctor ecclesiae simplices

quosque auditores doceat & non dum falsis dog-
matibus occupatos atq; his de singulis quibus
q. rationem diuinae ueritatis aperiat. in hu-
iusmodi doctrina di ueritas uidebitur abunda-
re. Si uero adeos sermo sit qui obstant ueri-
tati qui sane doctrine sermonibus contra dicunt
& contra dicentes confitentur & eo nuncantur.
Ita ut errorum tenebris derelictis ad lucem ue-
ritatis accedant. Tunc non solum abundant
ueritas di. sed & ad gloriam eius abundant.
Glorificatur enim dñs per eum qui de errore mer-
daci ereptus lumen ueritatis aspexit. Haec
ergo qui ita intellexerit. non utique dicit illud
quod inconsequentibus stulta obiectione pro-
fertur. Quid adhuc & ego tamquam pecca-
tor iudicor. Sed aduertet & merito se iudican-
dum si permaneat. Inmendacio hominum.
Et qui secundum ea quae supra exposuimus
ex di ueritate conuictus erasse se sentit atque
ab errore conuersus dñm uerum agnita uerita-
te glorificat. Nec blasphematur ultra eos qui
predicant ueritatem tamquam dicentes. faci-
amus mala ut ueniunt bona. Sciens in hoc uer-
bo istam esse blasphemantis damnationem.
Obseruandum quoque est quod eos qui ueritate
di praedicant. non tam maledici quod ad homi-
nes sed blasphemari quod ad dñm pertinet. postea

Quid ergo tenemus amplius causati enim sumus
 Iudaeos & grecos omnes sub peccato esse. Sicut
 scriptum est. Quod non est iustus quisquam.
 non est intellegens. non est requirens dñm. Simul
 Inutiles facti sunt. non est qui faciat bonum non
 est usque ad unum. Sepulchrum patens est gut
 tur eorum linguis suis dolose agebant uenenu
 aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledic
 tione & amaritudine plenum est. ueloces pedes
 eorum ad effundendum sanguinem. Contritio
 & infelicitas inuis eorum & uiam pacis non cog
 nouerunt non est timor di ante oculos eorum.

Prædiximus iam quod in hac epistola paulus
 uelut arbiter quidam inter eos qui ex circum
 cisione crediderunt & eos qui ex gentibus tem
 per & sermonem semper & libera. et nunc hos
 nunc illos in quibusdam uideantur urguere.

Et rursus singulas partes certa qua spe pro
 missionis animae. quod ergo uisus fuerat
 in superioribus dicere. qm si preputium ius
 titias legis custodiat. iudicant eum qui in cir
 cum cisione pre uaricator est legis. Rur
 sum eos quos humiliauerat. alleuare addidit.

Quid igitur amplius est iudaei. aut quae utilitas
 circumcisionis. multum per omne modum.

Primo quidem quod credita sunt eloquia di.

Post haec cum his consequentes quaedam.

fuisse & prosequuntur. Addidit nunc & dicit.
Quid ergo tenemus amplius causati enim sumus
iudaeos & grecos omnes sub peccato esse. Quod
si omnes sub peccato sunt ergo non erit elatio
nis causa uni aduersum alium. Cum uterque
non ex sua iustitia. sed ex di misericordia uer
at ad salutem. Probauit ergo quidem id est
gentiles esse sub peccato. cuius. Dicentes eni
se esse sapientes stulti facti sunt. & mutauerunt
gloriam incorruptibilis di in similitudinem im
ginis corruptibilis hominis. & uoluerunt. & qua
drupedum. & serpentium. Propter quod tra
didit eos di in reprobum sensum. & reliqua.
Iudaeos uero cum dicit. Si autem tu iudaeus
cognomen. & requiescat in lege & reliqua.
Quibus addidit. Qui ergo doces alium te ipsum
non doces. qui predicat non furandum furari
& cetera. Post haec igitur dicit. quod cau
sati sumus iudaeos & grecos omnes sub peccato
esse. Post haec uero ut ei moris est descriptu
ris suis uult affirmare quae dixerat. simul
& doctoribus ecclesiae prebe & exemplum.
ut ea quae locuntur ad populum non propri
presumpta sententias. sed diuinis. munita
testimonis proferant. Si enim ipse tantu
ac talis apostolus. auctoritatem dictorum suo
rum sufficere posse non credit. nisi doceat

in lege & prophetis scripta esse quae dicit. Quan-
 to magis nos minime hoc observare debemus.
 Ut non nostras cum docemus. sed sci sps sententias
 proferamus. Illud etiam necessario ducimus
 ammonendum. quod in non nullis exemplaribus
 latinorum. ea quae subsequuntur testimonia.
 Inter tio decimo psalmo. consequenter ex integro
 posita Inveniuntur. In grecis autem paene
 omnibus non amplius inter tio decimo psalmo.
 quod usque ad uersiculum illum scriptum est.
 Non est qui faciat bonum. non est usque ad unum.
 Sed & quod dixit apostolus. Sicut scriptum est
 Quod non est iustus quisquam. non est intel-
 legens. non est requirens dñm. Non eisdem
 sermonibus Inuenitur in psalmo. sed alii per-
 mutantur. Alii assumuntur. Alii relinquun-
 tur; quod ab studiosis quibusque. si obseruetur
 diligentius. puto dari in hoc apostolicam aucto-
 ritatem. ut cum scripturae testimonius uten-
 dum fuerit sensum magis ex ea quam uerba
 capiamus. Hoc enim & in euangelis factum
 frequenter inuenies; Inter tio decimo psalmo
 ita dicit. Dñs de caelo respexit super filios
 hominum. ut uideret si est intellegens aut
 requirens dñm. Sed in quinquagesimo secundo
 psalmo. ita dicit. Dñs de caelo respexit super
 filios hominum. ut uideat si est intellegens aut

requirere dñm. Et uidetur idem seruari sensus. In
lineo quod apostolus posuit. non est intelligens. non
est requirens dñm. Et quod dixit non est iustus
quicquam. puto ex eo sumpsit. quod scriptum
est. non est qui faciat bonitatem. non est usque-
adunum. In quo etiam si sermo conuerti uidetur
sensus tamen unus idemque seruat. Quod uero
in consequentibus dicitur. Sepulchrum patens est
gutur eorum. linguas suas dolose agebant. Inquit
to psalmo repperies. Post haec uenenum aspidum
sublabat eorum. Quod et ipsum in quodam psal-
mo assumptum. Inmutatis ut supra diximus ser-
monibus puto. Quod autem sequitur. Quorum
hoc maledictione & amaritudine plenum est.
ex nono psalmo uidetur acceptum. Tum deinde.
uel in esaiam inuenies. uel in pro uerbis. Sed & con-
tricio & infelicitas inuis eorum & uiam pacis
non cognouerunt. Non quidem ad integrum
recordor. ubi scriptum. sit. Suspicor tamen
in uno prophetarum inueniri posse. In psalms
autem scriptum est. non est timor di ante oculis
eorum. Haec autem omnia testimonia uidetur
congregare uoluisse ob hoc. ut ostenderet quod
causatur. iudaeos. & grecos. omnes sub peccato
esse non tam sua quam sc̄ae scripturae sententia
pronuntiatur. Sed requiramus quid est hoc

ipsum. suppeccato esse; sine exceptione enim sermo eius
 homines. siue uel iudaei sunt. siue gentiles uidetur
 inuoluere. Sed occurrit nobis alia ipsius sententia
 qua dicit; ubi autem non est lex. nec preuaricatio.
 Apud iudaeos quidem legem moysi manifestum est.
 Apud gentiles uero legem naturae esse confirmat.
 qua & testimonio conscientiae arguat delinquen-
 tem. Ubi ergo quaerimus hominem in quo non
 sit lex. & qui per hoc non uideatur esse inpreuari-
 catione peccati. Quod & ipse paulus de semetipso
 dicit. Ego autem uiuebam sine lege aliquando.
 quando paulus sine lege uixit. qui rursum de se-
 metipso dicit. Circumcisione octaua die hebreus
 ex hebreis. Quomodo ergo uerum erit eum ali-
 quando sine lege uixisse. qui octaua die natiui-
 tatis suae. signum circumcisionis ex lege suscepit.
 Unde constat conferri hominem sub lege quando
 ad id aetatis uenerit ut legere possit & discer-
 nere quid sit lex; Nec prius legis illius extrin-
 secus iugum suscipere quod internae & natura-
 lis legis habere incipiat firmitatem. Denique
 in eo ubi dixit. Ego autem uiuebam sine lege
 aliquando. addidit. Sed ubi uenit mandatum.
 peccatum reuixit; in quo hoc est quod ostendit
 quod in pueritia prius quam discretionem quis
 habeat boni & mali. sine lege esse dicitur. Cum
 & iam si peccat quod lex in eo non est peccatum ei

no

non imputatur. Cum uero discretionem boni mali
que acciperit. uenisse ei dicitur lex & dedisse
mandata. Ubi autem inest uis mandati. hoc est
conscientia redarguens peccatum. quod prius
in eo mortuum erat dicitur reuixisse. Ex hoc
ergo iam tempore. si quis subdat legem moysi ut eam
secundum litteram obseruet efficitur manifesto
iudaeus. Si uero secundum spiritum eam sequatur
efficitur innocuo iudaeus. Haec pro eo quod
dictum est. causati enim ^{siunt} iudaeos & grecos om-
nes sub peccato esse. Scilicet & omnes intellega-
tur de illis dictum quos uel naturali. uel scrip-
ta lege. ne peccent constat edoceri. Nam & de
gentibus sub peccato factis. eodem modo intel-
legimus quos supra diximus. Cum coeperint
naturaliter quae legis sunt facere. & ipsi sibi
esse lex. cum redarguntur. a conscientia in his
quae contra legem facere uidentur. Propter
quod & consequenter mihi uidentur reuixisse
hi qui legem naturae legem di dicunt. legem
autem scriptam. positione legem esse appel-
lant. Si ergo paulus de lege scripta. hoc est
de lege moysi diceret. Peccatum autem non
imputatur cum lex non est. uidebatur nec
reputatum esse peccatum. nec illis qui dilu-
uio perierunt. Nec illis quos in sodomitig-
nis ⁶ assumpsit. Sed quoniam uidemus illis non

Posita

solum reputata esse peccata. sed & inditionem in eos
 datam. Ostenditur ex his de naturali lege paulum
 dicere. Quod excepta prima aetate pueritiae
 omnibus hominibus inest. & per hoc rectissime
 dicit. Causa enim sumus iudeos & grecos
 omnes sub peccato esse. Unde non mihi uide-
 tur quidam ex sapientibus contra rationem
 definiisse. quod in omni mortaliu[m] genere cum
 ad id aetatis uentum fuerit ubi discretionem
 recti prauique ingressu[m] naturalis legis excipi-
 at. primo omnium malitiam suscitari.
 Post haec iam eruditionibus institutis moni-
 tis. paulatim eam depelli & ad uirtutem tran-
 siri. Consequenter his & iam paulus scripsisse
 mihi uidetur in eo quod dicit. Salubi ueni man-
 datum. peccatum reuocari. Sed & saluator cum
 dicit in euangelio. Nisi uenisset & locutus es-
 sisset peccatum non haberent. Hunc autem
 excusationem non habent pro peccato suo.
 Videbitur secundum hanc dixisse rationem
 quod uirtute ea qua replete dicitur mundum.
 Ad unum quem que hominem ueniat & loqua-
 tur in corde eius. ac mali bonique iudicium
 doceat. Idcirco paulus scriptum esse dicit.
 Quod non est iustus quisquam non est intellegens.
 non est requirens deum. Omnes declinauerunt.
 simul inuiciles facti sunt. Sicut & alibi propheta

dicit. Quod non iustificabitur in conspectu tuo omnis
uiuens. Quod fortassis contrarium uidetur alijs scrip-
turis quae non nullis testimonium perhibent quasi
iustis intantum ut etiam ad hierusalem de sodomus
dicatur. quod iustificata est sodoma ex te. Sed intu-
ere diligentius cautelam scripturae diuinae. Quo-
modo non dixit iustificata est sodoma. Sed ait.
Qm̄ tu scelera multa committis. & talia sunt quae
agis. ut omnes super grediaris in magnitudine pec-
catorum. ad comparationem scelerum tuorum.
Iam enim sodoma iustificanda est. & hic ergo quod dicitur
non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.
Non hoc sentire uoluit quod iustificabitur omnis
homo uiuens. sed in conspectu tuo hoc est di. non iusti-
ficabitur. Quam uis enim quis iustus. quam uis sc̄i
sit. non solum inter homines. sed & in superius ^{orbis} atq;
eminentioribus creaturis ad comparationem di-
certum est iustificari non posse. Deniq; & in
apocalypsi iohannis. ubi liber signatur offeritur
in conspectu uetusti dierum. & queritur ex omni
tribu lingua & populis qui eum possit aperire
nullus inuentus est nisi solus agnus de tribu iuda
qui iustificatus est in conspectu di. & ipse solus
librum meruit aperire. quod solus ipse est qui
aperit & nemo claudit. claudit & eludit & nemo
aperit. Solut ergo saluator noster dñs ih̄s xp̄s
iustificatur in conspectu patris. Quod que eum

quia

facti pater haec & filius facit similiter. . Omnis
 autem creatura excomparatione inferiorum ius-
 tificatur. Ut si uerbi causa dicamus adcomparationem
 reliqui populi. iusta fuit maria soror moysi. & rur-
 sum adcomparationem marie iustus erat aaron. Et
 iterum adcomparationem aaron. iustus erat moyses.
 Beatus tamen est qui excomparatione meliorum ius-
 tus appellatur. & non excomparatione pessimorum.
 Sicut sodomia quae excomparatione hierusalem.
 iustificata memoratur. . Unde & ergo uereor
 ne ex nobis qui uidemur esse in ecclesia dei & legi-
 eius operam dare. ac preceptis euangelicis deser-
 uire. Inueniantur aliqui infidelium iustificandi.
 Ut uerbi causa dicam. si nos libidini & impudiciae serui-
 amus. & gentilis qui alienus est a fide xpi custodiat
 castitatem. ille gentilis iustificatur ex nobis.
 Similiter & si nos auaritia rapacitate superbia
 & ceteris huiusmodi malis inuoluamur. abstine-
 at his omnibus gentilis. et hi qui legem dei nesci-
 unt illi iustificabuntur ex nobis. & nos ex illorum
 comparatione damnabimur. . Quin potius opera
 daremus ut sicut precedimur gentes. Ita actibus
 & operibus precellamus ne mala nostra fiant
 aliena bona. & illorum temperantia nostram
 redarguat intemperantiam. . Potest adhuc
 & alio modo explanari quod dixit. non est ius-
 tus quisquam. uel quod ait. non iustificabitur

In conspectu tuo omnis uiuens. Quod donec quis
uiuit in corpore. iustificari non potest. nec pronun-
tari iustus. Sed cum exiit de corpore. & de uitae
huius agone discedit. sicut scriptura dicit. ne beati-
ficaueris hominem ante mortem. quia nescis quae
erunt eius nouissima. Et iterum dicit ecclesiastes.
& laudauit omnes defunctos. qui iam mortui sunt.
magis quam uiuos quod adhuc uiuunt. Sed melior
super utrosque qui nondum natus est. Habes adhuc
& aliam scripturae sententiam quae dicit. Quod
quicumque ille minimus est in regno di. maior sit eo
qui in corpore. etiam si iohannes ille sit quo maior
inter natos mulierum non fuit. Non est ergo
iustus quisquam; & addidit; non est intellegens.
Et reuera cum apostolus ipse ex parte se dicat
agnoscere. & ex parte intellegere. quis erit qui
dicatur intellegens? Quantum cumque enim
quis intellexerit. in speculo & enigmate uidebitur
intellegere. Quod post depositionem terreni
corporis reuertatur facie ad faciem intellegere.
Nunc uero ut scriptura ^{ait} corruptibile corpus. ag-
grauat animam. & demergit. terrena habitatio
sensum multa cogitantem. Unde fit ut non
sit intellegens. quis nec requirens dñm. Dum
enim corporis sollicitudinibus occupamur.
& quae hominum sunt querimus. dñm querere.
uel quae di sunt cogitare non possumus. Om

nes declinauerunt. simul inutiles facti sunt; mihi
 uidetur quod non dicitur declinasse. ⁿⁱ is qui aliquando
 in uia recta stetit. Unde apparet primum illud
 naturae rationabilis opus. quod ad dō factum est.
 fuisse rectum. & in uia recta creatoris ipsius munere
 conlocatum. Sed quōd ab hac ad leuam peccati ^{quia}
 iter deorsum. merito nunc dicitur declinasse.
 sicut exemplo est. Primus homo adam. qui de pa
 radisi uia recta male suadi fraude serpentis.
 ad prauas & tortuosas mortalis uitae semitas
 declinauit. Consequenter ergo omnes qui ex
 eius successione in hunc mundum ueniunt. decli
 nauerunt. & simul cum ipso inutiles facti sunt.
 Propter hoc puto & dñm in euangelis dare man
 datum. Ut cum omnia precepta faceremus.
 meminerimus tamen quid simus. & dicamus.
 serui inutiles sumus. Si autem addas aliquid
 preceptis. tunc iam non ⁱⁿ inutiles seruis eris. sed
 dicitur ad te. Fuge serue bone & fidelis; quid
 autem est quod addatur praeceptis. & supra
 debitum fiat. Paulus apostolus dicit. De uir
 ginibus autem praeceptum habeo confido autem. cōsilium do
 tanquam misericordiam consecutus ad dō.
 Hoc opus super praeceptum est; qui ergo com
 pletis praeceptis. addiderit & iam hoc ut uir
 ginitatem custodiat. non iam inutilis seruis.
 sed seruis bonus & fidelis uocabitur.

Et iterum preceptum est. ut hi qui euangelium annun-
tiant. de euangelio uiuant. Paulus tamen dicit.
quod nullo horum usus sum. & ideo non inutilis erit
seruus. sed fidelis & prudens. Omnes igitur
declinauerunt. simul inuitiles facti sunt. Quibus
addidit. non est qui faciat bonitatem. non est
usque ad unum. Grauis sententia. & quae
difficile astrui possit. quomodo enim uidetur
fieri posse. nullum omnino. nullum usque ad unum
uel iudaeis sum^t in grecis inuenire potuisse. qui
faciat bonitatem. Si ne credimus. quod nullus
fuerit qui uel hospitem mali quando receperit
uel esurienti panem dederit. uel nudum tex-
erit. uel innocentem de manibus potentis
eriperit. uel tale aliquid boni operis egerit.
Non mihi uidetur^a incredibilem sermonem uolu-
isse asserere paulus apostolus. Sed hoc modo
intelligendum puto. quod neget quemquam
fecisse bonitatem. Verbi gratia. uelud qui
fundamenta iaciat domus. & unum aut duo
pariter extruat domum fecisse qui totius
aedificii ad perfectum singula quaeque
membra produxerit. Ita arbitror & hic
apostolum dicere. neminem fecisse bonitatem.
Hoc est a nullo eam ad perfectum & ad integru-
tum consummatam. Si autem requiramus
qui sit uere bonus. & qui perfectam fecerit

bonitatem illum inueniemus solum qui dicit;
 ego sum pastor bonus. Et iterum pastor bonus
 animam suam ponit pro omnibus suis. Post haec
 de quinto ut supra diximus psalmo sumens dicit.
 Sepulchrum patens est guttur eorum. Diuersa
 in his mihi uidetur humani generis peccata
 describit; omne sepulchrum immunditiam defuncti
 cadaueris contingit. Unde & dñs dicebat in
 uangelio describens & phariseis quod essent sepul-
 chra dealbata quae foris quidem speciosa uiden-
 tur hominibus. intus autem plena sunt omni
 immunditia. Videtur autem paulus hoc in loco
 maius aliquid in istis. De quibus sermo est osten-
 dere criminis. cum eos sepulchrum non tectum
 neque coopertum. sed patens appellat; clausa
 enim sepulchra dicuntur. quos aliquantulum
 pudor cohibet palam delinquere. & proferre
 ad publicum crimina sua. Patens uero sepulchrū
 dicuntur hi qui immunditias suas & impuritates
 in propatulo habent. quibus assiduitas & usus sce-
 lerum. quod est in malis ultimum. & iam com-
 missorum uerecundiam sustulit. ut iam non
 aperiant os suum. & proferant uerbum di uerbu
 uiuum. Sed aperiant guttur suum. & pro-
 ferant uerbum mortuum. uerbum diaboli
 non de corde sed de sepulchro. Si quando ergo
 uideris homines. lasciuo ore impudica uerba

iactantem aut tumido & furibundo contumelias
& maledicta proferentem. Non dubites de hoc
dicere. quia sepulchrum patens est guttur eius.
De abundantia enim cordis os loquitur. Ad haec
additur. linguis suis dolose agebant. Dolus est
cum aliud quis lingua loquitur. & aliud uoluntate
in corde. quod crimen nescio si uel iustos quosque
& electos reliquat immunes. Sed puto quod aliis
plus aliis autem minus. Nemo tamen sit ob hoc
ad perfectum purus. nisi ille solus de quo scriptum
est. qui peccatum non fecit. nec dolus inuentus
est in ore eius. Nam & si inueniatur quis diligens
& cautus. potest fortassis in grauioribus obseruari.
Quem autem inuenias. qui in haec uel pro uerecundia
uel pro negligentia non incurrat. Interdum
& per obliuionem committuntur quae curanda
fuerant. & ne appareat culpa. excusantur aliter
quae gesta sunt. Unde & Petrus sciens istas
diuersitates doli. in epistola sua scribit dicens.
Deponentes ergo omnem dolum & simulationem
& inuidiam & obtreccionem. quasi modo
genti infantes rationabiles & sine dolo sic con-
cupiscite. ut in eo crescatis in salutem. Ueneni-
aspidum sublabus eorum. morsu serpentis uene-
num corpus interimit. Morsus uerbi ueneni-
fraude animam necat. Potest accipi hoc & de
his qui calumniarum commentis. circum ueniunt.

homines. Potest & de his qui per hereticam doctrinam. ueneno diabuli infectam. animas decipiunt simplicium. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est. De ueneno quidem aspidum non dixit plena est labia. In illo enim plures. fortassis inueniantur. Non tamen plures qui plene & ad integrum ueneni illius uirus exerceant. Maledictione autem & amaritudine repleri os ualde multorum est. Quis enim ita emendatoris est quem non maledicendi consuetudo sollicitat. Non dicam aduersus eos qui maledicto digni sunt. Sed & aduersum eos quos dñs non maledixit. Idest iustos & innocentes uiros promptos. hoc & proclue uitium est fragilitatis humane. erga subiectos precipue. & inferiores. ita ut iam appellationem. hanc non maledictionem putent. Et ideo plenum esse os eorum. & tamquam de pleno oris uasculo. indefinenter fluere dicitur maledictio. Huic tamen & amaritudinē coniungitur quod ex iracundiae felle promittitur. Post iracundiam enim ac furorem. ad maledicendum lingua compellitur. Et ideo dicit idem apostolus. Benedicite. & nolite maledicere. Et alibi nequa radix amaritudinis sursum germinans impedit. Additur inconsequentibus. ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

emendati oris

+

at que

Quod tunc crimen non fortassis pluribus aptari
 posse uidetur eorum de quibus dixit. Causati
 sumus iudaeos & grecos omnes sub peccato esse.
 Nisi forte ita intellegamus. quod non corporaliter
 tamen sanguis effunditur eorum quorum cor
 pora trucidantur. Sed & hi qui quolibet scanda
 lo animam ad deum separant. uiri sanguinum no
 minantur. Sicut enim homicida dicitur ille
 qui corpus ab anima separat. quod est deus. Pedes
 autem hoc loco illos intelleget. de quibus dicit
 propheta. Mei autem poene moti sunt pedes.
 hoc est consilium quo agimus iter uitae. contritio
 & infelicitas inuis eorum & uiam pacis non cog
 nouerunt. Contritionem hic dicit non illam qua
 spiritus peccatis contribulatur pro poenitentia.
 Unde dicit in psalmis cor contritum & humiliatum
 dei non spernit. Sed illam dicit contritionem
 qua peccatores dicuntur. conterere iugum domini
 & proicere ceruicibus suis. Similiter & infeli
 citas. uel sicut alibi legitur miseria accipiendum
 est. quam miser effectus est homo & infelix. qui
 cum in honore esset non intellexit. sed compara
 tus est iumentis insipientibus & similis factus
 est illis. & uiam pacis non cognouerunt. Pax
 christi est. uia ergo pacis. uia christi est. Sed & si accipi
 amus. quod peccatores dum uitiorum bellis
 semper urgentur uiam pacis ignorant. recte

h. p. qua uiuificat. ita. & multo etiam uerius ille homi
 cida dicens. quia anima a ueritate separat. que

Intellegimus. Dicit enim propheta ad dñm.

Pax multa diligentibus nomen tuum. & non est illis scandalum. Sed & ille populus qui de aegypto eductus est. uiam pacis incessit ut ad terram repromissionis uenit & habitauit in hierusalem. quae interpretatur uisio pacis. Sicut & propheta dicit. factus est in pace locus eius. & habitatio eius in sion. Plenus autem uiam pacis agnoscit. qui ad caelestis hierusalem tendit. ut ad scām ciuitatem di uiuentis ascendat. Post haec additur. non est timor di ante oculos eorum.

Si quis sit qui semper de timore di cogit & quid ei placeat requirat. Quidue displiceat. huic timorē di ante oculos dicitur. Sed peritus debet esse. & ex lege dñi diligenter eruditus. ne forte illic timeat timore. ubi necessarius non erit timor. Ponendus est ergo semper timor di ante oculos. non istos oculos carnis. neque enim uisibile aliquid aut corporeum quaeritur. sed dicitur oculis mentis. quibus timor di intellectus & doctrina perspicitur. Per quam sicut superius diximus intellegat. quid timendum sit aut quid non sit timendum. Quid dñm timeat potestatis scilicet non timeat. Et quid dico de potestatibus scilicet. nec illos principatus & potestates. & mundi huius rectores. neque spiritalia nequitiae in caelestibus timeat. Et ut ipsius

hoc pauli auctoritate firmemus. Nudi quomo-
do dicit de humanis potestatibus. Vis inquit
non timere potestatem. Fac quod bonum est
& habebis laudem ex ea. Et propheta dicit. dñs
mibi adiutor. non timebo quid faciat. mihi homo.
De aduersis uero potestatibus spirituum idem
propheta sensisse mihi uidetur ubi dicit. Multi
qui debellant me. de excelso per diem timebunt.
Et iterum. si consistant castra aduersum me.
non timebit cor meum. Opus ergo grande
est & magnificum semper habere ante oculos
cordis. timorem dñi. Illum timorem qui reple-
uit uirgam quae surrexit de radice iesse. qui
de radice eius surrexit. De quo dicitur. & reple-
uit eum sps timoris dñi. In tantum autem per-
fectum reddit hominem dñi timor. Nisi cui nihil
desit ut propheta dicit. quod nihil deerit timen-
tibus eum. Et licet pro ut petauimus. singulis
quibusque quae a populo assumpta fuerant
petauimus. Quomodo conuenire uiderentur
his de quibus dicit. Causati enim sumus iudaeos
& grecos omnes sub peccato esse. Quae tamen
haec puto debere intellegi. non ut singulis homi-
nibus omnia haec fuisse arguantur. Sed aliter
in alio. ita tamen ut in omnibus impleatur
uniuersitas ista uitiorum. Sumus autem
quò quicumque lex loquitur. his qui in lege

sunt loquitur. ut omne ^{of} obstruatur & subditus
 fiat omnis mundus dō. Propterea ex operibus legis
 non iustificabitur omnis caro in conspectu dī; per
 legem enim agnitio peccati. Prefata sumus
 in principio apostolum in hac epistula de pluribus
 legibus tractaturum. quarum discretio & distinc-
 tio nisi per loca singula habeatur. confundere
 poterit sensum legentis. Igitur etiam & presenti
 loco quod dicit. Semus autem qm̄ quecumq; lex
 loquitur his qui in lege sunt loquitur. diligenter
 requirere debemus. quae sic lex quae loquatur
 ad eos qui in lege sunt. Et per hoc quod ad eos
 loquitur. omnes eos excusatione denudet. ne pec-
 catorum suorum possint inuenire per fugam.
 Hoc enim est quod dicit. ut omne ^{of} obstruatur.
 & subditus fiat omnis mundus dō. Quod si uel
 mus de lege moysi intellegere. quae illis sine
 dubio solis loquitur. quos ex matris
 utero circumciderit & docuerit. quo modo
 consequens uidebitur. quod per hanc legem que
 unam tantum modo institutis suis contingeret
 gentem. omne obstruatur. & omnis per eam
 mundus dō teneatur obnoxius. Quid enim
 commune ad hanc legem gentes omnes quid
 totus mundus habere. Quomodo autem & ag-
 nitio peccati per legem moysi fieri dicitur.
 cum inueniantur plurimi & ante eam agnouisse

credendus.

peccatum suum. Cain denique cum peccasset
ita ut ^{diceret} maius est peccatum meum quam ut re-
mitteretur. Sed & patriarche cum ad ioseph descen-
dissent in aegyptum. & simulata ab eo confitatio-
ne urgerentur. Ita ad alterutrum dicunt. In pecca-
tis sumus pro fratre nostro quod despeximus tri-
bulationem animae eius. cum rogare ^{nos} et non exau-
diuimus eum. propter hoc uenit super nos tri-
bulatio haec. Sed & iob quem ante legem fuisse
constat. ita dicit. quod & si peccavi inuitus si occu-
tavi peccatum meum aut confusum multitudi-
populi quo minus annuntiarem delictum meum.
qui omnes euidenter docentur agnouisse peccati-
suum. Ex his ergo colligitur paulum apostolum
non de lege moysi dicere. quae lex his qui in lege sui
loquitur. sed de naturali lege quae scripta in cor-
dibus hominum. Haec ergo lex quaecumque
dicit his qui in lege sunt dicit. In lege autem sui
hi quid aetatis agunt quo discretionem boni mali-
tam capiant. Sine lege uero illi sunt quibus non
dum huiusmodi discretionis sensus aduenit.
Secundum quod & paulus dicit. Ego autem carue-
bam sine lege aliquando; secundum hanc ergo
legem naturalem consequenter apostolus dix-
isse uidebitur. omne os obstruendum. & om-
ne mundum obnoxium di iudicio futurum.
Huius enim legis quae naturaliter ^{hominibus} inest. nullus

est expert. neque iudaeorum. neq. gentilium. & ideo
 consequenter dictum uidetur & iam illud. quod
 iustificat dñ in uerbis suis. & uincat cum iudicatur.
 Ut uerbi causa dicamus. si requiratur quid dñ homini
 contulerit. & quid homo ex his quae ad dñ accipit ope-
 ratu sit. iudicari cum hominibus dñ uidebitur. & in-
 uenitur dñ quidem dedisse homini. omnes affectus.
 omnesque motus. quibus ad uirtutem nitri possit
 & progredi. Insuper & iam uim rationis inseruisse.
 quia agnosceret quid deberet agere quid cauere.
 Haec ergo inuenitur dñ communiter omnibus homi-
 nibus prestatisse. Sed si his acceptis homo neglex-
 iter uirtutis incedere cui ex dñ nihil defuit.
 Inuenitur nihil defuisse his quae ad dñ data sunt
 sibi. Merito ergo dicitur in tali iudicio dñ uincere
 & iustificari in uerbis suis. Haec ergo lex natura-
 lis loquitur omnibus qui in lege sunt excusati
 praecipit solimhi. immunes fieri uidentur.
 infantes. Quibus nondum inest praui rectiq.
 iudicium. Sed his si & iam illis sociandi sunt quos qua-
 cumque ex causa impotentes mentis uideo. excep-
 tis uero his nullus mihi hominum effugere uide-
 tur hanc legem. Considerandum est autem
 ne forte non solum homines. sed & angelos. & om-
 nem quae cumque illa est. rationabilem creatu-
 ram lex ista constringat. Si enim recte a sapien-
 tibus definitum. est legem esse quae dicit

at iniq;

& quod agi debeat. & quod agi non debeat uero.
Quomodo non huiusmodi lex etiam supernis & caele-
stibus ordinibus inserta uidebitur. quibus uti scilicet
seruandi quaedam & qui dam cauendi disciplina
est. Et nisi hac lege tenerentur. numquam de eis
diceret scriptura diuina. Angelos quoque qui non
seruauerunt principatum suum. sed dereliquerunt
proprium domicilium. ad iudicium
magni diei aeternis uinculis in tartaro con-
strictos sub caligine reseruauit. Unde constat
in esse eis. legem quam non obseruata passi sunt.
haec quae superius scripta testata est. Sed & pau-
lus cum dicit. Aut nescitis quia angelos iudicabi-
mus. Quid aliud nisi sub lege sciri esse positos eos
quos pro nuntiat ad iudicium deducendos. Sed
si quid nobis occurrat ex eo quod supra diximus
domini esse cum hominibus iudicandum. Quasi
ipsum dicere uideamus esse sub lege. Nudi quidem
de hoc cautela in apostoli litteris inuenitur. qui
christum non in lege esse sed plenitudinem esse legis
commemorant. Et sicut ipse est iustitia ex qua
iusti omnes fiunt. & ipse est ueritas ex qua om-
nes in ueritate consistunt. & ipse est uita ex qua
omnes uiuunt. Ita ipse est lex ex qua omnes in lege
sunt. Venit ergo ad iudicium non tamquam
qui in lege sit sed tamquam qui lex sit. Ego
autem puto quod hi qui iam perfecti sunt

& dño con iuncti. unus cum ipso sp̄s effecti sunt nec
 ipsi in lege sunt. sed magis ipsi sunt lex.

Sicut & alibi idem apostolus dicit. -

Quod iusto lex non est posita, iterum quae cumque
 lex loquitur his qui in lege sunt loquitur. ut omne
 os obstruatur scdm ea quae supra diximus. ut sub
 ditus fiat uelud alibi legimus obnoxius fiat omnis
 mundus dō. Quod & magis cum grecis exempla
 ribus con uenit. Sed requiramus omnem mun
 dum hic qd̄ appellauerit. Num quid nam putabi
 tur omnium ita terrenus hic debere intellegi
 locus & arbores & lapides & herbae ac semina & pa
 lea quae in ipso sunt pariter nominatae sint. ~
 Partes enim mundi haec est singula^{ur} uidentur non
 arbitror ita quempiam ineptum inueniri.
 & haec possit asserere. Restat igitur ut omnē
 mundum omne rationabile animal dicat. & sicut
 omne quod inrationabile est excipitur ab hoc
 sensu. Ita nulla uidetur mihi ab hac conditione
 rationabilis creatura se gigni. Omnis igitur
 mundus obnoxius sit dō per hoc quod legem na
 turalem inseruit omnibus. De quibus & in
 alio loco dicit. quod in nomine ihū omne genu
 flectetur. caelestium & terrestrium & infer
 norum quod utique fiant. conplesse uidebitur
 legem. si non faciat. esse obnoxius legi. Per legē
 autem consequenter & dō; sicut uero de solis hominib;

si faciat

hominibus hoc uidebitur dictum. quod & legem
natura- ralem ipsis inesse dixerit. Et de solis
ip- s- is scriptum accipiat. ut omne os ob-
struatur. & obnoxius fiat omnis mundus dō. Ut
tur occasione subsequenti sermonis quod dicit.
quia ex operibus legis non iustificabitur omnis
caro. Quod utiq. dictum uidetur. De his tamen
qui in carne sunt positi; sed qui priorem sensum
magis teneri uolunt obseruabunt diligentius.
Quomodo apostolus dixerit. ex operibus legis non
iustificari carnem. quod ad eos qui in carne sunt.
opera legis expectant. Ad eos uero qui in spū sunt.
id est superiores ordines caelestium ministri-
orum. sensus pertinet legis. Ex operibus igitur
legis quod iustificabitur omnis caro in conspectu
eius. Hoc modo intellegendum puto. quia
omnis qui caro est & secundum carnem uiuit. non
potest iustificari ex lege dī. Sicut & alibi idem
apostolus dicit. Qui in carne sunt. dō placere
non possunt. Et item alibi quod sapientia
carnis inimica est dō. legi enim dī non est sub-
iecta. nec enim potest; & propheta dicit. Omnis
caro foenum. Et in euangelio scriptum est.
Sp̄s est qui uiuificat. caro autem non prodest
quicquam. De his ergo dicit. quod ex lege dī
non iustificabitur omnis caro coram ipso.
Sed & hoc quod addidit coram ipso non otiose.

preter ea sicut iam frequentius ammonuimus.
 quod aliud est coram dō iustificari. aliud coram homi-
 nibus. hoc est ad comparationem aliorum homi-
 num. potest. Alius homo qui mendaciter iuxe-
 rit. iustus uideri; ad comparationem autem di-
 non solum homo non iustificabitur. Sed & sicut
 iob dicit. Stellae autem non sunt munde coram
 ipso; quae utiq; coram nobis mundae sunt. hoc est
 ad comparationem hominum. unde habentur
 & sciaē; ad comparationem uero di. munda esse
 non possunt; per legem inquit agnitio peccati;
 Uideamus quomodo per legem sit agnitio peccati.
 Dum per legem dicimus quid agendum sit. quid
 cauendum. Si mul. & quid peccandum sit. & quid
 non sit agnosimus; Non ergo ut ergo ut here-
 tici dñm legis accusant. mala radix est lex. & mala
 arbor. per quam peccati uenit agnitio. quod non
 dixit. ex lege agnitio peccati. sed per legem; ut scias
 non ipsa ortum sed per ipsam agnitum esse pec-
 catum. Ut uerbi gratia. si diceremus. per artem
 medicine datur languoris agnitio. Numquid
 etiam uidebitur tibi causa languoris esse medi-
 cina. quod per ipsam qualitas languoris agnoscitur.
 Sicut constat bonam esse medicinam quae aegri-
 tudinis intellegentiam prestat. quo possit
 uitare qui uelit. Ita & lex bona est. per quam
 peccatum deprehenditur & agnoscitur.

at p̄creun dū ÷

no

peccati sit.

quia

pld

Seruat autem ut puto huiusmodi expositio. & iam illius
explanationis consequentiam quam supra edidimus
de eo quod scriptum est. Causati enim sumus iudeos
& grecos omnes sub peccato esse. Sicut scriptum est.
quod non est iustus quisquam. non intellegens non est
requirens dñ. Nunc autem sine lege iustitia dñ
manifesta est. testificata a lege & prophetis. Iustitia
autem dñ per fidem ihu xpi. in omnes qui credunt.
Non est enim distinctio. omnes enim peccauerunt
& egent gloriam dñ. Iustificati gratis per gratiam
ipsius. per redemptionem quae est in xpo ihu. quod
astruximus in superioribus. dicentes. non de lege
moysi dictum. quod quaecumq; lex loquitur. his qui
in lege sunt loquitur. Putabit aliquis non tam uere
quam uiolenter assertum. cum uideat nunc nomen
legis non ad naturae. sed ad moysi legem referre.
Et dicet quod in presenti loco iustitia dñ pronuntia-
tur ab apostolo manifestari per legem. Et non
solum per legem sed per prophetas. ut sine ulla ambiguitate
de lege moysi intellegantur dicta esse. quae
scripta sunt. ex qua lege iustitia dñ per fidem ihu
xpi manifestetur. in omnes qui credunt. siue ex iudeis
siue ex gentibus uenientes qui tamen non ex operibus
iustificentur sed ex gratia dñ redemptione eius effecta
ipso ihu xpo. Haec quidem dicetis qui sensum
apostoli in his quae supra exposuimus uiolenter
a nobis accutabit inflexum. Sed illud est quod con-

stanter possumus affirmare quod sicut nos qui haec
 asserunt putant in hoc sermonem apostoli quem
 nunc proposuimus nihil inuenire posse quod astrua-
 mus. Haec non de mori sed de naturae
 lege conscripta ita ne illi quidem inuenire
 aliquid poterunt. Quomodo quae superius dicta
 sunt ad mori potius quam ad naturae legem respi-
 cere uideantur. Et ideo sicut illis non idcirco priora
 stabunt quia uidentur posteriora constare. Ita
 ne nobis quidem poterunt prima turbari. si secunda
 non eodem currere tramite uideantur. Quid
 igitur contraria sibi scribere dicemus apostolus.
 Et haec erit egregii explanatoris affectio quod acce-
 dere illis solet qui in diuersos sectarum sensus unū
 fidei dogma dirumpunt. Et illa tamen descrip-
 turis diuinis testimonia explorant quibus propri-
 um dogma constituunt. Earum uero quae edi-
 uerso ueniunt scripturae diuinae sententiarum
 absolutiones. Ne extremo ut audiunt digito
 contingunt. Sed qui fideliter & integrae sacro-
 rum uoluminum colligit sensum debet ostendere
 quo modo ea quae uidentur esse contraria non
 sunt uere contraria; temptabimus ergo & iam
 in presenti loco ostendere. Quomodo priori expo-
 sitioni nrae haec subsequens non repugnet. Saepe
 diximus & euidentius in praefatione diximus quod
 ita apostolus in hac epistola multarum legum

faciat mentionem. Et cum de una ad alteram transit
deprehendi nisi ab intento satis lectore uix possit.
Dixerat in superioribus quod per legem agnitio peccati
est. Et quia posibile sensit responderi ergo
si ex lege natura li agnitio peccati est. Potest
ex ipsa & agnitio esse iustitiae secundum illam sci-
licet quam supra medicinae artis imaginem dedi-
mus. Ut quem anmodum per illam febrilis
agnoscitur. ut sanitas inuenitur. Ita & iam per legem
naturae si potest agnitio fieri peccati. Similiter
possit & iustitiae fieri. Hoc ergo cum uidisset posse
sibi obici. Postquam dixit per legem enim cogita-
tio peccati subiungit. Hunc autem sine lege
iustitia dei manifesta est. Tale est ergo quod
dicit non sicut per legem agnitio peccati fit
& manifestatio iustitiae dei per legem fit. Sed
sine lege manifestatur iustitia dei. Poterat enim
naturae lex arguere peccati naturam & notitiam
eius ostendere. Iustitia autem dei super gradi-
tur & satis eminet hoc quod cumque mens humani
solis naturalibus sensibus potest rimari. Neque
enim sufficit ad intellegendam & consideran-
dam non quae cumque humanam sed ipsam dei
iustitiam & iudicia quae ex ipsa descendunt.
De quibus dicitur quod sunt absus multa & equi-
tam profunda sit iustitia dei & iudicia ut apertus
tolus dicat. quam inscrutabilia sunt iudicia

Sed & sapientia ita ad homines loquitur. quae si
 non possit iustitia di naturae solius motibus sciri.
 Sed per doctrinae studium queri & ideo dicit.
 Discite iustitiam qui iudicatis orbem. quam obrem
 addi iustitiam cognoscendam nihil prorsus opitu
 labitur lex naturae & iam si uideatur sentire
 aliquid de humana iustitia. Illa enim lex potest
 sentire quid inter homines iustum sit. ut quod
 ipse quis pati non uult hoc ne proximo faciat.
 Num quid naturaliter potest sentire de illa iusti
 tia quae dicit. Videte ne faciatis iustitiam
 uiram coram hominibus. & ut nesciat si sinistra tua
 quid faciat dextera tua. Haec & huius
 modi iusta dictare non potest lex
 naturae. Et ideo dicit apostolus. hunc autem
 sine lege naturae scilicet. et iustitia di manifes
 tata est. testimonium habens legis moysi & pro
 phetarum in quibus scilicet ipsi multa per figuras
 & enigmata de iustitia di scripserat. Et nolo
 mireris. quod unum uocabulum legis. secundo
 in eodem loco positum. diuersa significo. inue
 nimus hanc esse scripturae consuetudinem.
 & in aliis locis. ut ibi. Nonne uos dicitis. quod
 adhuc quat tuor menses sunt ut ueniat mes
 sis. Et deuate oculos uros. & uidete regiones.
 quod albae sunt ad messem. nonne & hoc loco
 messis secundo nominata. Primo ad corporale

messam refertur. Secundo uero ad spiritalem. Et iterum
In euangelio cum dicit ad samaritanam mulierem salu-
tor. da mihi bibere. Et post responsum eius iterum
dicit ad eam. Si scires quis est qui dicit tibi da mihi
bibere. tu utique petisses eum & dedisset tibi aquam
uiuam. Et iterum addidit ad eam. Omnis qui bibit
ex aqua hac sitit iterum. Qui autem bibit ex aqua
quam ego do ei non sitit in aeternum. Uides quo-
modo & bibere. & aqua. nunc quidem corporaliter
Nunc autem spiritualiter. in uno eodemque accipitur loco.
Et & illic similiter positum. ubi cecus a natiuitate cecus
Post hoc dicit saluator. In iudicium ego ueni in hunc
mundum. ut qui non uident uideant
& qui uident cecifiant. Nonne & iam hic
uidere & non uidere. nunc corporaliter. nunc
spiritualiter intellegitur. Cum uero dicit testificari
a lege & prophetis si quidem sine lege manifestata
est. non accipit testimonium legis. si autem ex lege
accipit testimonium. Non ergo sine lege manifestata
est. quod cum insolubile sit. nec aliqua possit
ratione conuelli dicendum est. Iustitiam quidem
di. manifestari a xpo ihu. praebente ei testimo-
nium non lege naturae. quae adhuc exigua
utique est & parua. Sed lege moris. non ea quae
secundum lit. teram. sed quae secundum spm. De qua
idem dicit apostolus quod lex spiritalis est.
Similiter autem & prophetae per eum qui

in ipsis locutus est spm̄ dī. Est praeterea & illa apud
 apōs de hoc sermone. nisi quid diligentius obseruet
 mira distinctio; moris est. apud grecos nominibus
 astra praeponi quae apud nos possunt articuli
 nominari. Si quando igitur moris legem. nominat
 solum nomini. praemittit articulum. Si
 quando uero naturalem uult intellegi sine
 articulo nominat legem; & hoc ergo in loco ubi
 dicit. Nunc autem sine lege iustitia dī mani
 festata est. articulum non habet; in sequenti uero
 ubi dicit. testificata a lege & prophetis. Secundo
 in loco legem cum articulo possit. Si ergo suffi
 cienter patuit de legis appellatione diuersitas.
 Videamus nunc quae iustitia sine naturali lege
 manifestetur. Idem paulus apostolus dicit. de xpo.
 quod factus est nobis sapientia adō & iustitia
 & sanctificatio & redemptio. Haec ergo iustitia dī
 quae est xpi. manifestatur sine lege quidem
 naturali. non tamen sine lege moris uel prophe
 tis; Dat ei testimonium lex sicut & ipse dicit.
 Scrutamini scripturas & ipse sunt quae testimo
 nium reddunt de me. Nam lex quidem naturalis
 potest occasione praebere & intellectum dare
 ut dixit uel ad ea quae inter homines agi aequi
 tas poscit. uel hoc ipsum ut esse sentiat dīm.
 De xpo autem quod sit filius dī sentire natura
 liter quis potest. Ideo ergo sine hac lege iustitia

di quae est xpi manifestata testificata ex lege
& prophetis. Uerum prius ad consequentia propo-
remus omittenda non uidetur. ne haec quidem ab-
uatio quod in peccato quidem agnitionem posuit.
In iustitia uero manifestationem. omne enim quod
manifestatur lux est. & si quod manifestatur lux est.
Peccatum quod lux non est. non manifestatur sed ag-
noscitur. Ego sic accipio & illud. nihil occultum quod
non manifestetur. nec operum quod non reuelat-
tur. Sed ad propositum reuertamur. Lex ergo &
prophetae testes sunt iustitiae di. quae iustitia per
fidem ihu xpi manifestatur in omnes credentes
in quibus nulla est distinctio. utrum ex iudeis an
ex gentibus credant. Uide autem quod manifesta-
dae iustitiae di non unam posuit causam tamen
modo fidei sed & legem sociat ac prophetas. quod
neque fides sola sine lege & prophetis manifestat iusti-
tiam di. neque rursus lex & prophetae sine fide.
Alterum igitur heret ex altero ut sit ex utroque per se
Nullam quid distinctio est. inter iudeos & grecos. Cum
constet ex aequo omnes sub peccato factos esse. sicut
supra claruit. & nunc iustitiam di legis & propheta-
rum testimonius sultam per fidem ihu xpi aequo
omnibus datam. ex eo quod omnes sub peccato facti fu-
rant. Alieni sine dubio facti sunt & iam agloria di
quod tam nec capere ullo genere poterant nec mereri.
Quomodo enim peccator auderet dare gloriam di.

de peccato in peccato
222

inquit

quia

Ad quem dicit propheta. Peccatori autem dixit dñs. tu quare
 enarras iustitias meas. Et iterum alia scriptura dicit.
 Non est speciosa laus dñi in ore peccatoris. Idcirco iustitia
 dñi per fidem ihu xpi ad omnes perueniens qui credunt
 siue iudaei sint. siue greci. purgatus eos a prioribus sce
 leribus iustificat & capaces facit gloriae dñi. Et hoc non
 ex meritis eorum. nec pro operibus facit. sed gratis gloria
 credentibus prestat. Per redemptionem inquit quae
 est in xpo ihu. Redemptio dicitur quod datur hostibus
 pro his quos incaptiuitate detinent. ut eos restituant
 pristinae libertati. Detenebatur ergo apud hostes hu
 mani generis captiuitas peccato tamquam bella supe
 rata uenit filius dñi qui factus est nobis non solum sapi
 entia ad dñm & iustitia & scificatione. sed & redemptio & se
 metipsum dedit redemptionem id est semetipsum tra
 didit hostibus. ac sicut eis suum sanguinem fudit.
 Et haec est credentibus facta redemptio. Sicut & petrus
 in epistola sua scribit. dicens quod non corruptibili
 argento uel auro redempti estis. sed precioso sanguine
 unigeniti filii dñi. hoc fortassis & salomon sub misterio
 designabat dicens. Redemptio animae uiri propriae
 diuitiae eius. Si enim requiras quae sint animae pro
 priae diuitiae inuenies sapientiam diuitiae eius
 esse & iustitiam & scificationem. haec autem omnia
 xpm esse dicit apostolus. xpi ergo est animae diuitiae.
 Et ideo ipse est redemptio eius. Nam corporales
 diuitiae per nicias magis animae quam redempti.

170
eius esse credenda est. nisi si ad bonum opus conuer-
iustitiae & misericordiae fiant. & ex corporalibus diuitiis
ad animae diuitias transferantur. Quem proposuit
dñs propitiationem per fidem in sanguine suo ad os-
tensionem iustitiae suae per remissionem precedentium
delictorum in sustentatione di ad ostentationem ius-
titiae eius. in hoc tempore. ut sit ipse iustus. iusti-
ficans eum qui ex fide est ihu xpi. Cum multa nos
& admiranda docuisset scilicet apostolus. de dño & salua-
tore nro ihu xpo. quae per misterium de eo dicuntur
hoc in loco eminentius aliquid protulit quod non in
in aliis scripturae locis arbitror inueniri. Nam cum
superius dixisset quod pro omni genere humano redem-
tionem semetipsum dedisset. ut eos qui peccatorum
captiuitate tenebantur redimeret & dum sine do-
pro omnibus mortem gustat. Nunc addidit aliquid
sublimius & dicit quod proposuit eum dñs propitiationem
per fidem in sanguine ipsius. Quo scilicet per
hostiam sui propitiū hominibus faceret & dñs per
hoc ostenderet iustitiam suam dum eis remitteret
& precedentia delicta quae pessimis tyrannis ser-
uando contraxerant. Eo tempore quo sustine-
bat & patiebatur dñs haec fieri. sed ad hoc patien-
tur. ut post haec id est in hoc tempore ostenderet
iustitiam suam. In consummationem scilicet in nouissi-
mo tempore manifestauit dñs iustitiam suam
& redemptionem dedit eum quem propitiationem

fecit. Ne forte si prius propitiatorem misisset. Et non
 cum multos humani generis repropitiasset do quod
 in his temporibus quibus iam mundus repletus uideatur
 hominibus. De enim iustus est & iustus iustificare non
 poterat iniustos. Ideo inter uentum uoluit esse propi-
 tiatoris ut per eius fidem iustificarentur. Qui per opera
 propria iustificari non poterant. Haec quantum
 ad sermonis ipsius explanationem expectant pre-
 missa sint ut apostolica lectio euidenti or fiat. Hunc
 autem ut nobis moris est quid interior sensus apos-
 tolici sermonis contineat requiramus & primo
 omnium quomodo dictum sit. quem proposuit de
 propitiatorium siue propitiatorem per fidem
 in sanguine eius. Certum est paene in omnibus
 locis apostoli sensum ex legis & prophetarum
 manare thesauris. Inquiramus ergo ubi appel-
 lationem propitiatorum inuenire & unde hoc no-
 men assumpserit. Memini in exodo loquentem
 dominum ad moysen & precipientem quae oportet eum
 facere. Primo quidem mandare arcam & uocetseius
 atque anulus per arce latera fieri. Post haec & facies
 inquit propitiatorum ex auro puro duobus cubitis
 & semis longitudinem eius. & unum cubitum & semis
 latitudinem eius. & facies duo cherubim ex latere
 hoc. & aliud cherubim ex latere altero propitiato-
 rum. & facies ut cherubim duo sint ex duobus lateribus
 eius extendentia alas suas & ob umbrantia super pro-

propitiatorium & facies sue contra se super propitiatorium
erunt. & facies cherubim & inpones propitiatorium
super arcam. & in arca mittes testimonia quae dabo tibi.
Et innotescam tibi inde & loquar ad te de sursum super pro
pitiatorium inter medium duorum cherubim quae
sunt supra arcam testamenti secundum omnia quae
precipiam tibi ad filios israel. Evidenter appareat quod
non propitiatorium apostolus in his locis inuentum in suis
nunc litteris posuit de quo nobis sermo est. & uidetur
propitiatorium hoc de quo scriptum est in exodo. adriul
lum nisi ad saluatorem dñm retulisse cum dicit. quia
hunc posuit dñs propitiatorium per fidem. quomodo
sane huius ueri propitiatorii forma & figura fuerit
illud quod in exodo describitur ex auro puro
factum. Opere pretium est inuestigare. & pri
mo qui dem considerandum est quibus in locis
aurum quod in opere assumitur aurum purum dica
tur. quibus uero in locis aurum tamen modo sine
ulla adiectione ponatur. Quod ego in pluribus obser
uans deprehendisse mihi uideor. quod sic ubi cum adie
ctione purum aurum dicitur. indicet se illam & puri
tatem animam qui peccatum non fecit. neque inuentus
est dolus in ore eius. Et ipsi conueniant mensurae istae
longitudinis. ac latitudinis propitiatorii quam ad
haec explanare sit arduum & aptare animae illi
scae singula quoque quod de propitiatorio referuntur.
Primo igitur uideamus quod dicit longitudinem

propitiatorum. Neque duos solum cubitos habuisse qui
 numerus sociandis generandis que aptari corporibus
 solis neque tres integros qui numerus excedere appel
 lationem creaturae consuevit. Et naturae incorporee
 consecrari duo ergo & dimidium cubitos longitudinem
 dicit propitiatorum. & unum ac dimidium latitudinem.
 quod si audire in talibus fas est. quoniam dicit idem apostolus
 de christo. quod dei & hominum mediator est. Videtur
 mihi inter deum & hominem media haec esse animam
 quae inferior quidem sit a trinitatis natura minus
 aliquid habens. Nec tamen cum infide infra sit duali
 numero qui incorporee positus deputatur. absque ex
 mia & precellenti iustitiam suarum eminentia mis
 ceatur. Hoc enim ostenditur quod mensura eius supra
 duos habere aliquid designavit. licet minus tres. sed
 & quod latitudo eius unum & dimidium cubitum habere
 memoratur. Propter ea quidem denominandi ac sin
 gularis vastatione describitur. non tamen ex toto
 indualem numerum qui interdum & unum pro immundis
 ponitur corruisse. Quamuis enim carnem naturae
 naturae suscipere & exincontaminata tamen uirgine
 assumpta & casta sancti spiritus operatione formatam. Prop
 ter ea ergo & apostolus de mediatore differens euidenter
 distinctione signavit dicens. Mediator dei & hominum
 homo christi ihesu. quo scilicet mediatorem non ad deitatem
 christi. sed humanitatem quae est eius animare se longi
 tudo ergo ponitur eius & latitudo. Longitudo illud

significat quod tendit ad dñm trinitatiq; sociatur. .
Latitudo quod inter homines qualitatam spaciosamq;
uiam incedere soleant conuersatur. Et ideo media
toris recte nomine nuncupatur quod ut dixit.
anima haec sc̄a media quaedam fuit inter diuinitatē
trinitatis & fragilitatē humanitatis. haec ergo
Intellegi potest propitiatorium secundum ea quae
supra diximus. cui super ponitur. u duo cherubim. unū
exlatere hoc. & unum exlatere altero. Cuius ergo for
mam duo ista cherubim habere aestimanda sunt. Che
rubim enim in nostram linguam inter pretatum ple
nitudinem scientiarum significat. Vbi ergo dicimus
plenitudinem scientiarum. nisi in eo de quo dicit apō
tolus. In quo sunt omnes thesauri sapientia & scientia
absconditi. De uerbo utiq; dī haec dicit apōtolus.
Sed & de spū sc̄o similia scribit eum dicit; nobis autem
reuelauit dī per spm suum. Sp̄s enim omnia scruta
tur etiam alta dī. significat igitur ut ego arbitror
in isto propitiatorio hoc est in anima ih̄u uerbum dī
qui est unigenitus filius. & spm̄ eius sc̄m̄ semper habere
tate. Et hoc est quod indicant. duo cherubim propi
tatorio super posita. Sed & illud observa quod
non dixit. cherubim unum exlatere dextro. & cheru
bim aliud exlatere sinistro. Sed ait. cherubim unū
exlatere hoc. & cherubim aliud exlatere altero. ut
ostenderet in illo propitiatorio. hoc est in anima xp̄i
sinistrum nihil fuisse. Sunt hoc & pinnata duo

haec cherubim & non solum pinnata sed & alas suas
 pandentia. Siquis eorum summum abere ad testimonium
 meruit dictum est quia d[omi]n[us] esset cum eo. Sicut
 ad ihu mane dicitur. & erat d[omi]n[us] cum ipso sicut fuit cum
 morse famulo eius. sic ubi uero pollicitatio maioris
 ad munus datur. dicitur d[omi]n[us] & in uero in eis &ambu
 labo inter eos. Nullam uero inter homines ita beatam
 & ita excelsam repperies animam nisi hanc solam
 in quantum latitudinis tantum capacitatis inuenit
 uerbum d[omi]ni. & sp[iritu]s sc[ilicet] ut non solum habitare sed & alas
 pandere & nouo sacramenti ritui aliquando & iam
 uolitare dicatur. Faciem quoq[ue] contra se inuicem
 super hanc beatam animam cherubim utraq[ue] habere
 dicuntur. Per quod concors ei & consonus a filio d[omi]ni
 & ab sp[iritu] sc[ilicet] diuinitatis sensus infunditur. Ubi autem
 sub ponitur haec anima d[omi]no plena in qua conplacuit
 habitare omnem plenitudinem ditatis. super arcam
 inquit testamenti. Potest arca testamenti sc[ilicet] eius
 caro in qua beata haec anima conlocatur intellegi
 habens in se testimonia d[omi]ni quae intelleguntur xpi.
 quae si in carne per tulit passiones diuinis olim
 predicata testimonius. Possunt & iam uirtutes cae
 lestes intellegi arca d[omi]ni quae & ipse capaces quidem sint
 uerbi d[omi]ni & sp[iritu]s sc[ilicet]. Sed preponitur eis anima ihu
 & ipsa quodammodo mediatrice gratiam diuinae lar
 gitiois accipiunt. Potest haec & innotescam tibi
 inquit deinde & loquar ad te de super propitiatorio

non solum moysi sed unicuique scorum qui famulus di est.
Non aliunde innotescit dñ haec alium deo cognoscitur. nisi
de propitiatorio isto quo supra exposuimus. Et de medio
cherubim. hoc & ambacue propheta significat. ubi dicit.
In medio duorum animalium cognosceris. Dum ad pro
pinqunt anni cognosceris. & cum ad fuerit tempus
ostenderis. nemo enim scit patrem nisi filius. & cui uola
erit filius reuelare. Sed & paulus dicit quod nobis
reuelauit dñ per spm suum. Propterea ergo dicit
quod innotescam tibi inde & loquar tibi de super pro
pitiatorio. inter duo cherubim quae sunt supra arca
testamenti. Puto autem quod non inportune ea quae
de exodo assumpsimus explanata sint. ut euident fieri
sensus. Quomodo apostolus in presenti loco propitiato
ri nomen assumpserit. Cum dicit quem proposuit dñ
propitiatorium per fidem. Sed & hoc ipsum quod dicit
proposuit magis de anima ihu quam de ditate eius dicit
sentitur. proposuit enim intelligitur quae si prius
positum. hoc est priusquam esset & quod enim est ponitur
quod nondum est proponitur. Non ergo conuenit deo
qui semper erat. id est de uerbo di dici quod propositus est
sed de anima eius. quae licet & inseparabilis a uerbo di creat
tamen est & unigenita ditate posterior. Nec incon
uenienter uidebitur de ea dictum quod ante quam esset pro
posita est. Et pre ordinata ut esset propitiatorium quod
ergo secundum ea quae supra exposuimus ihu xpm pro
posuit dñ propitiatorium per fidem in sanguine eius

Necessarium videtur requirere dedivinis legibus quae sint
 propitiatio quae per sanguinem fiat. ut ex his collere
 possumus. Quomodo & iam per sanguinem ihu propitiatio
 facta sit. Scriptum est in leuitico post pontificis hostia
 quod si omnis synagoga israhel ignorauerit & latuerit
 sermo ab oculis eius. & fecerit unum de mandatis dñi quae
 non sunt & dereliquerit & innotuerit eis peccatum quod
 peccauerunt. adducet synagoga vitulum & pubis pro
 peccato. & post pauca & inferet sacerdos qui unctus
 est ex sanguine vituli in tabernaculum in testimonium
 & post pauca iterum & faciet inquit vitulum quem
 admodum fecit vitulum pro peccato. & propitiabit
 pro his sacerdos & remittetur eis. Per sanguinem ergo
 repropitiat sacerdos pro omni synagoga aut remittatur
 eis. Dequiramus nunc singula quodq; nomina quae de sal
 uatore scripta sunt & in singulis appellationibus quae
 sint quae designentur diligentius contemplamur. In
 uerba igitur quae quidem in ipso conplacuit habere a re
 omnem plenitudinem diuinitatis corporaliter esse
 ipsum & propitiatorium & pontificem & hostiam
 quae offerretur pro populo. Et quidem de propitiatorio
 iam satis dictum. sed & de pontifice euidenter dauid
 in psalmo. & apostolus paulus ad hebraeos scribi quod haec
 sit & hostia testatur iohannis dicens. Hic est agnus dei
 qui tollit peccata mundi. Secundum hoc ergo quod hos
 tia est profusione sanguinis sui propitiatio efficitur
 in eo quod ad remissionem precedentium delictorum.

di est.
 nisi
 e med
 dicit
 pro
 mpus
 u uola
 bis
 dicit
 er pro
 ra ara
 a quae
 fieri
 pitiatio
 sunt d
 d dion
 as dicit
 rius
 uonit
 it deo
 itus est
 li creat
 icome
 efficit
 um que
 om pro
 e etat

quaetamen propitiatio adunum quemq
credentium per uiam fidei uenit. Nisi eni
daret remissionem precedentium delict
torum propitiatione probaretur effecta.
Cum uero peccatorum remissio tribuatur.
Certum est propitiationem effusionis sacri
sanguinis adimpleat. Absque sanguinis
effusionem sicut dicit apostolus non sit remis
sio peccatorum. Uerum ne paulus tibi solus
presumpsit se propitiationis non uidetur
in xpo. Audi quomodo et iohannes consono
de hoc sensu loquatur. Cum dicit filiolum
haec scribo uobis ut non peccetis. Et si quis
peccauerit aduocatum habemus apud
patrem ihm xpm iustum et ipse est propiti
atio pro peccatis nr̄is non solum autem pro nos
tris sed pro uniuerso mundo uno igitur
eodemq; sensu apostoli propitiatorium uel pro
pitiationem uel ut in latinis codicibus frequen
tius inuenitur propitiatorem nominat xpm.
Sed nihil inter est siue propitiator siue propi
tatio siue etiam exoratio scriptum sit.
Cum apud grecos uno semper eodemq; sermo
preferatur. Nisi forte uideatur quibusdam pro
pitatio ipsa eius diuina substantia propiti
ator uero cum dispensationes in hominibus
expleat intellegi. Sed et quod dixit iohannes

quod ipse est exoratio pro peccatis nostris. Non
 solum haec pro nostris sed pro uerso mundo que
 dam nobis intulisse uidetur agmentamur
 ter. Ut ostendat ihm propitiatorum esse
 non solum credentium. Uerum et totius mun
 di non tamen prius mundi et tunc nostrum.
 Sed prius nostrum et ita demum totius mun
 di. Quamuis enim uniuersa creatura gra
 tiam redemptoris expectet. Unus quisq;
 tamen in suo ordine ueniet ad salutem.

Hoc in die arborum et in leuitico ubi re
 propitiati omnis hostiae per pontificem
 mandantur offerri. Nec tamen in his sacri
 ficiorum confusus ordo ponitur. Sed pri
 mo quidem dicitur quae sit propitiatio et
 qualis hostia. Si sacerdos peccauerit offe
 ratur. Secundo. Si omnis synagoga delique
 rit per ignorantiam uisus modi uictimis
 placeat deo. Tercio. si princeps peccauerit
 quo ordine purificandus sit scribitur.
 Quarto. Si anima una peccauerit etiam
 de hoc quisit expiandus ritus exponitur.
 Quae singula mystico intellectu futuram xpi
 propitiationem non solum pro peccatis nostris
 sed et pro uniuerso mundo certis quibus or
 dinibus et modis causisq; designant.
 Siqui tamen haec secundum illam reuelat

tionem quae mor si in monte demonstrata
et se dicitur. sc̄i sp̄i Inluminatus aspiciat.
Fit ergo per reppitiationem sanguinis xp̄i
remissio precedentium delictorum in sus-
tentione d̄i ad ostensionem iustitiae suae. Sus-
tentio d̄i est. ubi peccator non statim puniatur
ut peccat. Secundum quod ibidem apos-
tolus dixit. Per patientiam d̄i adducitur
ad patientiam. Et in hoc ostendere dicitur
iustitiam suam d̄i. Bene autem addidit
in hoc tempore. presentis enim saeculi tempore
in sustentationem est iustitiae d̄i. Futurum uero
in retributionem iustum namq. apud d̄m iustum ē.
Ut quod futurum sc̄m ad iudicium statuerat. Presentis sus-
tentioni & patientiae deputare. Nam si puniret in hoc
tempore peccatorem iustum non uideret. Iterum ad
iudicium quem puniret & euocare. Si uero sustente-
& patientia in presenti sc̄to recte erit iustus iudex in futuro. Iusti-
ficat ergo eum qui ex fide est. sicut & de abraham scriptum ē.
quia credidit abraham d̄o & reputatum est ei ad iustitiam.
Quasi abraham ex credidit ex fide iustificatus est. Consequens
sine dubio erit. ut & nunc qui credidit d̄o per fidem ih̄u xp̄i
iustificetur cum fidei abraham. Ubi est ergo gloriatio tua
exclusa est per quam legem operum non sed per legem
fidei. Arbitratur enim iustificari hominem per fidem sine
operibus legis. Iterum ac sepius eorū monemus eos qui scrip-
ta pauli diligentius aduertere cupiunt. distinctionem illi

quod supra diximus obseruare. Tenacius quoniam nunc circumei-
 sionis causam. nunc preputii. id est iudeorum uel gentium
 discreto semper tramite prosequatur. Si enim paululum
 quid fugerit legentem. continuo angustabitur. & ex illis intelle-
 gentiae semita per turbabitur. Igitur cum superius osten-
 disse apostolus quid ecce amplius iudeo. tunc quae utilitas
 circumcisionis. & docuisset quod primis illis credita sunt elo-
 qui ad dei. & per haec uisus fuisse extollere eorum iactantiam
 qua aduersum gentes erigi solent. & rursum contra haec
 insequentibus obiecit iustitiam dei per fidem ihu xpi esse.
 In omnes qui credunt. neque habere aliquam distinctionem.
 sed omnes deliquisse iudeos & grecos. & egere gloriam dei.
 & iustificari per gratiam ac redemptionem quae est in xpo.
 ihu. Ipsum quod est propitiatorium per fidem & iustifi-
 cari ab eo omnem qui ex fide est. Nunc iam uelut conclu-
 sione adser tionum suarum ponens in hoc loco dicit. Ubi est
 gloriatio tua exclusa est. per quam legem operum. non
 sed per legem fidei. sine operibus legis. Et dicit sufficere
 solum fide iustificationem. Ita ut credens quis tamen mo-
 do iustificetur. etiam si nihil ab eo operis fuerit expletum.
 In minec igitur nobis qui integra esse scriptura apostoli
 conamur asserere. & ordine suo cuncta constare. Ut
 requiramus quis sine operibus sola fide iustificatus sit.
 Quantum igitur ad exemplum pertinet sufficere.
 arbitror illum latronem qui cum xpo crucifixus. cla-
 ma uerit de cruce. dne ihu memento mei cum ueneris
 in regnum tuum. Nec aliud quisquam describitur

boni operis eius in euangelio. sed pro hac sola fide ait eum. A
mendico tibi hodie mecum eris in paradiso. Aptemus tunc
si uideatur causae huius latronis uerba apostoli pauli. & di
camus ad iuducum. ubi est gloria tua. Certum quod ex
clusiue. exclusiua autem non per legem operum. sed per le
gem fidei. Per fidem enim iustificatus est hic latro sine
operibus legis. quia super hoc dominus non requisit quid prius
operatus esset. nec expectauit quid operis cum credidisset ex
plorat. sed sola confessione iustificatum comitem sibi eum
paradisum ingressurus adsumpsit. Sed & mulier illa que
in euangelio secundum lucam refertur. Quod cum cog
nouisset quia ihesus recumbit in domo pharisaei. detulit uis
unguenti & stans retro ad pedes eius ac fletis lacrimis la
uit pedes eius. & capillis capitis sui deterxit. & osculabatur
atque unguebat unguento. Videns autem pharisaeus qui
eum uocauerat dixit intra se met ipsum. hic si esset pro
pheta sciret utique quae & qualis est mulier que tangit pe
des eius quia peccatrix est. Ihesus autem dixit ad eum parabo
lam quingentorum uel quinquaginta denariorum. &
ex nullo legis opere. sed pro sola fide. ait ad eum remittan
tur tibi peccata tua. & iterum. fides tua saluam te facit
uade in pace. Sed & in multis euangelii locis. hoc sermone
usum legimus saluatore. ut fidem credentis causam
esse salutis eius. ex quibus omnibus claret. quia recte ar
bitratur apostolus iustificari hominem per fidem sine
operibus legis. Sed fortassis haec aliquis audiens rebu
uatur. & bene agendi negligentiam capiat. si quidem

ad iustificandum fides sola sufficiat. ad quem dicemus quia
 post iustificationem si in iuste quis agat. sine dubio iustificati
 onis gratiam sperat. Neque enim ob hoc quis accipit ueniam
 peccatorum. ut rursus sibi putet peccandi licentiam data
 indulgentia namque non futurum. sed propteritorum crimi
 num datur. Igitur ut ad propositum redeamus. iustifica
 tur homo per fidem. cum ad iustificandum nihil confer
 operalegis. Ubi uero fides non est quae credentem iustifi
 cat. etiam si opera quis habeat ex lege. tamen quia non sunt
 iustificata supra fundamentum fidei. quamuis uideantur
 esse bona. tamen operatore suum iustificare non possunt.
 quia eis deest fides quae est signaculum eorum qui iustifi
 cantur ad deum sicut superius diximus. Quia credidit abraham
 deo & reputatum est ei ad iustitiam. Tamen est ut is qui iusti
 ficatur per gratiam fidei dicat secundum paulum. Quia
 gratia di quae data est mihi inanis non fuit. Excluditur er
 go omnis gloriatio quae ex legis operibus uenit. Et ut adhuc
 manifestius fiat. quia dominus exemplum dabimus ex his quae
 in euangelio scriptae sunt. Ubi ascendit pharisaeus & publi
 canus ad templum dei. & stans inquit pharisaeus in medio
 dicebat. Disgratia tibi ago quoniam non sum sicut ceteri homi
 nes. raptores iniusti adulteri. uelut sicut publicanus iste.
 leuino bis in sabbato. decimas de omnium quae possideo
 & ita. Et haec fortassis uere dixerit. sed secundum domini
 sententiam iactantiae morbo corruptus non descendit
 iustificatus ex templo. Talis ergo gloriatio. quae ueniebat
 ex operibus legis excluditur. quia non habet humilitatem

crucis xpi. In qua qui gloriatur. Audi quid dicit. Mihi
autem absit gloriari nisi in cruce dñi mei ihu xpi. Per
quem mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Un-
des apostolum non gloriantem super iustitia sua ne-
super castitate. neq. super sapientia. neq. super ceteris
uirtutibus uel actibus suis. sed apertissime pronuntian-
tem & dicentem. qui gloriatur. In dño gloriatur. Et
sic exclusa est iudaica gloriatio. non per legem operum
sed per legem fidei quae est in xpo ihu. In cuius cruce glo-
riatur apostolus. Quis enim recte uel super castitate
sua gloriabitur. cum scriptum legit. Quasi quis se
pexerit mulierem ad concupiscendum eam. lam mo-
chatus est eam in corde suo. Unde & propheta dicit
Quomodo gloriabitur quis castum se habere cor. aut
quis gloriabitur super sapientia. qui scriptum uidet
Quia mundus per sapientiam non cognouit dñm. & illi
placuit dō p̄ stultitiam p̄ dicationis uos facere credentes
Et iterum quae est stulta sunt mundi elegit dñs ut confunderet
sapientes. Quis autem uel super stultitia sua glori-
bitur. cum audiat dñm p̄ prophetam dicentem.
Quia omnis iustitia uera sicut pannus mulieris mensura-
te. Soligitur iusta gloriatio est in fide crucis xpi.
quae excludit omnem illam gloriationem quae des-
cendit ex operibus legis. Haec autem nobis dicitur
pro eo quod tamquam inter rogantes sermone
dixit apostolus. Ubi est ergo gloriatio tua. Et
haec sibi ipse respondet. exclusa est. Et rursum

quae super se interroget. ait per quam legem operum. & re-
 spondet sibi ipsi. non sed per legem fidei. Arbitratur enim
 iustificat hominem per fidem sine opere. Legit. De his ita
 supra diximus. Quia uero etiam in presenti loco duarum legum
 facit iterum mentionem. & dicit legem operum & legem
 fidei. Considera etiam ipse qui legit. utrum ad legem
 moysi & legem naturalem sermo hic debeat inclinari.
 Non ad legem litterae & legem spiritus. quia lex litterae
 occidit & mortem operatur. Lex autem spiritus uitae libe-
 rat a lege peccati & mortis. Unde & conuenienter in
 consequentibus ponit. An iudaeorum dominus tamen nonne &
 gentium. quo quidem unus dominus qui iustificat circumcisio-
 nem ex fide. & preputium per fidem. his quidem qui a-
 lium uolunt esse iudaeorum dominum & alium gentium.
 Id est alium legis & alium euangeliorum. Satis de hoc certis
 angustia & uariis responsio apostolo paulo. abun-
 dantius satis ante sententiam suam. & non solum unum
 dicit esse dominum iudaeorum & gentium. sed addat quod
 idem utique ipse sit qui iustificet circumcisionem ex fide
 & preputium per fidem. Quia & si circumcisionem
 per allegoriam suscipere uoluerint aut sanctos & spirita-
 les quosque ab eo circumcisionem dicant esse appellatos
 statim in consequentibus inuenient obicem. Si enim
 circumcisionem sanctos uelut ut illi nominant appellant.
 Consequens est ut preputium peccatores dixerit quos
 ille animales uocat. Et quomodo conueniat ut bonus
 dominus pariter spirituales animalesque iustificet. Illis ergo

in his apostoli sermonibus nodus inextricabilis erit.
secundum nos uero qui circumcisionem eius quae ex
duobus crediturum. & preputium eos nihil hominis
qui ad fidem ex gentibus uocati sunt. Dicimus plana
erit & facilius exposito. Idem enim ipse dicitur ex utroque populo
credentes non circumcisionis aut preputii privilegio
sed solius fidei contemplatione iustificat. Super est etiam
nisi syllabae differentia in qua uarias se uidet apostoli
non nos otiosae praeterit quod dicitur quia circumcisione
ex fide iustificet & non per fidem. Preputium uero per
fidem & non ex fide. Non enim mihi uidetur superfluum
apud eum haberi ista prepositionis nunc commotum
quia inuenimus ab eo & in alius locis non utlibet sed ob
seruantur haec posita. & necessario differentiam dis
tinctionis huius esse seruata. sicut cum deo loquitur
dicit. quod ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Et iterum
alibi dicit. Sicut enim mulier ex uiro. sic & uir
mulierem. omnia autem ex deo. Tale est & quia ad corinthios
scribit alii quidem per spiritum dicitur sermo sapientiae. alii
sermo scientiae secundum eundem spiritum. alii fides in
eodem spiritu. & non solus paulus apostolus harum dis
tinctionum obseruantias tenet. sed et iohannes qui
cum de uerbo dei dicit. quia omnia per ipsum facta sunt.
Uitam non per ipsum sed in ipso facta esse testatur.
dicit quod factum est in ipso uitae. Et quomodo multum
ut ea quae nunc exempli causa protulimus exponamus
sensum eorum pro capite nostro breuiter colligamus.

cum dicitur ex ipso principale aliquid huius propositionis
 Indicio uidetur ostendi. Cum uero per illud dicitur se-
 quentis causae id est eiusque post principalem est intel-
 legentia designatur. Ut uerbicauis dicamus quia ait
 ex ipso & per ipsum & in ipso omnia. Ex ipso primae crea-
 tionis omnium & hoc per ipsum quia quae sunt ex dō
 esse coeperunt significantiam dedit. Per ipsum quia
 ea quae prius facta fuerunt reguntur & dispensantur
 per eum a quo subsistendi initium trahant. In ipso quia
 huius iam correcti & emendati sunt in ipsius perfectio-
 ne consistunt. Sicut ergo plenissimae rationis tenere
 differentias edocent. Ut quia subsistimus ex dō habere
 dicimus quia dispensamus & regimur per ipsum fieri desig-
 netur. Quod uero in summa perfectionis consistimus in ipso
 esse declaratur. Potest & in ipso loco talis quaedam
 obseruari differentia. ut circumcisio quae uelut primo
 loco & ordine iustificatur ex fide & non per fidem iustifican-
 da memoratur. Preputium uero quae secundo loco ad ius-
 tificationem trahit non ex fide sed per fidem iustificandū
 dicatur. Preputium quia & in ea differentia quam sup-
 diximus. Sicut enim mulier ex uiro. ita etiam per mulierem
 plenius ista designentur. Primo & enim loco uir est ex
 quo descendere mulier dicitur & non per uirum.
 Secundo uero in loco per mulierem uir quia ministrare
 quodcum modo mulier uidetur auctori uiro. & ideo
 per mulierem uir dicitur nasci & non ex muliere. Sed
 fortassis occurrat aliquis huic de muliere & uiro expo-

no

stioni nr̄e & obicit illud qui adixit apostolus de xp̄o
factum ex muliere factum ex lege. & non dixit factum p̄
mulierem, cui hoc modo respondendum puto. De omni
quidem homine conueniet dici, qui a per mulierem factus
sit. quō quidem priusquam per mulierem nasceretur ex
uero accipit exordium. Xp̄s uero qui non ex semine uir car
nis suae sumpsit originem. Merito ex muliere factus dicitur.
Ipsamq; id est mulierem. & in ipsa principali origo carnis ei
adscribitur. Et recte non per mulierem, sed ex muliere fac
tus ab apostolo memoratur. Iustificabit ergo unus utq;
idem d̄s circumcisionem ex fide. & preputium per fidem.
Quod si requirit aliquis curiosius inquit ex fide iustificatur
per quem iustificatur. Et rursum hi qui per fidem iustifi
cantur, ex quo iustificatur. Licet fortassis multa curiosi
tas hoc iudicatur, tamen conuenienter dicere possumus
quod qui ex fide iustificatur. Initio ex fide sumpto per adim
pletionem bonorum operum consummatur. & qui per fidē
iustificatur ab bonis operibus exorsus per fidem summam p̄
factoris accipiunt. Ita utrumque sibi adherens alterum ex
altero consummatur. Et preterea puto apostolum istam
in consequentibus posuisse. Legem ergo uacua nisi per fidē
absit, sed legem statuimus quō in superioribus ad fidem
cuncta uisus est reuocare. Ipse sibi quod ab alia alio p̄poni
posset obtendit. & dicit si per fidem iustificatur homo &
non ex operibus legis. & si d̄s circumcisionem ex fide iustifi
cat & preputium per fidem. Legem ergo nisi opauit
destrue per fidem, sed ad hoc ipse respondens dicit, absit.

Immo legem statuimus. hoc ē confirmamus. Sed opere
 p̄putatum est uidere. quō legem se confirmare pronuntiet
 qui superioribus dixerit. quia non iustificatur homo ex
 operibus legis. Saluator in euangelio dicit quod moyses
 de se scripsit. qui ergo non credidit xpo de quo moyses
 scripsit in lege. destruit legem. Qui hoc credit xpo de quo
 moyses scripsit. legem confirmat per fidem. quia credit
 in xpm. Eadem autem dicimus in patrem & filium & sp̄m
 scm̄ integrā plenā perfectā. quō nihil diuersum.
 nihil discrepans aut extraneum in trinitate proficitur.
 Nam in actione quā alium dicit dñm legis. alium patrem
 xpi per fidem suam non stabit neq. confirmat. sed destru
 it legem. hoc & hebrion facit. hoc & omnes qui in fide catho
 lica aliquid corruptionis interserunt. Ego etiam illud
 conuenienter adiciam. quod dominus qui xpo credens bene
 agit & continet se ab omni macula peccati. hic legem direc
 te confirmat. Qui uero preceptis peccatorum utitur agit.
 & sine ullo penitendi retinaculo assidue uice scelerum
 maculatur. Hic etiam si credere xpo uideatur p̄ fidem suā
 non statuit. sed destruit legem. Sed & illa nequaquam no
 bis p̄tereundi uidetur obiectō. quam proferre quis potest
 & dicere. quod contraria sibi scribere uideatur apostolus.
 cum in p̄senti loco quidem dī non destruit legem. sed con
 firmare. In secundo uero ad corinthios ita scribit. Quo
 si ministerium mortis in litteris formatam in lapidibus.
 factum ē in gloria. ita ut non possent intēdere filii sūt in
 faciem moysi propter gloriam uultus eius quā destruetur.

Quo non magis ministerium ipserit in gloria. Et paulo post.
Si enim quod destruitur per gloriam. multo magis quod
manet in gloriae. Dicit ergo potest quia gloria multis mo-
y si qua destruitur. & hoc quod dicit. si enim quod destrui-
tur per gloriam. contrarium uideri huius sententiae qua
pronuntiat non destrui legem per fidem. sed statu-
mus & confirmamus. Sed uide si possumus hoc modo quod
intenti absolueri non est idem que dixit legem destrui
& lex destruitur. Paulus ergo in presentia loco hoc pronuntiat
quod legem ipse non destruit. Nam & si destruitur lex
per eam quae super eminet gloriam & non per paulum
neque per alium aliquem sanctorum destruitur. Unde & ip-
se dominus dicebat. non ueni soluere legem. sed ad imple-
re. Nullus ergo sanctorum. nec ipse dominus destruit legem.
Sed gloria eius temporalis & pertransiens a gloria aeterna
& permanente destruitur & superatur. Unde uide quod
caute & specialiter apostolicae legendae litterae.
Non dicit. neque enim glorificatum est quod gloriosum
factum est. & sicut. Alioquin falsum uideretur. Quo-
modo enim gloriosum est non esse glorificatum. sed addi-
dit propter eum quae super eminet gloriam ut ostende-
ret. ut a quo cumque destruit gloriam moysi. id est legis.
sed ut diximus ex comparatione maioris gloriae quae in
christo est. Obtegi & obscurari eam gloriam quae in lege est.
Et ideo dicit. Si enim quod destruitur per gloriam est.
multo magis quod manet in gloriae. manere quae christum
dicit destrui quae moysi sunt. Sed destrui non per homine

sed ex comparatione ut diximus super uementis glorie .
 Quo quidem lex pedagogus noster fuit in xpm donec ueniret
 plenitudo temporum . Et sicut dicimus necessarium esse
 opus pedagogi donec paruulus est is qui sub pedagogo . aut
 destrui autem et non esse necessarium officium pedagogi .
 Cum ad perfectionem uenerit is qui sub pedagogo fuit .
 Ita dicimus destrui uisum opus legis ubi aduenit plenitudo
 temporis . & filius qui aliquando nihil differabat seruo hierer
 factus est paternae substantiae . Quod autem haec ita de
 beant intellegi quae destruenda appellat apostolus .
 Consuetudinem eius super hoc uocabulo etiam in aliis disci
 ubi dicit . Ex parte sumus & ex parte propheta sumus . cum aut
 euenerit quod perfectum est . destruentur ea quae ex par
 tesunt . Et in hoc loco scientia pauli uel prophetia destrui
 dicit absq . iniuria apostolicae gratiae . quo scilicet intello
 gamus ad comparationem perfectorum uacare & otiosa
 esse ea quae imperfectasunt . Ita ergo & presenti sermo
 ne paulus quidem legem non destruit sed confirmat .
 Gloria autem xpi cum reuelata fuerit eam gloriam quae
 apparuit in moyse . & ex qua glorificatus fuerat ipsa com
 paratione sui quae super eum innotescit confutat & arguit & os
 tendit . nec gloria confutandam tale est . & quod alibi dicit .
 Illi oportet crescere me autem minui . Et quod ipse
 paulus dicit . Cum autem factus sum uir destruxi quae
 erant paruuli . hoc ostendit & similitudo pedagogi . cui
 us opus destruitur ut cessat cum ad perfectam aetatem ue
 nitet paruulus . Propterea ergo cautissime dicit apostolus .

Legem ergo destruimus per fidem absit & non dixit lex
ergo deseruitur per fidem. sed legem ergo destruimus.
Et rursus in sequenti non. sed legem statuimus. Nam & si
destruitur lex. non per fidem destruitur. sed per eminentem
gloriam. Per fidem autem non solum destruitur lex.
sed & statuitur per apostolos & confirmatur. Qui xpm
quem lex & prophetiae uenturum pdixerunt. Ipsi predi-
cant iam uenisse. & confirmatio utiq; prophetiae uel
legis est cumq; pdicta fuerant monstrantur impletae.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

INCIPIT LIBER IIII. ORIGENIS IN EP. PAULI AD ROM.

Quid ergo dicemus Inuenisse abraham patrem
nr̄m secundum carnem. Si enim abraham
ex operibus legis iustificatus est. habet gloriam
sed non apud d̄m. Quid enim scriptura dicit.
Credidit abraham d̄o & reputatum est illi ad iusti-
tiam. Et autem qui operatur merces non imputatur
secundum gratiam. sed secundum debitum. Et uero
qui non operatur credit autem in eum qui iustificat
impium. reputatur fides eius ad iustitiam. Sicut &
dauid dicit. beatitudinem hominis cui d̄s accepto fuit
iustitiam sine operibus. Beati quorum remissae sunt
iniquitates. & quorum tecta sunt peccata. beatus uir
cui non imputabit d̄s peccatum. Dum superius d̄us
proposuerit leges. quarum unam operum. aliam
fidei nominauit. Per quam legem fidei. excludi
gloriationem dicit. eorum qui in legis operibus glo-

nuntiat. & pronuntiauerit fidei iustificari hominem sine
 operibus legis. Consequenter nunc ut haec descripturis
 asserantur abrahue productum exemplum & dicit Quod
 abraham sine operibus iustificatus est. habet gloriam
 sed non apud dñm. Quod quidem non sine arte dialectica
 ca. differit. Nam si quis ex operibus iustificatur. non
 habet gloriam apud dñm. Abraham autem constat ha
 bere gloriam apud dñm. Ergo non ex operibus. sed ex fide iusti
 ficatus est abraham. ut necessario habeat gloriam apud dñm.
 Sic enim scriptura pronuntiat. Quia credidit abraham dō. & re
 putatum est illi ad iustitiam. Quod si dñs reputauit illi ad iusti
 tiam. sine dubio & gloria eius apud dñm. Propterea ergo apostolus
 testimonio huic quod assumpsit ex libro genesi adiungit.
 & sermonem proprium & dicit. quia ei qui operatur merces
 non imputatur secundum gratiam. sed secundum debitum.
 Et uero qui non operatur. creditur in eum qui iustificat im
 pium. reputatum est fidei eius ad iustitiam. Pomnem itaq;
 nunc locum apostolus hoc uidetur ostendere. quod duo
 quaedam sunt iustificationes. quarum unam ex operibus
 nominat. aliam uero ex fide. Et illam quidem quae ex o
 peribus est dicit habere quidem gloriam sed in semetipso
 & non apud dñm. Illam uero quae ex fide est habere gloria
 apud dñm. utpote apud insipientem corda hominum. & sci
 entem qui est qui credit in occulto. & qui est qui non credit.
 Et ideo merito apud solum dñm habet gloriam qui affectum
 fidei eius prouidet in occultis. quia uero iustificationem ex o
 peribus sperat potest fieri ut operaeus etiam ab hominibus

conprobentur. Palam namq. est & uideri occultum potest
quicquid opere & manifestum est. Et si fides in occulto est.
opera autem plana sunt. Conueniet in his assumi illud qd
scriptum est. quae occulta sunt dno do tuo. quae autem ma
nifesta sunt uobis & filiis uris. Sed & illud is aptare conueni
& quod scriptum est. quia iustus ex fide me uiuet. Com
petenter igitur dicemus. quod hi qui secundum interiorem
hominem circumduntur & in occulto iudicantur spu non
littera. horum laus & gloria non apud homines sed apud
dne. Qui uero ex operibus iustificatur quo palam sunt
& manifesta opera eorum potest esse gloria eorum. uel
apud scos quosq. & iustos qui accipiunt potestatem de huma
nis operibus uisibilibus iudicandi. uel etiam apud angelos
caeterasq. uirtutum caelestium potestates. qui utiq. glo
rificare eum cuius opera probauerint possunt occulta uero
cordis quo solus deus noscere ipse per uideri in uno quoq.
fidei habitat aliquis affectus. & ideo qui ex fide iustificatur
apud solum dm̄ habet gloriam. qui occultorum fidei solus
Inspector est. Igitur & abraham si ex operibus inquit ius
tificatus est habet quidem gloriam ex operibus ueniente.
sed non illam quam apud solum dm̄ est. At certum est a
bram apud solum dm̄ habere gloriam. Consequens
ergo est ut non ex operibus. sed ex fide iustificatus sit.
Non autem putes. quia si quis habeat talem fidem ex qua
iustificatus habeat gloriam apud dm̄ possit. sed multo
ea habere & iniustitiam. Nulla enim pars est fidei si
multum in fidei. nulla iustitiae cum iniquitate com

muno. Sicut nec luci tenebris potest esse societas. Si enim
 qui credit quia in ihm est xps ex dono datus est non peccat.
 manifestum est quia qui credit ihu xpo non peccat. quia
 si peccat certum est quia non credit ei. Iudicium igitur uere
 fidei est ubi non delinquitur. sicut e contra ubi delinquitur
 infidelitatis iudicium est. Propterea ergo & in alio scrip-
 turae loco dicitur de abraham quod ex operibus fidei
 iustificatus sit. quia certum est eum qui uere credit
 opus fidei & iustitiae. non totius bonitatis operari &
 capacem fieri utriusq. gloriae. tamen eius qui apud dm in
 occulto est. q. etiam eius quae palam est & non solum apud
 dm est. His itaq. prouerbis explanatis etiam illud pter-
 eundum minime uidetur. quia patrem nr̄m secundū
 carnem nominauit abraham. gentium & enim pater
 abraham secundum fidem. non secundum carnem ui-
 detur. nam ipsius quidem apostoli potest & secundum
 carnem dici. ex genere enim israhelitico & cum secundū
 patrem nominare abraham. Cetero uero gentes in
 spu eum patrem. non in carne nominabunt. Nisi ut po-
 te in locis ita angustis ad allegoriae intelligentiae lati-
 tudinem conuertamus. ubi pater secundum carnem
 accipi potest. his qui doctrinae carnat. id est legis secūdm
 litteram prima elementa tradiderit & magister indi-
 uina lege prime institutionis exciterit. Qui autem
 magistri etiam patres appellantur. & apostolus pater
 dicit. quia in xpo ihu per euangelium ego uos genui. sed
 & tu qui legis ex diuinis uoluminibus. ipse tibi testimo

nia in hoc aspicientia congregato. Additur in consequen-
tibus. Credidit abraham dō & reputatum est illi ad iustitiam.
Hic sermo ex libro genesis sumitur. Ex eo loco ubi non abrahā
sed abram dī addnīm. quō non dedisti mihi semen. hic uer-
naculus mī hereditabit me. Et dixit dñs ad eum. non erit
heres tuus iste. sed qui exierit de te. hic erit heres tuus.
Et reduxit inquit eum foras & dixit ad eum. Respice ad ce-
lum & numera stellas si potueris ad numerare eas. & ait
adeum. sicut semen tuum. & credidit dō & reputa-
tum est ad iustitiam. Latius loci p̄sa exempli de libro
genesis reputauimus. Ut que iustificationis huius causa
fuerit nosceremus. Unde & acrius intendendum est. si
ob hoc solum quod dandum sibi credidit filium. & ex eo pro-
geniem ad multitudinem siderum propagandam dicit.
quod reputata ē fides eius ad iustitiam. An pro hoc & p̄ omni-
bus quae iam ante crediderat. Neq. putandum quod absq.
fide fuerit illuc ut exiret de terra sua. & de cognatione pa-
tris sui. & ueniret in terram quam ei demonsttrauerat dñs.
uel illuc cum separato a seloth. dī ad eum dñs. Aspice oculis
tuis & uide ex hoc loco in quos stas. & intueri ad septentrio-
nem & meridianum & ad occidentem utq. ad orientē
quod omnem terram hanc quam uides tibi dubo eam ē
semine tuo in aeternum. Sed & illud quis dicat absq. fide
factum. q̄ ueniens abraham in habitauit apud quercum
mambrae in chebron. & aedificauit ibi altare dño. quo-
autem & illud non erat fidei opus cum melchisedech
benedixit abraham & ait. benedictus abraham dō ex

celsis qui creauit caelum & terram . & benedictus dñs
 excelsus qui tradidit inimicos eius in manus eius . Ex
 quibus omnibus colligitur quod in his singulis fides qui
 dem fuerit abrahæ . sed ex parte in eo autem ubi dicitur
 quod fides eius reputata est ad iustitiam . fides autem secta
 declaratur . sicut enim scientiam & prophetiam ex par
 te dicit esse apostoli . & rursus dicit esse perfectam
 in eo cum scribit . ex parte scimus & ex parte prophetam .
 cum autem uenerit quod perfectum est . destruatur
 ea quæ ex parte sunt . Ita & fidem possimus intelle
 gere esse aliquando ex parte & aliquando perfectam .
 Ut autem quod dñs alius adhuc scripturæ scæ testi
 monium inuenitur . Audi in euangelio ad dñm dicen
 tes apostolos . Dne auge nobis fidem ; Nonne per hec
 rudenter ostendunt habere siquidem fidem . sed tale
 quæ egeret augmento . sed & ipse apostolus paulus cu
 dit . Si habeam omnem fidem ita ut montes transferam .
 Omnem cum dicit ex partibus . totum decet esse com
 positam . Neque enim omne potest nominari . Ubi aut
 qualitatis aut quantitatis diuersitas non est . Uidetur
 ergo etiam in presenti loco . cum multa fides abrahæ prue
 cesserint . p̄ singula quoque quæ ex parte superius memo
 raui . In hoc nunc uniuersa fides eius esse collecta . &
 ita ei ad iustitiam reputata . Cum sane considerabis sicut
 de fide dictum est quod reputata est ei ad iustitiam . Ita
 & de alius uirtutibus dici possit . quod uerbigratia miseri
 cordia unicuique reputari potest ad iustitiam . aut

sapientia aut scientia aut mansuetudo & humilitas
uel certe si omnimodum credenti fides reputetur ad iustitiam.
Sed cum ad scripturas redeo non omnibus credentibus in-
uenio quod fides ad iustitiam reputetur. Demque scrip-
tum est de filio isrl. quod crediderunt dō & famulo eius
morsi. Hec tamen addit quod de abraham scriptum est
quia reputatum est illis ad iustitiam. Ob hoc arbitror
quod non illis erat sicut in abraham. docuimus ex multis
partibus fidei in unum coaceruata perfectio quae mens
ad iustitiam reputari. Quod autem dicitur et uero qui ope-
ratur merces non imputatur secundum gloriam sed se-
cundum debitum. Credenti autem in eum qui iustificat
impium reputatur fides ad iustitiam. Uidetur osten-
dere quasi in fide quidem a gratia sit iustificans in opere
uero iustitiae retribuentis. Sed ego cum considero sermo-
nis eminentiam quod dicitur operari secundum debitum red-
di uix mihi suadeo quod possit ullum opus esse quia ex debi-
to remunerationem dei deponat. Cum etiam hoc ipsum
quod agere aliquid possimus uel cogitare uel proloqui ip-
sius dono & largitione faciamus. Quod ergo operari debitum illi
us cuius erga nos faenus precessit. & ideo uidendum magis
est ne forte quia dixit eius qui operatur merces secundum
debitum reputabitur. Sinistri magis operis intellegendum
sit debitum. Debita enim peccata dici in diuinis uolumi-
nibus frequenter inuenies. Ut ipse dominus in oratione nos
docuit dicere. Dimittite nobis debita nostra sicut & nos di-
mittimus debitoribus nostris. Et iterum cum dicit ipse

disciuidam patri familias. Erant duo debitores unus de
 bebat denarios quingentos. & alius quinquaginta. Et hoc de
 peccatis dicit ipse interpretatus est. ne forte ergo & in hoc loco
 mercedem operis quae secundum debitum redditur.
 Adhuc sensum quem supra diximus apostolus traxerit de his
 qui ita operantur. sicut & alii operatus est terram. Et sic
 alibi dicit. Discedite a me opera iniquitatis. Quibus utiq;
 quae si debita pena pro mercede iniquitatis exsoluitur.
 Unde idem apostolus in alio loco stipendia inquit peccati mors.
 Et non addidit ut similiter diceret stipendia uero iusti
 tiae uita aeterna. sed ait gratia uero diuitiae aeternae.
 Ut stipendium quod utiq; debito & mercede similis est. re
 tributionem paene esset doceret & mortis. uitam uero aet
 ernam soli gratia consignaret. secundum hunc sensum.
 Et illud quod in euangelio scribitur. quia mensura
 mensi fueritis eadem remetietur uobis. De sinistris ope
 ribus accipiendum puto. neq; enim gratiae suae men
 suram statuit dicitur. Cum scriptum sit. non enim
 ad mensuram dicit deus spiritum. Si ergo haec putantur recte
 discussa consequenter utiq; ea quae coherent. uidebunt
 intellegenda ut operanti quidem opera iniquitatis
 merces secundum peccati debitum rependatur.
 Credenti uero in eum qui iustificat impium fides ad iusti
 tum reputetur. si quidem bene meminimus superi
 oraliquibus ostendimus. non ei qui ex parte. sed qui ex
 integro & qui perfecte credit fidem posse ad iustitiam
 reputari. quae fides tanta est ut iustificet etiam eum

ds.

qui impius fuerit. ut ultraiam non fuerit impius. sicut ille
lucro qui pendebat in cruce & blasphemabat. sed sicut ille
qui confitebatur & dicebat. dñe ihu memento mei cum uene-
ris in regnum tuum. Post hec uel ad firmationem sermo-
nis sui quem dixerit. Et quidem qui non operatur. creditur
in eum qui iustificat impium reputatur fides ad iustitiam.

Assumit testimonium de psalmis & dicit. sicut & dauid dicit
beacitudinem hominis cui dñs accepto fert iustitiam sine ope-
ribus. Beati quorum remissae sunt iniquitates & reliquum
peccatum. Videns per hos sermones consequenter appro-
bari posse quia reputetur homini iustitia sine operibus.

Unde mihi uidetur hoc intellexisse apostolus quod impossi-
bile sit in homine cuiquam per aetatem discernendi de
bono & malo adest intellectus. neq. iniustitiam in esse
neq. iustitiam. quod si ita sine altero e duobus inueniri
anima non potest. & certum est fides si erit a malis quod
iam inueniatur in bonis. In malis autem non illa anima
cuius remissae sunt iniquitates. & cuius tectae sunt pecca-
ta & cui non imputabit dñs peccatum. Conueniens ergo
est ut sit in bonis. Competenter igitur ad remissionem
iniquitatum & obiectionem peccatorum & ad id quod di-
in putat dñs peccatum. Dicit apōs quod homini iustitiae re-
putetur. Licet enim nondum opera iustitiae egerit. sed
eo tantum quod credidit in eum qui iustificat impium. In
um namq. iustificari ad dñm fides est qui credit iniustificatur.
Et haec fides cum iustificata fuerit tanquam radix umbrae
suscepto heret in anima solo. Ut cum per legem di excoli

coeperit. surgant in eorum qui fructus operum ferunt. Non
 ergo ex operibus radix iustitiae. sed ex radice iustitiae fructus
 operum crescit. Illa scilicet radice iustitiae quia deus accepto fest
 iustitiam sine operibus. Unde propterea puto & dauid tricesi
 mo primo psalmo quem super scripsit intellectus dauid dedis
 se istud initium. An mouens per ipsam superstitionem. alio
 rem debere requiri intellectum in his quae dicitur userat.
 qui beati quorum remittuntur Iniquitates. De quibus prout
 potuimus diximus. cum de psalmis per ordinem dictaremus.
 Sed per mouet nos ordinis ipsius differentia quod primo dixit.
 Beati quorum remissae sunt iniquitates. sed de quorum tecta
 sunt peccata. Tertio quibus non imputabit dominus peccatum.
 Et tunc si forte potest iste ordo in anima una eademque intellegi.
 ut quia initium est conuersationis animae mala derelinque
 re pro hoc iniquitatum remissionem mereatur accipere.
 Cum autem coeperit benefacere uel singula quoque quae p
 cesserant mala bonis recentibus obtegens & abundantiore
 numerum bonorum introducens. quam prius fuerat malo
 rum. tegere peccata dicitur. Ubi uero iam ad perfectum
 uenerit ita omnis de ea malitiae radix penitus amputetur.
 et usque ad nullum in euestigium possit inueniri nequitiae.
 Ubi iam summa perfecte beatitudinis promittatur. cum
 nullum possit dominus imputare peccatum. Iniquitas sine a pec
 cato hanc habet differentiam quia iniquitas in his dicitur
 quae contra legem committuntur. Unde & grecos ser
 mo anosci. an appellat iniquitatem. hoc est quod commit
 titur. peccatum uero etiam illud dicitur potest si contra quod

natura docet et conscientia arguit delinquatur. Beatitude
ergo haec in circumcissione. An etiam proputio dicitur
quia reputata est abraham fides ad iustitiam. Quomodo
ergo reputata cum in circumcissione esset cum in proputio.
Non in circumcissione sed in proputio. & signum accipit circum
cissionem signaculum iustitiae fides quae est in proputio ut
sit pater omnium credentium per proputium ut reputa
tur illis ad iustitiam & patrem circumcissionis. Non in
qui sunt in circumcissione. sed in illis qui secuntur uestigia
eius quae est in proputio fidei patris nostri abraham. Cum
dixisset superius quod credidit abraham deo & reputatus
est illi ad iustitiam. & huiusmodi fides quid habet
beatitudines ostendisse. Ex his quae in tricesimo primo
scriptae sunt psalmo. quia in credenti non reputatur ei
peccatum. Proponit nunc interrogationem ex cuius re
sponse doceatur & ex ipsa temporum ratione quod
beatitudo iustificationis abraham non in circumcissione
sed adhuc in proputio posita est data. Et omnis qui credit deo
iustificari per fidem. etiam si sit in proputio & per tineret
& cum ad ipsum. Haec beatitudo quae est. beatus cui non im
putabit deus peccatum. sicut ei qui crediderit propter fidem
suam peccata non reputentur. sicut enim abraham reputa
ta est fides ad iustitiam. ita & omni credenti cum fides ad
iustitiam reputatur. peccata utique non imputantur.
Neque enim deus dicit quod reputetur eis fides ad iust
itiam quae sita putetur quae undebitur gratia iustoreputa
ri iustitiam ad iustitiam. Sicut utique ille dicit fidem

reputatam esse ad iustitiam qui antequam hanc fidem iustitiam non habebat. Et iste est utique beatus cuius accepto fuit iustitiam sine operibus & cui non imputatur peccatum. cui etiam remissa sunt iniquitates & obiecta si qua antea fuerant peccata. Similiter autem & docet nos diligentius intendere lectioni cum tam vigilanter ea quae scriptae sunt de abraham. quia reputata est fides ad iustitiam. Vult a nobis considerari etiam quomodo reputata sit. quo & temporis ratio in his quae scriptae sunt colligat. utrum ne in preputio adhuc esset cum ista dicta sunt. An transiret iam ad circumcisionem. Et ait. quomodo ergo reputata est fides eius ad iustitiam cum esset in circumcisione. an cum esset in preputio. Si enim fuisset id temporis in circumcisione. uideretur utique a fidei huius gratia exclusum esse preputium. Hunc uero ostendit quia in preputio adhuc posito reputata est fides ad iustitiam. & ideo pronuntiet quodcum abraham in preputio positus. per fidem iustificatus sit. Sine dubio princeps & pater merito dicatur omnium credentium in preputio. Quod uero per fidem quae fuit in preputio accipit circumcisionem. sequenter causam quae circumcisiōe data fuisset. Ut esset inquit signaculum eius fidei quae habuit in preputio positus. ut per hoc pater quod si abraham cum esset adhuc in preputio. ex fide iustificatus est. Potest fieri & etiam eorum qui in circumcisione nascuntur. si tamen ad illam fidem pertineant. quae in preputio positam iustificavit. quomodo in preputio positam iustificavit abraham. Efficitur ergo utriusque generis pater. his qui sunt in circumcisione in preputio per fidem. & his qui sunt in circumcisione per carnem. & post circumcisionem generat

primo isaac atq. ab ipso auspiciatur oculo adisintum. id est coram
diebus in ipso consecrantur prima mysteria. Et exinde in ipso
posteritas abrahe duplici currere sacramento. sicut enim filius
natus suus. alud eō intelligitur & aliud iustitia que ei per fidem
putata est. Ita & ab elienis eē in praepitio alia in circumci-
sione posteritas. Nam eos qui circumcisi sunt ipsos eē lapides
puto de quibus posseditur dñs suscitare filios abrahe. In quo
& illud completur quod scriptum est quod benedixit
in omnes tribus terrae. sed reputamus adhuc qd dñs
num accepit circumcisionem signaculum iustitiae fidei qd
est in praepitio. de profundis istis pauli sapientia com-
plamur. Fortassis enim aliquibus eundem sermonem sanctus
dicere uideatur. id est signum & signaculum. sed mihi uide-
tur multa inter eē uideatur habere differentia. signum
q. dicitur cum phoe que uideatur aliud aliquid inducatur.
sic uerbigata cum dñs in euangelio. Generatio haec signum
quae rit & signum non dabitur ei. nisi signum
pro phae. Sicut enim ionas fuit in uentre
tribus diebus & tribus noctibus. Ita & filium hominis
oportet eē in corde terrae tribus diebus & tribus noctibus.
Hoc est signum ergo ubi ionas uidebatur & xps intellegebatur.
similiter & de ipso dño in euangelio dicitur. ecce hic postea
in unam & in resurrectionem multorum & signum quod
dicatur. Contra dicebatur enim signum in quo xps uenerat quod
in eo uidebatur & xps intellegebatur. caro cernitur & uis
debat. sic ergo accepit & ab abraha signum & quid eē signum
consequentibus dñs. circumcisio nem inquit quae circumcisio eē

signaculum iustitiae fidei quam habuit antequam circumcideretur.
 benedixit ergo circumcisionem signum appellavit Abraham. quia &
 ipsa aliud uidebatur & aliud intellegebatur. Et ostendit q.
 iam tunc carnalis illa circumcisio signum erat spiritualis circu-
 cisionis quae non in carne suscipitur sed in corde. Quia uero dixit
 signaculum ita intellegendum puta. signaculum dicitur cum a
 loci rei seruande p[ro]p[ri]etate custodi inponitur. quod nemo alius
 nisi ipse qui inpressit debet resignare. p[ro]p[ri]etud ergo signaculum.
 ita ponit apostolus. iustitia fidei q[uae] in praep[ar]atio postulat
 Abraham accipere meruit. iudicatur & pater esse multarum
 gentium quia tunc credimus resignandum. Cum plenitudo
 gentium introierit & omnis isrl saluabitur. Tunc enim fiet
 quod dicit ap[osto]l[us]. non solum gentium sed & iam circumcisionis
 fidei pater Abraham. & adhuc apertius designo & signa-
 culo obseruamus cum signum sit ut diximus ubi indicatur aliquid
 per hoc quod uidetur. signaculum uero ubi concluditur p[ro] tempore
 aliquid & non p[er] se. Potest & iam ita intellegi quia in historia quae
 in lege & patriarchis adumbrantur huiusmodi erant q[uae] & signis
 obseruanda essent & signaculis obseruanda q[uae] ergo signis indican-
 da erant in his quae debebant ex gentibus postquam plenitudo ut
 dixit gentium introierit omnis isrl saluus fieri. Idcirco deniq[ue] ante
 Abraham iustificatus in fide dum adhuc e[st] in circumcisio & postea
 circumciditur. ut ostenderetur primo pater futuris multarum gentium.
 Postea eorum qui ex circumcisioe credituri sunt. neq[ue] eni[m] hi qui
 quantum carnem nascuntur ex Abraham filii Abraham dicendi sunt
 nisi fidei & opera abeant abrahae. Inde deniq[ue] & dicitur in euangelio
 dicit ad iudaeos qui se iacobitabant filios esse Abraham. si filii abra-

ham essetis opera utiq. abrae feceritis. Vis autem et ex eorum
tura pdocere quia filius quis dicitur non tamen eius decuit
carnalis semine descendit. sed eius. cuius actus & opera im
itit. Audi danhel quid dicit ad unum ex illis senioribus
quos arguit ad alterum. semen inquit chanaan & non iuda. spater
seduxit & concupiscentia evertit cor tuum. Vides eum quicir
naliter de genere iuda descendit negari filium esse iuda. sed
chanaan eius scilicet cuius actus & opera sequebatur. Ita ergo
& hi quide abraham semine secundum carnem genus dicunt
non dicuntur filii abraham sed eius non habent fidem. Sic dicitur
& pph & dicit ad eos. Pater tuus. amor reus & mater tu.
cherthea quibus utiq. non eos necessitudo generis. sed mori
similitudo iungebat. ut tunc ergo inquit pater omnium ereden
tium per precium ut reputetur illis adiustitiam & pater er
cumcisionis non his tamen qui sunt ex eis cum cisione. sed de
illis qui secuntur uestigia eius. q. est in preputio fidei patris
non filii abrahe. In quo euidenter ex utroq. populo sicut superior
diximus p. nuntiat non carnis originem sed nobilitatem fidei repu
rendum. De circumcisionis aut. sacramento latius iam in superioribus
diximus. sed & in aliis pluribus locis q. pro re & tempore occur
rere uis sunt exposuimus. sed diligenter lectorem quem tunc
aut ap. de lege non praeterit ne illud quidem latere debet. q. quod
quoddam ap. reputata est abraham fides eius adiustitiam illa
temp. Cum de eo scriptum est quod credidit deo & reputatum sit
adiustitiam. Nondum abraham uocabatur sed abraham ereden
tineus. Adhuc enim in circumcisus manebat. ut inter praeter
apostolus de quo. ali. quibus forte uidebitur error in eorum

pluribus habetur quod facile abraham pabraham scribi potuerit.
 sed quod haec affirmatio potius incerta est quia firma approbatio
 nos non penitiosius respondeamus quia obseruans apōs sententiā dī.
 quae dicit lam non abraham sed abraham erit nomen tuū appellatū.
 nunc enim non ut in loco generis scriptum est sed ut deo p nuntiaue
 rit. a quo enim diuinitas sancitur obseruari in posterum. h
 prout potuimus in locis tam arduis & tam difficilibus probata
 si qui forte animi non in studium considerare amplecti poterit. si
 uero infirmitatem sensus nam notare uelit uerum proximus utri
 quae melius debet differere uel explanare poterit libenter credimus
 nos uero ad ea q̄ sequuntur signilicet gressus conuertimus pedem.
 gonenim p legem pmissio abrahæ aut semini eius ut heres & mundi
 sed p iustitiam fidei. hoc in loco mihi uidetur de legem moy si apōs
 disputat & asserere q̄ promissio quae facta est ad abraham
 & hereditatem mundi. id est terrae totius accipere ipse uel semē eius
 non ex moy si lege constare. Ante enim quam moy ses legislator
 existeret. Visus est inquit dñs abrahe & dixit ad eum exi de terra
 tua & de cognatione tua & de loco patris tui in terram quam tibi os
 tendero & faciam te ingentem magnam. Et benedicam te & magni
 facio nomen tuum & eris benedictus & benedicam benedictes te.
 & maledicam maledictes te. & benedicentur in te omnes tribus
 terrae. quod ergo dicit benedicentur in te omnes tribus terrae
 hoc est heredem factum esse totius mundi. q̄ unq̄ pmissio ad a
 bracham ante facta est quam per moy sen delegis obseruantia man
 daretur. sic ergo non est ex lege pmissio abrahæ neq̄ semini eius.
 ut heres sit mundi sed p iustitiam fidei. q̄ ista iustitia fidei de qua
 in superioribus scribitur. ut saepe iam diximus quo credidit

abraham dō & reputatum illi ad iustitiā. Nec in merito legis enī
observantia poenam tamen mō effugit fidei uero meritum
spem re promissionis expectat. & praeceptum seruis ponitur
fides quaeritur ab amicis. sed & si secundum ea quae in superioribus
differimus de lege naturali paulus haec dicere intellegatur.
non erit contrarium rationibus superius redditis. quamuis enim
lex naturae de bono & malo testimonium reddat scdm iudicium
conscientiae tam legis fidei non potest exequari quado credi
dit abraham & iustificari meruit atq. amicus dī appellari.
Si enim qui ex lege hi heredes ex inanitate est fides & euacuatae pro
missio. Lex enim tra. Ubi aut non est lex non praevincatio.
si inquit non ex lege promissio data ē abrahae ut heres esset mundi
sed p̄ fidem quae ad iustitiam reputatae consequens sine dubio.
Ut & omnes qui sperant sibi ad dō iustitiā reputandā non p̄ legem
sed p̄ fidem sperent. & ut hoc euidentius ostenderet addidit. si
inquit hi qui ex lege sunt ipsi heredes er̄ re promissionibus illius
quam p̄ fidem meruit abrahā euacuabitur. illud q̄ ex fide iusti
ficatus est abrahā. Cum utiq. si ex lege futurae hereditas oportuerit
& abraham legem prius implere & ita hereditatem iustitiae pre
reri. & ut ostendant nullo modo hoc ita fieri potuisse q̄ lex
iram operatur. Ubi aut irae est hereditas n̄ est. Et addidit. ubi aut
non ē lex nec praevincatio. sed rep̄ amus paululum & euacuatae
de qua lege ista dicantur. In superioribus. quidem ubi dicit. si enim
qui ex lege heredes s̄ ex inanitate ē fides & euacuatae p̄missio. po
test & ad moysē si legem & ad naturalem referri. Certum est teni
q̄ si ex lege moysē si praestatur hereditas euacuatur. illud quod
scribitur abraham fidei credulitatem meruisse & rursum ad

naturalem legem conuertatur Intellegentia. hoc dici possunt si suf-
 ficere potuiss& lex natura t ad fidem superfluum uider&ur q. dic-
 tum est ad abrah&e. ex id& terr& tua & de cognatione tua & de domo
 patris tui & ueni in terra qua ostendo tibi. Ut quidem in exir &
 de terra sua & de domo sua si ei lex sufficer& natura t qua utiq.
 & terra sua positus habere & custodire potuiss&. sed nunc uelut
 illa minus o& sufficiente iubetur. Legem fidei sequi quasi nec
 heresi mundi ipse t sensuum nec amicus di poterat appellari.
 Ergo potest ab utraq. lege subtractum ad sola fidei legem
 respicere quod dicit. Si enim qui ex lege heredes s& ex manna t e fides
 & uacuat e pmissio. nam uero in hoc loco ubi dicitur lex enim
 non operatur. Diligentius intuendum est ad quam legem re-
 spicere uideatur hic sermo. sed & ille qui sequitur. ubi enim
 non est lex nec praeuicatio. sed prius quam a nobis plenior
 explanatio requiratur. At illi breuiter respondeamus que
 de hoc loco heretici solent obtinere. Aunt enim. ecce quom
 apor dicitur quod lex mor si tram operatur. Ubi uero lex ita non
 fuerit ibi nec praeuicatio erit. Requiritur ergo ab eis si ubi
 lex est & praeuicatio erit transgressio legis. & ubi fides
 est transgressio fidei praeuicatio erit. Si enim praeuica-
 tio efficaciter ille qui declinat a lege. sine dubio & ille praeua-
 ricator est qui declinat a fide. Et si praeuicationi illi qui
 in lege est lex ipsa in causa e. & iam praeuicationi huic
 que in fide est fides in causa esse creditur. si uero ab
 sardum est dicere quod fides in causa est ut quis
 praeuic&ur a fide. & si non accessiss& ad fidem praeuari-
 cator fidei non fuiss&. Ita absurdum erit praeuicatione

legis ex eo accipere q̄ suscipere & quis obseruantiā legis. sed & illas
addemus quid dicent nobis de his qui ante legem moysi quibus
uariatione facti sunt. si enim nullus ante moysen praecuri-
cator exstitit. nemo condemnatus est nemo punitus. quid
dicent de sodomitis quid de his qui in diluuiū condemnati
quid de canis quid de ipso. adē quid de eua respondebit. De
qua ap̄os d̄t mulieris seducta in praecuratore non facta
est. si sine lege moysi non est praecuratio. Unde adam de
eua praecuratores ab ap̄os nominantur. Verum ut
Insuperioribus saepe iam diximus diuersas in hac epistula
leges ap̄os introducit. Et nunc de lege moysi loquitur
nunc legem fidei nominat. sic cum dicit. Ubi est ergo gloria
tua exclusiua p̄ qua legem operum. n̄. sed p̄ legem fidei
Inducit praeter ea & alias leges de quibus dicit. Condidit enim
legi secundum interiore homine iudeo autē aliam legem in
membris meis repugnantem legi mentis meae & captiuū meū
centem in legem peccati & ita de uia ad alteram legem tran-
sit nisi sensus uigilans & intentus des̄p̄ henderē eū & sequi uice
possit. Viden dū est ergo ne forte illa ne forte illa lex quae
est in membris nostris & captiuo nos ducit in legem peccati. Ipsi
sic lex q̄ ap̄os in am dicit operari. Operatur enim sine dubio
iram ei quem captiuū duxerit in legem peccati. Ubi autē lectio
non fuerit certum est q̄ ibi nec praecuratio erit. Qui uero sub
ista lege fuerint consequenter nec heredes erunt. Quae
de lege moysi cō memorari
quis uelit & dicit
quia iram operatur pro fortassis solo hoc poterit affirmare
q̄ peccantem in se aut lapidari continuo aut remari legem

110

ubæ. Vel si quod aliud peccantibus. decernitur In lege sup
plicium. ut pena ipsæ que peccanti Infertur ex lege. In
nunc ab apōs nominata uideatur. similiter & de preuarica
Oratione. ut non omnem præuicationem generaliter
In hoc loco astruat appellatæ. sed eius qui In lege po
situs deliquerit ut grauius delictū uideatur eius qui lege
phibitus peccat. quæ eius qui nulla fuerit lege commo
nitus. Sed et illud uidendum est q. non dixit apōs. quod ubi
lex fuerit ibi & præuicatio. sed ait ubi aut non est lex nec
preuaricatio In quo ostendit. q. præuicatio quidem esse
omnino non possit nisi lex fuerit. non tamen si lex sit omni
genere & iam præuicatio erit. Potest enim fieri ut sit lex
& præuicatio non sit. Non potest tamen fieri ut præui
cator sit ubi lex non est. Nam & si moyses si legem ponamus
non contumax omnes qui sub lege moyses si uixerint præuicatione
facti sunt. Alio quid simul & p̄p̄s & omnes iustos uide
mur In uoluerit. nisi forte dicat aliquis iustos omnes &
proph̄ non tam sub lege quam sub fide uixisse. Peccatores
uero & iniustos legis uincit fuisse constrictos. Sic & apōs
dic. quia iusto lex non est posita sed iniustis & non subditis
impis & peccatoribus scelestis & p̄p̄s patricidis & matri
cidis homicid̄ fornicatoribus masculorū concubitoribus
plagiatoribus mendacibus p̄uicis & si quod aliud sine
doctrinae aduersatur. Quod si talibus lex posita est non
tibi multo meliores illi uidebuntur. de quibus dicitur.
Cum enim gentes que legem non habent naturaliter que
legis sunt faciunt huiusmodi legem non habentes ipsi

sibilex. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis
testimonium reddentes eis conscientia. & statuamus si uide-
tur ante oculos u. aliquos. uerbi gratia quicum masculi non
concupierint concubitum muliebrem. Unum ex his pre-
cepto legis prohibita. Cuius si m&u non habuiss& for-
tasse feciss&. Et alium qui p. p. mentis iudicio huius
modi contagione cogitationes quidem suas adire p. miserat.
Nonne multo illum praeferas quinulla legis Interminatione
deterritur Inmunem se a flagitiu contaminatione seruauit.
simuliter & i& dec&eris peccatis si habeatur examen. Et idem
siue moysi Lex intellegatur. Siue & i& uic& quae In membris
nr&is est & i& ram operatur non possunt qu& ips& heredes e&.
silli qui sunt ex lege fidei fidei au illius ex qua iustificatus est
abraham sed fortasse requirit aliquis quomodo non & qui sub
lege moysi est sub lege fidei esse uideatur. cuius scriptum sit
In exodo. Credidit au populus d&o & moysi famulo eius. Et te-
rum d&ns In euangelio dicat. si crederitis moysi crederitis
utiq. & mihi. de me enim ille scripsit. Videbitur enim sicut
desedixit. quod qui credit In me credit & in eum qui misit me.
Ita & de moysi sedicere. q. si crederitis moysi crederitis utiq. & mihi.
ad quia respondebimus qd illud quod dictum est In deserto.
credit populus d&o & moysi famulo eius. Narratio est q. ostendit
quod p. ministerium moysi quo signa & mirabilia ministrant.
Populus credidit d&o In hoc uerbo ubi dicit. si crederitis moysi cre-
deritis utiq. & mihi. Arguit Infidelitatem eor& quidum sibi
non credunt. Ostendunt se nec moysi litteris credere
In quibus de aduentu xpi p. phetali sermone comprehensu est.

ubi dicitur qui credit in me credit in eum qui misit me spem
 credentium elevatus quae ad dnm patrem ut sicut qui cu
 vidit filium sese sciat & patrem. Ita cum credit filio credi
 disse sciat & patri in eo ex fide ut sedm gratia firmavit p mis
 sio omni semini non ei qui ex lege tamen. sed ei qui ex fide est
 abraham qui est pater omnium nrarum sicut scriptum est
 q. patrem multarum gentium posuit ante eum cui credidit
 dm qui vivificat mortuos & revocat. quae non sunt tam
 quam quae sunt. Et in superioribus distinctionem dedit
 mercedis & gratiae dicens. mercedem rem debita esse gratia
 autem nullius debita esse sed benivolentiae beneficium. Et
 in praesenti ergo loco ostendere volens dm hereditatem p mis
 sionum non ex debito sed p gratia daretur. quod hereditas
 ad o his qui erudunt. non ex mercedis debito sed fidei mune
 re concedatur. sic eni ut exempli gratia dixerim hoc q.
 subsistimus non potest intellegi q. ex operis nostri mercede
 subsistamus sed eudemur di. Invero unus ee quod sumus &
 gratia conditoris qui esset nos voluit. Ita & si hereditatem p mis
 sionum di capiamus divinae gratiae est non alicuius debita
 aut operis merces. Quod si forte videatur hoc ipsum q. di
 citur ex fide non ee gratia quippe si offerenda sit fides.
 Prus ab homine & ita ad o gratia p merenda. Audi quomo
 do in alius & ita de hoc idem ap os docet. Etenim ubi enume
 rat dona spr quae dnt sedm mensuram fidei credentibus da
 re. Ubi in cetera & iam donum fidei asserit p spm scm
 tribui. Post multa namq. ita & ita de hoc die alii fides in
 eodem spru ut ostendat q. & ita fides p gratia datur. Sed &

alibi idem apōs docet dicens quod addo uobis datum est
non solum ut credatis in xpm . sed & iam & paciam in gita
Inuenis hoc & in euangelis designari . ubi apostoli in
tellegentes quod ea q̄ in homine est fides non potest esse
pfecta nisi uddita fuerit & iamea quae ex dō est .
dicunt ad saluatore augenobis fidem ex
quibus omnibus aptissime conprobatur . quod huc dicit
apostolus . ideo ex fide ut scdm gratia firmasit pmissio .
quia & iam fides ipsa quae credere uidemur dōdo
noln nobis gratiae confirmatur . haec au est gratia
qua inuenire sicut thesaurum agnum meretur . Siqui
beatus est hanc inuenit noe & ideo scriptum de eo . Noe
autem inuenit gratiam in conspectu dñi . hanc in
uenerat gratiam & moyses & ideo dicebat ad dñm si in
ueni gratiam in conspectu tuo . Inuenimus tamen ali
quos scōrum non solum in conspectu dñi inuenisse
gratiam . sed & iam in conspectu hominū . deniq; de
beato ioseph scriptum est & inuenit ioseph gratiam
in conspectu dñi sui . sed & ista gratia quae in conspec
tu hominum inuenitur dō largiente conceditur
Sic enim scriptum est de eodem ioseph . Et erat dñs
cum ioseph & infundit super eum misericordiam . &
dedit illi gratiam in conspectu principis carceris .
amplius adhuc aliquid debuius modigrati . In dñi
nis litteris memoratur . De batta hester . sic enim
ait . q̄ . erat hester inueniens gratiam apud omnes
qui uidebant eam . Paulo post dicit scriptura . In

uent gratiam hestit supra omnes ceteras uirgines & in po
 sitione sex diadema muliebrae. haec autem non in portu
 rae arbitror descriptur is scilicet requisuimus ad con
 firmationem apostolici dicti in quo de fide & gratia dis
 putat. At ergo ideo ex fide ut secundum gratiam fir
 ma sit promissio. Sed & hoc notandum est q. ait ideo
 ex fide ut secundum gratiam firma sit promissio. qua
 si ostendere uolens q. si ex lege est & non ex gratia pmissio
 firma non est. Nunc autem ideo firma sit quod
 non ex lege sed per gratiam. In quo ego puto q. tale ali
 quid intellegere uelit. q. quae ex leges extraneos sunt q. autem
 per gratiam intraneos habentur. Verbi causa q. in lege
 scripta sunt calamo & atramento in membranis & cartulis
 scriptis qui ex gratia descendunt per spiritum dei in cordibus
 descripti sunt. sicut idem apostolus ipse. minister huius gra
 tiae malus designat & dicit epistola. nam uos estis inscrip
 ta non atramento sed spiritu dei uiui. non in tabulis lapideis
 sed in tabulis cordis carnalibus ideo ut mihi uidetur firmiora
 di ea quae per gratiam quam ea quae ex leges. q. illa extraneos
 sunt & haec intraneos. & illa in fragili materia consistunt
 ut uel obtruncant. talibus ergo litteris. promissionis inscribitur
 anima q. fidem suae deo uelut ceras obtulerit praeparatas.
 ut in his di gratia digniter possit inscribi. Et ideo huius
 modi fides reputatur ad iustitiam. quae ea pax gratiae.
 caelestis extiterit. hoc autem contigit semini abraham. Non
 enim qui ex lege fidei qui ex fide est. multum enim abra
 hae nobilior ex fide est quam ex carne successio. quae

non ex carne sed ex fide iustificatus est memoratur. si-
num non ex fide sed ex semine danda successio est. Con-
ueniens erit & his mabelis posteritatem & eos qui ex
hereditate descendunt ad promissionum sacramenta produ-
ci. q. utiq. non recipitur sed sola legis ac fidei posteri-
tas introducit. Verum non nos preterea apostoli
in hoc loco notanda quaedam & ambiguae plura lo-
cutio. qd enim dixit ut firma sit promissio. Omnis enim
qui ex lege est tam sed ut ei qui ex fide e. si ita intelle-
gatur. quae si aliud ex lege semen & aliter ex fide dixerit.
ut tanquam ab utroq. semine promissio hereditatis debe-
at expectari. Inuenitur contraria dicere his quae
superius scripsit cum ait. Non enim hi qui ex lege he-
redes sunt. Item alibi arbitramur enim iustificari
hominem p. fidem sine operibus legis. Et rursum sciri
qui ex lege heredes sunt euacuata est fides. Et enim si ex
fide iustificatur homo sine operibus legis & heredes
non fiunt hi qui ex lege fiunt. Quomodo non contra-
rium uidebitur q. in hoc loco dicitur firma esse promissio
p. gratia non etiam semini. q. ex lege e. sed et fidei.
Et cum in superioribus eos qui ex lege repulsi se uideatur
hic eos quomodo exaequat his qui ex fide sperant gra-
tiam dicit. Sed mihi uidetur. qui dicit omni semini
non ei qui ex lege est tam sed et qui ex fide e. legem hic
sic saepe iam diximus indicare naturalem & hoc esse
rere quod non his qui ex lege naturali ea fidem quam
habuit abraham pat. nr. ut non. li. populus unu

ex fide & alium ex lege indicare uideatur. sed unum atq.
 eandem qui non solum ex lege naturali quam omnes ho-
 mines utuntur. sed ex fide cuius abraham auctor exte-
 rit placet dō. Quo scilicet ostendat quod si quis habeat
 integra omnia quae lex edocet & naturat. & in nullo eum
 peccati conscientia reprehendat. non tamen habeat & a
 fidei gratiam non posse eum iustificari. fides enim est
 quae ad iustitiam reputatur & homo habet a distinctio.
 reddit intelligentiam planiorem atq. ea q. contraria
 putantur consonae & sibi inuicem concordantia de-
 prehendentur. De diuersitate autem legum qui in hac
 praecipue epistola saepe apōs & iam latenter & subi-
 to ab alia ad aliam legem sermonis ordinem mutat.
 frequenter ostendimus. & eadem iterare superfluum est.
 bene autē dixit non de abrahā pater omnium sed ait pater
 omnium nostrum. id est non qui ex lege descendimus sed
 qui ex fide a lege succedimus. & quia omnium quibus
 uis modi sunt pater est merito promissionis diuinae
 sententiam in consequentibus. posuit dicens sicut scriptū
 est. q. patrem multorum posuit ante eum cui credi-
 dit dñm. si ergo pater futurus ē p mittitur multarū
 gentium non in merito pater & eorum qui ex gentibus
 & eorum qui ex circumsione ueniunt nominatur
 & recte addidit ex sua interpretatione apōs ante eū
 cui credidit dñm. hoc est pater positus est multarum
 gentium ante ipsum dñm cui credidit. Cuius pmissio-
 nes & a quo signaculum fidei in circumsione sus-

cepit. quomodo ergo cisionem sibi propriae defen-
dit abraham. cum ille ipse dicitur qui circum cisionem
dedit multarum eum gentium posuerit patrem
quod si aliquis hoc ad ismahelem posteritatem noluerit
tunc cisionem conuertere occurrit ei quod scriptum est.
quia benedicentur in omnes tribus terrae. hoc & in
in euangelio dominus dicebat. qui potens est dominus de lapidibus
istis suscitare filios abraham. Addidit autem in subsequen-
tibus qui uiuificat mortuos. & uocat ea quae non sunt
tamquam quae sunt. Mortuos hic secundum animae pec-
catum intellegimus. quoniam animae quae peccati moriuntur.
Sicut enim in morte corporali pereunt sensus & nequis
ultra corpus neque auditum neque odorem aut gustum
recipit uel tactum. Ita & qui spirituales sensus in anima
perdidit ut non uideat dominum neque audiat uerbum dei neque
suauem odorem capiat christi. Neque gustat bonum dei uer-
bum. Neque manus eius pertractent de uerbo uitae huius
modi homines merito mortui appellantur. Tales in-
uenit nos aduentus christi sed uiuificauit per gratiam suam.
Sicut & alibi dicit idem apostolus & nos cum mortui esse-
mus delictis & peccatis nostris. simul cum illis resuscita-
uit nos. Vis autem tibi & descripturis prophetis appro-
bati quod omnes qui idola colunt & confidunt in eis
mortui sunt. Audi dauid quomodo dicit. simula-
crum argentum & aurum opera manuum
hominum. Ores habent & non loquentur. Oculi
habent & non uidebunt. aures habent & non audient

et post aliquanta similes inquit fiant eis qui faciunt ea & omnes
 qui confidunt in eis. Unde diligentius intueamur si forte
 sicut hi qui colunt idola & confidunt in eis similes eis fieri di-
 cuntur. Ita & hi qui dñm uerum colunt & confidunt in eū
 similes ei fiant. Et hoc est fortassis quod in initus homo cū
 propositum fuisset & ut ad imaginem & similitudinem dī fieret.
 Ad imaginem quidem factus est similitudinem aū dilatae.
 ad hoc ut prius consideret Indm & ita similis fieret ei. & ipse
 audiret quod similis ei fiet omnis qui confidit in eum. hec
 peccatum quendam sociamus his quaedam mortis genere
 deseruimus ut manifestius fieret quib. mod dī uiuificat
 mortuos. sed & quod in sequentibus dī & uocat quae non sunt
 tanquam quae sunt. Quomodo intellegi debeat uideamus
 frequenter & in alius exposuimus quod dī solus est quid ego
 sum quis sum & una est illa dī substantia quae semper est. Cui
 si quis se adiunxerit unus sit cum eo sps & p̄ illum qui semper
 est & iam p̄ se dī & uocat. qui uero longe est ab eo nec participiū
 eius sumit nec eū quidem dicitur. sicut eramus nos gentes pri-
 usquam ad agnitionem uertitatis diuinae ueniremus. Et ideo
 dī dī uocare eā quae non sunt tanquam quae sunt. Inter eos
 enim qui sunt id est qui participationē habent eius qui est
 abraham & isaac & iacob ceteri sc̄i numerantur. Quod si gen-
 tes credendo in fidem ueniunt abraham. Consequenter
 pronuntiat ap̄os quod dī uocauerit eā quae non sunt
 tanquam quae sunt. Potest tamen & iam illud
 aduertit ut in hoc loco erga laudes dī ap̄os latius uideatur
 effusus & initium primae eius creaturae cum admiratione me-

morasse cum ex nihilo esse fecit. Uniuersa etiam quae non erant
uirtute potentiae suae tamquam quae essent & subsisterent
euocauit. Et ita ei increando nihil fuisse difficile & cum nihil
existere omnia subito uocata ita fuisse tamquam quae semper
existenterint. Quod si qui nobis obieciat illum apostoli sermonem
quem ad corinthios scribit ubi dicit. Quod contemtilibus mun-
di elegit dicitur quae non sunt ut eae quae sunt destruat. Ut non
gloriatur omnis caro coram domino. Et dicitur secundum hanc ex-
positionem non conuenire ut destrui dicantur quae sunt.
Cum eae quae non sunt electasint. Dicemus ad haec quod
in illo loco alios dixit eos qui sunt & alios in hoc capite in episto-
la ad romam. Declarauit enim ad corinthios quod de his
dicitur & quos supra enumerauerat. Dixit enim superius.
Unde enim uocationem uestram fratres quod non multi sapientes
inter uos secundum carnem multi potius non multi nobis sed quae
stultas mundi elegit dicitur. Ut confundi sapientes & infirma mundi
elegit dicitur. Ut confundat fortia. sic ergo stulta mundi ele-
git dicitur dominus hoc est gentes. ut confunderet & sapientes sine
dubio iudaeos. & infirma mundi ut confundat fortia. Eodem
ordine in hoc loco dicitur. Et de his quae non sunt ut eae quae sunt
destruat. & non esse gentes esse autem iudeos ostendit. id est
qui in lege erant. sed legem non implebant. Ut destruerentur
& inducerentur illi qui non erant. In lege & abrahae fide
crudelitatis merito. In lege & infirmitate. Quod autem
dixit ut confundi sapientes non est in quo uere sapienter erant
alioquin nunquam confunderet dicitur eos qui secundum dicitur
sapientiam sapientes sunt. sed illos dicitur qui se putant

esse sapientes & non sunt. sicut & alibi dicitur. Ubi sapiens. ubi scri-
 ba. ubi conquisitor huius saeculi. Nonne stultum fecit
 de sapientiam huius mundi. huius mundi ergo sapientes
 confundit. & elegens stultos non quod similiter stulti erunt.
 Et si pro penuriam sensus sed secundum illud quod dictum est
 qui uult sapiens esse stultus fiat in hoc mundo. ut sit sapi-
 ens apud deum quod sapientia huius mundi stultitia est a-
 pud deum. Qui contra spem in spem credidit ut fieret & pat-
 multigenitum secundum quod dictum est. sic erit sem tuum
 & non infirmatus fide nec considerauit corpus suum
 uel mortuum. Cum fere. c. annorum et & mortuum
 uel in sarre in reprobationem etiam di non hesitauit disiden-
 tia. sed confortatus est fide dante gloriam deo & plenissi-
 me sciens quod quicumque promisit potens est & facere. ide-
 o & reputatum illi ad iustitiam. Videt mihi quod dixit apud
 contra spem aspexisse quod in genesi refertur abraham dixit
 se ad deum. Dominator domine quid mihi dabis ego autem dimittor
 sine filio. hic autem filius masee uerculae meae datus
 est eliezer. Et dixit abraham quomodo mihi non dedisti sem
 in uernaculus meus heres meus erit. Ex quibus utique uerbis
 abraham de filio suscipiendis intellegitur desperasse. quod
 uero dixit in spem credidit datam rursus eis spem opinor in-
 de collegit ubi scriptum est. & uox domini facta est ad eum dicens.
 non est hic heres tuus sed qui exierit de te ipse erit heres
 tuus. Et duxit autem eum foras & dixit illi. Respice ad caelum
 & numera stellas si potueris denumerare eas & ait ad eum
 sic erit sementium & credidit deo & reputatum est ad iustitiam.

Ex his ergo uerbis & desperatio prius & post modum data et
sper di pmissionibus declaratur. cui q̄ credidit scribitur
debo hoc quod nunc pponit ap̄os. quod reputatum ei ad iur
tiam. Merito autem & more sibi solito ubi de fide tra
tat ap̄os coniungit & spem. sciens fidei spem Insep ara
biliter coherere. sicut & in ep̄is ad hebreidem docet
dicens. Est autem fides sperandarum rerū substantia
Indicium non apparentium. & iterum In hac eod
dem ad romanos in ep̄isto la posteriorib. dicit.
spe autem salui facti sumus. sper aū quae uideatur
non sper quod enim uidet quis quid sperat. Si uero
quod non uidemus speramus ppacientiam exspe
tamus. quod si spe salui facti sumus. hoc idem est
quod alibi dicit. quod p̄ fidem saluati sumus. & fides
tua te saluum fecit. & scdm̄ fidem tuam contigua
tibi quae utiq̄. illis dñr. qui credentes In ih̄u spem
gesserunt ab eo se posse curari. Sic aū abraham
contra spem In spem credidit. Ita om̄s qui p̄ fidem
filii sunt abraham. Contra spem In spem credunt.
De singulis quibusq̄. quae credunt. siue de resurre
ctione mortuorum. siue de hereditate regni caeloz.
Haec enim quantum ad naturā humanam expectat
contra spem uidentur. quantum aū ad potentiam
di In spem creduntur exemplo abraham credenti. qd̄
quae cumq̄. p̄misit d̄s potens est & facere. si tamen
his si credunt maneat fides spes caritas. & p̄terea
quod prima salutis initia & ipsa fundamenta

fide est. perfectus uero & augmentum aedificii sperest.
 perfectio autem & culmen totius operis caritas. Et ideo
 maior omnium dicitur caritas. Igitur abraham
 contra spem in spem credidit ut pater fieret & multa
 gentium quae futurae erant. sicut stellas caeli non so-
 lum multitudine sed & claritate quaeque promissa fideliter
 credens non inquit infirmatus est fide ostendere mihi
 uidetur esse quandam infirmitatem in fide quae si est in-
 firmities est sine dubio & sanitas. sic & in alius ostendit
 cum dicit. In re paillos & ceteros ut sani sint in fide. beatus
 ergo est qui non in disceptationibus. cognationum. nam a-
 lii credit manum omnia. qui autem infirmus est holera
 manducet. per quod utique designat uerbi holera prebende-
 re. et qui infirmatur in fide ne plena fidei doctrina cunctis
 tantibus in ea ut quodam modo egrotantibus. ingeretur.
 sana autem fides dicitur qui perfecta est & cum nihil de-
 e ipsa est quae credit manducare omnia & in nullo sermo-
 ne scandalizare potest. Unde euidenter apparere esse
 augmentum quaedam expectus in fide & aliquos habere
 partem fidei exiguam. alios magna. alios uero habere
 fidem. Unde & apostolus dicebat. si habetis omnem fidem hanc
 uim montes transferam. sed & in euangelio discipuli dicit
 ad dominum quae si quibus. nondum plena in eis fides augentibus.
 fidem. Considera sane si secundum eam quaedam de fide dixit.
 & iam de caritatis augmentis similiter possimus intel-
 legere. Ita ut dicamus & de caritate sic & ille dixit.
 si habetis omnem fidem. si habetis omnem caritatem

& illum habere omnem caritatem qui omnia illa habuerit
qua propriae caritatis sunt. sicut dicit apostolus. Caritas
paciens est benigna est non inflatur non aemulatur non
intraosatur non perperam agit non irritatur. Omnia
tolerat. Omnia credit. Omnia sperat omnia sustinet
&c. his similia. Quae si quis habeat recte mihi uidebitur
dicere quod habeat omnem caritatem. quae caritas sine
dubio ex his singulis ab apostolo suprae numeratis partibus
constat. similiter autem & de misericordia & pietate ceterisque
uirtutibus arbitror dici posse. Et forte pro haec singula
sicut de fide dictum est quia fides reputata est ad iustitiam.
Ita & de caritate dici potest quod reputata est caritas ad iustitiam
aut pietatem aut misericordiam. sed uideamus lamet quae
consequuntur & non infirmatus in fide. Considerauit suum
corpus emortuum. cum fere. c. annorum esset. & mortuam
uulnam sarre in reprobatione & iam diu non hesitauit de
fidentia. sed confortatus est fide quantum quidem ad sim
plicem peritiam & intellectum euidentem protulit rationem.
Quod abraham cum audiret sibi a deo sobolem reprobam
non respexit ad emortua sententiam corporis uires. De
quo utique nequaquam sperari possit ulla successio sed po
tentiam promittentis intuitu. nihil difficile esse credit
in his quae promittebat omnipotens. sed dedit inquit gloria deo
Intellegens solius dei esse munus ubi humane fecunditatis
iura cessauerant. Merito igitur dedit gloriam deo quoniam
rae fuerat desertus auxilium. haec ut dixi quantum ad sim
plicem Intellegentiam pertinet sufficienter dicta uidebuntur

fuerit quis obiciat nobis. Quomodo poterit abraham In
 centenario annorum numero positus emortuus corpori
 dici. Qui postea quam suscepisset Isaac & defuncta est sarra
 quatenus non aegera conceperat & uixerat annis cxxvii.
 postea etiam quam annorum xl factus Isaac accepit re
 beccam post ista omnia scribitur & apponens abraham ac
 cepit uxorem cui nomen est hura & peperit ei membra
 & zexan & madan & madian & iesoc & soe. Quomodo ergo
 uidebitur emortui corporis qui multo senior effectus
 quod tunc erat ut uxorem accipere & vii liberos potuit pro
 creare. quas obiectiones ut decenter possumus excludere
 expositionem emortui corporis illo transferimus ut dicamus
 abraham non infirmitate aetatis emortuū sed secundum
 illam uirtutem qua se in semet ipsis primo implentes etiam
 ueros habere monent. Et dicunt mortificate membra uia
 quaesunt sup̄ terram. Nam & absurdum puto si hoc bonum
 quod in se paulus habuit. neq. enī alius imperat & quod ipse
 non fecerat. si inquam hoc bonum quod paulus habuit abra
 ham tamen patri archam quem etiam suum patrem dicit ap̄os
 non credamus habuisse. fuit ergo etiam in illo mortificatio
 ista membrorum non inerbatur luxoria non urebatur
 libidine. sicut ille de quib. apostolus dicit. melius est nubere
 quam uri. hoc idemerat & in sarra. quod defecerunt sarra fieri
 muliebria non enim erat in illa lasciuia muliebris aut incon
 tinentiae desolutio neq. in usum libidinis praeci tabantur
 inuiti. sed ubi audiunt tantae posteritatis spem & sobolis
 suae gloriam caelo & siderib. exaequendam. Ubi haec audiunt

non aspiciunt ad probria bona ad continentiae gratiam ad
membroꝝ mortificationem. sed haec omnia quod sibi lucri
ducebant arbitramter detrimenta ut xpm lucri faciant. sed
fostassis errasse me credis quodcum de postoritate abraham &
semini eius dicere debet xpo dixerim non erramus. sed cum
apostolos loquimur ipse enim haec de xpo dicta esse interpretat
cum dicit. scriptum est tibi dabo terram hanc & seminituo n
dix & seminibus tanquam in multis. sed seminituo tanquam
in uno qui est xps. Vides ergo quomodo nos apostolos docet sic dicit
locutus esse ad abraham ut in semini suo xpm intellegere
debere sentire & ob hoc puto quod adiecit & apostolos & dixerit
dans gloriam do. non enim tanta gloriae abraham potuisset
offere de nativitate isaac quam dare potuit gloriam
do. si intellexit xpm de suo emortuo iam & vitis defecato
corpore nascituram. Sed & tu si mortifices membrata que
sunt sup̄ terram si abiecto omni fervore libidinis emortui
serues & nullis obnoxium vitis corpus. Potes & iam tu
fructus ex eo optimus generare. Potes generare isaac
quod est gaudium. Et hic est primus sp̄s fructus. potest
sementium & operatur ascendere ad caelum & effici ope
ralucis & stellarum fulgori splendoriq. conferrī. Vtū
dies resurrectionis ad fuerit tanquam stella differas in clar
tate. amplius adhuc dico potes sitam purus mentē tanq̄
corpore tam immaculatus & actibus fueris. & iam ipse
generare xpm. scdm̄ illum quid dicebat filiolum ei quos re
rum parturio donec formetur xps in vobis. Et sic ipse
de sedis dicit qui fecerit uoluntatem patris mei qui in adu

hinc & frater & soror & mater est. Quae ergo erit mater ihu.
 nisi cuius uulua emortua est ut ita demum parturiat fi
 lios castitatis. sicut & mulier. de qua dicit ap[osto]l[us]. saluati erit
 per filiorum generationem si p[ro]miserit In fide & castitate.
 Unde etiam p[ro]p[ter] hoc conuenienter addito puto & reputatum est
 ad iustitiam. Quo modo enim ad iustitiam reputar[etur] ei qui n[on]
 solum In fide sed & In omnibus uirtutib[us] p[er]fectionem tene
 bat. Non est u[er]o scriptum p[ro]p[ter] ip[s]e tam q[uam] reputatum
 est illi ad iustitiam. Sed p[ro]p[ter] nos quibus reputabitur creden
 tibus in eum qui suscitauit ihu[m] xpm d[omi]n[u]m n[ost]r[u]m a mortuis qui
 traditus est p[ro]p[ter] delicta n[ost]ra & surrexit p[ro]p[ter] iustifica
 tionem n[ost]ram. hoc In loco quoddam non p[ro]p[ter] ipsum tam
 Intellegendum e[st] de ip[s]o & iterum q[uod] d[icitu]r sed & p[ro]p[ter] nos hoc
 est & de nobis. Manifestum namq[ue] est quia hoc dicitur.
 credidit abraham d[omi]no & reputatum est illi ad iustitiam
 Non p[ro]p[ter] ea moyses scripsit ut abraham legeret qui
 utiq[ue] olim fuerat defunctus. sed ut nos p[er]fectum fidei ex
 huius modi lectione caperemus Intellegentes qui & si nos
 ita credamus d[omi]no ut ille credidit & iam nobis reputabitur
 fides ad iustitiam credentibus In eum qui suscitauit ihu[m]
 d[omi]n[u]m n[ost]r[u]m a mortuis uellim sane requirere quiddam
 quia In hoc loco ap[osto]l[us] d[omi]n[u]m nominans cui credimus & cui
 abraham credidit. Non dixit credentibus In d[omi]n[u]m excelsu[m]
 uel credentibus In eum qui fecit caelum & terram. uel In
 eum qui fecit angelos & ceteras quae caelestis gloriae uir
 tutes. sed ait qui suscitauit d[omi]n[u]m n[ost]r[u]m a mortuis. qua
 ergo de causa ad eom p[er] rationem fidei abraham titulus
 istae resurrectionis d[omi]ni assumitur. requiramus. num

quid abraham in eum crediderat qui suscitavit dñm ihm a
mortuis. cum his tunc nondum fuisset resuscitatus. An
vellim ergo considerare quid visum sit paulo pmitte
ti nobis quia sicut abraham reputata est credenti fides
adiustitiam. Ita & nobis reputabitur credentibus in
eum qui suscitavit ihm dñm nr̄m a mortuis. In quo ergo
pro paritate sensus mei illud aduerto quia multo magis
nificentiis in laudibus dñi resuscitasse ihm dñm nr̄m a mor
tuis. quod fecisse caelum & terram creasse angelos & caelest
res condidisse virtutes. Illud enim fuit facere quatenone
rant hoc aũ reparare quae perierant. illud fuit nondũ
dilecta instituere hoc iam dilecta restituere. illud de
niq̄ lussionẽ hoc passione pfectum est. sed huius tanta
tamq̄ magnifici mysterii in fide abraham forma & i
mago praecesserat. Illi enim crediderat cum offerre unũ
fursũ & ur̄ sed & semini eius qui est xps̄ plena sacramenti veri
tas seruari & ur̄. In deo enim gaudens unicum offerebat quod
in eo non in teritum posteritatis sed reparatio nem mundi
& innovationem totius creaturae. q̄ p̄ resurrectionem
dñi restituta est cogitabat. Et idem dñs dicit de eo quia
abraham pater ur̄ exultavit ut videret diem meum & iudicet
& gauisus est. hoc ergo modo competenter videbitur ha
bita comparatio fidei abraham & eorum qui credunt in
eum qui suscitavit dñm ihm quod q̄ ille futurum cre
didit a nobis credidit factum. simul autem & illud os
tenditur quod hereticis non placet q̄ dñs cui credidit
abraham & fidei eius ad iustitiam reputavit. Ipse est

qui & dñm ihm resuscitauit a mortuis nec relinquitur locus
 ut alius dñs legis alius dñm nr̄i ih̄u xp̄i pateri intellegatur.
 sed adhuc requiramus cum sint quam plurima quae xp̄s eē
 dicitur. nam & sapientia & uirtus & iustitia & uerbum
 & uirtus & uita ipse appellatur. Cur potissimum de
 resurrectione eius in fide. Nam ap̄os faciat mentionem. dicit
 in alius idem ap̄os qui cum xp̄o conuocauit nos dñs & simul
 cum ipso sedere fecit in caelestibus. Hoc est ergo quodammo
 do si creditis xp̄m surrexisse a mortuis. credite & iam uos
 me ipsos cum ipso pariter surrexisse. & si creditis quod se
 de ad dexteram patris in caelis & iam uos me ipsos. credi
 te iam non interrenis sed in caelestibus collocatos. & si
 creditis uos xp̄o cum mortuos. credite quod & conuirtas
 ei. Et si creditis q̄ xp̄e mortuus est peccato & uiuificō.
 & iam uos mortui estote peccato & uiuificō. Et hoc est quod
 auctoritate apostolica praestatur & dicit. si autem resurrexis
 tis cum xp̄o quaesur sum sunt quaerite ubi xp̄s est in dexte
 ra sedens. quaesur sum sunt sapite non q̄. sup̄ terram. q̄
 quae haec agit hic se ostendit credite in eum qui suscitauit
 ihm dñm nr̄m a mortuis. & huic uere fides reputatur ad ius
 titiam. Neq̄ enim possibile est ut habenti in se aliquid inius
 titiae possit iustitia reputari & iam si credat in eum qui
 suscitauit dñm ihm a mortuis. In iustitia namq̄. cum iusti
 tia nihil potest cum iustitia habere communione. sicut
 ne lux cum tenebris nec uita cum morte. Ita ergo & creden
 tib. quidem xp̄o nec tam deponentib. ueterem hominem
 cum actibus suis iniustis fides reputari potest ad iustitiam.

Simili autem modo possumus dicere quia sicut iniusto non potest
iustitia reputari. Ita nec impudico pudicitia nec iniquo acqui-
tas nec auaro libertas. nec impio pietas reputari potest. Donec
ueteris uitiorum Indumentis non abicit. & nouum se induit
hominem qui secundum deum creatus est & renouatur in agnitio-
ne dei ad imaginem eius qui creauit eum. propter enim & in sequen-
tibus adiungit & de deo ihu qui traditus est Inquit propter pec-
catum & resurrexit propter iustificationem nostram. Ut ostendat
quia & pro quibus christus traditus est & iam nos abhorre debemus
& abicere. Si enim propter peccata nostra traditum eum credimus
quomodo non alienum nobis & inimicum ducitur omne peccatum.
pro quo redemptor noster traditus memoratur in mortem. Nam si
uobis aliqua sursum societas cum peccato ut cum a micca fiam.
Ostendimus quod nihil ducamus mortem christi amplectan-
tes & sequentes eaque ille expugnauit & uicit. Id quod totum
simul coniectens apostolus tamquam corpus ipsum peccati Indu-
mentum ueteris hominis appellauit. quod deponendum
suadet his qui credunt ei qui suscitauit deum ihu amonitum.
Ut abiecto Indumento iustitiae induant se deum ihu qui
est uerum iustitiae Indumentum. Ut merito credentibus
fides ad iustitiam reputetur. Traditus est ergo propter peccata
nostra & resurrexit propter iustificationem nostram. Etenim si consurre-
ximus christo qui est iustitiae & in nouitate uitae ambulemus
& secundum iustitiam uiuimus. surrexit nobis christus ad iustifi-
cationem nostram. si uero nondum deposuimus ueterem hominem
cum actibus suis sed in iniustitia uiuimus. Audeo dicere
quod nondum nobis resurrexerit ad iustificationem nec traditus

est propter peccata nra . si enim hoc credo quomodo illud
 amo p quo ille p tulit mortem . si haec credo quod ille ad
 iustificationem meam surrex quo modo mihi iniustitiae
 placet . iustificat ergo eos xps tamen modo qui nouam
 uitam exemplo resurrectionis ipsius susceperunt &
 uictis iniustitiae atq; iniquitatis indumentis uelut
 causam mortis abieciunt . sed illud uelim requirere
 si hoc solo dicit apof . quod non ppter abraham solum scrip
 tum est sed & ppter uos q dixit credidit abraham deo & rep .
 est illi ad iustitiam . Putas ne solum hic sermo ex omnib .
 quae dicuntur de abraham non solum ppter illum sed &
 propter nos scriptum est . an & alia aliqua uidebuntur
 non ppter illum solum sed et ppter nos scriptura an certe
 omnia quae de ipso dicuntur . & non solum de abraham .
 sed uide ne forte haec eadem & iam de isaac similiter
 accipienda sint ut quae de ipso scriptae sunt non ipsum
 solum sed et nos aspiciant . Similiter & de iacob & ceteris
 patriarchis . Nam quae ratio uidebitur . ut de abraham
 quidem quae scriptae & iam ad nos pertinere dicantur . non
 in simili forma & iam de isaac & de iacob & de iude uel
 de ioseph & ceteris q si nihil rationis uidebitur . Cur de
 no patri archa hoc ita accipi debeat & non & iam de ceteris
 consequens erit . ut de omnib . quae scriptae sunt non solu
 ppter illos qui tunc erant sed & ppter nos scripta uidean
 tur Inq . me precipue suadet ita sentire . ille euangelu
 sermo in quo dñs & saluator nr ad eos qui sibi dixerunt
 quia pater nr abraham est . Respondit si semen abrah

non potest
 acqui
 . Donec
 ndur
 agnito
 & in sequo
 pter pe
 stendat
 de beu
 redimus
 decatu
 dan si
 ac fiam
 lectan
 et totu
 ta Indu
 endu
 et uis
 qua
 bus
 peccat
 surre
 emul
 iusti fi
 mine
 cere
 culm

esset opera utique abrahā feceratis. Nunc autē quaeritis me
occidere hominem qui ueritatem locutus sum uobis quam audi-
ui a patre meo. Abraham non fecit pro quod utique ostendit quod
qui faciunt opera abraham iustis filii abrahā & propter illos
scripta sunt quae de abraham scripta sunt. hic iam sapienter uer-
& adō Inluminati est intueri & prospicere quomodo unumquod-
opus quia de abraham scribitur In semet ipso uideatur ex-
pleri. Verbi gratia quod dictum est ad illū exidit terra tua & de
cognitione tua & de domo patris tui & ueni In terram qua
tibi ostendam quomodo & his quid de semine abraham esse exopte-
ribus uult uideri haec debeat obsequi quae utique sunt
non propter illum tamen scripta sed & propter eos quos edū-
In eum qui suscitauit dominum nostrum ihesum amonitus & cum haec
impleuerit. Quomodo sperare etiam illud quod dicitur debeat
id est & faciem te In gentem magnam & benedicam te & mag-
nificabo nomen tuum & eris benedictus. & benedicam benedi-
contes te & maledicam maledicentes te. Et benedicentur
In te omnes tribus terrae. Et iterum cum dicit scriptura abire
autē abrahā secundum eam quae locutus est dominus. quomodo etiam
hoc non solum propter abrahā sed & propter nos scriptum
uideatur. ut am bulemus secundum omnia quae locutus est dominus
sed & de isaac & de caeteris quae similiter scribuntur quomodo
& iam ad nos pertinere uideatur. non est autē praesentis temporis
omnia nos adducere In medium ut singula quoque discute-
re quo ordine & iam In nobis qui credimus In eum cui cre-
didit abrahā. quae de abraham & de caeteris sanctis In scriptu-
ris diuinis dicta & facta compleantur. sed In quantum

presentis operis necessitas patitur aperuimus uicem qualatius
 quae in scripturis diuinis exerceri desiderat possit incidere
 hactenus de ratione fidei ei quae aduersus reputatam & diuersam
 legum obseruancia ac perputi circumcisionis quae diuersa
 re disputationis sermo currebat. Nunc iam qualiter hi
 qui ex fide & bonis operibus iustificati informantur ab apos-
 tolo uideamus. Iustificati igitur ex fide pacem abeamus ad
 deum patrem nostrum Iesum Christum per quem & accessum habemus per fidei
 ingratiam istam Inquamur & gloriamur In spem gloriae dei.
 Apertissime per hunc enim qui intellexit quid sit ex fide & non operibus
 iustificari ad pacem dei quae superat omnem mentem In-
 quit & summa perfectionis consistit Inuitam. sed ut diligentius
 sentiamus per fidei apostoli quid sibi uelit pacis nomen & eius pacis
 quae per deum nostrum Iesum Christum est perquiramus. Pax dicitur ubi ne-
 mo discordat & nemo discordat. ubi nihil hostile nihil barbarum
 geritur. Nos ergo quia aliquando fuimus In uocati dei sequentes
 hostem & tyrannum diabulum. Nunc si illius arma pie-
 tatis & signum Christi & crucis eius. uixella suscipimus pacem
 unquam habemus ad deum. sed per deum nostrum Iesum Christum qui nos per hostiae
 sanguinis sui reconciliauit deo sicut scriptum est. cum es-
 semus inimici reconciliati sumus per sanguinem crucis eius.
 Et ubi idem paulus addidit. his dicens rogamus pro christo
 reconciliamini deo. si quis ergo habet pacem ad deum & reconci-
 liatus est per sanguinem Christi ultra non contingat ei qui Inimi-
 cus deo. Vis autem audire quae istae quae Inimicae deo. per paulum ip-
 se docet quia uel sapientia carnis Inimicae deo. Legenti-
 bus non est subiecta. Si ergo carnaliter sapias uel uita tua

cupiditatibus carnis exponas & affluentia diliciarum resol-
uas. aut si de legis intellectu carnaliter & non spiritaliter
sentias. & haec assertionibus humana arte quaeritur
magis qui spiritali gratia & intellectu subtiliore defen-
das. p̄ sapientiam carnis inimicus efficeris dō. Nos solus
haec paulus in suis litteris scribit. Audi & iacobum fr̄m
dñi similia p̄ testantem cum dē. qui uoluerit amicus
eē saeculi huius inimicus dī constituetur. sed & iohannis
pariā testatur. filioli nolite amare neq. ea que in mundo
sunt. quō omne quod in mundo eē concupiscentia car-
nis est. & concupiscentia oculorum que non eē ex dō. legi-
tur In quo haec s̄ non potest habere pacē ad dñm sed rur-
sus inimicitias suscitāt illas p̄ quib. soluendū xp̄s ad-
uenit. sic idem ap̄os dē de xp̄o. Ipse est enim pax n̄ra
qui fecit utraq. unum & medium paritē saepe soluit
inimicitias In carnis sua legem mandatorum In dē dō
euacuans. ut. ii. concederē In sem̄ & ipso In uno nouo ho-
mine faciens pacem. q̄ si xp̄s aduenit ut inimicitias
soluerē & pacem facerē ad diffidenter nos p̄pter saepe
malitiae quam peccando teximus reconciliarē dō pec-
cati saepe resoluta qui iterum de peccata conuertitur
sine dubio rursus inimicitias reparat. et sepe in dissen-
sionis In textu & p̄ hoc opus xp̄i soluit & crucem passionis
euacuat. Sed nos iustificati ex fide pacem habeamus
ad dñm p̄ dñm n̄m ih̄m xp̄m habeamus pacem. ultra
non aduersus & ut caro sp̄i nec legi dī obsistatur a lege
membrorum non sit In nobis est & non sed unum dñm.

omnes eadem sapiamus. Nec intra nos & ipsos nec extrinsecus
 adiuicem habeatur ulladis sensio. & tunc pacem habemus
 ad dñm pñm nrm ihñm xpm. Illud autē certissime sciendum est
 quod omnis In quo est malitiae uitium numquam habere po-
 test pacem. Dum enim semper cogitat quomodo ledat pximū
 suum. Dum semper nocendi artes requirit numquam mens eius
 in pacem consistit. Quis requirit a me quomodo iustus potest
 habere pacem qui impugnat ad diabulo qui temptationē
 bella sustentat. Ego ipsum magis sup̄ omnes caeteras ha-
 bere dixerim pacem. Vide & enim & apōs quam obseruantē
 scribat. non dixit iustificati igitur ex fide pacem habemus
 & sicut sed ad iungit pacem habemus ad dñm. sciens q̄ bellū
 contra diabolum pacem praestat ad dñm. Et tunc magis in pa-
 cemdi uenimus quō aduersum diabolum p̄sistamus in pec-
 catis. & quō aduersum carnis uitia dimicamus. Deniq̄. & ia-
 cob apōs ita dicit resistite diabolo & fugite a uobis ap̄ propinquan-
 tē dō & appropinquauit uobis. Uides & ipsum ita sensisse q̄
 tunc appropinquat dō quō resistitur diabulo. Pacem ergo ha-
 beamus ad dñm pñm nrm ihñm xpm & addidit p̄ quem & acces-
 sum habemus In gratiā istam In qua stamus. quom̄ accessū
 habemus ad gratiā pñm nrm ihñm xpm. Ipse saluator dicit.
 Ego sum hostium & nemo uenit ad patrem nisi p̄ me. p̄ ipsū. s̄
 q̄ hostium est accessum habemus ad gratiā sed uideamus. qua-
 le est ostium ut sciamus quale eōs debeant qui Intrent per
 ipsū & accessum habeant ad gratiā. istud hostium ueritas
 est & p̄ hostium ueritatis non possunt introire mendaces. Errus-
 sum istud hostium iustitiae non ingrediuntur iusti. istud

hostium dicit. Diserte amo qui amittitur sum & humilis corde
Post hostium ergo humilitatis & mansuetudinis. nec iracun-
dis ingrediuntur. Nec superbus si quitaē qui seē apō uer-
bum pōnīm nrm ihūm xp̄m accessum uult habere Ingratia
dñi Inqua paulus. & si quis similes ei. stare sedē. Oportet
eum ab his omnib. q̄ supra memorauimus eē purgatum. Ali-
quin non paciētur hoc hostium Introire p̄ se eos quia
quia se alienos gerunt sed continuo clauditur & transire
p̄ se eos non sinit. De similes sibi hoc nimirum est quia
illis v Inipientib. uirgī. accidit q̄. quō oleum bonorū
operum In uasculis suis non colligerant uehementes post
moras clausum hostiū Inuenerunt. Nec enim poterunt
Inipientes anime p̄ hostium Introire sapientiae & accessū
habere Ingratiam. Bene autē ap̄s paulus Ingratia se stare
dicit. qui & alibi dixit abundantius aū q̄ om̄s illōs labo-
raui. non aū ego sed gratia dī mecum. Unde si quis est alius
qui labor & abundantius & qui gloriatur In infirmitatib.
sēs qui In periculis saepe uersatur periculū maris pericu-
lis latronum. periculis In falsis frīb. & his omnib. seē
semp In fide. Iste similiter facere dicitur Ingratia. sed
p̄sequitur & gloriā In spē gloriae dī qualesit uideamus
mouē me cur non dixerit gloriari se In gloriae dī. sed In
spē gloriae dī In quod esse quidem aliquid de locutione su-
datur. Ita ut subaudire debet In spē uidendae gloriae
dī. Edoct autē nos p̄ haec sicut & ipse alibi dī. qui a quae
parantur aeterna s̄ quae his uidentur temporalia.
nam udis se dicitur & populus In consecratione domus

dñi gloriadi ut. sed & de huiusmodi gloria quae uideri
 potuit ausus est paulus qui erat misteriorum diuina
 rum p̄nuntiare quod illa gloria destruetur. quae & iā
 in uultu moysi uidebatur haec autem gloria quae spera
 tur de qua dicitur in spe gloriae diuinae numquam destruitur. Est enī
 talis de qua idem ap̄os dicit. loquens de xp̄o qui est inquit splen
 dor gloriae & figurae expressa substantia eius. huius
 ergo gloriae uidendae spem gerunt. Inde quibus dictum ē
 beati mundo corde quō ipsi dñm uidebunt. Tunc cum lā
 uis fugerit dolore tristitia & gemitus & cum ea quae in
 speculo nō uidentur & enigmata destruentur & manent illa
 quae sunt facie ad faciem. q̄ sicut forte uidebitur huic ex
 positioni nrae illud contrario obici posse quia ipse
 ap̄os dicit. Nos autē reualata facie gloria dñi speculariter
 eadē imagine reformemur a gloria in gloria tamquā
 dñi sp̄u. & dicit quom̄ adhuc spem gloriae gerit. qui reue
 lante iam facie speculari sēcti gloria dñi & gloria in glo
 riam reformari. Uide si possumus hoc modo soluere quae
 obiectum est differentias in hiis ap̄ostolus uidet & ostendere
 gloriarum & aliam fuisse gloriam quae moysi ministe
 rio reuelata est. De qua iam superiorib. diximus aliam
 fuisse quae in aduentu carnali saluatoris ministrata est.
 De qua dicit & iohannis in euangl. Et uidimus gloriā eius
 gloriam tamquā unigeniti a patre plenam gratiae &
 ueritatis. De qua gloria non possumus dicere q̄ ipse
 sit quae speranda est. hanc enim uidisse sēdnt ap̄os.
 & uera est illa sententia quae dicit. qui enim uidet & quis

quid sperat. illa uero gloria quae speranda est de qua etiam
In presentia loco dicit ap[osto]l[us] gloriari se in spe gloriae d[omi]ni. potest
ipsa Intellegi de qua d[omi]ni saluator In euangelio. Cum uenerit
filius hominis In gloria patris & s[an]c[t]o[rum] angelo[rum]. q[ui] d[omi]n[us]
dixit patris & s[an]c[t]o[rum] angelo[rum]. Non quod patris & angelo[rum]
unam esse gloriam dicat. sed hoc mihi uidetur ostendere q[uo]d
istae gloriae q[uae] uel p[ri]mo i[n] sen[te]ntiis priorib[us]. uel nobis p[er] aduentu[m]
carnis xpi dilatae non fuerunt angelo[rum] sed homin[um].
hominibus enim ministratae sunt & fuerunt eius mensurae
quae capere homines possunt. Illa uero In qua homines
filius. ad iudicium mundi uenturus est gloria patris tanta
erit q[uam] a s[an]c[t]o angelis capi possit. si uero & iam s[an]c[t]o[rum] aliqui
capaces illius gloriae extiterint. Illi uero erunt d[omi]n[us]
q[ui] erunt sicut angelis d[omi]ni. & mo[do] recte de futura gloria
quae speranda est dictum uidetur quia filius hominis ueni
at In gloria patris & s[an]c[t]o[rum] angelo[rum]. id est quia non
iam homines terreni sed s[an]c[t]i angeli capere mereantur p[er]
p[er]icitate & enim mentium & i[n] d[omi]n[us] dispensat magnitudines
gloriarum. sed sicut istam gloriam quam uidisse se ap[osto]l[us] In
euangelio dicit. Gloriam tanquam unigeniti a patre ple
num gratia & ueritatis. Non credere quis nec capere po
tuit nisi & illa gloria quae p[er] mo[ysi]sen In lege ministra
tae est uam tenuiss[ima] & Intellegentiae. sicut contestatur
ille qui dicebat. Ita quod & ap[osto]l[us] dixit. q[uo]d reuelati[us] facti
& gloriae d[omi]ni speculantes eadem In imagine transfor
memur a gloria In gloriam tanquam ad d[omi]n[us] sp[iritu] Intel
legi debet. q[uo]d & quis tam gloriam unigeniti reuelata

facie hoc est plena fidei intelligentiae contem platur eadē
 imagine quae de lege uenit ad euangelia. Et ad carnalem sal
 uatorem aduentum in lumenato p̄ fidem cordis intuitu
 in se d̄ nihil hominis gloriae aduentum ad commensuratio
 tendat. & gloria praesenti ad futuram quaesperatur
 transformetur. Unde arbitror nec posse quempiā nec me
 reri futurae illius gloriae fieri capacem. nisi iam hunc
 usum & meditationem quandā eius accipiat. sedum
 quod ap̄ d̄ in speculo eam & enigmata contuendout
 ex hac imagine meditationis assidui quam in carne positus
 de diuina gloria gerit. paratior ad capacitatem uere il
 lius gloriae puritatem sc̄i sp̄s transferatur. non solum
 autem sed & gloriamur in tribulationib. scientes q̄ tri
 bulatio patientiam operatur. Patientiam uero probatio
 probatio spem. spes uero non confundit quia caritas d̄i dif
 fusa est in cordibus nr̄is p̄ sp̄m sc̄m quidatus est nobis. Prim̄
 statim tamen sermo capituli huius ambiguitatis aliquid
 continet non enim habet in consequentibus aliquid refer
 re debeat q̄ dixit. Non solum autē unde uide si possumus
 hoc modo ambiguitatem elocutionis absoluere quō in
 superioribus multa nobis p̄ d̄m nr̄m ih̄m xp̄m praestita
 eē p̄ docuit. Ut cum d̄i. iustificatos nos eē ex fide p̄ d̄m
 nr̄m ih̄m xp̄m. & p̄ ipsum accessum habere in gratia ista
 p̄ ipsum & iam gloriari in spe gloriae d̄i. ad haec omnia
 quae dicta sunt referri puto debere. Non solum autē haec
 est. non solum autē quae supra dixi. sed & hoc quod gloriam̄
 in tribulat̄e meis p̄ d̄m nr̄m ih̄m xp̄m habemus ceteris

& enim In tribulatione tristantibus nos gratie ipsius uirtute roborari In tribulationibus gloriamur didicimus. Nam quomodo uam ex eruditione ipsius disciplinam ut tribulationes bonum patientiae accipiamus. habentes uero patientiae bonum probabiles ludicemur. Et per patientiam multarum tribulationum probati spem futurae ad deum remunerationis habemus. quae spes quae certa & uera est non confundit sperantes fidem namque & spem consequitur caritas dei quae omnium malorum est & non solum & uera est non confundit sperantes. fidem namque & spem consequitur caritas dei quae omnium maior est. & non solum replet & mentem nostram sed & habundat ac defunditur In cordibus nostris pro quia non humana nobis artem queritur sed gratia sancti spiritus inundatur. haec secundum sermonis ipsius uelut terrae consequentia per adaptationem apostolici eloqui explanatae sunt. Nunc iam quid interior sensus continet requiramus. Et primo de gloriatione uideamus. quod dixit gloriamur In tribulationibus nostris sermo enim gloriationis interdum gloriabiliter In scripturis. Interdum culpabiliter ponitur. & cum dicitur hieremias hoc autem dicit dominus non gloriatur sapiens In sapientia sua nec fortis In fortitudine sua. Neque gloriatur diues In diuitiis suis sed in hoc gloriatur qui gloriatur Intellegere & agnoscere me quia ego sum dominus. qui statuo misericordiam & iudicium & iustitiam super terram. In uno eodem quae capitulo gloriatione & laudabiliter & culpabiliter posuit. Nam si Inquit

gloratur & insipientia sua uel infortium & indutius cul-
 pabiliter gloratur. Siqui uero In agnoscendo dñm gloriae
 & intellectui iudiciorum eius & misericordiae & iustitiae
 laudabiliter gloratur. Cum ergo sermo iste ad utruq.
 respiciat requirendum nobis est In quib. recte gloriatio
 & In quib. inuis recta gloriatio quod ita demum pote-
 rimus agnoscere. si naturarum compaerenti distinctione
 ne teneamus. q. au. dicimus talia est omnia quae sunt
 & aguntur aut bona sunt aut mala. ut Indifferentia
 de quibus quamuis latior haberi debeat disputatio tam
 quantum ad presentem locum sufficit pferemus. bona
 illa certum est proprie dici quia ad uirtutes animi p. tinent.
 & mala ex se solade finiri q. ad miliciam expectant & con-
 tra legendi aguntur. Cetera uero Indifferentia ee id est
 neq. bona neq. mala nominanda. Ut sunt diuitiae spe-
 cies corporis & fortitudo t. p. certus atq. ea corporis us-
 sibus seruiunt. si qui hinc distinctione diuersitas huius ig-
 norat & gloriatur In his quae non sunt uere bona. nec ad uir-
 tutem animi p. tinent culpabiliter gloratur. Paulus uero
 qui In his erat peritissimus cum dixisset. quia gloriatur
 In tribulationibus nr̄is. ne forte putaretur In rebus Indif-
 ferentibus & mediis gloriari. reddit continuo rationem & ostendit
 quia gloriatio sua quam In tribulationibus habet ad uir-
 tutes animi p. tinet. Dñ enim q. tribulat p. qua gloriatur
 patientiam operatur. Patienter uero p. bationem p. batione
 rospem. spes uero non confundit q. caritas di. diffusa e. In cor-
 dibus nr̄is p. spm̄ sem. & In his edocet q. p. succedentes sibi.

uir tutes gloriatio tribulationū usq. ad sci sps culmen ascen-
dat. sicut & alibi dicit. qui gloriatur in dño gloriatur. Neq. er-
go in sapientia ppria neq. in fortitudine neq. in diuitiis sed
in solo dō conuenit gloriari. Sed fortas sedicas numquid non
sapientia ad uirtutes animi spectat. & cur culpabiliter
in sapientia gloriari. Uide ergo q. cautus ē scripturae sermo
qui in politur uidetur & agrestis. non dixit uti non gloriatur
sapiens in sapientia & siluit. sed ait non gloriatur sapiens in sapie-
tia sua. Qui enim in sua & non in dñi sapientia gloriatur. culpabiliter
gloriatur. q. & alibi dicit ppheta. Uelut quae sapientes est apud
semet ipsos & in conspectu suo eruditi. Dñi ergo sapientia ē
dñi cognoscere & intellegere misericordiam eius & iudicium & ius-
titiam quam facit sup̄ terram. In quo qui gloriatur in dño
gloriatur. Humana uero sapientia non potest scire & in-
tellegere dñm neq. agnoscere iudicia & misericordiam & iustitiam
eius q. facit sup̄ terram. Et ideo in differens ē & media potest
enim fieri. ut ex hac humana sapientia eruditus quis ad in-
tellegentiam diuinam sapientiae paratior ueniat. Et in hac
exercitatus ad illam paratior fiat. simili modo quis uirtutibus
ceteris quae media ēē diximus fortitudine dum uixat totius
uitae q. dum media ē hoc ē dum non in opere recti quis fortis
est. Neq. in misericordis pauperum diues gloriari
neq. in fortitudine neq. in diuitiis debet. si uero istae quae
mediae sunt ad animi uirtutem & ad fructum boni operis con-
uertantur gloriatioe digna efficiuntur. sic rursus si
ad malum opus conferantur. ut p. diuitias qui sopprimat
pauperem & p. fortitudinem p. sternat infirmum. lamē
haec mediae sed mala ēē putantur. Idcirco igitur natura

sui Indifferentia & media dñr. q. & ad malum opus socia
 tamale dici possunt & boni operib. iuncta bona appellari.
 sine hac uero Inclinacione ad alterum aduob. quia & bona dñr
 Imperita & signari rationabilium definitionum appellationum
 que extendendi sunt. ab u siue tamen & fabrum dicimus sapientem
 & gubernatorem & architectum & mulierem extendi sapi
 entem nominamus. q. ergo In praesenti capitulo apōs dī q.
 tribulatio patientiam operatur. si patientia unā cē exani
 mi uirtutem constat. tribulatio sine dubio quae uirtutes
 animi parat. neq. mala neq. Indifferentia sed bona appellar
 dae. In tam cū sic supradiximus patientia uirtus animi du
 cenda est. Ut p patientiam dicat probationem nrī fieri. & p
 probationem sperdari. q. utiq. quō In dō sita ē. qui uirtutū
 omnium pater est non confundit sperantes. simul enim
 cum spe & caritatis abundantia tenet q. primo loco
 q. maior omnium est caritas spūi copulatur. q. si qui In nob
 occurrat & dicat mediū cē & Indifferentia tribulationem quō
 quidem Inuenimus & iam malos & impios tribulari. & non
 continuo quod tribulantur p mat. cētib. suis uirtus animi
 tribulatio eorum reputanda est. Vide si possimus hoc modo
 respondere quia tribulatio quidem scōrum ē. Impiorū autē
 & In iustorum tribulatio flagella appellatur. Deniq. In
 psalmo sic dī. multe tribulationes iustorum. Distis autē
 aut multe flagella peccatoris. & fortassis pēc tribulatio
 & angustia ad scōs p̄tā. q. ipsi sunt quia scōm & angustiam
 uiam Incedunt. Et p̄tēc tribulari dñr. q. & iam In ipso
 dño qui uera est uia quam scī Incedunt Intellexisse apōs.

arbitror. cum ad eum dicerent turbæ conpremut & co
arcent magister. Tribulationes ergo iustorum non solū
eas debemus accipere q̄ extrinsecus ueniunt. Existis
rebus quas indifferentē t̄ medias sup̄ diximus. id est t̄
m̄ t̄ languorib. t̄ ex quo lib̄ & corporis eruciati. sed &
In eo qui & iam In requie positus sem̄ & ipsos adfligit
& adterunt obsistendo uoluntatibus suis referendo libi
dinem coercendo licentiam. & omnia quæ ad bonum con
tinentiæ p̄tinent p̄fligando. sc̄dm̄ hunc ipsum quidē
Macerō corpus meū & seruitute subiaccio ne forte cum
aliis prædicauero ip̄ rebus efficiar. Et hoc modo
iustorum tribulatio Indifferens dici sed apte bonæ
perquam bona uirtutis Implent̄. In iusti uero & iū
tribulentur que magis ab scriptura flagella dixim̄
appellare • quō nihil in his ipsi flagellis & correp
tionib. secundum uirtutem animi gerunt. nihil
ad pacientiam dicunt. nec p̄bationem p̄ pacientiā
sperant ideo in illis non tribulatio q̄ ad hæc bo
na puenit. sed flagella ut scriptura uoluit nominan
dasunt & iam si abusiue aliquando & sup̄ iniustas di
ci tribulationis non inuenias. Ut aut̄ scias quia ius
torum tribulatio non angustat animi uirtutem
sed potius dilatat. Audiat ipsi paulus corinthis ser
bens qm̄ ista distinguat. dic̄ enim ita In omnib.
tribū patim̄ sed non angust̄ deicim̄ sed nos ope
rimus. Uides quō se tribulationem pati non in
uno sed in omnibus d̄. h̄ & in his quæ forinsecus

accidunt & ab aliis inferuntur. & in his quae ipse intra semet
 ipsum pro corporis continentiae & optimarum institutio
 num laboribus profert. & propheta dicit quia in omnibus tri
 bulationibus patiamini sed non angust. neque enim angur
 tare potest qui iuribus dilatatur. & adhuc quod
 hoc modo clarius fiat. Ipse paulus scribit in consequen
 tibus penuriam pati. Igitur si uerum illud quod superi
 us dixit in omnibus tribulati patiamini. Certum est hoc ab
 eo indicari quia & cum penuria patitur tribuit & cum
 abundat nihil hominis tribulatur. Tribulati autem
 in penuria quae deest. In abundantia uero quod semet
 ipsum refrenat. ne per abundantiam resoluatur. Vel ne
 minus competenti exequi uidentur abundare dispensat.
 sic & cum esurit & cum saturatur & cum persequentur patitur.
 & cum in re quae degit. atque hoc modo qui in his omnibus
 tribulatur recte in tribulationibus suis gloriabitur. Ex qui
 bus sine dubio nascitur patientia quae probabilis effecta
 patitur spemque cum caritati coniuncta spiritui sancto consortia.
 Quod autem dicit quia caritas dei diffusa est in cordibus nostris.
 Diligentius considerandum est. In quorum cordibus dei caritas
 diffundatur. ego puto quia in illorum qui iam non habent
 spiritum seruitutis iterum in timorem. Sed & illorum in
 quibus perfecta caritas foras mittit ut timorem. Et
 quibus spiritus adoptionis datur qui clamet in cordibus
 eorum abba pater. Non est ergo cuius cum quae
 hominis nisi perfecti. & talis qualis erat pauper in cuius
 corde diffundatur caritas dei per spiritum sanctum. Sed & illis

illaeso

mihī considerandum uidetur. utrum ne hic caritatem
illam dicat quā nos diligimus dñm. An illam quā diligi-
mur dñm diffusam esse per spm scm̄ In cordibus nr̄is.
Et si quidem illa caritas quia dñm diligimus Intellegatur
sermo iste assertionē non Indiget; Si uero qui dixit ef-
fusam esse dicitur caritatem In cordib; nostris. Ita potius In-
tellegenda sit quā diligimus adō. certum est quia uelut
summum & maximū donum sc̄i sp̄s caritatem ponat quia
uelut munere prius suscepto adō. per hoc ipsum diligere
possimus dñm quia diligimur adō. Nam & ipse paulus
nominat spm̄ caritatis. & dicitur caritas dicitur. & x̄ps. filius
caritatis appellatur; Quia & sp̄s caritatis. & filius cari-
tatis & dicitur caritatis Inuenitur. Certum est quia
ex uno patre n̄ce dicitur fonte & filius Intellegendus
est & sp̄s sc̄i; Ex cuius abundantia & iam sc̄orum cor-
dibus ad participationem capiendam diuine naturae
sicut petrus apostolus edocuit abundantia caritatis In-
funditur ut per istud sc̄i sp̄s donum compleatur ille ser-
mo quem dñs dicit. Sicut tu pater In me & ego In te. & si
tu In nobis unum sint diuine scilicet naturae participes et
fecti In abundantia caritatis per scm̄ spm̄ ministrat.
Ad huc enī x̄ps cum essemus Infirmi secundum tempus
pro impiis mortuus est. Vix enim pro iusto quis mortuus.
Nam pro bono forsitan quis audeat mori; plenius uolens
uirtutes caritatis ostendere quam diffusam In cordibus
nostris dixerat per spm̄ scm̄; Quibus haec causis Intel-
legere deberemus ex parte. Edocemus nos quia x̄ps

non proprius sed pro impiis mortuus est. Impii namque era-
 mus ante quam conuertere mur ad dñm & xp̄m at que mor-
 tem pro nobis ante quam crederemus ex cepit; Quia pro
 cuius dubio non fecisset nisi nimiam erga nos habuisset & a-
 bundantissimam caritatem. uel ipse dñs noster ih̄s xp̄s
 moriendo pro impiis. uel d̄s pater unigenitum suum pro im-
 piorum redemptione tradendo. Cum enim uix aliquis pro
 iusto moriatur. & dubitet unusquisque mortem subire & iam
 si mortis iusta sit causa. quantus est hic & caritas eius erga
 nos. Quanta pensanda est qui secundum illud tempus quo
 passus est pro impiis & in iustis mortem per p̄ci non refugit.
 In quo utique summe illius diuine bonitatis indicium est.
 Nisi enim esset hic ex illa ueniens substantia & illius patris fi-
 lius de quo dictum est; Quia nemo bonus nisi unus d̄s pater.
 tantam utique erga nos bonitatem non potuisset ostendere.
 Unde quia ex hoc tantae bonitatis indicio ipse esse hic agnosci-
 tur bonus; pro hoc bono forsitan quis & audeat mori.
 Cum enim cognouerit unusquisque tantam erga se bonitatem
 xp̄i caritatem que eius habuerit in corde diffusam non solū
 mori pro hoc bono; s; & audaciter mori desiderat quia rebus
 ipsi operibus sepe uidemus impleri. Cum huic in quorum
 cordibus abundanter diffusa est caritas xp̄i sponte
 & cum omni audacia semet ipsos per sequutoribus
 offerunt & non xp̄i audiente mundo coram angelis & ho-
 minibus consentant; Et non solum iniuriam pati pro nomine
 eius s; & mortem pro hoc bono subire audeant; Quamuis
 pro iusto quis periret. est etiam amor uitae huius tantus;

ut & iam cum iusta causa mortis aduenit uix unus quisque
mortem patienter accipiat iusta autem causa mortis uidetur
Cum nature lege defertur & quam iustitiam sit conditionem
mortalitatis. Uix tamen amplacitur animus nature legibus
cedere. Uix ergo proliusto quis moratur. Nam pro bono audet
quis mori & audacter occumpit precipue si intellexit que
cum adhuc secundum tempus impu essemus & infirmi ipse
prior pronobis mortuus est & quomodo non qui haec sibi ab illis
prestita prius esse cognoscit mortem quam ille mat impendit
hic bono recedit. Arguit autem illorum error qui hunc
locum ita interpretandum putarunt. ut quod dicit uix
enim proliusto quis moratur de dō legis quem iustum non bonum
dicunt intellegi debere confirmant. bonum autem xpm
tanquam boni patris filium adseuerent sed quidam gentes
quia inuenimus & in lege martij res molitos legunt macha
beorum libros ubi cum omni instantia beata mater cum
ui filius martij rium suscepit; Quique non solum martij
rium patienter excipiunt; uerum & contumelias inger
unt tyrannum & uideant si uerum est quia dicit quia uix
proliusto quis moratur; uideant tres pueros in camino
ignis ardente cum omni fiducia profidelebertate
conlectos & dicant q proliusto quis moratur; Sola
ergo mors est pro dō que cum omnia audacia suscipit
omnis autem reliqua mors uix tollerantur subtrahit
& iam si iustitiam & humane conditionis lege discen
dat. Commendat autem suam caritatem ad inno
bis. qm sic cum adhuc peccatores essemus xpe pronobis

mortuus est. multo magis ergo nunc iusti in sanus ipse salus est ab ira
 pro ipso. Cum dixisset in superioribus quia Christus secum tempus adhuc
 pro impiis mortuus est nunc ostendere ex hoc uult dei caritas erga homi-
 nes magnitudinem quia si erga impios & peccatores tanta exstitit
 ut pro salute eorum uult cum filium dare; Quarto magis erga
 conuersos & emendatos & ut ipse ait sanguine suo redemptos largior
 & diffusior erit. Non puto sane quod totos ait apud paulum uarietas
 ista uerborum quia aliquando infirmos aliquando impios aliquan-
 do peccatores nominat pro quibus Christum mortuum dicit & quam uis
 imperium se fateatur in sermone non tamen arbitrator quia in his
 ille per imperiam. Sed potius profundam seientiam uariam uertit.
 pro hec nam que tres omne peccati collegitur genus; Aut enim
 ignoras deum quas & uolens seruare mandatum uincitur fragilitate
 carnis & in lecebris presentis uite deceptur & infirmus appellatur;
 Aut sciens uolens que contempnit mandatum & odit disciplinam
 dei propterea sermones eius post se & peccator nominatur; Id
 circo quia sequentes deum patrum suorum deos gentium
 colunt; Qui uero paulus secum peccatoribus numerat quinquaginta
 dicit nos natura iudei & non ex gentibus peccatores humilitatis
 aut est uirtus; Imitatur enim illam qui cum peccatum non fecisset
 peccatum pro nobis factus est; Et cum de eterne littere homi-
 nis conuersus est commendat ergo suam caritatem deum in nobis
 hic commendat & confirmat intellegitur amabilis factus
 pro beneficiis presentis. Quia enim Christus cum adhuc peccatores
 essemus pro nobis mortuus est spem nobis dat quia malito
 magis nos a peccato purgatos & iustificatos ab ira quia in minet
 peccatoribus saluauit per ipsum & quia alienos & inimicos.

Ita diligit; ut pro nobis ad mortem unicum suum dare
multo magis suos effectos & reconciliatos sibi eternam sa-
lutem donavit; Quomodo autem xps pro nobis mortuus
sit & quomodo cum sit agnus dei tulerit peccatum mundi
& infirmitates nostras portauerit & pro nobis doluerit
sepe a nobis in aliis dicta sunt locis; ubi adhibuimus & ea
que in secularibus historiis feruntur; quae etiam apud
ipsos nonnulli pestilentias & turbines aliaque in his si-
milis prohibentur mortem se uenendo repulisse & patriam
& gentem suam in iminentes cladis excidio liberaisse; qua
quidem quam uere scripta sunt & quid traditionis habent
si uera sunt deest nosse solius nullas sunt ipsorum de qui-
bus ista narratur; ne ficto quidem sermone totius
mundi peccata absoluisse perhibet; Nisi ihu solus qui
cum esset in forma dei non rapinam arbitratus est sicut
ipsum exinanuit secundum uoluntatem patris forma
seruis suscepta obtulit uictimam pro unum somundo
tradens sanguinem suum principi uiuis mundi secundum
sapientiam quam nemo principum huius mundi cognouit
scientiam cognouissent numquidam maiestatis cruciatum
sunt nec sanguis ille quiesceret non tam situm quam in
eorum exangueret regnum quod si tribueret in caele-
stibus illud quia dñs in euangelio dicit; Ecce uenit
princeps huius mundi iudicatus est & illud ecce uide-
bam satanam sicut fulgor cadentem de caelo; multo
inquit magis iustificati uincunt in sanguine eius saluati
mus ab ira per ipsum in superiorem quidem dixerit

iustificati igitur ex fide pacem ab eam addim & nunc dicit multo
 magis nunc iusti in sae sp saluorimus ab ira per ipsam ex quo ostendit
 quia neque fides nam sine xpi sanguine nra que sanguis xpi nos sine fidem
 iustitiam iustificat ex utro tamen multo magis sanguis xpi quia fides nam
 iustificat: Et ideo mihi uideat cum in superioribus simpliciter dixerit
 iustitiam ex fide hic addisse multo magis ergo nunc iusti in sanguis eius;
 uideat quia ab ira uentura & iam si fides nam nos saluet & iam
 spera iustitiae super haec tamen omnia multo magis sanguis xpi saluos
 iustificat ab ira uentura. In uero di quando in telli debet in secundo
 in palam expositione plenius dictum est: Et quomodo possit impleri
 quia scriptum est ut salui officiam fugientes ab ira uentura & iram
 quidem fugientem ita comprehendat. Sec tan tes uero iustitiam
 p dicitatem fidem caritatem patientiam mansuetudinem
 & cetera his similia. Irataque cui tra dicitur unus quisque pro
 meritoria & merito peccatorum deo tamen secundum scriptum est
 in sermone septimo psalmo non accendente omnem iram suam
 qui enim sufferre possit si non iram aduersum peccatores accen
 dente dñs cum tam terribilis sit illud quod in caritate mori si p
 non natus ubi dicit quod dignus accensus est ex furore meo ardebit
 atque ad infernum in ferretur: Comedit terram & nascencia eius con
 flauit & conflauit fundamenta montium: Intuere ergo quia
 ignis ita quidem iram de furore dñi accenditur terram & infernum
 infernum in ferretur comedit & opera terrena consumet & confluat
 & non ex caelo montium sed fundamenta. Id est non sublimis au
 ma neque caelestis sensus sed humi atque in terram de recosū & iam
 in profundum terre ut si montium fundamenta demerisset palulū
 ergo & iam de ira oportuit disseri ut apertius nosceret aquibus.

nos malus xpi sanguis eripuit sicut enim cum inimici essemus recon-
ciliati sumus deo per mortem filii eius multo magis reconciliati
erimus in vita ipsius. Non solum autem sed & gloriamus in deo per
dominum nostrum Iesum Christum per quem reconciliationem accepimus
quod dicitur; Cum inimici essemus reconciliati sumus deo eius donum ostendit
non esse aliquam substantiam quod fecit distinctionem materialis
tuali in natura uterque inimicus sit deo; Alio quoniam inimicum est
natura est & non uoluntatis reconciliationem utique non habet;
Vbi autem ex inimico quis amicus efficitur; Certum est quod deus
opera agit que non amant deum inimicus est deus; & unus quisque tam
grauis & tam odibilis efficitur inimicus quam multi caeteri operum
inimicus; Digna sunt ergo mensura & gradus quidam in his peccatorum qua-
litate uel quantitate distincta qui inimici sunt deo; unde & ille qui super
omnes a paulo ultimus inimicus destruendus est memoratur; Non autem
iure & ordine & iam eos que reconciliati sunt per mortem filii eius
inimicus haberi; Certum est & esse aliquem ita amicum sicut non est
amicus dei appellatus est esse que que alios quibus dicit saluator. Iam
non uos dico seruos sed amicos; Credo autem esse adhuc magis similem
aliquos in celestibus amicus apud deum uel illos qui semper uidentur facere
deum. eos qui semper adsunt in conspectu altissimi ut sicut supra
diximus esse quosdam nouissimum inimicum ita & ibi prout uerum
merito absentur aliqui summi amici; cum ergo huiusmodi nescio si
qui adhuc permanet in his operibus quod deus & pro quibus inimici
tate sunt inter deum & omnes reconciliatus deo sanguinem christi merito
dicitur; Quomodo enim reconciliatus est quisque inimici sunt
gere. paulus merito de se & sibi similibus dicit quia cum inimici
essemus reconciliati sumus deo per sanguinem filii eius gradus quod deus est

ubi in hac reconcilia uis facta est ubi inimicitias Inter dñm & homi-
 nes non sermo peccatoris sed sanguis Intercessoris absoluit Inter un-
 nos conuersa ad inimitias. Et agere ea quod odit Ille quem nobis
 In effusio sanguinis sacri reconcilia uisamus; Non plenius & iam
 distictius ipse paulus scribens de ratione reconciliacionis & humilitatis
 hac profusione sanguinis xp̄i commemorat; Quos si his ligamus aperire
 locum presentis capitali fatalius possunt; At ergo ita propter quia
 memor est eius qui ali quando gentes In carne dicebamus propitiū
 habere q̄d̄ circumcisio In carne in unius facta quō erat ille temp̄
 sine xp̄o alienata a conuersis fuit & peregrini promissionis testamen-
 torum eius spon non habentes & sine dō In hoc mundo Nunc autem
 In xp̄o In uos quales quando eratis longē faciebatis prope In sanguine
 xp̄i; Ipse est enim pax nostra qui fecit utraque unum & medium pa-
 rietatem maceris soluens In unius In carne sua legem manda-
 tionum In decretis euacuans; Ut in conderet In semet ipso In uno
 nouo homine faciens pacem ut reconciliaret & utrosque In suo
 corpore dō per crucem Interficiens In inimitias In semet ipso; Et
 uos euangeli; auct; pacem uobis qui longe & pacem In his qui pro pe-
 cā per ipsam habemus accessum utriusque In uno sp̄u sed pr̄pue;
 In his il lud obserua quia xp̄i medium parietatem maceris soluit
 In carne sua Id est In unius & quia reconciliauit utroque In u-
 no corpore dō per crucem; Et quia Interfecit In unius In cruce
 In qua non sine causā In paulus secundo uideatur In unius In no-
 minasse; Et In uno quidem dixisse quod soluit In unius In xp̄i
 In carne In secundo uero Interfecisse eam In cruce; Soluit enim que
 uideatur In his qui adhuc tamen gerunt aduersum peccatum
 & repugnant ei pro uiribus Interficere uero In his qui peccatum

lam nequa quam omnino non recipiunt' sed omni ex parte' tunc omnia sua
morificauerunt peccato. Ex quibus erat' & ille quid dicitur' xpo cruce
fixion uiuo ego autem lam non ego uiuere uero in me xps. hoc ergo mo
dum xpc occidit inuicem in carne sua cum morte suscepta ex
emplum dedit hominibus usque ad mortem resistere aduersus pec
catum; Et ad eum resoluta inuicem in carne sua reconciliauit
sanguine suo homines deo eos diuina taxat qui in uoluntate reconcilia
tionis sedus ubi non peccando custodiunt; Igitur mors eius mortem
in uicem dedit ei que erat' Inter nos & deum & reconciliationis in
uicem; Resurrectio autem ipsius & uita salutem credentibus conualuit
Sicut & alibi apostolus dicit de xpo quia enim mortuus est peccator mor
tuus semel quia autem uiuit in uita deo; peccator mortuus deo non suo
neque enim peccatum fecit' sed ipse peccato mortuus id est' tu qui
mors tua peccato ipsi intulerit mortem. Uiuere autem dicitur deo.
ut & nos non nobis neque nostrae uoluntati sed deo uiuamus. Ut ita
demum in uita ipsius saluari possimus. secundum eum quid dicit.
Uiuo autem lam non nego. uiuere uero xps in me. Quero si
militer ut in superioribus posuit. Non solum autem sed & glo
riamur in deo. & nihil addidit. ad non solum autem similiter
ut superiora intellegendum est. De his dictum quae supra com
prehensasunt. Id est quod non solum cum inimici es semus recon
ciliatus sumus deo per mortem filii eius. & non solum in uita ipsi
us salu erimus. Sed & nunc gloriamur in deo per deum in uita ipsi
us per quem reconciliationem accipimus. Sed ut ostenderet gloria
tionem nobis non solum in futuro. sed & presentiam de uigilatione di
uina & emendationis uitae. & eorum correctione. Sicut & in alius apostolus
dicit. Spem habentes & presentis uitae & futurae. presentis quia honest
ior & emendatior. futurae quia aeternae.

EXPLICIT LIB. III. INCIPIT LIB. QUINTUS.

Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum
 intrauit. & per peccatum mors. Et sic in omnes homines mors
 transit in quo omnes peccauerunt. usque ad legem enim peccatum
 in hoc mundo. peccatum autem non imputatur cum lex non est.
 sed rogauit mors ab adam usque ad moysen in eos qui peccauerunt
 in similitudinem praeuagationis adae qui est forma futuri.
 Postea quia edocuit differentiam fidei & legis & eorum qui per fidem
 iustificantur. Atque eorum qui pro missiones quae ad patres factae fuerunt
 non possunt spiritare per legem. Cumque aperuisset arcam secreta
 mysterii. quia cum inimici essemus deo per moysen filius eius recon
 ciliati sumus. Nunc & causas tunc inimici fuerimus. tunc moysen
 filium dei indegerit ista reconciliatio consequenter exponitur.
 Ut inuenies quanta nobis prestiterit ihesus. In moysen pro nobis quanta per
 tulerit. radicatione ergo cum fide & insperabili caritate teneamur.
 deo ergo licet non usquequaque patefactum indicat. Tamen nobis
 & alterius secreta rationem dicens. Propterea sicut per unum mortem
 introiit in hunc mundum. & cetera. Sed priusquam de explanatione
 nem totius capituli ueniamus. pauca de ea quae uidetur in con
 sequentibus ipsius eloqui. defectuque dicenda sunt. Ubi enim dicitur
 propterea sicut necessarium uidetur quia addi debet ad impletio
 quidam ut dicitur ita ut illud uel illud & ut ipse in nonnullis scri
 bit uerbigratia cum dicit. Sicut enim in adam omnes moriuntur.
 ita & in christo uiuificantur omnes. Hic autem cum dixerit. sic
 per unum hominem peccatum introiit in hunc mundum. & per
 peccatum mors. & ita in omnibus hominibus pertransiit. non reculat
 ut dicitur & uerba causa. ita et per unum hominem iustitia introiit
 in hunc mundum & per iustitiam uita. & sic in omnes homines

uita per transit. In qua omnes uiuificati sunt. Hoc enim uidebat
propositi eloqui sensus expectere secundum ea quae in alio ipse
proloquitur. Neque enim multum defest illud quod alibi dicitur.
Sicut enim in adam omnes moriuntur. & quod hic dicitur. prope
sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum introiit
& per peccatum mors. & ita in omnes homines per transit in
quo peccauerunt. & iterum quod dicitur. Ita in christo omnes uiuificati.
Nihil differt ab eo sensu quem super deesse elocutioni diximus. & in
tellectu legentis relictum. Sed mihi uideatur pauca quidem quae suffici
cientia nam ex deo est. qui & idoneos nos fecit ministros noui
testamenti. Et iterum dicitur. aut documentum quaeratis uos
qui in meloquitur christus. Non hoc per defectus passus eloqui. sed
prospexisse aliquid utilitatis. quo etiam si intellegi deberent
ea quae de esse elocutioni. & sub intellegendis diximus. tamen
propter negligentiores quosque. si forte resolu possent si uiderent.
quasi sicut mors in omnes homines per peccatum. Ita & in omnes
homines per transit. & ut apud christum considerantur. palam autem
dici & publice non debere. Simul & illud ostendens. quia & iam
super unum hominem iustitia introiit in hunc mundum. & per
iustitiam uita & in omnes homines per transit. Tunc non hoc in
presenti statim contingere nec occiosis accedere. sed his qui multo
labore & sudore nocuerunt. quae occultae sunt quaerere. pulsare
quae clausae sunt desiderare quae absconditae sunt. Denique in
capitulo quod pro similitudine horum dictorum in medium adduxi
mus. Id est sicut enim in adam omnes moriuntur. non dicitur. Ita
& in christo omnes uiuificati. aut uiuificantur. sed uiuificabuntur. ut ostendat
deus quidem presentis temporis est laboris & operis in quo per bonam con
uersationem merita conquirantur. futurum uero esse in quo ui

iustificabuntur. hi qui in presenti uita xpo conmoruntur. Sicut & alibi
 dicit apostolus. si enim conmorimur & conuiuemus. & ideo
 & cum in presenti loco dissimulat exsequi. & adimplere sermone
 ea quae sensu & consequentia uidentur intellegi. Alius fortasse
 dicit quod hoc quod uidetur deesse in his quae supra diximus secund
 elocutionis ordinem tarde quidem. sed in posterioribus redditur.
 Ubi dicit. sed non sicut delictum ita & donatio. Si enim unus delicto
 mortuus sit multi multo magis gratia dei & donum in gratia unius
 hominis ihu xpi in plures abundauit. & asserit ex his complere
 quae de suis se in superioribus uidebantur. nec multum interesse
 q. ubi in omnes homines dixerit peccatum. hic uero donum &
 gratiam ihu xpi in plures abundasse. Cum & omnes plures esse
 intellegantur. & plures omnes intellegi non uideatur. absurdum
 maxime cum insequentibus dicat apertius. sicut per unum delictum in
 omnes homines in condemnationem. ita & per unum iustitiam in om
 homines ad iustificationem uitae. & ut euidentius ostenderet
 omnes homines & multos homines idem esse addidit his. Sicut enim
 pro oboedientiam per unum hominis peccatores constituti sunt multi.
 ita & per unum oboedientiam iusti constituentur multi. & q. supe
 rius omnes dixerit homines. hic eodem sensu multos nominauit.
 Nisi quis dicat quia magis promiscere & confundere uolens apost
 idq. superius aperuerit. Ne ut diximus dissolueret ac relaxaret
 audientes eos quos ante omnes dixerit. hic plures nominauit.
 ut & illud quia omnes dixit. ad eos tamen modo traheretur. qui do
 num xpi gratiae consecuti sunt. qui tamen non pauci. sed plures s.
 & enim mors est apostolo paulo cum debemur accedi & effabili
 eius. bonitate aliqua patefaceret. Rursum pro negligentiores
 quos qui auditores paululum uelud exasperare quae dixit.

Et metum aliquem remissioribus intentare. Ut cum de
fine omnium corinthis disputans ait. Sicut enim
in adam omnes mori ita et in xpo omnes uiuif. Et
paulo post deinde finis cum tradidit regnum
dō et patri etcetera. p quibus uerem nequiditias
bonitatis dī et patientiae et longuā contempnent
secundum duritiam suam et cor inpenitentē thes
aurizaret sibi iram indie iusti iudicium dī. Ad
didit post illa disine dixerat nolite seduci corru
punt mores bonos conloquia mala. Ex p gisimim
iusti et nolite peccare. Ignorantiam enim dī
quidam habent ad confusionem uobis dico. Agit
ergo tamquā prudens dispensator uerbi et cū
uenerit ad ea loca in quibus dedi bonitate dicen
dum est propter signiores quosque et occultius
haec et obscurius profert. ne forte ut diximus
diuitias bonitatis eius. et patienter et longa non con
temnat. Et iram sibi thesaurizent indie irae.
Inquam necesse est incurrere omnem qui sibi ha
iusmodi gesta thesaurizauit. Etiam si post haec
uideris quid fiat. sed et q ait usque ad legem sū
peccatum in hoc mundo. peccatum autem non
imputatur cum lex non est. hoc uidetur ostendere
q usque ad legem. hoc est usque quo xps ueniret
qui tollit peccatum mundi. Peccatum erat ma
nifestum est autem peccatum non posse imputa
ri. ubi lex non est qui arguat peccatorem. re
nauit autem mors quae p peccatum fuerat in

gressa usque ad moysen. hoc est usque quo lex per
mansit in eos qui peccauerunt secundum simili
tudinem peccati adam per quem mors ipsa accipit
ingressum qui ad formam futuri est. Non
secundum quod preuaricatus est. Sed secundum
hunc quod sicut per ipsam mortem ita per nouissimum
adam uita ingressa est in hunc mundum. sicut
per illam in omnes homines condemnatio. Ita et
per christum in omnes homines iustificatio. hinc de
ipsius eloqui apostolici continentia dicta sunt.
Videamus nunc quid etiam interior habeat in
tellectus. sed illud primo in loco ammonendu
puto quod uidetur mihi apostolos paulus in his
precipue locis qui nunc habentur in manibus
ita quodammodo haec loqui uelut si quis fidelis
famulus et prudens a rege magno et domino suo
introducatur in thesauros regios et ostendant
ei diuersa et magna domicilia quorum aditus uarii
et incerti. Ita ut ei per alium ingressus et per alium
monstraretur. Egressus interdum autem ex di
uersis ingressibus ad unum conclaue ueniat
aut saepe in terris quoque uidemus extructa
palatia ostendatur et ait huic qui circumcidit
fidei famulo thesauros argenti regni et alius
auri. lapidum quoque et margaritarum uariarumque
monilium purpure etiam regiae locus et alius
diadematum demonstrantur. Adhuc regina
et aliam in multis diuersisque mansionibus positi

Et tunc singula haec non penitus ad integrum patentibus
ianuis referentur. sed ex parte subaperitis ita ut ag-
noscat quidem thesauros dominicos et regias opes
nec tunc aliquidum et ad pfectum singula quoque
cognoscat. Post haec uero iste seruus qui fidelis
habitus est ut ei rex et dñs opum suarum magni-
tudinem faceret innotescere. Mittatur ut exer-
citur regi congreget dilectum habeat milites plur.
Pro eo quidem quia fidelis est ut plures inuict ad
militandum et maiorem exercitum congreget
regi necessitatem patietur pferre ex parte quid
erit. Et rursum qui prudens est et scit necessa-
rium eē abscondere misterium regis indicis
quibusdam magis quā relationibus utetur. Ita ut
potentiam quidam regis non lateat ordinis. Tunc
atque ornatus palatii et habitus occultata maneat
dispensatio. Ita ergo ut dixi uideatur mihi etiam apō-
paulus in his sermonibus facere non solum p eo q̄ et p̄
d̄ q̄ ex parte sciāt et ex parte cognoscat. Sed et p̄ter
nos qui nec ea quidem qui ex parte sciāt capere possunt
temperare sermonem. Et unus cuiusque conclave mis-
terii singulis aut uix bonis pferingere et subaperire
sermonibus et nunc per unum aditum ingressus per
alium digredi. Ex alio ingressus ad aliquid conclave
concurrere. Ita ut si requiras eum illo aditu quo ingres-
sus est non inuenias egressum. His ergo prius de his
qui paulus scribit in mente nostra atque animis for-
nantes nunc iam ad inspicienda et contuenda ea quae in

manibus habentur puribus conuertamur. Et primo
 uideamus quomodo p unum hominem peccatum in
 troiuit in hunc mundum. et p pec mort. fortassis
 enim requirat aliquis si ante adam mulier peccauit.
 da qua dicitur q seducta in p uaricatio nefacta est.
 Et rursum ante ipsum peccauit serpens. Peccauit
 enim cum dix mulieri. Ut quid hoc dix d s ut non man
 duceat de omni ligno paradisi. Et iterum peccauit
 rit cum d s dixerit. Qua quacumque die manducaue
 ritis ex eo morte moriemini. Et ille diceret ad
 mulierem non morte moriemini. Sed sciebat d s
 q quacumque die manducaueris ex eo aperientur
 oculi uestri et eritis sicut dii scientes bonum et malu.
 Ergo ante adam mulier peccauit et ante muliere
 serpens. Et in alio loco d t ap os q adam non est
 seductus. Mulier autem seducta est. q mo p unum
 hominem et non magis p unam mulierem uidebitur
 introisse peccatum. Muliere enim initium peccati
 et ante mulierem a serpente siue diabolo. De quo
 dicitur in euangelio. q ille homicida erat ab initio.
 Sed uide in his apostolum naturae ordinem tenuisse.
 Et ideo quo de peccato loquebatur. Ex quo mors in omf
 homines p transierat successionem posteritatis humanae
 q huic morti subcubuit ex peccato uenienti non muli
 eri adscribit sed uiro. Non enim ex muliere poste
 ritas sed ex uiro nominatur. Sicut et ipse ap os in
 aliis dicitur. non enim uir ex muliere sed mulier
 ex uiro. Et iterum sicut enim mulier ex uiro ita

et uir non ex muliere sed p mulierem et ob hoc
mortalis posteritas et corporalis successio uiro
potius tamquam auctori et non mulieri deputat.
Sed ut adhuc euidentijs fiat q dñs addemus et
iam hoc idem ap̄os ad hebr̄eos ita scribit. sed
et leui quidecimas accipit decimatus est. Ad
huc enim in lumbis patris erat abrahæ cum ob
uiauit ei melchi sedech. regresso acede regum
si ergo leui qui generatione quarta post abraham
nascitur in lumbis abrahæ fuisse phibetur.
Multo magis omnes homines qui in hoc mundo nas
cuntur et nati sunt in lumbis erant ad e. cū adhuc
eēt in paradiso et om̄s homo cum ipso t̄ in ipso ex
puli sunt de paradiso. Cum ipse inde depulsus est
et p ipsum mors q̄ ei ex p̄uaricatione uenerant
consequenter et in eos p̄transiit qui in lumbis eius
habebantur. Et ideo recte ap̄os d̄t. sicut enim in
adam om̄s moriuntur ita et in xp̄o om̄s uiuificantur.
Neque ergo ex serpente qui ante mulierem peccauit
fuit. neque ex muliere q̄ ante uirum in p̄uaricatione
facta est. sed p adam ex quo omnes mortales origi
nem ducunt dicitur introisse pecc̄ et p̄ peccatū mors.
sed hic nimirum est unus homo p̄ quem pecc̄ introiit
in pecc̄ mors. quem et alibi ipse ap̄os d̄t. Primum
hominem de terra terrenum. secundum uero caele
stem. Cum et ortatur nos abiecta imaginem ter
reni. Imaginem portare caelestis. Id est ut secundum
uerbum uiuentes renouemur et reformemur. sed

interiorum hominem ad imaginem dei qui creauit eum.
 Ergo homo qui iam reformatur et reparatur ad
 imaginem dei neque terrenus neque in hoc mundo
 est sed in caelis esse dicitur conuersatio eius. Et
 deo secundum eum quid dixit. Vos autem non estis
 de hoc mundo. Mors in eum non potest pertransire.
 Quia autem adhuc in hoc mundo est et terrenus est
 et terram imaginem portat de ipso dicitur quia
 peccatum in hunc mundum introiit et per peccatum mors quod
 per peccatum et mors in hunc mundum introiit et
 in hoc mundo habitat. Certum est alienus amor
 et peccato esse eos qui pro christo et cum christo mortui
 sunt huic mundo et cum ipso resuscitati. Cum ipso
 etiam sedere in caelestibus meruerunt conuersationem.
 in hunc mundum sed in caelis habentes. Unde et
 pari consequentia ostenditur quod dominus homo primo
 de terra terrenus est. Sicut idem apostolus alibi dicit.
 Cum imagine terreni ambulat et secundum imaginem
 terreni ambulat carnem cogitat et quae carnis
 sunt sapit. Et uix aliquando est ut conuertatur ad deum
 et spiritu dei agatur atque spiritalis effectus fiat.
 Nouissimus adam in spiritu uiuificantem require
 sane quomodo per unum hominem in hunc mundum deus in
 troiit peccatum. Et certum est quod hic mundus ter
 renus hunc appellet locum in quo homines habi
 tant. In nullo alio loco introiit peccatum neque in illis
 locis inuenitur. Ubi spiritalia nequitiae in cae
 lestibus nominantur. sed et illud apud te metipsum

pertractato unde in hunc mundum introiuit peccatum aut ubi erat priusquam hic introiret. dicit si omnino erat uel si fuit ante illum ad quem dicit usque quo inuentae sunt iniquitates in te et propter hoc picite in terram. Nobis autem de his non est tutum plura differere. Cum uideamus a patre uix singulis haec perstrinxisse sermonibus primum hominem peccatum introiuit in hunc mundum. Mundus autem ut dicitur intellegendus est uel locus in quo habitant homines et terrena et corporalis uita in qua mors habet locum. Cui mundo hoc est terrenae uitae crucifixus seduit scilicet et mortuos. Et pro peccato inquit mors illa sine dubio mors de qua et propheta dicit quod anima quae peccata ipsa morietur. Cuius mortis hanc corporalem mortem umbram merito quis dixerit quocumque enim illa incesserit hanc necesse est subsequi uelut umbram corpus. quod si obiciat quis saluator peccatum non fecit nec mors mea fuit animae pro peccato et non mortem sustinuit corporalem. Respondebimus ei sicut cum ipse peccatum non fecerit pro nostra tunc tamen salute per assumptionem carnis ipse deus factus esset. peccatum ita et cum morte istam nulli deberet nec ei esset obnoxius pro salute tamen. Nam hanc uelut umbram illius susceptae dispensationem quae supra diximus spontaneae necessitate suscipit. sicut ipse dixit. Potestatem habeo ponendi animam meam et potestatem habeo iterum sumendi eam. Sed uideamus quomodo in omnis homines pertransit mors. In quo omnes inquit peccauerunt. absoluta sententia pronuntiavit a patre

omnes homines mortem pertransisse peccati in eo in quo
 peccatum. sicut et alibi. Omnes enim peccauerunt et
 egent gratiadi. Et ideo etiam si abel illum iustum dixeris
 non potest excusari. Omnes ^{enim} peccauerunt. Cur enim
 post dicitur obtulit et post eam obtulit ostiam exprimo ge
 nitis emanante ipsum et non statim etiam si enos dicas
 qui sperauit in uocare nomen domini sperauit et cur non
 statim inuocat sed dissimulat et moratur. Etiam si enoch
 dicas non scribitur placuisse usquequo generat et mathu
 salam. Mathusala autem inter preatur emissio mortis.
 Ex quo ostenditur quia mors ista quoniam omnes homines per
 transiit etiam in ipsum transiit sed uix aliquando
 sensit esse intransiit mortem. Et conuersus ad dominum emisit
 eam a se et abiicit per penitentiam. Et ideo mathusa
 lam dicitur genuisse. quia semortem quoniam eum obsederat
 abiicisset. Recte ergo quia iam morti non esset obnoxius
 sed abiicisset eam a se et fugasset dicitur quod transi
 lerit illum deus ut inuideret mortem. sed et denoe
 si requiras attentius inuenies quod quingentissimo demum
 annos scribitur. de eo quod noe inuenit gratiam in conspec
 tudini dei et quia iustus erat in generatione sua et qui pla
 cuit deo quoniam utique si prius meruisset numquam id opinor
 scriptura diuina saluisset. sed et si qui uelit quod bibit
 unum et inebriatus est ac nudatus reputare inueniet
 ex his omnibus non in merito ab apostolo dici in quo omnes
 peccauerunt. Etiam si euigilauit noe a uino suo. quidam
 dicunt et de abraham cui dicitur exi de terra tua et de cog
 tua et de domo patris tui. qui utique non diceretur si de domo

patris deo placere potuisset. Sed non opus est cum ingen-
ti periculo in his singulos quosque enumerare so-
rum. Cum sufficiat et apud sententia quae morte
dicitur in omnes homines pertransisse illius quidem
Nemo mundus a corde etiam si unus dies fuerit a-
eius. Sed ista mors peccati quod in omnes pertransit.
Cum uenisset ad ihm et temptasset eum perforare aculeo
suo. Aculeus enim mortis peccatum repulsus est et
contractus uita enim erat et mors necessario exter-
minabatur a uita. Et tunc ad eam dicitur. Ubi est
mors aculeus tuus ubi mors uictoria tua. Idcirco
enim quod omnes uicerat. hic dicitur ad eam ubi mors
uictoria tua. sed et quod peccatum quidem non dixit
in omnes homines sed in mundum introisse. Mor-
tem uero non in mundum sed in omnes homines et non
introisse sed pertransisse. Non puto quod frustra hac di-
scipulo usus sit paulus. arbitror quod mundum hic ter-
renos quosque et interrena conuersatione pertransi-
tes designet. homines uero eos dicat qui iam serua-
re possunt agnoscere et scire quod ad imaginem dei facti sunt.
In illos ergo qui mundus appellantur id est terrenos
introisse de peccatum et nusquam eius exitum possunt.
In eos uero quos iam homines uult intellegi dicit per-
transisse peccatum id est fuisse quidem. sed per peni-
tentiam conuersationis depulsam esse et pertransisse
nec ultra in eis stetit. Unde apparet in litteris
pauline unam quidem syllabam uacuum sentiri
debere misterius. Uideamus nunc quomodo dicitur.

usque ad legem enim peccatum in hoc mundo. Peccatum
 autem reputatum non imputatum cum lex non est.
 Quasi ante legem peccatum non fuerit et nemo pec-
 cauerit nec reputatum fuerit illi peccatum ante quam
 lex mori daretur. Cum legamus et cam et lamech
 reputatum esse peccatum et ne per singulos immorem in tantum
 peccatis hominum exacerbatum esse dominum. Ut dilu-
 uium mundo introduceret et diceret deleam
 omnem carnem quam super terram est. Et rursum so-
 domitas igneus imber et sulphorea flamma uas-
 tauerit. Quomodo ergo in huiusmodi peccatis dici
 potest non fuisse peccatum uel in uindictis talibus
 negabit reputatum esse peccatum. Et ideo occultiore
 aditu digressus nobis requirendus est pauli in eo-
 dem usque ad legem enim peccatum in hoc mundo
 peccatum autem non imputatum cum lex non est. Inuenimus
 eum et in posterioribus huius epistulae dicentem
 hoc modo. sine lege enim peccatum mortuum.
 Ego autem uiuebam sine lege aliquando in quo
 unus mihi atque idem sensus uidetur utriusque
 capituli. Quoniam hic de erat in sermone ibi ad im-
 plebitur. usque ad legem enim peccatum in hoc mundo
 deest mortuum quod ibi euidentius expressit.
 Si ergo etiam hic uingamus istum sermonem et
 dicamus usque ad legem enim peccatum erat
 in hoc mundo mortuum peccatum autem non im-
 putatur cum lex non est. Uide quod integre stare
 poterit sensus. sed et illud sepe iam diximus in hac

ep̄is paulum de multis quidem legibus sed natura
 li lege frequentius disputare. q̄ et in hoc loco p̄
 cipue deprehenditur. Usque ad legem enim natu
 ralem que ergo aetatis tempore. Ubi rationis
 capax eē quis coepertit et iusti in iustique aequiet in
 que habere discrimen. Tunc peccatum q̄ prius intra
 hominem uelut mortuum habebat̄ reuiuiscere dicitur
 pro quod est iam intrinsecus lex que et ratio q̄ ostendit
 dat non eē faciendum. sed ut aper tius intellegatur
 q̄ dicimus euidenti utamur exemplo. Scriptū est
 qui percussit patrem aut matrem morte moriatur.
 Et qui maledixerit patri aut matri morte moriatur.
 Puer ergo paruulus iiii. fere aut. v. annorum sicut
 fieri solet indignatus uirga percutiat patrem aut matrem
 quantum ad p̄ceptum mandatis peccat mortem
 debet. sed quia lex in illo nondum est naturalis que
 eum doceat non debere iniuriam facere patri aut
 matri t̄ sit in hoc crimen impietatis amitti.
 Et est quidem species peccati q̄ facit. matrem enim
 percutit uel maledicit sed mortuum est in eo post
 peccatum quia p̄ absentiam naturalis legis que
 in eo nondum est peccatum ei non potest reputari.
 Nondum est enim intra eum ratio tanta que eum
 docet. hoc q̄ facit fieri non debere. Et ideo etia
 a parentib; non solum non reputatur ad culpam sed
 ad gratiam iocunditate que et suscipitur. Et hoc modo
 consequenter. Ut ergo arbitror intellegi potest q̄ p̄
 dicit. usque ad legem enim peccatum in hoc mundo

ut subaudiat mortuum peccē autem non imput̄ cum lex
 non est. Conuenit enim secundum hanc expositionem
 etiam illud intellegi quod dicit ap̄os. Ego autem uiuebā
 sine lege aliquando. Nam quomodo paulus sine lege
 moysi inuenitur aliquando uixisse. Cum ipse desēdicat
 q̄ hebreus ex hebreis sit. Et octaua die circumcisisus stati
 anatiuitate in moysi legis obseruantia fuerit. sed con
 stit eum aliquando hoc est in puerili aetate. quā rationis
 capax fieret sine naturali lege uixisse nondum enim
 ei in illa aetate inerat. iusti iniustique distinctio. Nec
 recti prauique patebat examen. q̄ de naturali lege
 dici insequentibus euidenter ostēdit. Cum dicit. sed ubi
 uent mandatum peccatum reuixit. Ego autem mor
 tuus sum p̄ q̄ declarat illius aetatis peccata fuisse quide
 sed mortua habita quia non putabantur ad culpam.
 Ubi uero scire inquit coepi quid agendum sit. Quid ca
 uendum et mandatū legis in trame ingentis accipere.
 Tunc in me reuixit peccatum q̄ prius p̄ absentia legis
 mortuum uidebatur. Et ego inquit mortuus sum.
 Coepit enim iam mihi reputari peccatum. sed haec
 bassides non aduertens de lege naturali debere intel
 legi ad ineptas et impias fabulas ser̄ monem apostoli
 cum traxit. EIMETENSOMATOCCOC. dogma id est
 quod animae in alia atque alia corpora transfun
 duntur. Ex hoc apostoli dicto conat̄ astruere. Dix
 enim inquit apostolus q̄ ego uiuebam sine lege
 aliquando hoc est ante quam in istud corpus uenire
 nea specie corporis uixiq; sub lege non esset peccud

no

no

scilicet uel auit sed non respexit ad id q sequit̄. id est
sed ubi uenit mandatum. sed ad se uenit mandatu
et peccatum non dixit non fuisse in se sed mortuū
fuisse et uixisse in quo utique ostendit q̄ de una
eademq̄ uita sua utrumque loqueretur. Uerū
bassilides et si qui cum ipso hoc sentiunt in sua
impietate relinquuntur. Nos autem apostoli sen-
sum secundum ecclesiastici dogmatis aduer-
sum. sed et hoc ipsam quidē peccatum erat in
hoc mundo et non dixit in hominibus. Cum utiq̄
sint in mundo et pecudes et cetera animalia
et arbores. Ex quibus cumque mundus hic constat.
Nec tamen in his creditur eē peccatum quale sit
requiramus uidetur mihi q̄ hic apōs homines
illos sententiā quam rationis capaces sunt.
Et naturalibus legibus parent illam uero aetatem
quondam ad capacitatem rationis accessit. Non tamen
homines quam mundum appellauerit. Neq̄
pari q̄dem mundi sunt. Non dum tamen in hoc
uenerint ut imaginem in sedi ad quā homo fac-
tus esse dicitur capacitatem rationis expresse-
rint. Sed et illud uelim nisi plus iusto curiosum
uidetur inquirere. Ne forte secundum eos qui
moysi legem in his intellegi uolunt p̄ hoc quidē.
Peccē autem non impū cum lex non est. Uidetur
etiam diabolus et angeli eius absolui si ubi lex nō
peccē non reputat. Et quomodo ante legem moysi
uel serpens damnatus ē uel inuidi ad diaboli moysi

introiuit in orbem terrarum. Quomodo etiam q
iudas apostolus in epistola catholica de. poterunt
expliare ait enim ita angelos quoque qui non
seruauerunt principatum suum sed dereliquer
domicilium suum in iudicium magni diei. aeter
nis uinculis constrictos sub caligine reseruat.
Ex quibus omnib; magis ac magis constat de ea lege
haec apof dicere q unusquisque siue hominum
siue etiam angelorum diuinae quadam dispen
satione u munere in trase naturaliter gerit.
Cuius tanta uis est et tanta potentia ut etiam ange
los arguat. Nec psonam illius dignitatis excipiat.
Et ipsa fecerit. hoc quod superius ap iudas dicitur
ut angeli qui non seruauerunt principatum suum
sed dereliquerunt domicilium suum ad iudicium
magni diei aeternis adstricti uinculis seruarent.
Ipsa est lex q etiam diabolum et angelis eius in igne
aeternum qui eis pparatus est ptrahit. Et sicut
certu est q neque illi angeli aeternis adstricti
uinculis ad iudicium seruarentur. Neque isti in igne
aeternum qui eis pparatus est mitterentur nisi
q positam sibi ad o legem non seruauerunt. Neq;
ad iudicium uenirent nisi contra legem aliquid com
misisserit. Ita certum uidetur q sic custodissent
positam sibi legem neque isti in ignem aeternu
neque illi sub aeterna caliginis uincula decidis
sent. Super est etiam illud prouerbibus discutiamus
quomodo dicitur sit. sed regnauit mors ab adam

usque ad moysen in eos qui peccauerunt in similitudi-
nem p̄uaricationis adae qui est forma futuri.

Tertio nunc ap̄os de morte commemorat. Primo
ait. quod peccatum mors introiit in hunc mundū
Secundo in omnes inquit homines mors p̄transiit.
Nunc uero regnauit inquit mors ad adam usque
ad moysen. Et sciens eē p̄ haec singula aliquas dif-
ferentias. qm̄ quidem introierit et qm̄ regnaue-
rit indicauit. Tunc inquit introiit cū primus
homo deliquit. Et quomodo introiuerit dixit
p̄ peccatum inquit et nunc regni eius tempus
ab adam usque ad moysen designat. Quomodo autē
in omnes homines p̄transierit non ostendit.;

Uidetur ergo mihi in his describere ap̄os uelut
tiranni alicuius ingressum qui uoluerit regnū
legitimi regis inuadere. Et primo quidem facit
ipsas et aditus regni occupauerit p̄uaricationē
custodit. Tunc deinde cunctorum animos ad se
inclinare temptauerit et maxima ex parte po-
tuerit. Et ita indebitum sibi uindicauerit reg-
num. Hoc ergo p̄ tyrannidem regnante mittit
dux electus a rege legitimo moyses qui occupatos
ab eo populos ad iura imperii uera reuocaret et
ueri regis uia legibus edoceret. Ille tunc tyran-
nus id est mors peccati qui p̄ p̄uaricationē primi
custodis inrepsit. Regnabat super omnes illos
qui ad eum simili ut ille primus p̄uaricatione
declinauerunt. sed iste legitimi principis dux ager

omnia quatenus aliquos ex peccati. Et mortis regno
 diripiat. Et obtinuit tandem ut unam gentem et
 si quis hinc uoluit sociare conuerteret. Et ex pre
 cepto regis primus sacrificia instituit. Quibus certa
 solemnitate oblati diceret et remitteretur ei pecc
 etta denum ex parte aliqua homines coeperunt de
 regno peccati mortisque liberari. Nam tyrannus ille
 quid dicitur mors ab adam qui primus p̄uaricationem
 sui ingressum ei dederat ut in omnes homines per
 trānsiret regnabat usque ad moysen. Istum quem diximus
 ducem. qui missus a dō omnium rege regnum eius.
 coepit infringere et sub lege iusti principis reuocare.
 Regnauit ergo mors ab adam usque ad moysen secundū
 speciem quā supra posuimus. Non sup omnes sed in eos
 qui peccauerunt in similitudinem p̄uaricationis adae.
 Nam introiit quidem mors in mundum. Et in omnes
 pertransit non tamen homines regnauit. Aliud est
 enim pertransire et aliud regnare. Peccatum etenim
 pertransit etiam in iustos. Et leui qui adam eos conta
 gione p̄strinxit in p̄uaricationibus uero id est his qui
 se ei totamente ac deuotione subiciunt regnum
 tenet et omni potestate dominatur regnauit er
 go mors ab adam qui primus transitum peccato
 in hoc mundo pate fecit usque ad moysen id est
 usque ad legem. Per legem enim purificatio pec
 catorum coepit aperiri et ex parte aliqua tyran
 nidi eius. obisti p̄ hostias p̄ expiationes uarias per
 sacrificia p̄cepta. sed qm̄ tanta erat eius dominatio

quires legis excederet mittuntur in auxilium legis
prophetarum sedet ipsi prudentes supra uires suas et
tyranni potentiam aduentum presentiam ipsius
regis exorant. Clamantes ad deum. Emitte lucem
tuam et ueritatem tuam. Et iterum inclina cae-
los et discende et rursum. Exsurge domine prope
nobis affuit ergo ihesus christus filius dei. Et in quo lex
in se in abatur per carnem dei filium suum mit-
tens in similitudinem carnis peccati. De peccato
damnauit peccatum in carne et mundum quidem
reconciliauit deo. Exiit autem principatus et po-
testates tyranni triumphans eas in semetipso.
Uerum in haec per excessum quendam lapsi uidemus
sed ad propositum redeamus. Igitur mors peccati ab
adam usque ad moysen id est usque ad aduentum christi.
Moses enim lex appellatur. Et lex sicut scripturae
usque ad iohannis baptismum habuit locum ex quo
coepit ihesus regnum dei praedicare. Quia autem excep-
cerat quos in quibus mors regnauerit non mihi
uidetur dici absque misterii alicuius indicatione.
forte ergo fuerint aliqui usque ad aliud tempus
sub lege uelut sub pedagogo homines habebantur
quod tale aliquid egerint. quale adam in paradiso egisse
describitur et contegisse ex ligno sciendi bonum et
malum et erubuisse nuditatem suam atque habitatione
paradisi decedisse. Aut magis simpliciter accipi-
endum uidetur et similitudo per uariationis ad ae ad
aliqua discussione recipienda. Ut hoc sermone omnes

quia adam p̄uaricatore nati sunt indicare uideant
 et habere in semet ipsis similitudinem p̄uaricationis
 eius. Non solum ex semine sed ex institutione sus-
 ceptam. Omnes enim qui in hoc mundo nascuntur
 non solum nutriuntur a parentibus. sed et imbu-
 untur et sunt non solum filii peccatorum sed et
 discipuli ubi uero aetas adoleuerit et agendi q̄
 sentit libertas accesserit. ubi iam aut p̄git quis
 inuiam patrum suorum. sicut de nonnullis regib;
 scribitur. aut certe incedit in uiam dñi sui.
 Denique et de abel tale aliquid mihi indicari uide-
 tur in eo q̄ scriptum est. Obtulit autē post dies
 abel ostiam dō ex primogenitis ouium et ex adi-
 ptibus earum. q̄ ergo dixit post dies hoc ostendit
 q̄ primis quidem uitae suae diebus pater natus
 p̄uaricationis institutionibus tenebatur.
 Post illos uero dies ubi resipuit ubi respexit ad
 dñm naturae lege commotus dicitur. tunc ob-
 tulisse hostiam dō. Potest ergo hoc mō^{do} locus iste
 simpliciter exponi uel occultatum in eo q̄ dicitur
 in similitudinem p̄uaricationis adae sacramentum.
 Et prope ineffabiliter reconditum subtili quadā
 linea intelligentiae collēgi. Ut si qui ponat mor-
 tem hic q̄ regnasse dicitur. ab adam usque ad mortem
 id est usque ad legis finem et principium xpi illū
 dicit. De qua in propheta scribitur tamquam ex
 p̄sona dñi dicentis de manu inferni eripiam eos
 et de morte liberabo eos. aut certe q̄ sint excepti

aliqui et occultiore misterio designati. qui ad simili-
tudinem praearicatio adae peccasse memorantur
in quo solos regnauerunt mors. si uero ut in nonnullis
exemplaribus habetur etiam in eos qui non peccauerunt
in similitudinem praearicationis adae. Mors ista
adest qui in inferno animas detinebat regnasse dicitur.
] intellegemus et scos quosque sub ista morte etiam si uel
peccandi. At certe moriendi lege decidisse. Xpm
uero idcirco in infernum descendisse non solum ut ipse
non teneretur a morte. sed ut eos qui inibi non tam
praearicationis ut diximus crimine quam moriendi
conditione habebantur absolueret. sicut scriptum
est qd multa corpora dormientium resurrexerunt
cum illo et ingressi sunt in scam ciuitatem in quo
et prophetae dicta complentur quibus ait de xpo. ascen-
dens in altum captiuam duxit captiuitatem. Et modo
post resurrectionem suam mortis quidem iam regnum
destruxit. Unde et captiuitatem scribitur liberasse.
] ipsum uero inimicum et tyrannum cuius regna dis-
soluta. Audi quomodo dicat aplos destruendum. Nouisti
mus inquit inimicus destruetur mors. regnum uero
iam mortis destructum est et captiuitas q sub ea
tenebatur abducta est. sed q ipse inimicus et tyrannus
adhuc in nouissimo et in fine saeculi destruendus est.
] idcirco etiam nunc uidemus eum non tam regnare
quam latrocinari et depulsum regno pdeserta. et
uia circum euntem q rere sibi infidelium manum.
Et ideo clamabat aplos. non ergo regnet peccatum in

uestro mortali corpore adoboediendum desideris
 eius. Uerum nos contenti pstrinxisse paucis ea
 q̄ ap̄os obiecta esse uoluit sequentia requiramus.
 Addidit post haec quae est forma futuri. q̄ quidem
 ambiguum mihi uidetur. utrum ex eo temp̄e quo
 haec scribebat ap̄os. Adam futuri forma dicitur
 q̄ est saeculi uenturi. An a se metipso id est ab Adam
 futuri ut in xp̄o accipiat q̄ tempus apostolo haec
 scribenti futurum non erat sed p̄teritum quam
 uis et in alio loco. Cum de Adam et eua loqueretur
 idem ap̄os dixerit. Misterium hoc magnū est.
 Ego autem dico in xp̄o et in ecclesia in quo uidetur
 hoc magis nobis ad intellegendum dedisse q̄ forma
 futuri dicitur Adam in eo qui aduenit xp̄s ad ecclesia
 sibi sociandam. Nescio sane quomodo
 quis possit et p̄uaricationem eius
 et peccati et hoc q̄ mors p̄ ipsum in omnes
 homines p̄transit in forma xp̄i coaptare.
 Hinc forte ex contrariis ut idem ap̄os in superiorib;
 exponit cum dicit. Sicut enim p̄ unum hominem
 mors ita et p̄ unum resurrectio mortuorum.
 Et iterum sicut enim p̄ inoboedientia unius homi
 nis peccatores constituti sunt multi. ita et per
 unius oboedientiam iusti constituentur multi.
 Si uero intellegamus ap̄os a suis temporibus quibus
 haec scribebat dixisse Adam futuri ee formam.
 Ita magis intellegitur q̄ sicut in hoc saeculo mors
 regnauit p̄ unum Adam et mortale effectum est

omne hominum genus. Similiter autem ut in hoc
ambiguum diximus esse sermonem quoad quae
forma futuri inuenimus et ad colosenses ambiguum
scriptum ubi dicit. Non ergo uos iudicet quisque
in cibo aut in potu aut in par diei festi aut ne uini
aut sabbatis quae sunt in umbra futurorum. Et item
alibi idem apostolus dicit. Umbra enim habens lex bo
norum futurorum in quibus utique sunt dubi
tatio est. Utrum cibus et potus et dies festi et
neumeniae et sabbata ita habeant umbram fu
turorum ut in aduentu christi ueritas umbrae
ipsius adimpleta sit. An in futuro saeculo sit im
plenda sed et totam legem quod dicit apostolus umbram
habere futurorum bonorum utrum in aduentu
christi an in futuro saeculo umbrae ^{istius}
explenda sit ueritas incertum.
Quia et in alio loco scribitur de his ⁱⁿ
qui sub lege sunt quae formae et umbrae desiderant
caelestium. qui ergo uult adstruere quae in aduen
tu christi ista completa sunt cibi et potus rationis
confirmantur expletas. In eo ubi petrus puisionem
uidit in lites omne genus animalium deponi
et uidit uocem quae dicitur mandauit tu commune
ne dixeris quae ad diuersos utique hominum mores
referatur. Et poculum dicit esse calicem noui tes
tamenti diem quoque festum praebuit ubi pascha
nostrum immolatus est christus. In diem festum
caelebramus non in fermento ueteri sed in azimis

sinceritatis et ueritatis. Similiter et neumenias hoc est
 nouos menses fieri ostendit p̄ xpm̄ solem iustitiae
 et ap̄os eius. sed et sabbata obseruari docebit non por
 tando honera peccati. sed stando unumquemque
 stabiliter in loco suo non accendentes ignem.
 De quo p̄ proph̄a d̄r. Ite et in lumine ignis uestri et fla
 meq̄ accendistis uobis. Alius uero qui formas istas
 et umbram legis ad futurum sc̄m̄ transfert.
 Et ministeriorum caelestium has eē ducit imagines.
 in ita caelesti hierusalem complendas decibo et
 potu conabitur assignare. secundum ea q̄ d̄ns d̄r.
 donec quam illud nouū uobiscum in regnum
 patris mei. sed et diem festum dicit secundum
 proph̄a dictum quid facietis in die sollempnitatis
 et in die festo d̄ni. neumenias uero id est nouos
 menses in illis aeternis annis requirit. De quibus
 d̄r p̄ph̄a. memoratus sum annos aeternos et medita
 tus sum. Ceterum in cantico de utero nomii. Re
 damini dies aeternos et desabat̄ d̄r. Relinquit
 ergo sabbatissimus populo d̄i et astruet q̄ sicut
 singula formam futuri saeculi tenent. Ita potest
 etiam ad lam de quo d̄r qui est forma futuri conferri
 ad futuri saeculi rationem. Et p̄pterea cum pre
 missum eēt de his qui peccauerant in similitudinem
 p̄uaricationis adae additum eēt qui est forma futuri.
 Sed non sicut delictum ita et donatum. si enim unus
 delicto multi mortui sunt. multo magis gratia d̄i
 et donum in gratia unius hominis ih̄u xpi in plures

abundabit et non sicut p[er] unum peccantem ita et donum.
Nam iudicium ex uno in condemnationem gratia autē
ex multis delictis in iustificatione cum in superioribus
dixisset ap[osto]lus de adam quod est forma futuri uidentis
requiri posse q[uod] si adam forma xp̄i est. Ergo et in eo
qui peccauit necesse est ut formam xp̄i habuerit
et in eo quos regnauit mors ab adam usque ad mo[rt]em
hoc autem de xp̄o sentire uidebatur absurdum con-
tinuo subiungit. sed non sicut delictum ita et do-
num et incipit ex hoc sermonem ueluti semetip[s]um
explanare. Quomodo formam xp̄i dixerit esse
adam. Si enim inquit unius delicto in[m]m[un]di
in adam uidelicet multo magis gratia d[omi]ni et d[omi]ni in
gratia unius hominis ih̄u xp̄i in plures abundabit.
Idest si uno peccante locum mors inueniens in plures
potuit diffundi. Multo magis gratia d[omi]ni quā in xp̄o
copiosius et latius abundabit. q[uod] mors in adam in plu-
res diffunditur. Et in tamen non est conditio dilec-
tione in doni. Ut cum iudicium habitum sit de adā
ex uno ip[s]o delinquente condempnatio in omnes
homines uenerit. Et contrario uero p[ro] xp̄o ex multis
delictis quibus omne genus hominum tenebatur
iustificatio data sit in omnes. Ut sicut mors p[er] unum
regnauerat in delictis. Ita et p[er] unum oboedientiam
uita regnaret p[er] iustitiam. Igitur non sine p[ro]funda
arte dicendi ap[osto]lus formam xp̄i esse adam posuit que
sit per genus sicut per speciem contraria. Per
genus namque sicut est forma in eo q[uod] sicut ab uno

ad unum in plures homines diffunditur. ita & ab uno xpo in plures
 homo diffunditur. Species uero contraria q̄ secundum p̄uacatione
 cepti peccatores constituti sunt multi. xpi uero oboedientia iusti
 constituentur multi. q̄d q̄ quater nus forma xpi fuerit ad unum siue
 in similibus siue in contrariis scdm̄ rationem eloqui ipsius. & c.
 planation est. Nunc & iam quid interior sensus apostolus indicet
 nihil t̄ potius congegit uideamus. & quamuis periculosum uideat̄
 ea quae occultius in apostolo scriptis positae sunt. pate faceret tam̄
 si posse quae possibile est iudicia quidam ex his diuinae bonitatis
 colligere. Non puto absurdum uideri proposuit ap̄os
 offendere quid humano generi intulerit. Primus
 adam qui factus est in animam uiuam. Quid etiam
 secundus adam qui est in sp̄m uiuificantem ex illius
 inquit p̄uacatione peccatum apparuit. Et per
 peccatum mors ingressa est et in omnes homines
 immo ut seruemus pauli litteris moderationem suā
 q̄ in p̄senti loco tenuit in multos homines mors
 pertransit. Per oboedientia uero xpi iustificatio.
 et iustificationem uita multo magis in plures abun
 dabit et ostendere uult. q̄ multo sit fortior uita q̄ mors.
 et iustitia q̄ peccatum et hoc docere quia si ita pecca
 tum et mors regnare in hominibus potuit. In ita ei
 accipiens ex unius hominis in oboedientia quanto
 potentius et dignius p̄ iustitiam uita regnauit in ci
 um accipiens p̄ unius oboedientiam xpi xpi in qua
 ad hoc opus non conditionis necessitate. sed sola mise
 ratione per motus accessit in forma enim di erat.
 et uidentis unius hominis delicto mortem regnare.

per populos creaturae suae non obliuiscitur. . .
Nec rapinam ducit esse se aequalem do. hoc est non
sibi magni aliquid deputat quod ipse quidem aequa-
lis do et unum cum patre est. opus uero suum de-
pascitur mors unius hominis ingressa delicto
exinanuit igitur semetipsum de aequalitate
et formam dei et serui suscepit formam et fit homo
ad quem temptandum auderet quidem ille qui
regnabat in omnibus sed intrare non posset. mor-
tem tamen istam communem suscipit. Cum illi
peccati quae regnabat in omnibus non recipere. Ut
sicut per hominem mors. ita et per hominem fieret
resurrectio mortuorum. Ut sicut unus delicto
multi mortui sunt. Multo magis gratia dei et donum
in gratia unius hominis ihu xpi in plures abunda-
ret. Non autem absque profunda sapientia quod
paulus inter perfectos loqui sed in hoc loco ser-
mones suos moderatus est. Et quae alibi omnes dixerat
hic multos et plures appellauit. Ubi comparatione
diffusi in omnes homines peccati et mortis ab ada
facti et iustificationis ac uitae a xpo. Ne forte
si absolute pronuntiaret quae pari ratione atque eodem
ordine quo ab adam in omnes homines mors dif-
fusa peccati est. Etiam iustificatio et uita quae a xpo
est in omnes homines diffunditur resolveret
auditores et signiores fierent. Erga obseruan-
tiam certe de securitate uitae quae in omnes homi-
nes per xpi gratiam traderetur. Et ideo rep-

mte sermonem et non omnes homines. sicut solet
 inceteris ponit sed multos qui unius delicto pec
 catores constituti sunt Et rursum in gratia di
 donum p unum hominem ihm xpm non in omni
 sed in plures asserit abundare. Quo et negle
 gentiores metus suspendat. Ac sollicitos faciat
 et pfectioribus diuinae bonitatis secreta non
 claudat. bene autem q plures posuit ad quos
 donum gratiae pertinet q eos qui unius delicto
 constituti sunt peccatores in quo arbitror quide
 aliquid et latentis ee misericordii. q et alibi morte
 dt regnasse ab adam usque ad morisen. Non in
 omnes sed in eos tam qui secundum similitum
 puar adae peccauerunt tamen et simpliciore
 intellectu potest uideri. Ideo plures dictos
 ququamuis qui ex adam peccatores facti sunt
 multi sint. tamen p gratiam xpi uiuificantur.
 Ideo plures dicti sint. q etiam ille ipse ex quo
 inceteros mors peccati diffusa est. additur
 numero eorum eo q cum omnibus quos ipse fece
 rat. sub delicto etiam ipse saluetur. sicut de
 sapientia dicitur. haec inquit illum qui primus
 factus est patrem mundi cum solus eet creatus
 custodiuit et liberauit eum de peccato suo his
 xps qui est di uirtus et di sapientia. si ergo plures
 xps reducit ad uitam q adam duxit ad mortem
 q etiam ipsum adam qui ceteris causae extitit
 mortis xps reuocauit ad uitam. Ut uerum sit

illud q̄ inconsequentibus scribit ap̄os. Quod per
unius gratiam in omnes homines iustificatione
uitae. homo autem est etiam adam ergo et in
ipsum iustificatio uitae perueniet. Sed dices for
tasse si uno peccante mors in omnes homines per
transit. Et rursus unius iustitia in omnes homines
iustificatio uitae puenit. neque mori remur aliquid
nobis gestum est. Neque ut uiuamus sed est mortis
quidem causa adam. Uitae autem x̄ps d̄i dixit quide
iam et in superioribus q̄ parentes non solum gene
ravit filios sed et inbuunt et qui nascantur. Non so
lum filii parentibus sed et discipuli fiunt. Et non
tam natura urgentur in mortem peccati quā dis
cipuli. Nam uerbi causa enim si quis ad d̄o recedens
idola colat. Nonne continuo etiam filios si genuerit
docebit idola uenerari et sacrificia offerre daemones.
Hoc secundum adam fecit et in his regnat mors ab illa
hoc est a natiuitate q̄ a legis tempus quod ad descensionem
recti prauique ueniens capax x̄pi gratiae effici potest
et ibi relinquit adam et d̄o qui eum t̄ genuit t̄ docuit
in mortem et sequitur x̄pm qui eum et docet et gignit
ad uitam. Uis autem scire q̄ non solum natiuitatis sed et
doctrinae est in quo mors regnauit ab adam disc̄ hoc
ex contrariis. Et enim d̄ns ih̄s x̄ps cum uenisset que per
peram gesta fuerant emendare. pro q̄ in mortem
generaret illa q̄ ex adam ueniebat. Prima natiuitas
introducatur secundum natiuitatem q̄ non tam generari
q̄ regenerari appellauit. Per quam sine dubio utrum

primae naturae oboleret et sicut generationi
 substituit regenerationem. Ita et doctrinae substituit
 aliam doctrinam. Mittens etenim ad hoc
 opus discipulos suos nondixit tamen hē baptizare
 omnes gentes. sicut. Ita docete omnes gentes
 baptizantes eos in nomine patris et filii et sp̄s sci.
 Sciens igitur utrumque esse in culpa utriusque re
 medium dedit ut generatio mortalitatis regenerati
 one baptismi mutaretur. Et impietatis doctrina
 pietatis excluderet. Non ergo nihil peccantibus
 nobis mors. regnavit in nobis sicut rursus non
 otiosus nobis et nihil agentibus vita regnavit in
 nobis. sed initium quidem vitae datur x̄po. Non in
 utis si credentibus et pervenitur ad perfectionem una
 perfectione virtutum. sicut et in mortem dudum
 p̄varicationis similitudine et uitiorum expletione
 peruentum est. Et quamvis tamquam prudens dis
 pensator verbi dei apostolus paulus. Occulta haec
 in litteris suis esse voluerit et obiecta inseruit. tam
 nec siluit. In eo ubi dicit. si regnavit mors ab ada
 usque ad morsem in eos qui peccaverunt in similitu
 dine p̄varicationis adae. Uides ne ut peccato nullū
 paulus excuset. sed et peccati genus designat simi
 litudine p̄var̄t adae. In uno quoque constituit. licet
 ubi quando aut quomodo ab uno que similitudo ista
 p̄varicationis amissa sit totum non crediderit
 aptius proloqui. Sed qui eruditus ex lege dñi scit
 intellegere obscurum sermonem dictaque sapientū

et enigmata. Ideo etiam demique de salute quoniam
occultus loquitur et cum dixisset. sicut enim inada
omnes moriantur. non dixit ita et in xpo omnes
uiuificantur. sed uiuificabuntur. Et rursum
cum dixisset. sicut enim unius peccato mors
regnauit per unum. ita et per unum iustificatione
non dixit regna uita sed regnauit uita per unum
ihm xpm. Scit enim ut dixi scriptum esse quod
fidelis spu caelat negotia. Et item alibi. quam
magna multitudo dulcedinis tuae quae abscondisti
timentibus te. si enim interroges quomodo uita reg
nabit per ihm xpm. Et quomodo iustitiam eius in om
nibus homines in iustificationem uitae efficietur.
quomodo in omnes ista beatitudo pueniet ipsius dni
ihu xpi sermonibus discite. Quibus dicitur ad discipulos
audistis haec omnia dicunt ei. Etiam dicit
ait eis. beati estis si feceritis ea. Tunc ergo beati
erimus cum uerbum dni non solum audire et in
tellegere. sed et facere possimus. Quamuis enim
promittatur ex eundem esse quandoque debeat
tamen designatur. non inde exiri posse nisi red
dat. Unusquisque etiam nouissimum quadrantem
quasi etiam quadrantem quod est minimi peccati por
tionem. non remittitur nisi in carcere et supplu
uatur. quomodo quis spe in punitionis resoluatur.
Aut donum gratiae peccandi libertatem putabit
igitur ex uno quidem adam coepit in hoc mundo
regnare peccatum et regnauit in eos qui seruauerunt

praeviationis adae similitudinem. Et ideo iudi-
 cium ex uno in condemnationem et rursus per
 unum dñm nostrum ih̄m xp̄m gratia regnare
 coepit per iustitiam q̄ et regnum in omnibus qui
 obediunt ei et custodiunt uerba eius. Et per haec
 ex multis delictis ueniunt ad iustificationem uitae.
 Sicut enim unius delicto mors regnauit per unum
 multo magis qui in abundantiam gratiae et doni
 iustitiae uita regnat per unum ih̄m xp̄m. sicut
 sicut delictum ita et donum dixisset utique ap̄os
 q̄ sicut unius delicto mors regnauit per unum ita
 et per unius iustitiam uita regnauit per unū
 ih̄m xp̄m. Nunc autem dicit q̄ mors quidem
 unius delicto regnauit per unum. Quia autē habu-
 erit gratia et donum iust accipiunt non solum
 ultra non regnat in eis mors. q̄ et ipsum utiq̄
 non paruae et gratiae. Si et alia duo eis conse-
 rantur bona unum q̄ promoret inuita in eis
 regnat x̄ps ih̄s. Aliudq̄ etiam ipsi regnabunt
 per unum ih̄m xp̄m. Cum ergo necessaria haec
 in eo ueniant bona id est ut regnum mor-tis ef-
 fugiant. et promoret regnet in eis uita.
 Immo ut et ipsi regnent inuita per unū ih̄m xp̄m.
 manifestum est quando non sit ita delictum sicut
 et donum. Et quomodo dicitur multo magis
 gratia di et donum in gratia unius hominis ih̄u
 xp̄i in plures abundabit. Et illud gratia autē
 ex multis delictis iustificationem. Si et hoc in p̄

senti qd̄ multo magis qui abun̄ gratiam et donum iustitiae
accipi inuita regn̄ per ih̄m xp̄m dñm nostrum. Quod
ergo ait unius delicto mors regnauit per unum.
Ostendit que per delictum mortis regnum dāt. Nec potest
regnare in aliquo nisi ius regna accipiat ex delicto
p̄ quod indicari uidetur q̄ cum libera acta creata est
anima ipsa se in seruitutem redigat per delictum
et uelut c̄rographa immortalitatis suae quae
a creatore suo acciperat. morti tradat. Anima enī
q̄ peccat ipsa morietur. Ipsa denique anima clamat
p̄ prophetam dicens. In puluerem mortis deduxisti
me. q̄ utique ei nisi ex delicto non potuisset accidere.
Unde euidenter apparet eam p̄ delictum c̄rographa
sui conscripsisse cum morte ut et libertate immorta-
litas amissa iugum peccati et regnum mortis
exciperet. Uolens igitur ap̄ os ostendere quanto ma-
iora p̄ xp̄m anima recipit quā amiserat et regnabit
p̄ unum ih̄m xp̄m quae omnia utique declarant
multo abundantiora eē donaq̄ damna. Sed requirit
isti quos d̄ regnatos in uitam p̄ ih̄m xp̄m super
regnabant. Uidetur mihi q̄ sicut mortis regnum
in eos ostendit fuisse quos sibi peccando fecit obnox-
ios. Ita et eorum qui abundantiam et donum iustitiae
accipiunt et p̄ unum ih̄m xp̄m regnatos dicuntur
regnum ostendat futurum super illos qui in in-
termissione regni d̄i subditi fiunt. Ut et ita dicam qui sapientiae
et iustitiae acutae quae in eis est. Et per quos
regnare capaces fuerint inuenti. Unde et in morte

uidetur mihi ap̄os qui in ceteris locis dixerat q̄ omnes
 homines mors p̄transit. Ceterum in plures abun-
 dant. Ceterum ex multis delictis in iustificatione.
 hoc in loco neque omnes neque multos neque plures
 posuisse. Sciens ad paucos p̄tinere istius bestitudinis
 summam qui abundantiam gratiam et doni iusticie
 accipientes in uita regnā p̄ unum ih̄m xp̄m ipsius
 autem mortis hic describitur regnum quae in alio
 dicitur inimicus esse xp̄i ultimus t̄ nouissimus
 destruendus. Destruetur autem in eo ut ultra non regnet.
 q̄ si non regnat certum est iam nec delictum futurū
 ēē in quo solo mortis est regnum. Tunc sine dubio
 cum eadem dicitur. ubi est mors aculeus tuus. q̄m
 quidem ut ipse ap̄os d̄t aculeus mortis peccatum est
 uirtus autem peccati lex. Restat ergo tunc neque
 mortis aboleri sed haec in excessu nunc dicta sint.
 suis enim in locis oportunius requirentur uel in tam
 p̄cunctari. q̄m quidem mortem regnum usque ad
 p̄sentiam xp̄i quae est uita diximus tenuisse. Uenisse
 uero xp̄m d̄t ap̄os non solum ad mortem destruenda
 fiet ad illum ipsum qui habebat mortis imperium
 id est diabolū mor̄. hoc est ante quam illud fiat
 quod scriptum est deinde finis cum tradiderit regnū
 d̄o et patri qui regnat. Si enim dicamus idq̄ conse-
 quens uidetur quia uita regnat morte destructa
 potest nobis occurri. quomodo ergo peccator et man-
 festum est mortem regnare per peccatum. si uero
 dicamus in quibusdam regnare xp̄m hoc est uitam

et in quibusdam mortem. quos autem inuenimus
in quibus ita regnum sit uitae. ut regnum mortis
in eis non habeat potestatem. hoc est qui paenitent
absque peccato sint quoniam mihi uidentur magis ad
futurum pertinere regnum et ibi haec esse
complenda. ubi dicitur quod sic deus omnia in omnibus.
I deo enim et in oratione dominica dicere
docemur. Adueniat regnum tuum quod si non
dum aduenierit. Et ipse dominus initio predicationis
suae non dicit. Venit regnum caelorum sed pro
pinquauit regnum caelorum. Praesens uero
tempus non tam regni dixerim uideri quam
belli. Per quod bellum futurum regnum quaeratur.
quam uis hoc ipsa belli tempore quam ex aliqua
parte regnum mortis infringitur et paulatim
destruitur. quod prius omnes homines fuerat dela-
tatum christi regnare dicatur. secundum illud
quod scriptum est. Oportet enim eum regnare
donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis.
Et item alibi dicit. Nunc autem necdum uidentur
subiecta esse omnia. Unde apparet quod hoc dicitur.
Oportet enim eum regnum pro regnum para-
re posuerit. Certum est enim quia prius pugnandum
est et alligandus est fortis et sic uasa
eius diripienda sunt. Et ideo etiam ipse saluatur
dicit. Non ueni pacem mittere. sed gladium. Tam-
diu uero pugnandum est ab his qui regnare
uolunt in uita per ihesum christum. donec nouissimum

inimicus destruaturs mort. sedet de abundan
 tia gratiae et donum iustitiae sciendum est
 q ad istud regnum quoddiximus praeparari
 bellum nonuenit aliquis qui unam gratiam con
 secutus est hoc est qui in uno aliquo opere pla
 cuerit. sed abundantia gratiae requiritur.
 secundum eum quid dicit. abundantius autem qui
 omnes illi laborant. Non autem ego sed gratia
 di mecum. similia quoque etiam his quos im
 buit precatur cum dicit. Gratia uobis et pax
 multiplicetur. Multiplicetur ergo gratia
 et abundat. sic et sermo noster semper gratia
 sale conditus sit. Et opus nostrum cum gratia
 humilitatis et simplicitatis fiat. Et omnia quae
 agimus ad gloriam di agamus. Similiter etiam
 de dono iustitiae accipiendum nihil enim sine
 iustitia a rege debet qui iustificatur xpo secdm
 eum quid dicit. Beati qui faciunt iudicium et custodi
 unt iustitiam in omni tempore. Et secundum
 q sapientia pronuntiat dicens. q et si perfectus sit
 quis in filis hominum. si non adsit ei iustitia ad o
 mne nihilum reputabitur. Et hoc modo qui habue
 rint abundantiam gratiae et donum iustitiae
 in uita regnabunt p unum ihm xpm. Itaque
 sicut per unius delictum in omnes homines
 in condemnationem. Ita et p unius iustitiam
 in omnes homines in iustificationem uitae.
 am et superius diximus quod p delictum adae

uelut aditus quidam datus est qui in omnes homi-
nes uel peccatum uel mors peccati t̄condempna-
tio perueniret. Contrario ergo x̄ps aditum
iustificacionis aperuit per quem uita ingrede-
retur ad homines. Et ideo dicebat de semet ipso.
Ego sum ostium per me si quis ingressus fuerit
saluabitur. Sed de his iam superioribus satis dictam
illud tamen obseruandum est quod sicut dixit non omnes
homines in condemnationem mortis. Sed tamen
modo in condemnationem quos scilicet in omnibus
probet multa abundantius donum eē quam delictum.
Quomodo sane uel quare condemnatio in omnes
homines uenerit. Uidendum est et sufficere for-
sitan potest secundum simplicem expositionem
ut dicamus condemnationem eē delicti commune
hanc mortem quod omnibus uenit et ueniet etiam
si uisti uideant. quod si forte aliquis obiecit de nobis
et helia qui translati sunt non uiderent mortem
hoc modo excusabitur. quod non continuo falsa uide-
bantur ea quod de omnibus dicuntur. Si aliqua dispen-
satio di in i t̄ ii. in omnibus facta est. sed et illud
qui competenter ut arbitror p̄feret in loco qui
cum deliquisset adam scriptum est quod eiecit eū
dñs dñs de paradiso et constituit eum in terra hac
contra paradysum dilectiaram et haec fuit delicti
eius condemnatio quod in omnes homines sine dubio
peruenit. Omnes enim in loco humiliationis et in
conualle fletus effecti sunt siue qui in lumbis adax

fuerunt omnes qui ex eo nascuntur cum ipso pariter
 electi sunt. siue aliquo libet interabili modo et solido
 cognito unusquisque de paradiso trusus uidetur et
 excepisse condem nationem. sicut enim per inoboe
 dientiam unius hominis peccato constitutum sunt
 multi. Ita et punitum oboedientiam iustitiae const
 multi. Potest quidem fieri ut secū ea q̄ insuperi
 oribus obseruauimus. Paulus uolens mysteria
 secretiora contere quos alibi omnes dixerat alibi
 multos ponat. Neforte si dixisset per unius inoboe
 peccatores factos eē omnes et necessario subiunxis
 set. Ita et per unius oboed iusti constitue non omnes
 uideretur ex huiusmodi promissionis securitate
 resoluerē animos eorum quibus expedit eē sub metu
 Et ideo nos fidelis et prudentis in uerbo dī dispensa
 toris consiliū seruantes. Pro eo magis satis fa
 cere debemus quomodo punitus inoboe dientiam non
 omnes sed multi facti sunt peccatores. Nam per
 unius oboedientia quomodo non omnes sed multi con
 stituantur multi difficultatem non habebit intelle
 gentiae. secundum illud quod dñs dicit in euangelio.
 Multi enim uenient ab oriente et occidente et recum
 bent cum abraham. et isaac. et iacob in regno dī.
 Et non dixit omnes uenient peccatores autem quomodo
 multi et non omnes uideantur. Cum idem apostolos
 dicat. q̄ omnes peccauerunt debemus ostendere
 aliud eē peccasse aliud peccatorem eē. Peccator
 dicitur is qui multa delinquendo in consuetudinem et ut

ita dicam studium peccandi iam uent. sicut econ
trario iustus non dicitur is qui semel aut bis aliquid
iustitiae fecerit. sed ille qui semper iuste agendo
in se et consuetudine iustitiam habet. Nam
si qui inceteris fert omnibus iniustus sit semel
autem uel bis aliquid iusto per is egerit. Iste
quidem in eo opere in quo iustitiam tenet iuste
egisse dicitur. Non tamen ex hoc iustus appellabitur.
Ita et iustus peccasse quidem dicitur si aliquid co
miserit aliquando quod non licet non tamen ex hoc
peccator appellabitur. qui peccandi usum et con
suetudinem non tenet. sicut et medicus ille non dicitur
quia aut leuiter rupte capitis cutis sit imponere
araneam aut qui tumorem aut qui uulnere
aqua qualida fouerit. quamuis etiam hoc medi
cina esse uidetur. sed ille dicitur medicus qui sum
ac studium et disciplinam habet medendi ex qui
bus omnibus prout sufficienter ostendit. aliud sit
peccare aliud peccato non esse omnes potest fieri
ut peccauerunt etiam si sancti fuerint quam nemo
mundus a corde nec sumus fuerit ultra etiam.
qui enim est qui non aut in facto. aut in uerbo
aut qui cautissimus certe est uel in cogitatione
peccauerit. Et ideo ut dixi peccasse quidem omnes
merito dicentes. Peccatores autem facti non
omnes sed multi simili quoque forma et uis
multi habebantur non omnes etiam. sicut
iusti aliquid opus agunt. Bene autem ab apert

etiam temporum ratio custoditur. Nam cum
 multos constitutos esse peccatores ad primum
 reculerit iustos constituendos esse multos ad fu-
 turum transtulit tempus. Sciens sine dubio
 quod processu predicationis euangelicæ iustorum
 multitudo maior ad cresceret. Quod autem
 iusti multi fuerint etiam saluatoris aduentum.
 Idem dominus testatur in euangelio cum dicitur. Multi
 prophetae et iusti cupierunt uidere quae uideatis.
 sed aliter hic multos esse saluatos iustos. Et aliter
 apostolus posuit. Nam saluator apostolorum nu-
 merum respiciens ad ipsorum comparatione
 multos dixit iustos et prophetas. In presenti uero
 loco apostolus multos ad omnium qui in hoc mundo
 nati sunt et nascuntur. Comparationem intelle-
 gendus est reuocasse. Igitur per unum in obiecto
 peccati constitutum sunt multi secundum eam
 obseruationem multi peccatores intellegendi quod
 supra de peccante et peccatore protulimus.
 Quod si quis nobis obiecit illud quod de ipso dicit apostolus.
 quia christus in hoc mundo uenit peccati saluos facere
 quorum primus ego sum quasi etiam se pecca-
 torem dicere uidetur. Dicemus quod aliud est
 ex persona scripturae uel prophetae uel domini
 aliquem peccatorem designari. aliud est ius-
 tum ipsum sui fieri accusatorem et humiliare
 semet ipsum ut exaltetur deo. Quam uis et paulus
 in eo quod dicit per secutum se esse ecclesiam dei et ex pug-

nasse eam et traxisse viros ac mulieres et iniu-
la coniecisse. licet ignorantia fecerit et mise-
ricordiam consecutus sit. Tamen cum hoc face-
ret non immerito fortassis peccatorem sedici
debuisset fateatur. Ut autem distinctionis huius
quam dedimus inter peccantem et peccatorem
evidentior adhuc ratio clarescat. Uide cum qui
cum manifeste peccator sit fecit tamen aliquid
rectum propter quod dominus ad eum dixit. si rectae
offeras. Et pharao cum deus iustus. Ego autem
et populus meus impii iusti aliquid facerent sed non ex
hoc iustus dicitur. Et multa huiusmodi in scriptu-
ris diuinis inuenias. Ex quibus et iustum peccasse
aliquid et peccatorem iusti egerit iustum ueni-
et appellatum. Uerum ne illud quidem intentum
pretereat auditorem. quod ubi inoboedientiam unus
deus addit et homines per quem peccatum constat sunt
multi. Ubi uero oboedientiam ponit unus non
addit hominis per quem iustus constat multi. hoc est
enim per quem iusti fiunt sine dubio ipsa iusti-
tiae sunt. Sicut et idem apostolus de christo qui factus
est nobis iustitia ad deum. Dedit ergo adam peccato-
ribus formam per inoboedientiam. Christus uero econ-
trario iustis formam oboedientiam posuit. sicut
et alibi scriptum est. Oboedistis autem ex corde
in eam formam doctrinae inquam traditi estis.
Propter ea enim et ipse oboediens factus est usque
ad mortem ut qui oboedientiae eius. sequuntur

exemplam iusti constituuntur ab ipsa iustitia. sicut
 illi inoboedientiae formam sequentes constituti sunt
 peccatores. Lex autem subintravit ut abundaret
 delictum. Ubi autem abundavit peccatum super abun-
 davit gratia. Ut sicut regnavit peccatum in morte.
 Ita et gratia regnet per iustitiam in vita aeterna
 per Iesum Christum dominum nostrum. Siquidem ante quam
 lex per moysen daretur nemo peccasset. Volentes
 accusare legem ex his apostoli verbis marcion. Et ceteri
 heretici occasionem capere viderentur. Tamquam
 hoc fuerit causa dante legis. Ut peccatum quod ante legem
 non fuerat abundaret. sed nescio quod tempus inueniat
 uacuum peccatis ante legem. Quando cum interfici
 ebatur abel et terram fraterno sanguine polluebat.
 Ita ut diceretur ad eam maledicta terra quae aperuit
 os suum ut susciperet sanguinem fratris sui. Non
 abundabat peccatum abundabat plane quidem cum et
 homines abundarent. Uel tunc cum dicebat lamech
 uirum occidi in uulnere meo et iuuenem in liuore
 meo. Et decem quidem uendicatum est septies. de
 lamech uero septuagies septies. Noe uero temporibus
 in tamen abundavit delictum ut uidens inquit dominus
 quod multiplicatae sunt malitiae hominum super terram.
 Et omnis homo cor suum diligenter apposuit in malitia
 in omnibus diebus uiae suae. Recognitauit dominus quod fece-
 rat hominem super terram et paenituit in corde suo
 et dixit. Deleam hominem quem feci a facie terrae.
 ab homine usque ad pecus. Et a reptilibus usque ad aues

caeli. qm̄ paenitet me q̄ fecerim eos. Et iterum cū
dicit̄ corrupta est terra in conspectu dñi et re-
pleta est terra iniquitatibus. Et uidit̄ dñs terrā
eterat. eterat corrupta ualde. quia corrupe-
rat omnis caro uiam suam super terram. Quis
ergo est ita stolidus qui his omnibus neget abun-
dantē pecc. uel certe cum sodomitis dñs actō.

Discendi ut uidere si secum clamorem sodomitarū
sumantur iniquitates eorum uel circum ster-
nunt domum loth in pudicitiae suae scelus etia
in angelos molientes aut tunc fortasse non abun-
dabat peccatum cum pharao affligebat populos
isrl̄ in luto et latere et natos eorum necari iube-
bat in flumine et utique nondum moysi lege
subintrauerat. Cum haec tanta peccatorum
labes diffundebatur in terra. Ex quibus collegit
hereticos quos supradiximus t̄ si quis sunt qui
cum illis haec de moysi lege dicta suscipiant. nele-
uiter quidem ap̄os sensum potuissent contingere.
Magis ergo illud in hoc loco debet intellegi esse
ut sepe iam dixi legem naturae q̄ scripta est non
in tabulis lapideis. sed in tabulis cordis carnalibus
non atramento sed spū dñi uiui. quae lex ab illo qui
ab initio creauit hominem. Ita in principali oritur
eius. Ad scripta est ut oportuno tempore cum iam
paginae ipse mentis adoleuerint. t̄ potius ut scrip-
tura nominauit. Ubi tabulae cordis carnales
coeperint augmento aetatis aperiri diffundi

incipiat. Per inter na conscientiae et repleto
 rationibus sensus. Tunc ergo aduet sum
 pcepta q̄e huiusmodi lege naturaliter sugge
 rentur uoluntas carnis exsurgit et alias
 suggerit desideria. Et hoc est quod ipse ap̄os
 legem in membris positam nominauit resis
 tentem legi mentis. Hanc ergo nunc legem
 membrorum posuisse in hoc loco uidetur ap̄os
 quā subintrasse d̄i ut abundaret peccatum.
 Nam et ipse sermo quousus est plenissime mihi
 uidetur haec q̄dicimus indicare. Aliud namque
 intrare. sicut aliud est ducere et aliud subducere.
 Aliud trahere et aliud subtrahere. subtrahere naque
 hoc indicat cum alio ingresso obtento alius ingre
 ditur. In qua ratio quam supra exposuimus euident
 ostenditur. Quod sub obtentu legis naturalis q̄
 legem mentis nominauit ap̄os q̄ lege d̄i consentit
 ora sit lex membrorum q̄ desideria carnis sug
 gerens et captiuum hominem ducens libidi ac uolunt
 atibus inclinatum facit in eo abundare peccatum.
 Si ergo lex subintrauit ut abundaret delictum
 sed ubi abundauit inquit peccatum sup̄ abundauit gra
 tia sicut in superioribus docuimus. Ubi per singula
 quoque comparationem facit eorum q̄e p̄ uari
 tione adam accidisse uidentur aduersa. Et multo
 maiora ostendit eē quae per gratiam xpi ad
 medium conlata sunt et in p̄senti loco dixisset
 abundasse peccatum sermone dignissimo usus est.

q̄ abundantiam uinceret et super abundantiam
poneret. Super abundauit autem gratia x̄pi meo
ut non solum a p̄teritis peccatis absolueret homi
nem uerum etiam communiret a futuris. siquidē
duo q̄dam regna ostendat in homine. Unum qui
peccatum in morte regnauit eiecit et expulit.
Cum quo necessarium etiam mors pariter expulsā.
Ut ita demum regnum sibi in nobis gratia per ius
ticiam uindicaret. Et ubi mors fuerat aeterna
consisteret. hoc autem est q̄ et alibi idem a p̄dit.
Non ergo iam regnet peccatum in uestro mortali
corpore et idem alibi. sicut enim exhibuistis mē
bra ūra arma iniquitatis peccato ita nunc exhibu
te membra ūra arma iustitiae dō. Est ergo gran
dis superabundantia ex eo quod ubi peccatum fuit
et mors. Ibi nunc est gratia et iustitia et uita aeterna.
Et haec omnia sunt quod supra cetera per dñm n̄m
ih̄m x̄pm. Potest autem fieri ut sic haec omnia
bona d̄t existere p̄ dñm n̄m ih̄m x̄pm. Ita et illa
mala intellegi uoluerit existisse p̄ diabolum sed sil
uis sede auctoris eorum nomine. Ut super abun
dantiam gratiae in omnibus assignasset. Nam
sicut x̄ps unum quidem est p̄ substantiam multa
autem uirtutib; et in operationibus designat.
Et gratia ipse eē intellegitur sicut iustitia. sicut
pax. sicut uita. sicut ueritas. sicut uerbum. Ita
fortassis et diabolus in diuersis significationib;
se potest intellegi. Nam et peccatum q̄ regnare d̄t

ipse putandus est et mors ipse credendus est. De quo
 dicitur q̄ nouissimus inimicus destruetur mors.
 Sed et perditio ipse intelligitur secundum illud q̄ dictū est
 a propheta. perditio factus es et non subsistes
 in aeternum tempus. Sed et q̄ dicit ap̄t̄ non q̄ regnet
 peccatum in uestro mort̄ corpore. Puto q̄ magis
 de ipso dictum sit ipse est enim auctor peccati et
 mortis et perditionis et consequenter ab inuentis
 rebus auctor inuenti nominatur. Non ergo
 potest fieri ut sine rege aliquando sit anima.
 Sed hoc prouidendum est ut xp̄m regem habeat
 cuius iugum suauis est et onus leue. Et non diabolū
 cuius regnum graue est. Iniquitas enim est quae sedet
 super talentum plumbi. Xp̄s autem ubi regnat ibi
 sup̄ abundat gratia et iustitia inuita aeterna. Quid
 ergo dicimus q̄ manebimus in peccato ut gratia abun
 det absit. Qui enim mortui sumus peccato quomodo
 adhuc uiuimus in eo. q̄m̄ superius dixerat q̄ ubi abundauit
 pecc̄ sup̄ abundauit gratia. Nascens enim ex hoc quaesti
 onem nunc sibi ipse p̄ponet quod si abundantia peccati
 gratiae sup̄ abundantiam parit. Ergo peccandum ē
 ut gratiam plus abundet sed absolutionem citam quaes
 tionis ostendit cum dicit. absit. Et continuo subiicit
 rationem mortuos dicens eē peccato eos in quibus
 abundauerit gratia. Certum est autem in mortuum
 peccatorem non posse. Non ergo q̄ manere poterit
 in peccato qui mortuus est peccato. Uerum h̄ ut ap̄
 t̄ius clarescant requiramus. quid est uiuere peccato

et quid est mori peccato. sicut dicitur uiuere dicitur autem
qui secundum uoluntatem dei uiuunt. Ita et peccato
uiuere dicitur autem qui secundum uoluntatem peccati
deus uiuit. Ut idem designat apostolus cum dicit.
Non ergo regnet peccatus in uobis mortem ad obedi-
desideriis eius in quo ostendit quod obedi-
re desideris peccati. hoc est uiuere peccato quod si facere desi-
deria peccati. peccato uiuere non facere desideria
peccati nec regnari in nostro corpore conlocatum
habere dicit apostolus. Est enim familia
ariorum mei pars ista substantiae et amica
quidam cum carnis uoluptatibus oblitus ex qua occa-
siones incitamentum naturae assumens paruo deu-
ticulo in principium mortis naturae ordine uergit.
sed ut quidam adhuc aperius explanetur explicauimus
ponamus naturales appetentias habet caro cibi et
potus quae in certas mensuras sufficientiae conti-
nentur. quas si quis excedat persuasionem peccati iam
non cibum et potum quae naturae sufficiunt caro. sed
luxuriam et molentiam quae deponit. simili etiam
modo inest carni incitamentum naturae quomodo
ceteri femine causa reparandae successionis expos-
cit. sed si ex hac occasione persuadente peccato decli-
natur a lege et naturalis libidinis motus ad illicita
conuertitur peccato uiuit qui in his singulis non dicitur
lege sed peccati persuasionibus parit. Si ergo com-
monitus quis morte christi qui impius mortuus est
paenitentem in his omnibus et aelut pessimum regere

regnantem in sua carne depellat. Alienumque scelerius
 desideris faciat ac preceptis. Iste uero per mortem xpi
 peccato mortuus esse dicitur hic autem peccatum ipsum
 peccati auctorem arbitror nominari. Si ergo moritur
 quis peccato certum est qd penitentiam moritur.
 Quomodo ergo quis permanebit in peccato ut gratia abun-
 det cum gratia ex eo abundet qd peccato quis moritur.
 Si enim permaneamus ut ponitur in peccato. Certum
 est qd non morimur sed uiuimus peccato. Uidentibus au-
 tem peccato gratia non potest abundare. Requiritur sane
 si in solis hominibus superabundet gratia in quibus abundat
 aliquando peccatum et nullo superabundet gratia nisi
 in quo abundant peccatum. An et in aliquibus potest
 superabundare gratia in quibus numq. uel abun-
 dauit uel fuerit peccatum. Et si quid illud as-
 piciat qd apud quia pacificauit xps per sangui-
 nem suum non solum qd in terris sunt sed et qd in cae-
 lis. Et illud ut sine deo pomnibus gustaret morte.
 putauit et ibi similiter aliquam abundantiam
 fuisse peccati ut nihilominus etiam gratiae
 superabundantia fieret. si uero ad hoc superior
 lectio commemorauit. Ad tendas ubi peccatum
 in manu p. n. hom. dicitur introisse et p. pec-
 catum mors et ita homines p. transisse. Dices
 ex illo initio p. dere etiam ista qd habent in manibus.
 ut de his solis quibus p. posuit apud tractare uideat.
 Id est qd ad homines tamen modo spectant. Obser-
 uandum sane est quam liberato sermone uisus sit

apostoli. ut diceret permanebimus in peccata.
Permanere namque est accepto non desinere quicquid
siquis faciat. Certum est quia nec initium conuersionis
acciperit. Illud autem interdum accedit ut non quidem
permaneat quis in peccato. sed cum desierit rursum
redeat ad uicium et fiat infelicissimus. Ut post de-
pulsam in se regnum peccati et mortis et regnum uitae
iustitiaeque susceptum iterum sed dominationi peccati
substernat et mortis. Et ista sunt quae naufragia fidei
appellat apostolus. Verum tamen quamuis permaneat
quis in peccato quis sub mortis regno et potestate periret.
Non tamen ita aeternum istud mortis esse arbitror regnum.
Vt est uitae atque iustitiae. maxime cum nouissimum
inimicum mortem ab apostolo audiam destruendum.
Et reuera si aeternitas mortis ponatur esse quae
est. iam non erit mors uitae. contraria si aequat. aet-
ernum namque aeterno contrarium non erit sed idem.
Nunc autem certum est mortem uitae esse contrariam.
Certum est ergo quod si uitae aeternae mors esse non possit
aeterna. Unde et necessarium locum tenet resurrex-
tio mortuorum. Cum enim mors animae quae est
nouissimus inimicus fuerit destructus etiam comu-
nis mors siquae illius uelut umbram esse diximus necessario
abolebitur. Et tunc consequenter resurrexio mor-
tuorum dabitur locus. Vbi regnum mortis pariter
cum morte destructum est. sed nos non expectemus
quod non iste inimicus nouissimus destruat qui semel
inluminati sumus et gustauimus donum caelestis

ac participes facti sumus ipsi scilicet et bonum gustauimus
 di uerbum. Uirtutes quoque saeculi uenturi si permane
 amus in gratia nec expectemus. Ut iterum pro lapsu
 renouemur ad penitentiam. Rursum crucifigentes
 nobis ipsis filium dei et ostentus habentes si regnum ius
 titiae in nobis fiat regnum aeternum. Nec iterum
 confugiamus in regnum mortis ex quo liberati ad regna
 uitae aeternae peruenimus. Ut gratia pro iustitiam reg
 nat in nobis in uita aeterna per ihesum christum dominum nostrum.
 Ergo dixit mortui sumus peccato. hoc est quod alibi ait.
 Conformes nos christi mortis effectos qui semel peccata
 mortui est. quod autem dicit semel exintro significat.
 Ex integro namque christus peccato mortuus est. qui peccatum
 non fecit nec inuenit dolum in ore eius. Aut igno
 ratisque quicumque baptizati sumus in christo ihesu in morte
 ipsius baptizati sumus. Consepulti ergo sumus illi per
 baptisum in morte ut quem admodum surrexit a mortuis
 pro gloria patris. Ita et nos in nouitate uitae ambule
 mus. Obserua diligentius ordinem dictorum et
 consequentiam. comparat enim mortem quae per
 adam uitae quae per christum est. Et dicit non sicut delictum
 ita et donum. Et item post haec ait. legem subintro
 isse ut abundaret peccatum abundante uero peccato
 superabundasse gratiam. Et in his soluit quid debet esse
 contrarium et dicit. qui enim mortui sumus peccato
 quomodo uiuemus adhuc in eo. Nunc ergo uolens
 rebus ipsis ostendere quid est mortuum esse peccato
 dicit. An ignoratisque quicumque baptizati sumus in christo

ihū in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti
enim sumus ei ꝑ baptismum in mortem docent
phæcꝑ si quis prius mortuus est peccato hic ne
cessario in baptismū consepultus est xp̄o. si vero
non ante quis mortuus peccato non potest sepe
liri cum xp̄o. Nemo enim uiuus aliquando sepe
lit q̄ si non consepelit xp̄o nec legitime baptizat.
Verum de ratione baptismatis cum exponerem
euangelium secundum iohannem ubi uentum
est ad eum locum in quo dicit de ihū ipse uos bap
tizauit in spū sc̄o. Et item ubi ipse saluator dicit.
Nisi quis renatus fuerit denuo ex aqua et spū non
potest introire in regnum dī. ꝑ uerbis uoīs
q̄ occurrere potuerunt immo q̄ donauit dñs dixi
mus. Ubi et sermo ipius uim quod dicit nisi
quis renatus fuerit denuo. aliter aperire temp
tauimus. q̄ enim nos latini habemus dēd ut
de superioribus intellegi conuenit. Nam denuo
dicimus eam eadem quas gesta sunt repetuntur.
Hic autem non eadem natiuitas repetit iteratur.
Sed terrena a commissis de superioribus suscipi
noua natiuitas. Et ideo rectius legeremus in eu
gelio si qui non fuerit renatus de superioribus
non potest introire in regnum dī. hoc enim
in spū sc̄o baptizari. Curationi ut de super
ioribus ēē baptismum confirmatur. Non in
merito ad se m̄ spm̄ iungentur etiam aquae.
q̄ super caelo sunt et laudant nomen dñi. Et

quamuis secundum typum ecclesie traditum. Omnes
 baptizati sumus in aquis iustis uisibilibus et in crismate
 uisibili tunc qui mortuus est peccato et uere bap-
 tizatur in morte xpi et consepelitur ei p baptismum
 in mortem. Iste uere in spu sco et aqua de superiorib;
 baptizatur et in uere adhuc diligentius in ista or-
 dinatione consequentiam morti prius operetur peccato
 ut possit sepeliri cum xpo. Mortui enim sepultura
 deberetur. si enim uiuis adhuc peccato consepeliri
 non potes xpo. Nec in nouo eius sepulchro conlocari
 quia uetus homo tuus uiuit et non potest in nouitate
 uitae ambulare. Propterea namque curae fuit
 spu sco tradere p scripturasq; et sepulchrum nouu
 fuerit in quo sepultus est ihs et quod in sindone
 munda obuolutus sit. Ut sciat omnis qui consepeliri
 uult xpo p bapm nihil uetus factis ad sepulchrum nouu.
 Nihil immunditiae ad mundam sindonem deferendu.
 Ita est ergo beata mors de qua dicit apos q; semper mor-
 tem ihu xpi in corpore nostro circumferimus. Et ita est
 cotidie morior. Si et illud cum dicit omnia uestra sunt
 siue paulus. siue apollo. siue cephas. siue hic mundus.
 siue uita. siue mors. Mortem hanc qua peccato morimur
 et xpo consepelimur enumerat. Verum potest quis
 in his locis requirere. Cur apos de bapismo nouo loquens
 et de ihu dixerit. Consepulti ei sumus p baptismum.
 Et tunc alibi sic commorimur ei et conuiuemus. Item
 sic conparimur et conregnauimus et nusquam dicit
 xpo conbaptizati sumus. Cum utiq; sicut mors in morti

et uita uitae. Ita et baptisma baptismo conferri debu-
isse uideatur. Sed uide in apōi litteris quanta cau-
tela sit. At enim. quicumque baptizati sumus in
xpo ihū nostrum ergo baptisma in xpo ihū esse
dē. Ipse autem xps ab iohanne baptizatus referē
noneo baptisate q̄ in xpo est si eo q̄ in lege est. Ita
enim et ipse ait ad iohannem sine mō sic enim oportet
adimplere nos omnem iustitiam in quo ostendit.
q̄ baptismum iohannis expletio erat ueterum non
incōatio nouorum. Denique refertur in actibus
apostolorum. q̄ quidam ex condiscipulis qui baptismo
iohanne fuerant baptizati apostolorum sententia re-
baptizati sunt in nomine ihū. quicum ergo baptizati sumus
in xpo ihū in morte ipsius baptizati sumus. Requiras
fortassis etiam hoc q̄ ipse dñs dixerit ad discipulos
ut baptizarent omnes gentes in nomine patris
et filii et sp̄s sc̄i. Cur hic apōs solus xpi in bapt-
nomen assumpsit dicens. quicumque baptiz-
in xpo cum utique non habeatur legitimus baptisma
nisi sub nomine trinitatis. Sed in uere prudentiam
pauli qm̄ quidem in presenti loco non tam baptismatis
rationem quā mortis xpi discutere cupiebat. Ad cuius
similitudinem etiam nos suaderet mori debere pec-
cato et consēpeli in xpo. Et non erat utique conueniens
ut ubi de morte dicebat t̄ patrem nominaret uel sp̄m
sc̄m. Verbum enim caro factum est. Et merito ubi
caro est ibi de morte tractatur. Nec conueniebat
ut diceret quicumque baptizati sumus in nomine

patris uel in nomine sp̄s sc̄i in morte ipsius bapti-
 zati sumus. Unde obseruanda est ex hoc loco etiam in
 ceteris consuetudo ap̄os quoniam non semper cum aliquid ex scrip-
 turis assumit integrum textum uerborum ut in suo
 loco positus est assumat. Sextamen q̄ praesentis causae
 requiritur ser̄tio. sicut et in praesenti sermone dixit. q̄d mor-
 te xp̄i docere cupiebat sufficit ei dicere. quicumque bap-
 tizati sumus in xp̄o in morte ipsius baptizati sumus. Minus
 uero ne illud quidem otiose p̄missis in hoc capitulo uidetur
 ap̄os q̄ d̄t. Aut nescitis p̄ q̄ ostendit q̄ tunc hoc est aposto-
 lorum temporibus non ut nunc fieri uidemus t̄pus
 tamen n̄o inferiorum his qui baptizabantur. sed et
 uirtus eorum ac ratio tradebatur. Et tanquam scien-
 tibus et doctis quod baptizantur et conspeliuntur et post
 bap̄ in morte. Et quia sicut xp̄s surgens a mortuis p̄
 gloriam patris in nouitate uitae ambulare debeant
 hi qui baptizati sunt. haec ap̄os scribit. Adhuc fortassis
 etiam hoc in praesenti capitulo requiratur. Si mortui sumus
 peccato et conspulti sumus xp̄o et consurreximus cum
 eo. Necessarium uidebitur secundum hanc formam
 ostendi. Quomodo etiam cum ip̄so. iii. dies et iii. noctes
 in corde terrae sepulti fuerimus. Et uide si possimus
 iii. dies conspulti xp̄o facere cum plenam trinitatis
 scientiam capimus. Lux est enim pater et in lumine
 eius. qui est filius lumen uidemus sp̄m sc̄m. facimus
 autem et iii. noctes cum tenebrarum et ignorantiae
 patrem una commendatio q̄ ex eo natum est et men-
 dax est. sicut et pater eius. Et cum loqueretur m̄dax.

desuis propriis loquitur. sedet tertio loco
sp̄m erroris destruimus qui inspirat pseudo pro
phetas ut dicant haec d̄t d̄s quos d̄s nominis sit
destruimus haec et conculeamus. si consepulti sum
x̄po etiam secundum illud q̄ ipse d̄t. Ecce dedi
uobis potestatem calcandi sup serpentes et scor
piones et sup omnem uirtutem inimici q̄ singula
ita sunt contraria trinitati. Ut nox diei et tene
brae luci. ut mendacio ueritati h̄ interim nobis
in p̄senti loco occurrere potuerunt. si quis autē
melius aliquid senserit non piget h̄ omnia illa
recipere. Uerum tamen h̄ est q̄ collegitur ex his
ap̄os dictis per altiore[m] intelligentiam. q̄ sicut
nemo uiuus potest sepeliri cum mortuo. Ita nemo
qui adhuc uiuit peccato potest in baptismo conse
peliri x̄po qui mortuus peccato. Et ideo qui festi
nant ad baptismum hoc prius curare debent ut
moriantur ante peccato et sic possint consepeliri
x̄po p̄ baptismum. Ut ipsi dicant semper morte[m]
ih̄u x̄pi in corpore nostro circumferentes ut et
uita ih̄u x̄pi manifestetur in carne nostra morta
li. Quomodo autem manifestatur uita ih̄u x̄pi
in corpore ipse paulus ostendit cū d̄t. Uiuo autē
iam non nego uiuit uero x̄pc in me. hoc idem est
qd̄ ap̄os ioh̄an̄ in epistola sua scribet cum d̄t. Omnis
sp̄s qui confitetur ih̄m x̄pm in carne uenisse ex
d̄o est in quo utique non his qui si illas p̄
nuntiauerit et omnia a confessione protulerit

151
di spā agi uidebitur. sed qui uitam suam ita
forma uerit. et ita fructus operis attulerit
ut xpm in carne uenit et mortuum eē peccō
ac uiuere dō. Ipsa operum suorum et sensuum
relegione monstrauerit. Videamus nunc
post ea quāquid sit conspeliari xpo prouirib;
aperuimus etiam hō q̄ ait. Ut sicut surrexit
xps amouit per gloriam patris. Ita et nos
innouitate uitae ambulemus. si conspulti sum
xpo secundum ea q̄ supra dixi. Idest secundum
qui mortui sumus peccō. Consequenter utique
resurgente xpo amouit et nos cum ipso simul
resurgemus. Et illo ascendente ad caelos cum ipso
simul ascendemus. Et sedente ipso ad dexteram
patris cum ipso simul in caelestibus sedere dicemus.
secundum q̄ idem apostolo in alius dī. q̄ con eo ex
creauit nos xpo simulque fecit sedere in caelestibus
surrexit xps per gloriam patris. Et nos si mor
tui sumus peccō et xpo conspulti. q̄ omnes qui ui
dent opera nra bona glorificant patrem nostrum
qui in caelis est. Merito xpo consurrexisse per
gloriam patris dicemus ut innouitate uitae
ambulemus. Nouitas autem uitae est ubi ueterē
hominem cum actibus suis deposuimus. Et induim
nouum qui sec dīm creatus est. Et qui renouatur
in agnitione dī sec dīm in imaginem eius qui creauit
eum. Neque enim putes q̄ innouitate q̄ dicitur
semel facta sufficiat sed semper et cotidie dici

potest ipsa nouitas innouanda est. sicut ap̄o. Na
et si is qui foris homo noster corrumpitur. sed
qui intus est renouatur de die in diem sicut eni
uetus semper ueterescit et de die in diem uetus
cior efficitur. Ita et nouus hic semper innouat
et nunquam est quando non inuatio eius. auges
cat intueri. Denique eos qui in fine p̄ficiunt.
Et cotidie in uirtutibus emittunt. Quom̄ semper
bonis operibus adieciunt meliora. Et honestis actibus
honestiora conquirunt. Quomodo in intellectu
in scientia sapientiaque ditescunt. Et ea quae ante
manus plana ad intellegendum uidebantur
aperta. Post modum dilucidaque perspiciunt.
Et ualde si non rebus ipsis huiusmodi hominem
cotidie dixeris innouari. sicut e contrario uidetur
mus. siq̄ uetus efficitur coeperit p̄ficiet in peius
et cotidie uetustior et semet ipso deterior inuenit.
In nouitate ergo uitae ambulemus ostendentes
nos met ipsos ei qui nos cum xp̄o suscitauit. Cotidie
nouos et uita dixerim pulchriores decorem
uultus nostri in xp̄o tanq̄ in speculo colligentes
et in ipso gloriam dñi specularantes eadem imagi
ne transformemur. quia xp̄s surgens a mortuis
ab humilitate terrena ad gloriam paternae
maiestatis ascendit. sed adhuc quae dixit innouare
uitae ambulemus. Unde ne forte mysteria illud
ostendat. q̄ donec p̄ficiat. quis ambulare d̄. nec
tamen putandum est q̄ sine fine ambularetur.

si uenire aliquando ad eum locum eos qui in pro-
 fectibus ambulat ubi standum sit. sic denique
 sic denique primo martiri stephano qui in rad
 pfectionis uenerat gradum. stans ad dextris
 uirtutibus apparuit ih̄s xp̄c. Et ad moysi sen qui
 et ipse post multos profectus ad perfectionem
 puenerat d̄c d̄ns. Tu autem hic stamecum. sed
 et paulus ubi in semetipso consummatione per
 fectionis agnouit d̄c cursum consummaui. his
 autem qui se putarent perfectos eē nec tamen
 eēt d̄c qui se putat stare uideat nec cadat. Imper
 fectis uero et adhuc in itia habentibus d̄c ut am
 bulant post d̄nm d̄m suum. Et de aliis d̄c dimittere
 eos ieiunos nolo ne forte deficient in uia. Si enim
 conplantati sumus similitudini mortis eius etiā
 resurrectionis erimus. hoc scientes quia uetus
 homo noster simul crucifixus est ei ut destruat
 corpus peccati ut ultra non seruiamus peccato.
 Omnia h̄c ad illam respiciunt quaestionem ne uide
 atur locum dedesse peccandi in eo q̄ dix̄s. Ubi
 autem abundauit peccatum sup̄ abundauit gra
 tia. Idcirco namque et mortuus nos d̄c esse peccō.
 et quicumque baptizati sumus in x̄po in morte
 ipsius baptizatos nos d̄c. Et nunc conplantatos nos
 ad mortis eius similitudinem scribit addens q̄ si
 militudinem mortis eius qua peccō mortuus est
 eramus etiam resurrectionis similitudinem sperare
 debemus. si h̄c quatenus fieri possit ostendit d̄c.

Quia uetus homo noster crucifigi debeat xpo. Ue-
tus autem homo noster intellegendus est utra-
prior quam duximus in peccatis cuius finem
et interitum quendam facimus ubi recipere
mus in nobis fidem crucis xpi. p quam ita
destruitur corpus peccati. ut membra nostra
q̄ seruiebant peccato. ultra ei non seruiant. sed
do. Sed nunc repetentes sermone uideamus quid
est conplantari similitudi mortis xpi in quo uelut
plantam alicuius arboris ostendit mortem xpi
cuius conplantatos uult ee ut ex suo radice eius.
Radix quoq; nam suscipiens producat ramos iustitie
et fructus afferat uitae. q̄ si uis describitur
agnoscere quae sit ista planta cui plantari ee debe-
amus et cuius generis arbor. Audi quod de sapientia
scribitur. Arbor inquit uitae est omnibus sperantibus
in se et qui confidunt in ea tanquam in dno. xpi ergo
di uirtus et di sapientia ipse est arbor uitae cui
conplantari debemus. Et nouo quodam atque
amabili di dono mors illius nobis uitae arbor ef-
ficatur. Bene autem apostolos sciens impienti
loco non de communia hac sed de peccati mortem
tractare non dixit. Si enim conplantari sumus
morti eius sed similitudinem mortis. Xpc
enim ita semel ita mortuus est peccato ut pec-
catum omnino non fecerit nec dolus inuentus
sit in ore eius q̄ in alio homine ex integro inue-
nit omnino non peterit. Nemo enim mundus

a peccato nec si unius fuerit diei uita eius. Idcirco
 ergo ipsam quidem mortem quam ipse mortuus est
 peccato. Non possumus mori ut omnino nesciamus
 peccatum similitudinem tamen habere possumus
 ut imitantes eum et uestigia sequentes abstinea-
 mus nos a peccato. hoc est quod recipere potest humana
 natura. ut in similitudine mortis eius fiat dum
 ipsum imitando non peccat. Nam omnino ex in-
 tegro nescire peccatum solius christi est. Sed hoc
 non intellegentes quidam hereticorum conati sunt
 ex hoc apostoli loco asserere quod christus non uere mortuus
 sit. quibus respondere quoniam per facile est. Non puto
 necessarium exceteris uel apostoli uel euangeli-
 orum dictis. Ubi simpliciter mors eius et non
 similitudo mortis scribitur testimoniorum pon-
 dus adhibere. Cum possumus a deo dicere simi-
 litudo fuit et non uera resurrectio et nos ergo
 uidebimus resurgere et non uere resurgemus
 et uidebimus mori peccato et non uere morimur.
 Et omne ergo quod gestum est et geritur uisum est
 geri sed non est gestum si uisum est igitur. ut et quod
 saluari sumus. uisi sumus saluari. si non uere
 saluari sumus. Vnde quoniam haec tam obscurasunt
 ut non digneant probationibus. nos ad explanatione
 ne eorum quae habentur in sequentibus conuer-
 tamur. Igitur conplantari nos uult mortis ei-
 similitudini qua peccato mori semel ut possimus
 et resurrectioni eius esse conplantari ad utrumque

enim subaudi debet conplantati. Et uide quam
necessario formam plantationis assumpserit.
&
Omnis enim planta per hiemem mortem resurrec-
tionem ueris expectat. si ergo et nos in xpi mor-
te conplantati sumus in hieme saeculi huius et pre-
sentis uitae etiam ad futurum uer. inueniemur
fructus iustitiae ex ipsius radice proferentes. Et
si conplantati sumus ei. Necesse est ut pater agri-
cola purget nos tanquam palmites uitae uerae
ut fructum plurimum afferamus. sicut et ipse
in euangelio dicit. Ego sum uitis uerae. uos palmites
pater meus agricola. Omnem palmitem qui me
non manet excidit illum pater meus. Qui autem
manet in me purgavit eum ut fructum plurimum
afferat. hoc ergo modo conplantati sumus simi-
litudini mortis eius. Ut et resurrectionis simili-
tudini conplantati sumus. Quid est autem simili-
tudi resurrectionis eius esse conplantatum. Iohannes
apostolus dicit. filioli nondum scimus quid futuri sumus.
Si autem reuelatus nobis fuerit similes illi erimus.
Et iterum ipse saluator dicit. pater uolo ut ego sum
et isti sint mecum. Et iterum sicut ego in me et cum
me ut et isti nobis unum sint. Quotique de illis dicit
qui in praesenti uita conplantati fuerint similitudini
mortis eius. Puto autem quod gratia hoc et de illo
latrone dici possit. qui simul in cruce pependit cum
ihesu et per confessionem suam quod dixit. memento mei
dne cum uenirem in regnum tuum. Et alium blasphemantem

corripuit conplantari per haec uisus sit similitu-
 dinem mortis eius. sed et refectioni eius conplan-
 tatus sit. per hoc quod eadem. hodie mecum eris in para-
 diso. Digna namque erat planta paradisi quia
 boni uitae sociata est. Propter ea ergo quod dixerat
 apostolos conplantari similitudo mortis christi. Alia
 rursum figurare petiit et dicit. quod uetus homo noster
 simul crucifixus est ut destruat corpus peccati
 in multis ut iam diximus quid est crucifigi de christo
 et de ueterem hominem saepe tractauimus. Unde
 breuiter in presenti loco ueterem hominem dominus qui
 secundum adam uixit preuaricationi obnoxius
 et peccato et indominata est mors peccati. De quo
 cyrographa peccati tenuit ille qui habebat mortis
 imperium. Quod christus sanguine suo delens cruci suae
 affixit. Etiam nos secundum ueterem hominem qui
 peccato obnoxius fuit crucifigi esse debemus ut des-
 truat corpus peccati et ultra non seruiamus peccato.
 Obseruandum autem puto quod apostolos ubi de destruendum
 esse corpus peccati tum fuerit corpus peccati iam
 nos non seruiamus peccato. Cum scilicet seruiamus
 donec in nobis non erit destructum nec erant morti-
 ficata membra uestra quae sunt super terram. Si diligen-
 tius adhuc repetendum est quomodo dixit corpus
 peccati in quo duplex dari uidetur intellectus uel
 quod nomen corpus peccati esse dixerit corpus uel peccati
 ipsius dicat esse proprium aliquid corpus quod destruendum
 sit his qui non debent ultra seruire peccato. quod ergo

uterque sensus in loco ammitti potest. De utroque
quid nobis uideatur exponimus. Et enim si pro
prium corpus ponamus esse peccati uidebitur quod
sicut de his qui in nouum hominem reparati sunt
dictum est. Quos estis corpus Christi et membra ex
parte. Ita de his qui ueterem hominem nondum
crucifixerunt dici posse qui sint corpus peccati
et membra cuius caput corpus sit diaboli. sicut
Christus caput corpus ecclesiae non habentis maculam
aut rugam. Possunt autem membra ex quibus
corpus istud peccati consistat illa uideri quae superius
enumerauit apostolus membra esse super terram id est
fornicationem inmundum impudicum. auarum. contumeliam.
ira. dolositas. rixas. dissensionem. heresim. inuidiam. commis
et his similia ex quibus omni membrum digne dicitur
corpus constare peccati et hoc corpus uetus homo
appellari. quod si qui per crucem Christi destruit. Et in
nouum hominem qui secundum deum creatus est. committit
ultra non dicitur seruire peccato. Cuius sine dubio
seruit donec alicui horum subiaceat. quae supra exposui
mus membra esse peccati. si uero magis corpus
hoc nomen dixisse intellegatur apostolos corpus
peccati secundum illam profecto accipietur intel
legentiam. quae et dauid de semetipso dicit quod iniquita
tibus conceptus sum et in peccatis concepta me
mater mea. sed et ipse apostolus in aliis dicit. qui me
liberauit de corpore mortis huius. Et iterum corpus
humilitatis nominat corpus nostrum. sed et deus

uatore quodam loco dicitur quod uenerit in similitu-
 dine carnis peccati ut de peccato damnaret
 peccata in carne in quo ostendit quod nam quide-
 m caro peccati sit caro. Christi autem caro similis
 sit carnis peccati. Non enim ex semine uiri
 concepta est. Sed spiritus sanctus uenit super mariam et
 uirtus altissimi obumbravit eam. Ut quod nati-
 cebatur ex ea filius uocaretur excelsi. Sic
 ergo paulus per ineffabilem dei sapientiam qua
 data est ei arcanum nescio quid intuens et re-
 conditum corpus nostrum corpus peccati et cor-
 poris mortis et corporis humilitatis appellat. sed
 et dauid de eodem spiritu secretorum caelestium
 gnarus dicebat de corpore et in puluerem mortis
 deduxisti me. Et iterum humiliata est in pul-
 uerem anima nostra. hieremias quoque similis-
 mi steru per dei spiritum conscius in lamentatione suis
 dicit. quod uincti terrae sint omnes homines cor-
 poris scilicet causa. Et ait. Ut humiliat sub pedibus
 eius omnes uinctos terrae. Quod declinauerunt
 iudicium uiri in conspectu altissimi et conde-
 nauerunt hominem in iudicando. Corpus ergo
 peccati est corpus nostrum quod nec adam scribit
 cognouisse eam uxorem suam et genuisse
 eam nisi post peccatum. Denique et in lege par-
 uulo qui natus fuerit iubetur offerri ostiam
 parturitorum aut duo pulli columbini. Ex quibus
 unus pro peccato et alius in aloraustomata. pro quo

peccato offerunt unus hic pullus numquid nuper
editus paruulus peccare potuit et tunc habet
peccatum pro quo ostia iubetur offerri. a quo mundus
negatur quis est nec sumus diei sit utraque. De
hi ergo etiam dicitur dixisse credendus est illudque supra
memorauimus. quod in peccato concepit me mater mea.
Secundum historiam enim multum matris eius de-
clarat peccatum. Proli et ecclesia ab apostolis tra-
ditionem suscepit etiam paruulus baptismum
dare sciebant enim illi quibus misteriorum secre-
ta commissa sunt diu mori genti in omnibus genuine
sordes peccati. Quae paquam et spiritum alium deberent.
Propter quas etiam corpus ipsum corpus peccati no-
minatur. Non ut putant aliqui eorum quae in forma
totum in introducunt. pro his quae in alio corpore possit ani-
ma deliquerit. si proli ipso quod in corpore peccati et
corpus mortis atque humilitatis effecta est. Et sicut
ille dixit. qui humiliasti in puluere animam meam.
Hic acc interim ad praesens de corpore peccati nobis occurre
potuerant. quae autem et uerba expositio sensui conue-
niat apostolico aut sine utraque probet qui legit. quae
in alio de apostolo conresurrexisset iam nos christo et simul
coexercitatos simulque sedere in caelestibus et hinc
deum. si enim conplantati sumus similitudini mortis
eius etiam resurrectionis erimus. hi est quae alibi iam
factum dixit. hic nunc futurum et sperandum deum. Illa
est causa quae duplex intellegitur resurrectio. Una
quam mente et proposito ac fide tum christo terrenis

resurgimus ut caelestia cogitemus et futura requira-
 mus. Alia q̄ generalis omnium erit in carne resur-
 reccio ergo q̄ secundum mentem est ex fide resur-
 reccio iam in his quae q̄ sursum sunt sapiunt. Vbi
 x̄ps est in dextera dei uidetur impleta. generalis
 autem illa carnis resurreccio q̄ ad omnes p̄tinet
 adhuc futura est. q̄ haec in primo illa in secunda
 dñi completur aduentu. Si autem mortui sumus
 cum x̄po credimus q̄ et conuiuemus ei. Sciens q̄
 x̄ps surgens a mortuis iam non morietur mor-
 sei iam non dominabitur. q̄ enim mortuus peccato
 mortuus est semel. q̄ autem uiuit uiuit dō. In
 omnibus q̄ dix̄ ap̄os. Hoc ostendere uoluit q̄ si x̄ps
 prior mortuus esset peccato. Et nos mortui sumus
 peccato cum ipso. Et cum dē in morte ipsius bap-
 tizati sumus et conplantati sumus similitudini mor-
 tis eius. Per haec omnia ostendit q̄ mortui sumus
 cum x̄po peccato. Ex eo q̄ x̄ps quidem p̄ peccatis
 nostris mortuus est. Secundum scripturas etum
 cuique credentium mortem peccati ipsius tāquā
 munus quoddam fidei ex sua morte donauit. his scilicet
 quicum ipso semortuas et crucifixos et con-
 sepultos ei credunt. Et p̄ hoc peccat̄ in eis tamquā
 in mortuis non potest operari. atque ita dicuntur
 mortui ēē peccato. Idcirco et go p̄sentis sermone
 ap̄os conclusionem facit. Omniumq; in superiorib;
 astruxerat et dē. Si autem mortui sumus cum x̄po
 p̄ haec scilicet q̄ superius ostendimus credimus q̄

et conuiuemus ei. non dixit et conuiuiumus. sicut dixit
mortui sumus sed conuiuemus ut ostendat q̄ mors
in p̄senti operatur. Vita autem in futuro tunc so-
licet cum x̄p̄s manifestatus fuerit quæstura. Ha-
abscondita in dō. Nunc ergo ut ipse paulus docet mors
in nobis operatur. sed et ipsa mors q̄ operatur in nobis.
Uidetur mihi aliquas habere differentias. sicut enim
in x̄p̄o aliud fuit tempus mortis q̄ d̄r. et exclamans
uocem magna expirauit. Et alud est cum in sepulchro
positus clauso ostio iacuit. aliud uero cum requisitus
in monumento non est inuentus quia resurrexerat.
Cuius resurrectionis initium nulli hominum uisibile.
Ita etiam in nobis qui credimus ei triplex ista ratio
mortis habenda est. Et primo quidem confessione
uocis ostendenda in nobis est mors x̄p̄i cum corde
quidem crediderunt. Ore autem confessio fit ad sa-
lutem. Secundo uero in mortificationem membroru
q̄ sunt super terram. Cum semper mortificatione
x̄p̄i in corpore nostro circum ferimus. Et hoc est
q̄ d̄r q̄ mors in nobis operatur. Tertio uero cum iam
resurgimus a mortuis et in nouitate ambulamus etia
breuius ac lucidius explicemus. Prima dies mortis
est enuntiasse saeculo. Secunda renuntiasse etiam
uitis carnis. plenitudo uero p̄fectionis in lumine
sapientiae. Tertia resurrectionis est dies quæ tam
in uno quoque credentium differentias et profectu
um gradus solus ille potest scire et discernere.
Cum soli patent cordi occulta. Uerum tu uide pauli

inscribendo sapientiam quae dicitur scribens
 dixit. quia sic commorimur et conuiuemus quique
 commorientibus xpo quae si consequens et neces-
 sariam iunxit. qui conuiuant ei hic addidit.
 Credimus ut ostenderet quod quamuis consequens et ne-
 cessarium sit commorienti conuiuere. fide tamen
 in media et credulitate perficitur. Certum quod et se-
 entes quod xps resurgens a mortuis iam non moritur.
 si enim iterum moreretur sicut consequens et ne-
 cessarium ostendimus quod hi qui commoriantur
 etiam conuiuent ei. Ita sine dubio consequens ui-
 debatur. Ut si post resurrectionem et uitam iterum
 moreretur etiam inquit conuiuent ei iterum mori-
 enti commorerentur. Idcirco igitur absoluta sen-
 tentia definit apostolus. quod xps iam non morietur ut et
 hi qui conuiuent ei de aeternitate uitae securi sint.
 post haec autem ut et ego ipsius apostolos uerbis
 utar quibus ait. Isaias aude et dicit. paulus et ego
 dico paulus autem aude et dicit. mors ei ultra
 non dominabitur. hoc in eo ausus est o paulus dicere
 de xpo quod mors ei ultra non dominabitur. quasi ali-
 quando dominata sit. Cuius uox per euangelici
 fert omni corpus conlucidius quod dicit nemo tolle
 a me animam meam. potestatem habeo iterum
 sumendi eam. huic ergo mortem dicis esse
 dominatam. quae iam non solum uoluntate sed
 et potestate suscipit quis solus
 fuit inter mortuos

liber. Et quod solum mors tenere non potuit. haec ut
opinor & his similia mouebunt aduersus paulum.
hi qui tenentur erga Iesum tenentur affectu & nihil de eo
humile nihil indignum patiuntur uadere. Sed & nos
cum respicimus ad paulum non putamus esse aliquem
qui eum possit in amore christi superare. Unde nec putan-
dum est aliquid de eo contra quod ipso dignum est prolo-
cutus est. Et ideo indagemus per gratiam sancti spiritus uerbum
sapientiae. Quo sensum pauli possimus aduertere. Inmo
sensum christi qui in eo est quod ipse profiteatur. Nos autem
sensum christi habemus. Potest ergo quis compendiosius
in his dicere quod hinc mortem commonem hanc dicit & me-
dicam qua mortuus. Sicut idem apostolus dicit. si non
scripturas & nihil absurdum uideri. si is qui foris seruis susci-
perat dominatum pertulerit mortis. sine dubio domi-
natur omnibus qui in carne positi sub serui formae censetur.
sed illud assertioni huius adiciat quae propterea
formae haec serui. id est ipsa & iam nostra caro seminatur
in corruptione ut surgat in incorruptione. & seminatur
in infirmitate ut surgat in uirtute. & seminatur in contu-
melia ut surgat in gloria. & seminatur corpus animale
ut resurgat corpus spiritale. sine dubio ut mors ipsi ultra
non dominetur quae dominata est ei dum esset in infirmi-
tate & contumelia & corruptione. De tali enim carne
quae adhuc est in his passionum utrius ipse paulus dicit.
quod caro & sanguis regnum dei possidere non possunt. neque
corruptionem possidebit. Sed & quia alibi
idem apostolus corpus mortis nominauit

his qui haec asserit huius mediae mortis intellegen-
 dum de qui huiusmodi corpori dominatur donec
 animale est et corruptibile et nec dum presurrec-
 tionis gloriam commutatam atque ex corruptibili
 incorruptibile effectum et ex ignobili gloriosum.

¶ Illud autem quod huius assertionis ualde contrarium est.
 id est quod mortui simus cum christo et consepulti sumus ei.
 quod utique nullo modo de communi ac morte potest intel-
 legi. hoc modo explanare conabitur. Ut sicut in supe-
 rioribus cum diuersitate legum exponeremus osten-
 dimus apostolus in uno eodemque loco legem nunc naturale
 nunc mortis nunc etiam peccati nominare et hoc in usu
 esse scripturae diuinae etiam ex aliis locis adhibitis
 edocimus testimoniis. Ita et in presenti nunc mortem
 commonem. nunc peccati nunc etiam ipsam auctorem
 mortis. qui et nouissimus destruendus dicitur inimicus.
 ¶ Hunc etiam locum inferni in quo mortis habere impe-
 rium diabolus dicitur. Confirmet ab apostolo nominari. Et hic
 ergo quod ait mors ei ultra non dominabitur de ista morte
 dictum confirmabit quod communiter mortuus credit
 christus. quod tamen assertio quam sit ualida probet qui legit.
 ¶ Alius uero qui profundior in his pauli sensum in uirtute
 spiritus contuetur. quod mors hic de qua dicitur quod ultra non domi-
 nabitur christo ille ipse intellegendus est nouissimus in-
 micus qui figuram habuit coeti illius quia absorbuerat.
 Ionam de quo iob scriptum est. sed maledicat illam qui
 maledixit illam diem ille qui magnum coetum per-
 empturus est in qua mortem tanquam ionas in uentre

caeti xps ingressus est in eum scilicet locum que
saluator ipse cor terrae nominavit. In quo tres
dies et tres noctes exemplo ionae facturum ee
filium hominis dt. ut eos qui mihi a morte dete-
nebantur eximeret. Propterea enim forma
serui susceperat. Ut ad ipsum locum ubi mors
regnum tenebat possit intrare secundum qd et
propheta ex persona ipsius dt. Et deputatus sum
cum his qui descendunt in lacum. Et iterum qui
litat in sanguine meo dum discendo incorruptione.
Quod ut adhuc planius possit aduer ti. Tali iterum
similitudine utemur regem ponamus iustum et no-
bilem aduersum iniustum aliquem tyrannum. Ita
bellum gerere uolentem ne uiolento uideatur eruere
toque uicisse conflictu. qd militantes sub tyrannos in-
erant quos non perdere sed liberare cupiebat. Con-
silio igitur meliore habitum sumit eorum qd ty-
rannum erant et specie per omnia fit similis eis.
donec sub dominatione possitos tyranni eos quidem
qui ei parebant suaderet abscidere et ad regnum
legitimum ^{pe} redare. Ipsum uero fortem temer^o opor-
tuno alligare et potestates eius a principatus exurere.
Et a uulsam captiuitatem qd ab eo tenebatur abstrahe-
ret. Hoc ergo mo etiam xps uoluntate quidem ex-
manuit tamen semetipsum et forma serui acci-
pit passusque est dominatum tyranni factus oboe-
diens usque ad mortem. per quam mortem destrux-
it eum. qui habebat mortis imperium id est diaboli.

Et liberaret eos qui tenebantur a morte. Hic enim alligatus forte et in cruce sua triumphato precepit etiam in domum eius. In domum mortis in infernum. Et inde uasa eius diripuit. Id est animas quas tenebat abstraxit. Et hoc erat quod ipse per enigmata loquebatur in euangelio dicens. Quis potest introire in domum fortis et uasa eius diripere nisi prius alligauerit fortem. Prius ergo eum alligauit in cruce et sic ingressus domus in infernum. Et inde ascendens in altum captiuam dux captiuitatem. Cos scilicet qui cum ipso resurrexerunt et ingressi sunt sanctam ciuitatem hierusalem caelestem. Unde recte apostolus in praesente loco dicit quia mors ei ultra non dominabitur. Non enim ultra dabit semet ipsum in dominationem tyranni. Neque iterum exciniet se ut formam serui accipiet et fiat oboediens usque ad mortem. Ne rursum in forma serui qua uis uoluntate et non necessitate positus dominationem tam tyranni mortisque patiatur. Unde miror quosdam contra hanc euidentissimam pauli sententiam uelle asserere quod in futuris iterum saeculorum uel eadem tunc similia pati necesse sit christum. Ut liberari possint etiam in quos in praesenti uita dispensationis eius medicina sanare non potuit. Auant enim num quid potest esse saeculum aliquod in futuro. Ubi neque boni aliquid neque mali agatur. sed stupeant res et et manent profunda silentia. Absurdum hoc uideri asserunt. Dabimus ergo agi aliquid et ubi agatur aliquid necesse est. Auant ut aliquid recte. Aliquid etiam minus

recte agatur. Et in ipso actu aliqui proficiant et meli-
eres fiant. Alii deteriores libertas enim arbitrii
semper naturae rationabili permanebit. Et sicut possibile
fuit etiam illum qui splendore gloriae lucifer erat.
Et propter lum scientia manere oriebatur commutari de glo-
ria sua et effecit tenebras propter malitiam quam recipit.
Et illum qui fuit immaculatus a natiuitate sua. Et habi-
tauit cum cherubin et in medio lapidum igneorum con-
uersatus est. Et inductus omne ornamentum uirtutum
nec fuit ulla in paradiso dei arbor uirtutum quae comparari
possit. Post haec inuentae sunt iniquitates in eo. Et de caelo
in terram preiectus est. Ita potest fieri. Ut in quocumque statu
fuerit anima et in quacumque perfectione uirtutum quam uir-
tus mortalis est lapsus possit incurere. Ut sicut uir-
tus ad uirtutem ita et ad uirtutibus inclinatur ad uirtutem
quae si est consequens uidebitur requirere medicum ubi lan-
guor est et his similia proponentes easdem etiam in futuris
saeculis dispensationes a christo repetendas esse arbitrantur.
Sed ad haec nos breuiter prout possumus respondebimus mu-
nere quidem naturae rationabili semper liberum arbitrium
non negamus. Si tantam esse uim crucis christi et mortis huius
quam in saeculorum fine suscipit asserimus. Quae sanitatem
et remedium non solum praesentis et futuri sed etiam praeteri-
torum saeculorum. Et non solum humano huius nostri ordini
sed etiam caelestibus uirtutibus ordinibusque sufficiat secundum
sententiam namque ipsius pauperis apostoli paucis hanc per singu-
lam crucis suae non solum quam in terra sunt fieri etiam quam in caelo.
Quidam sit qui in futuris saeculis teneat arbitrii libertatem

ne sit sum corruat in peccatum. Breuius sermone ap̄os
 docet dicens caritas numqua cadit. Idcirco enim et fide
 et spem maior caritas d̄r. q̄ sola erit p̄q̄ delinqui ultra
 non poterit. Si enim in id anima p̄fectionis ascenderit.
 Ut extoto corde suo et extota anima sua et extotis uirtib;
 suis diligat d̄n̄s et proximum suum tamquam seipsum.
 Vbi erit peccati locus. Idcirco denique et in lege hoc di
 citur primum est mandatum. Et in euangelis supra
 cetera omnia de caritate mundat. Et petro ut summa
 rerum de pascerendis ouibus traderetur. Ut super ipsū
 uelut super terram fundaretur ecclesia. Nullis al
 terius ab eo uirtutis confessionis caritatis exigitur.
 Et iohannis cum multa de caritate tam etiam h̄ d̄r.
 q̄ qui manet in caritate in d̄o manet. Et ideo ū ergo
 caritas q̄ solum omnium maior est omnem creaturā
 continebit a lapsu. Tunc erit d̄r om̄a in omnib; ad
 huc namq; p̄fectionis gloriandum ascenderit ap̄os
 p̄ aut̄ et in hoc stans confidens dicebat. quis enim
 nos separauit a caritate d̄i quae est in h̄u x̄p̄o. tribū
 an angust. an famis. an nuditas. an persecutio. an glad.
 Et iterum cor̄ sum autem quia neque uita. neque mors
 neque presen. neq; fut̄. neq; anḡ. neq; uirtutes. neque
 alt̄. neq; p̄fundum. neq; creat̄. Alia potest nos separare
 a caritate d̄i q̄ est in x̄p̄o ih̄u d̄no nostro. Ex quib; omnib;
 euidenter ostendit q̄ si haec omnia q̄ enumerauit ap̄os
 separare nos non possunt a caritate d̄i. Cū illud quis
 culm̄ p̄fectionis ascenderit multo magis liberat arbi
 trū nos ab eis. car̄ sep̄at non poterit. quā uis enim sit

etiam ista uirtus et maneat innatura tamen tanta
caritatis uis est ut ad se omnia trahat omnesque
sibi societ uindictaeque uirtutes maxime cum
caritatis causas prior nobis dederit dñs. qui unico
filio suo non peperit si pro nobis omnib; tradidit
illum et cum ito nō omnia donauit. Unde uel
ille qui lucifer fuit et in caelo oriebatur uel
ille qui immaculatus erat a natiuitate sua. Et
cum cherubin positus labi potuit ante quam erga
beneficia filii dī caritatis uinculis stringeretur.
Postea uero q̄ caritas dī diffundi in cordibus nostris
coeperit per sp̄m sc̄m. Certum erit illud qui p̄
nuntiavit ap̄os q̄ caritas numq̄ cadet. h̄ pro ut
potuimus ad ea q̄ in loco commota sunt dixi. ut ma
nifestius claresceret. quomodo semel xp̄s mor
tuus est peccato altera iam non moritur. Et q̄
uiuit uiuit dō. Viuere autem dō alta intellegen
dum est. q̄ si expleto eoq̄ in forma dī postus
exinanuit semetips̄ et for̄ serū accipit et factus
est oboediens usque ad mortem. r̄ sursum per
maneat in forma dī atque aequalis patri. Unde
et merito in consequentibus ponit. Ita et uos ex
istimate uos quidem mōr eē peccō uiuentes autem
dō in xp̄o ih̄u dño nostro. Quo scilicet imitatione
xp̄i peccato mortem alieni ab eo effecti et dō ui
uamus iungentes nos. Et unus cum ip̄o sp̄s facti.
Non sine causa h̄ dixi. Existimate uos mortuos esse
peccato. q̄ melius quidem in greco habet. Cogitate

uos mortuos esse peccato. Res enim de qua sermo est
 incogitatione magis extratione subsistit. q̄ huiusmodi
 mors non in effectum sed incogitatione habenda est.
 qui enim cogitat t̄ existimat ap̄o semet ip̄ mortuū
 se eē non peccat. Verbi gratia si sine concupiscentia
 mulieris trahit si argenti. si auri. si predi. cupitas
 pulset et ponam in corde meo q̄ mortuus sim cū xp̄o.
 et de morte cogitem extinguit̄ continuo concupiscentia
 et effugatur peccatum. Aut si odio t̄ ira inflamatus
 ad necem conatus inimici mei sine existimē mortuū
 eē cū xp̄o et cogitationis mortis ponā in animo meo
 extinguitur sine dubio furor cessat odium conquiescit
 peccato non datur locus et hoc modo peccato quis morti
 inuenitur et uiuere dō. sed et hoc quod addidit uiuere
 dō in xp̄o ih̄u. Non innotiosum uidetur. simili enim
 pato esse quasi dixisset uiuere dō in sapientia in
 pace in iustitia in sc̄ificatione q̄ omnia xp̄s est. In his
 ergo uiuere dō. hoc est in xp̄o ih̄u uiuere dō. q̄ si sine
 iustitia sine pace sine sc̄ificatione. Ceterisque uir
 tutibus nemo uiuit dō. Certum est q̄ nemo uiuat dō
 nisi in xp̄o ih̄u.

. . . . .
 EXPLICIT LIBER V. . .
 ORIGENIS IN EPISTULA PAULI
 AD ROMANOS. RUFINO PRBRO DE GRE
 CO IN LATINUM TRANSFERENTE HQ QUI

172

quos in hora mortis tue nouo caritate uicelo
tutu refugiu eius misericul pparasti.

Xpo IHN miseri

restauriert September 1940, R. W.

Aug. CXXVI

M

